

DIE BRITSE VLOOT AAN DIE KAAP, 1795 - 1803

deur

CHARL JEAN DE VILLIERS

Voorgelê ter vervulling van die vereistes vir die

graad

MAGISTER ARTIUM

in die Fakulteit van Lettere en Wysbegeerte,

Universiteit van Kaapstad,

Desember 1967.

Promotor : Prof. E. AXELSON.

The copyright of this thesis vests in the author. No quotation from it or information derived from it is to be published without full acknowledgement of the source. The thesis is to be used for private study or non-commercial research purposes only.

Published by the University of Cape Town (UCT) in terms of the non-exclusive license granted to UCT by the author.

VOORWOORD.

Op 1 Mei 1967 kon die Suid-Afrikaanse vloot sy een-en-twintigste verjaardag vier. Bloedjonk dus, as weermagsdeel; maar eweneens belangrik - as integrale deel van ons land se Weermag én as tydelike tuiste jaarliks van honderde dienspligtige jong Suid-Afrikaners.

Honderd twee-en-sewentig jaar tevore - op 11 Junie 1795 - het 'n eskader van die Britse vloot sy verskyning in Simonsbaai gemaak. Dit was die begin van 'n vlootverbintenis tussen Brittanje en die latere Suid-Afrika wat, met 'n onderbreking van net drie jaar (1803-6), tot 1957 besonder heg sou wees en wat selfs sedert die oorname van Simonstad nog steeds bly voortbestaan danksy die sg. Simonstad-ooreenkoms.

In hierdie verhandeling word die eerste agt jaar van die Britse vloot se verblyf aan die Kaap - die beginjare van hierdie „verbintenis" - van naderby beskou.

Gelukkig was daar, behalwe die argivale bronne, ook heelwat eietydse gepubliseerde werke beskikbaar. Laasgenoemdes, tesame met lady Anne Barnard se uitvoerige briefwisseling, het my laat besluit om my nie net tot die militêre aspek te beperk nie, maar om die Vloot ook as deel van die samelewing te beskryf. Vir die breër politieke agtergrond was L.C.F. Turner se artikel : "The Cape of Good Hope and the Anglo-French conflict, 1797 - 1806", asook sy MA-verhandeling : "The Cape of Good Hope and the Trafalgar Campaign", albei nuttige bronne.

Aan prof. E. Axelson, onder wie se leiding hierdie werk gelewer is, my opregte dank vir sy waardevolle hulp en hoog gewaardeerde vriendskap. Ook aan die behulp same amptenare van die Kaapse Argief en die Suid-Afrikaanse Biblioteek, Kaapstad, asmede mnr. H.C. Willis, ywerige onder-voorsitter van die Simonstadse Geskiedenisvereniging, sê ek : baie dankie!

LYS VAN AFKORTINGS.

- Acc. : privaatversamelings in Kaapse Argief.
- BO : argiefstukke van die eerste Britse besetting (1795 - 1803) in K.A.
- CJ : argiefstukke van die Raad van Justisie in K.A.
- C.T.G. : Cape Town Gazette and African Advertiser.
- H : patentbriewe, verdrae, ooreenkomste esm. in K.A.
- Rec.C.C.: Records of the Cape Colony.
- SMT : magistraatsdistrik Simonstad, stukke in K.A.
- VC : woordelikse afskrifte in K.A.

INHOUDSOPGAWE.AFDELING A : VOORSPEL.

1. Die Vloot help om die Kaap te verower. 1.

AFDELING B : DIE VLOOT AS GEVEGSMAG.

- II. Die Vloot se taak aan die Kaap. 29.
- (a) Toerusting vir die taak.
 - (b) Verpligting ten opsigte van handelskeepvaart.
 - (c) Belangrikheid van die Kaap - en dus van die taak hier.
 - (d) Samevatting.
- III. Die Vloot as verdedigers. 49.
- (a) Algemene oorsig.
 - (b) 'n Aanslag op die Kaap word afgeweer.
- IV. Die Vloot word byna lamgelê. 109.
- V. Die Vloot as aanvallers. 132.
- (a) Optrede in die Indiese Oseaan.
 - (b) Optrede in die Atlantiese Oseaan.
 - (c) Beloning (met spesiale verwysing na die Admiraliteitshof).
- VI. Die Vloot en die Oosgrens. 183.
- VII. Die Kaap as Vlootbasis. 212.
- (a) Die Vloot help die Kaapse regering.
 - (b) Die Vloot help die E.O.I.K.
 - (c) Die Vloot help Engeland (in die Ooste).
- VIII. Die Vloot se moeilikhede. 230.
- (a) Skeepsake.
 - (b) Ander probleme.

AFDELING C : DIE VLOOT AS DEEL VAN DIE SAMELEWING.

- IX. Wie was hulle? 247.
- (a) Inleiding.
 - (b) Opperbevelhebbers.
 - (c) Offisiere.
 - (d) Matrose.
- X. Hoe het hulle gelewe? 268.
- (a) Die lewe aan boord.
 - (b) Die lewe aan wal.

XI. Die Vloot se verhouding met Leër en Regering.	294.
(a) Inleiding.	
(b) Die Vloot kry hulp.	
(c) Die Vloot verleen hulp.	
(d) Die hare waai!	

AFDELING D : NASPEL.

XII. Die Vloot se taak word beëindig.	309.
---------------------------------------	------

BYLAES:

1. Die doel van die Engelse koms na die Kaap.	317.
2. Die Lucasekspedisie : ontstaan, opdrag en opset.	320.

<u>BRONNEEYLYS.</u>	324.
---------------------	------

University of Cape Town

AFDELING A : VOORSPEL.HOOFSTUK IDIE VLOOT HELP OM DIE KAAP TE VEROWER.

Op Woensdagnamiddag, 11 Junie 1795 maak 'n eskader van die Britse vloot sy verskyning in Simonsbaai, lui sodoende 'n nuwe tydvak vir die Kaap in en lewer terselfdertyd afdoende bewys van die ineenstrengeling van wêreldgebeure.

In Europa loop die Franse omwenteling van 1789 uit op die Rewolusionêre Oorloë. Eerlank vrees die koloniebewuste Engelse 'n onregstreekse Franse bedreiging. As Frankryk 'n houvas op Nederland kry, wat dan van die Kaap? En, nog meer, wat dan van die toenemende Britse belange in die Ooste? ¹⁾

Vroeg in 1793 al waarsku die direkteure van die Engels-Oos-Indiese Kompanjie vir Henry Dundas,²⁾ president van hul beheerraad en tewens "Home Secretary", dat die Franse - met hul goed geplaaste eilandbesittings, Ile de France en

-
1. V.T. Harlow, The founding of the Second British Empire (1763-93), I, Londen, 1952, p.135: "The fear of Dutch subordination to the power of France appeared at a time when British contact with the Orient was acquiring unprecedented importance".
 2. Gedurende die eerste jare van die Rewolusionêre Oorloë (1793-4) het die Britse kolonies onder die "Secretary of State for the Home Department" geressorteer. Henry Dundas, wat in 1802 burggraaf Melville sou word, het dié pos sedert Junie 1791 bekleed, met Evan Nepean as sy adjunk. (Dundas was boonop van 1783 tot 1801 "Treasurer of the Navy".) Op 11 Julie 1794 is Dundas en Nepean albei oorgeplaas na die nuut gestigte Departement van Oorlog, wat ook met koloniale sake belas was. Toe lord Hobart op 17 Maart 1801 vir Dundas vervang, het sy amp dan ook gelui: "Secretary of State for the War and Colonial Department". Nepean het ondertussen (in 1795) sekretaris van die Admiraliteit geword en is deur William Huskisson as onder-sekretaris van Oorlog opgevolg.

The Oxford History of England: The reign of George III (J.S.Watson), red. sir George Clark, Oxford, 1960, pp. 580-1; H. Furber, Henry Dundas, First Viscount Melville, 1742-1811, Londen, 1931, pp. (x) en (xi).

Réunion ³⁾ - die Kompanjie se skeepvaart in die Indiese Oseaan kan doodwurg. Die Kaap, hierdie eilande se naaste voorraadbron, kan hulle dus gerus ontsê word. In elk geval, so voel hulle, "the security of the Dutch settlement should be guaranteed by British naval protection". ⁴⁾ Hierdie versoek val geensins op dowe ore nie, want Dundas het - soos later ten oorvloede toe sou blyk - die Kaap se waarde vir Engeland baie hoog aangeslaan. Reeds in Februarie 1793 begin Engels-Nederlandse samesprekings oor moontlike Britse versterkings vir die Kaap. Interessant genoeg verklaar die Hollanders hulle nogal bereid om 'n Engelse vlooteskader ter beskerming te aanvaar; van 'n troepebesetting wou hulle egter glad nie hoor nie. Die onderhandelings loop in elk geval dood ... ⁵⁾

November 1794; die Nederlandse posisie word by die dag swakker en Dundas skryf aan Grenville (Britse minister van buitelandse sake): " 'If the French either by conquest or treaty get possession of the seat and instruments of the Dutch Government ... their first act will be to send a French force ... to the Cape and take possession of it ... We must be beforehand with them' ". ⁶⁾

-
3. Die eertydse Mauritius en Bourbon. Die naamsveranderings het onderskeidelik in 1721 en 1793 plaasgevind, maar die ou benamings is aan die einde van die eeu nog dikwels gebruik. Sien E. Joubert, Suid van die Wind, Kaapstad, 1962, pp. 17 en 64. Ek gebruik verderaan die tans gebruiklike Mauritius en Réunion.
 4. M. Arkin, John Company at the Cape, Argiefjaarboek 1960 (II), p. 191.
 5. Ibid., p. 191; L. Turner, 'The Cape of Good Hope and the Trafalgar campaign', M.A.-verhandeling, Univ. Witwatersrand, bylae E ("The causes of the First British Occupation"), p. 132. Tydens genoemde besprekings het die Hollanders darem toegestem dat die E.O.I.K. 'n agent aan die Kaap kon aanstel, met die hoofdoel om gereelde voorraad vir St. Helena te verseker. In April 1794 neem John Pringle dus sy intrek aan die Kaap.
 6. H. Dundas aan Grenville, 16 Nov. 1694, The Cambridge History of the British Empire, reds. A.P. Newton en E.A. Benians, VIII, Cambridge, 1936, p. 171 - aangehaal uit Dropmore Papers, pp. 645-6.

Op 12 Januarie 1795 herinner sir Francis Baring, voorsitter van die E.O.I.K. se raad van direkteure, Dundas nog vir oulaas daaraan dat die Kaap vir die Indiese Oseaan net so belangrik is as Gibraltar vir die Middellandse See. ⁷⁾ Enkele dae later vlug die Nederlandse stadhouer (Willem V) na Engeland, en op 30 Januarie marsjeer Pichegru se troepe Amsterdam binne. ⁸⁾ Nou moet Dundas gou speel. Dit doen hy ook.

Op 7 Februarie reik prins Willem, nou in Kew woonagtig, op Engelse aandrang bevele uit waarin die senior vloot-offisier aan die Kaap aangesê word om vry toegang te verleen aan alle Britse oorlogskepe wat daar aankom om die Franse weg te hou. Die goewerneur alhier kry eweneens opdrag om Britse troepe aan wal toe te laat. ⁹⁾ Twee dae later volg 'n Engelse proklamasie dat alle Hollandse skepe aangehou moet word, ¹⁰⁾ en op die 16^e vertrek kapt. John Blankett na Portsmouth met die opdrag om die eskader wat die Admiraliteit tot sy beskikking sal stel onder sy bevel te neem, genl.-maj. J.H.Craig en soveel troepe as moontlik in te skeep en so gou doenlik die ankers te lig. ¹¹⁾

Die haas om die Kaap te bereik was nou skielik so dringend dat die taakmag Engeland glad in drie dele verlaat het.

-
7. Baring aan H.Dundas, 12 Jan.1795, Records of the Cape Colony (G.M.Theal), I, Kaapstad, 1897, pp. 19-23; Arkin, op.cit., p.191. Volgens Turner "Baring was preaching to the converted". Turner, op.cit., p.121.
 8. A. T. Mahan, The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire (1793-1812), I, Londen, 1892, p.170.
 9. Rec.C.C., I, pp. 28-9; The Keith Papers, red. W.G.Perrin, I, Navy Records Society, 1927, p.213; Camb. Hist. of the Br. Empire, VIII, hf.VII, "The British Occupations, 1795-1806" (V.T.Harlow), p.172.
 10. W. James, The Naval History of Great Britain, I, Londen, 1837, p.277.
 11. Rec.C.C., I, p.30; Keith Papers, I, p.215. Op 25 Januarie 1795 het kapt. Blankett, wat reeds vier maal aan die Kaap was, in 'n memorandum aan die Admiraliteit die noodsaaklikheid om die Franse voor te spring beklemtoon met dié woorde: "What was a feather in the hands of Holland, will become a sword in the hands of France". Rec.C.C., I, Blankett aan Nepean, 25 Jan.1795, pp.23-6.

Blankett, wat as bevelvoerder van die een eskader voortaan kommodoor sou heet, het teen 11 Maart met sy vlagskip America (64), vergesel van die Ruby (64), Stately (64) en Echo (16), vertrek. Aan boord was 515 troepe van die 78^e regiment onder bevel van Craig. ¹²⁾ Eers drie weke later (op 3 April) kon die eintlike vlootbevelvoerder, skout-adm. sir George Keith Elphinstone, hom volg met die Monarch (74, vlagskip), Victorious (74), Arrogant (74), Sphynx (24), Rattlesnake (16) en die kompanjieskip Arniston. Omdat die hooftroepemag onder bevel van genl.-maj. Alured Clarke nie betyds gereed was om saam met Elphinstone te vertrek nie, is hulle uiteindelik eers op 15 Mei in 'n aantal kompanjieskepe weg. Hul opdrag was om vir eers net tot by San Salvador (aan die Brasiliaanse kus) te vaar. Daar sou Elphinstone met hulle in verbinding tree. ¹³⁾

Dundas self moet die blaam dra vir hierdie halsoorkop vertrek. "Despite protests made to Dundas", sê Perrin, "the expedition had been forced to sail unprovided with either field artillery or money, a circumstance that reflects great discredit upon his management". ¹⁴⁾ Danksy die minister se

-
12. Keith Papers, I, p.215. Sien ook M.Lewis, England's Sea-officers, Londen, 1939, pp.188-9, vir 'n bespreking van die "rang" kommodoor, wat indertyd eintlik geen rang in die ware sin van die woord was nie, maar altyd aan 'n pos gekoppel was.
 13. Keith Papers, I, p.216. Nadat aanvanklik beplan is om die bevel van die ekspedisie aan adm. Jervis te gee, is Elphinstone vroeg in Maart 1795 aangestel as "Commander-in-Chief of His Majesty's Ships and Vessels... to be employed on a particular service including all the Indian Seas". Gedurende die res van die maand het hy nie net in noue voeling met Dundas gebly nie, maar ook sy kennis van die Kaap opgeknip en aan etlike hoë amptenare in Indië geskryf. Ibid., pp. 213-4; Rec.C.C., I, p.90; A.Allardyce, Memoir of the Honourable George Keith Elphinstone, Londen, 1882, p.86.
 14. Keith Papers, I, p.216. Binne die eerste drie weke na hul aankoms in Simonsbaai onderskryf Elphinstone bogaande stelling in 'n brief aan goew. Brooke van St. Helena. Daarin verwys hy o.m. na "our total want of artillery and tools". Ibid., Elph. aan Brooke, 27 Junie 1795, pp. 300-2.

ooroptimisme was selfs die proviandvoorsiening onvoldoende.¹⁵⁾

Elphinstone het hom intussen met so min versuim as moontlik na die Kaap gehaas en op pad hierheen net Santa Cruz (13 tot 16 April) aangedoen. Op 12 Mei word die Arniston na St. Helena gestuur met 'n inligtingsbrief aan die goewerneur, lt.-kol. Brooke - en fnuik sodoende, heel onbedoeld, 'n voorgenome aanval op die Kaap!¹⁶⁾ Brooke het kort tevore van kapt. Essington van die Sceptre, wat na St. Helena gekom het om 'n konvooi Oos-Indiese skepe geleide te doen, die ontstellende tyding van die Franse sege in Nederland gekry. In hul ywer vir die Engelse saak besluit hy en Essington toe om die Kaap terstond te gaan verower. Die kompanjieskepe word vol troepe gelaai (met Brooke self as bevelvoerder) en die vaart begin. Maar skaars verdwyn die land agter die horison of die Arniston maak sy verskyning. Hoewel Brooke- hulle toe maar ewe getroos moes omdraai, kry die Orpheus tog opdrag om in die rigting van die Kaap voort te seil. Ontmoet hy vir Elphinstone, moes hy hom die dienste van die teleurgestelde taakmag aanbied.¹⁷⁾

Ondertussen staan die seile bol en streep die kielwater agter Elphinstone se eskader, totdat 'n uitkykman vroegdag op 10 Junie die langverwagte land gewaar. Byna onmiddellik daarna volg die uitroep: „Vier seile in sig!“ - en teen 1000 sluit Elphinstone en Blankett by mekaar aan. (Laasgenoemde het die Kaapse waters ná 'n sukkelvaart maar net drie dae tevore bereik en was nog nie met iemand aan wal in

15. In een stadium van die veldtog het die Engelse nie eens meer genoeg brood vir 'n volle week gehad nie. Ibid., Elph. aan die Kommissaris van Proviandering, 23 Sept. 1795, pp. 374-5.

16. Ibid., pp. 216-7.

17. E.P.Brenton, The Naval History of Great Britain (1783-1836), I, Londen, 1837, p.357. In sy Onderzoek van't verbaal van A.J.Sluysken (1797), verwys C.L.Neethling op p.20 ook na dié voorval. Volgens Arkin, John Company at the Cape, p.192; het Brooke se mag nog in dieselfde maand darem die vreugde gesmaak om naby St.Helena nege Hollandse handelsvaarders buit te maak.

verbinding gewees nie). Saam-saam word die vaart rondom Kaappunt voortgesit. ¹⁸⁾ Die volgende middag seil hulle die beskutte Valsbaai binne. ¹⁹⁾

So kom die Britse vloot dan in die Kaapse waters aan - en word met kanonskote begroet! Van kapt. Dekker se fregat Medenblik (36) „wierden verscheide schooten naa deselve gedaan, gelijk ook van de batterie Boetzelaar". ²⁰⁾ Die skepe was egter nog buite trefafstand; geen skade is dus aangerig nie.

Onderhandelings en Voorbereiding (11 Junie-6 Augustus).

Nog voor die Engelse eskader om 1730 anker gewerp het, was lt. Van Vegezak, eerste offisier van die Medenblik, reeds met sy bootjie langs die Monarch om na hul voornemens te kom navraag doen. Op sy terugvaart word ene mnr. Farquhar met hom saamgestuur, o.m. met 'n brief aan die Hollandse resident in Simonstad. Aan Farquhar kom dus die onderskeiding toe dat hy heel eerste aan wal gegaan het. ²¹⁾

18. Keith Papers, I, Joernaal (wat van 10 Junie tot 26 September strek en bes moontlik deur Elphinstone se sekretaris geskryf is, hoewel die Admiraal soms daarin in die eerste persoon praat), 10 Junie, p.256; Blankett aan Elph., 11 Junie 1795, ibid., p.257. Aangesien dit in die hartjie van die winter was, het die heersende noordwestewind dit vir hulle onmoontlik gemaak om Tafelbaai as basis te gebruik.
19. Ibid., Joernaal, 11 Junie, pp.256-7. Sien ook VC 75, p. 49 en VC 76, p.10, waarin die aantal skepe onderskeidelik as nege en tien aangegee word. (Volledige titels van genoemde dokumente, asook alle ander manuskripte uit die Kaapse Argief waarna verwys word, word in die bronnelys verstrek. Sien ook die lys van afkortings.) In der waarheid was daar net agt, want die Rattlesnake het Simonsbaai eers op 15 Junie bereik. Rec.C.C., I, Elph. aan H.Dundas, 17 Junie 1795, pp.60-2. In dieselfde brief gee die Admiraal die datum van hul aankoms verkeerdelik as 12 Junie aan. Die andersins so betroubare James sê weer dit was in Augustus! James, op.cit., p.300.
20. VC 75; p.49. Volgens genl.-maj.Craig is hulle blykbaar vir 'n Franse eskader aangesien. Rec.C.C., I, Craig aan H.Dundas, 16 Junie 1795, pp.51-2.
21. VC 68, p.663; Keith Papers, I, Joernaal, 11 Junie, p.257.

Met die twee Engelse vlootbevelvoerders gaan dit aanvanklik nie te wel nie. Kdoor. Blankett se jиг keil hom kwaai op, maar toe hy verneem dat sy kollega se gesondheid ook wat te wense oorlaat, troos hy hom uit sy ondervinding van die Kaapse klimaat se helende krag. ²²⁾ Boonop is daar waternood op Blankett se skepe en maai die skeurbuik onder die hele eskader se bemannings. Op die Victorious alleen is 187 man platgetrek. ²³⁾

Op Saterdag, 13 Junie gaan Elphinstone, wat twee weke tevore tot vise-admiraal bevorder is, vir die eerste maal aan wal en word met 'n saluut van 17 kanonskote begroet. Voorts lê hy en kapt. Dekker op eg-vlootse wyse wedersyds besoek af. Die Admiraal probeer (o.m. met behulp van die Prins van Oranje se brief) Dekker oorhaal om hul goedertrou te aanvaar, maar kry voorlopig geen besliste antwoord nie. ²⁴⁾

Tot Elphinstone se verbasing besluit kapt. Dekker drie dae later om sonder versuim na die Ooste te vertrek. ²⁵⁾ Die Admiraal sou Dekker natuurlik dolgraag hier wou hou, maar

22. Blankett aan Elph., 11 en 12 Junie 1795, ibid., pp. 257, 259.

23. Elph. aan Admiraliteit, 17 Junie 1795, ibid., pp.275-6.

24. Ibid., Joernaal, 13 Junie, p.260. Dekker, wat op 22 Desember 1794 uit Texel weg is, was reeds van 12 April aan die Kaap. Op 12 Junie stuur hy lt. Van Vegezak na Sluysken met inligting aangaande die Engelse eskader. Enkele dae later versoek Sluysken hom om, indien die Engelse tot 'n aanval oorgaan, hom „bij de troepes en manschappen van de Compagnie te voegen en herwaards te koomen"; sy manne sal van alle benodigdhede voorsien en ook betaal word. Hiervoor sien Dekker nie kans nie. Hy durf nie „een fregat van den staat en aan mij toe- vertrouwd op dusdanige wijze ... verlaten en ten prooy over ... laten". Sy manne se bydrae hier sou in elk geval nie so waardevol wees nie as sy plan om na Batawië te gaan en die owerhede aldaar van „de cretique omstandigheeden" aan die Kaap te verwittig. Die Medenblik vertrek dan ook sonder meer en kom vroeg in Augustus in Batawië aan. VC 67, p.548; VC 68, pp.663, 690-4.

25. Keith Papers, I, Joernaal, 16 Junie, p.267.

gesien die delikate aard van hul byna daaglikse onderhandelings met Sluysken, tesame met die heersende skeurbuik epidemie en die Britte se gebrek aan swaar geskut, moes hy die Medenblik maar laat gaan "rather than to risque hostilities, which might deprive us of our present footing, and thereby afford the French an opportunity of introducing themselves". 26)

Elphinstone wou inderdaad self graag 'n skip Madras toe stuur, maar kon dit in daardie stadium nie bekostig om een van sy eskader af te staan nie. 27)

Bogaande voorval is maar een voorbeeld van die naweë van Dundas se oorhaastigheid. Daar was ook ander. Reeds op 17 Junie skryf die Admiraal St. Helena toe om geld en troepe-versterkings; 28) aan genl.-maj. Clarke weer, lui dit: "You need not doubt how anxiously on every account I wish to see you". 29)

Die volgende dag vertrek kapt. Brisac met die Sphynx om die briewe te gaan bestel. 30)

Ten spyte van genl.-maj. Craig se persoonlike onderhoud met die Politieke Raad op 19 Junie, raak die verhouding tussen see en land gaandeweg al hoe meer gespanne. Vanweë die groot aantal skeurbuikgevalle het Elphinstone onmiddellik na hul aankoms hospitaalgeriewe aan wal versoek en gekry, hoewel ten duurste. 31)

Op 21 Junie maak die Admiraal egter sterk beswaar by Sluysken omdat die wagte by die Simonstadse hospitaal verwyder is. As gevolg daarvan moet hy noodgedwonge selfs sterwendes aan boord neem, "not daring to take the liberty, without your permission, to land guards for their

-
26. Elph. aan H. Dundas, 17 Junie 1795, Rec.C.C., I, pp.60-2. Meer besonderhede oor die onderhandelings tussen die Engelse bevelvoerders en Sluysken word in Bylae I verstrekk.
27. Elph. aan Brooke, 27 Junie 1795, Keith Papers, I, pp.300-2.
28. Elph. aan Brooke, 17 Junie 1795, Rec.C.C., I, pp.63-4. Sien ook: Craig aan Brooke, 15 Junie 1795, BO 48, pp. 10-11
29. Elph. aan Clarke, 17 Junie 1795, Keith Papers, I, p.269.
30. Elph. aan Nepean, 4 Julie 1795, Rec.C.C., I, pp.106-8; Keith Papers, I, p.218.
31. Elph. aan Nepean, 4 Julie 1795, Rec.C.C., I, pp.106-8. Die Engelse moes vir elke pasiënt ses sjielings per dag betaal.

protection". 32) (Die Politieke Raad het nl. op 14 Junie „provisien en andere geriefliksheeden" belowe, maar die voorwaarde gestel dat geen gewapende troepe aan wal gesit mag word nie.) 33) Toe Elphinstone en Craig nog boonop drie dae later deur middel van 'n openbare verklaring 'n beroep om samewerking op die ingesetenes doen, besluit die Politieke Raad om alle verdere onderhandelings te staak, die Britte geen voorraad meer te laat kry nie en - 'n paar dae later - om Simonstad te ontruim. 34)

Nog 'n steen des aanstoots was die vryhede wat vise-adm. Elphinstone hom in Simonsbaai veroorloof het. Toe die Columbia, 'n Amerikaanse handelskip, op 28 Junie in die baai aankom met amptelike stukke uit Amsterdam vir Sluysken, gaan lt. Durban van die Monarch aan boord en lê doodluiters beslag op alle stukke "of a dangerous and inflammatory nature". 35) Dieselfde dag nog rig die Admiraal ook 'n amptelike proklamasie aan die bevelvoerders van die Willemstadt en Boetzelaar, De Jonge Bonifacius en die Geertruyda (al drie kompanjieskepe) waarin hy hulle o.m. beveel "not to move from this place". 36)

Hieraan sluk die Politieke Raad swaar. Hulle beskou Elphinstone se optrede as „openbaare violentie" en dring by

32. Elph. aan Sluysken, 21 Junie 1795, Keith Papers, I, pp. 283-4.
33. Sluysken en Pol.Raad aan Elph. en Craig, 14 Junie 1795, Rec.C.C., I, p.44.
34. Rec.C.C., I, pp. 74-5; Sluysken en Pol.Raad aan Elph. en Craig, 25 Junie 1795, ibid., p.76; Keith Papers, I, Joernaal, 26 Junie, pp.292-3; ibid., p.221; G.M.Theal, History of Africa south of the Zambesi (1505-1795), III, Londen, 1897, p.325.
35. Elph. aan Nepean, 4 Julie 1795, Rec.C.C., I, pp.106-8; Elph. aan H.Dundas, 28 Junie 1795, ibid., p.86; ook C.J.Barnard, Robert Jacob Gordon se loopbaan aan die Kaap, Argiefjaarboek 1950, p.416; Keith Papers, I, p.221.
36. Proklamasie van Elph., 28 Junie 1795, Rec.C.C., I, p.90.

hom aan om die skepe te laat vertrek. 37) Die Admiraal weier natuurlik, maar verduidelik darem dat hy nie amptelik op die skepe beslag gelê het nie. Hy hou hulle maar net aan "until it shall be determined to whom they legally belong" - en ook om te sorg dat hulle nie dalk die Franse ten prooi val nie! 38)

Op 1 Julie verneem Elphinstone van resident Brandt dat die skepe opdrag gekry het om te vaar en dat die kusbattery op sy eskader sal losbrand indien hy hulle probeer verhinder. Die Admiraal laat hom egter nie afskrik nie. Die Stately neem noord en die Arrogant suid van die battery pos - en die kanonne swyg. 39) Nege dae later word die saak beklank toe 'n klompie Engelse offisiere en manskappe die gewraakte skepe finaal gaan „oorneem“. 40)

Teen hierdie tyd besef Elphinstone en Craig duidelik dat hulle binnekort 'n aanval sal moet waag. Die onderhandelings het immers gefaal, Simonstad is ontruim en daarbenewens raak hul kos al so skraps dat die eskader reeds van 3 Julie af op twee-derde-rantsoen geplaas is. 41)

37. Sluysken en Pol.Raad aan Elph., 29 Junie 1795, ibid., p.97. Sien ook VC 68, p.748.

38. Elph. aan Sluysken en Pol.Raad, 30 Junie 1795, Rec.C.C., I, pp. 97-8; ook in Keith Papers, I, pp. 312-3.

39. Ibid., Joernaal, 1 Julie, p. 313; Elph. aan H. Dundas, 3 Julie 1795, Rec.C.C., I, pp.102-6. Die resident se naam word ook dikwels Brand gespel.

40. Keith Papers, I, Joernaal, 10 Julie, p. 328. Die Willemstadt en Boetzelaar (1,000 ton, 26 kanonne) is later deur Elphinstone in diens gestel as die Princess, met kapt. Hardy as bevelvoerder. Rec.C.C., I, Elph. aan H. Dundas, 12 Sept. 1795, pp. 119-121.

Voor die eskader uit Simonsbaai weg is, het nog twee Hollandse koopvaarders, Het Vertrouwen en Louisa Antonia, hulle daar kom vasloop. G.M.Theal, History of Africa south of the Zambesi (1505-1795), III, p.342. Die eerste offisier van Het Vertrouwen (ene Mewes Bakker) het hom in Simonstad gevestig, rustig sendingwerk daar gedoen en eers meer as vier jaar later verlof gevra om sy "beloved wife" in Holland te gaan haal! BO 32, pp. 939-40.

41. Keith Papers, I, Joernaal, 1 Julie, p.313.

Die Admiraal het trouens al klaar begin roer. Toe die E.O.I.K.- skip Orpheus op 26 Junie hier aankom van St. Helena af, gesels hy lank met John Pringle, wat die vorige drie maande daar deurgebring het. 42) Klaarblyklik het dié hom o.m. vertel dat die Sceptre (64) dáár voor anker lê, want kort daarna stuur hy aan kapt.Essington opdrag om hom na Clarke te haas: die troepe is broodnodig, en die konvooi moet so sterk as moontlik wees. 43) Sy eie sloepe, Echo en Rattlesnake, laat Elphinstone intussen in die Kaapse waters rondvaar - volgens Sluysken het hulle Tafelbaai „continueel geblokkeerd" gehou⁴⁴⁾ - en eersgenoemde kry selfs opdrag om in Saldanhabaai te gaan vleis soek. Op 13 Junie keer die Echo onverrigtersake in Simonsbaai terug; die boere het by die skip se aankoms al hul vee die binneland in gedryf. 45) Volgens poshouer Stofberg het die Engelse dit nietemin reggekry om 'n kompie hoenders daar dood te skiet. 46)

Ter voorbereiding vir die steun wat die eskader aan die landmag sou moet verleen by 'n eventuele aanval op die strategies geleë kamp by Muizenberg, laat Elphinstone die navigasie-offisiere van 'n paar skepe vroegtydig in daardie gebied lodings neem. Hul bevinding was dat die skepe by Muizenberg tot ongeveer 'n driekwartmyl van die kus af sou kan kom. 47)

Die Admiraal self was in hierdie stadium nog bra skepties

42. M. Arkin, John Company at the Cape, p.192.

43. Elph. aan Nepean, 4 Julie 1795, Rec.C.C., I, pp.106-8.

44. VC 65, p.17.

45. Elph. aan Nepean, 4 Julie 1795, Rec.C.C., I, pp.106-8. Aangesien die Hollandse pakketboot Star vanweë die „blokkade" nie uit Tafelbaai kon wegkom nie, het die regering van die broers Van Rheenen (ook Van Reenen gespel) 'n vaartuig wat in Saldanhabaai gelê het, gehuur om die owerhede in Batawië op hoogte te gaan stel. Op 14 Julie het hy vertrek. VC 65, pp. 17-8; G.M.Theal, History of Africa south of the Zambesi (1505-1795), III, p.325.

46. VC 65, p.17.

47. Keith Papers, I, Joernaal, 13 en 15 Julie, pp. 334-5; sien ook VC 76, p.23.

oor die hydrae wat sy skepe tot 'n aanslag op Muizenberg sou kon lewer. Syns insiens was die branding te kwaai om seemanne 'n landing te laat doen. Bowendien sou die skeeps- geskut beswaarlik akkuraat kon vuur vanweë die geweldige deining daar. Nietemin stel hy Craig gerus; die eskader is bereid om 'n poging te waag. Indien die weersomstandighede reg is - "a westerly wind and a smooth sea" sou ideaal wees - sal hy sy skepe binne twee uur op hul pos by Muizenberg kan hê. 48)

Ondertussen begin genl.-maj. Craig ook sy sake agter- mekaar kry. Op 14 Julie gaan hy met 'n deel van die 78^e regiment in Simonstad aan wal en gebruik die resident se huis as hoofkwartier. Agt dae later sluit al die mariniers van die eskader hulle by hom aan. 49) Die daaropvolgende Sondag (26 Julie) kry Craig die geleentheid om 550 gewapende matrose hul passies op die paradeterrein te laat maak, 50) maar vanweë

48. Elph. aan Craig, 26 Julie, Keith Papers, I, pp.336-8. Sluysken het, ná kapt. Van Veerden dieptepeilings gaan neem het, ook gemeen dat die eskader g'n deurslaggewende rol by Muizenberg sou speel nie. Derhalwe besluit hy om nie die kamp daarvandaan te verskuif nie. VC 68, p.710. Lt.-kol. Mackenzie van die 78^e regiment, weer, het gereken dat dit geen onoorkoomlike probleem sou wees om troepe van die skepe af by Muizenberg aan wal te kry nie. VC 81, Mackenzie aan Craig, 14 Junie 1795, pp.82-4. (Die feit dat die datum in VC 81 verkeerdelik as 17 Junie aangegee word, is nie verbasend nie, want hierdie getikte afskrifte wemel van foute. Op p.114 word 'n brief van Blankett aan Nepean selfs aangedui as een aan sy "nephew" !)

Elphinstone was dit natuurlik met Craig eens dat die verowering van Muizenberg - "the Thermopylae of the Cape Peninsula" noem Barrow dit - van kardinale belang vir die Engelse was. Rec.C.C., I, Elph. aan H. Dundas, 18 Augustus 1795, pp. 113-6.

49. Keith Papers, I, Joernaal, 14 en 22 Julie, pp. 335-6. Bronne se syfers i.s. die landing van troepe verskil aansienlik. Rec.C.C., I, pp. 122-3 dui aan: 500 (14^e) en 400 (22^e); Barnard, op.cit., p.417 sê 450 (14^e) en 400 ('n week later), so ook Theal, op.cit., p.328. James, op.cit., p.300, Allardyce, op.cit., p.92 en G.E.Cory, The Rise of South Africa, I, Londen, 1910, p.57, negeer egter al drie die landing van 22 Julie en beweer respektiewelik dat 800, 800 en 1600 manne op die 14^e aan wal gegaan het.

50. Keith Papers, I, Joernaal, 26 Julie, p. 336.

die algehele gebrek aan tente, kookgerei, ens. keer die seemanne onmiddellik daarna na die skepe terug. ⁵¹⁾ Eers op 2 Augustus gaan 'n duisendtal matrose, in twee bataljonne onder aanvoering van kapt. Hardy (Echo) en kapt. Spranger (Rattlesnake), permanent aan wal. ⁵²⁾

Finale voorbereidings word nou getref. 'n Skeepskanon word van die Willemstadt en Boetzelaar „geleen“, ⁵³⁾ 'n kanonneerboot (die Squib) word ingerig en die eskader se barkasse word van kort skeepskanonne ("carronades") voorsien. ⁵⁴⁾ Inmiddels kom die Orpheus op 5 Augustus tydig aan van St. Helena met £5,000, twee veldstukke en 'n 10 duim-houwitser. ⁵⁵⁾ Nou moet die weer nog net saamspeel.

Op Maandag, 3 Augustus begin Craig inderdaad met sy opmars, en word die eerste skote ook gevuur, maar die wind waai te sterk vir die skepe en die aanval word afgelas. ⁵⁶⁾ Die volgende dag is dit wel windstil, maar die deining (a.g.v. Maandag se wind) bly kwaai. Ook Woensdag lewer 'n teleurstelling: "Strong breeze from South-East ... therefore the ships don't move". ⁵⁷⁾ Teen Donderdag begin die burgers in die Muizenbergkamp tekens van senuspanning toon. Toe een van die Engelse sloepe weer ewe doodluiters in die omgewing begin lodings neem, oorreed hulle lt.-kol. De Lille om „eenige canonschooten te laten doen“. Hoewel geen skade aangerig is nie, het die sloep inderhaas sy bedrywighede gestaak en koers gekies terug na Simonsbaai. ⁵⁸⁾

51. ✓ Elph. aan Craig, 26 Julie 1795, (ibid., pp. 336-8.

52. Ibid., Joernaal, 2 Aug., p. 340.

53. Ibid.

54. Elph. aan H. Dundas, 18 Aug. 1795, Rec.C.C., I, pp. 113-6.

55. Keith Papers, I, p.222.

56. Ibid., Joernaal, 3 Aug., p. 343.

57. Ibid., 4 en 5 Aug., pp. 343-4.

58. VC 75, p.121.

Die Aanval op Muizenberg (7 - 8 Augustus).

Uiteindelik draai die wind. Op 7 Augustus voel vise-adm. Elphinstone 'n ligte briesie uit die noordweste stoot. Teen 1200 kry genl.-maj. Craig dus die langverwagte sein dat die opmars kan begin en 'n driekwartier later lig kdoor. Blankett (America) die ankers. Die Stately (kapt.Douglas), Echo (lt.Todd) en Rattlesnake (lt. Ramage) vergesel hom, terwyl die Squib (adb. Charles Adam) en die bewapende barkasse so na as moontlik aan die kus vóór die marsjerende troepe uit vaar om as voorhoede te dien. 59)

Onderweg na Muizenberg brand die skeepskanonne los op die voorpos te Kalkbaai en jaag vaandrig Schultz en sy dertien man op die vlug. Met die Echo aan die voorpunt bereik die eskader hul bestemming, seil tot so na aan die kus as moontlik en gooi anker. Aanvanklik moes die twee sloepe alléén die verdedigers se vuur beantwoord, want 'n toename in windsterkte het die America en Stately genoodsaak om eers hul swaar ankers te vier. 60) Teen 1400 het dié twee ook begin vuur, en 'n uur later selfs dwars gedraai sodat hulle volle lae op die kamp kon rig. 61) Volgens die artilleris, lt. Marnitz, was dit „een allerheevigst vuur“. Anderhalf uur word met die skietery volgehou, totdat die wiele van die verdedigers se twee 24 ponderkanonne só diep in die grond

-
59. Keith Papers, I, Joernaal, 7 Aug., p.344. Aangesien die vlagskip in Simonsbaai agtergebly het, was die Admiraal aan boord van die America. Lte. Todd (dikwels Tod gespel) en Ramage, asook adb. Adam was almal offisiere van die Monarch.
60. Elph. aan H. Dundas, 18 Aug. 1795, Rec.C.C., I, pp. 113-6; VC 75, p.131; VC 76, p.41.
61. Keith Papers, I, Joernaal, 7 Aug., p. 344.

wegsak dat hulle die stryd gewonne moet gee.⁶²⁾ Om 1600, bereik Craig met sy 1,800 man die kamp, en twintig minute later kan die skepe hul ankers lig.⁶³⁾

Heeltemal ongeskonde het die Engelse skepe nie daarvan afgekom nie. Twee man (albei op die America) het gesneuwel en vyf is gewond. Daarbenewens konstateer Elphinstone: "Some shots passed through the ships, but did not materially damage them".⁶⁴⁾ Dat die Vloot hom egter in hierdie eerste optrede onderskei het, is ewe seker. Dit ly geen twyfel nie dat dit aan die vlootgeskut te danke was dat die só belangrike - en skynbaar onaantasbare - Muizenbergpos voetstoots verower kon word. Marnitz stel dit onomwonde dat die Engelse skepe „door hun vuur" hulle genoodsaak het „deese voordeelige posisie te verlaaten".⁶⁵⁾

Die Admiraal was die ene lof vir sy bevelvoerders aan wie se "judgment & good conduct" hy die welslae van die onderneming toeskryf. Hy is ook diep beïndruk deur die geesdrif en ywer van die bemannings en die puik geskutvertoning

62. VC 75, p.132; sien ook VC 65, p.50 en VC 76, pp. 43-4. In laasgenoemde lewer 'n lid van die sg. „pennisten"-korps, H.D.Campagne, die volgende snydende kritiek: „Zeer ongelukkig was dit geskut aldaar, noch van borstweering, noch bedding voorzien geworden, en dus telkens ... diep in't zand wegzonk ... " Is dit nie wonderbaarlik nie, vra hy voorts, dat daar van 12 Junie tot 7 Augustus „noch tyd, noch de nodige materialen aan handen waaren, om dat zo hoog noodzaakelijk vereischte te kunnen voldoen?"

63. Elph. aan H. Dundas, 18 Aug. 1795, Rec.C.C., I, pp. 113-6; Keith Papers, I, Joernaal, 7 Aug., p.344.

64. Elph. aan H. Dundas, 18 Aug. 1795, Rec.C.C., I, pp.113-6; James, Naval History, I, p.301. Gelukkig vir die Engelse het die blaasbalk in die kamp gebreek. Gevolglik moes die artilleriste met „koude kogels" i.p.v. „gloeyendes" klaarkom. VC 65, p.50.

65. VC 75, p.303.

wat die Echo gelewer het. 66) Ook genl.-maj. Craig, wat lank reeds besef het dat die Leër se "principal reliance" op die skeepskanonne sou wees, was hoog in sy skik met die eskader se optrede. Veral vir hul geskut, "[which] produced every effect which could be expected from it", het hy hoë waardering. 67)

Net die volgende dag was dit weer die seemanne en mariniers in Craig se troepemag wat lof ingeoes het. Toe lt.-kol. De Lille 'n teenaanval op die Muizenbergpos wou loods, is hy by Sandvlei verjaag deur kapt. Hardy en maj. Hill se kolonne seemanne en mariniers wat dwarsdeur die vlei gemarsjeer het "with the water in some places above their waists". 68)

Ledige dae (9 - 31 Augustus).

Hoewel die Arniston op 9 Augustus 'n uiters welkome verskyning maak met 400 man, £10,000 en nege veldstukke, 69) kon Craig dit nie waag om die Engelse oorwinning op te volg en die Kapenaars agterna te sit nie. Sy troepemag is bitter klein, vervoermiddels het hy glad nie en selfs al sou hy Kaapstad bereik, sou die Vloot hom nie in 'n aanval dáár kon bystaan nie "as it would have been impossible to anchor sufficiently close to be of service at that season". Die enigste alternatief was derhalwe om hul posisie so goed as moontlik te verstewig - en te hoop dat die Sphynx 'n voor-

66. Elph. aan H. Dundas, 18 Aug. 1795, Rec.C.C., I, pp. 113-6.

67. Craig aan H. Dundas, 21 Sept. 1795, ibid., pp.148-153.

68. Theal, op.cit., p.334; James, Naval History, I, p.301. Op p.300 maak James 'n geografiese flater as hy sê dat Muizenberg sê myl van Kaapstad is.

69. Keith Papers, I, p. 222.

(17)

spoedige vaart na genl.-maj. Clarke toe gehad het. 70) Die deurslaggewende rol van die Vloot in die hele veldtog kon eintlik nie beter beklemtoon word nie.

Ook vir die eskader lewer die volgende drie weke niks opspraakwekkends op nie. Elphinstone, wat oortuig was dat sy skepe dringend in Indië benodig word, bestempel dan ook hul verblyf hier as 'n "tedious continuance". 71) Roetine-sakies verg darem sy aandag: op 10 Augustus voorsien hy Craig van geld en stel hy sy sekretaris, John Jackson, aan om met die kosvoorsiening van die troepe behulpsaam te wees; die volgende dag lê die Admiraal self by Craig besoek af en twee dae later gaan bly hy aan wal. Van 16 tot 20 Augustus word voorraad op groot skaal na die kamp vervoer ten einde 'n goed toegeruste depot te hê wanneer die opmars eendag begin. 'n Week later vaar die Echo na die oorkant van die baai om in die Stellenbosse distrik skape en beeste te probeer verkry. Hoewel die inwoners die seemanne heel vriendelik ontvang het, moes hulle egter onverrigtersake terugkeer. 72)

* * * * *

Ledigheid is die duiwel se oorkussing; en as daar nagenoeg twee duisend lediges is, kan 'n mens voorwaar onheile verwag.

Op 6 Julie, nog voordat die Engelse mag aan wal gegaan het, kla die Simonstadse resident al by Elphinstone dat by die voorraadpakhuse ingebreek is. 73) Verontwaardig antwoord die Admiraal dat hy immers nie vir die doen en late van

70. Allardyce, Memoir of Elphinstone, p.97; Cambridge History of the British Empire, VIII, p.173. Op 21 Augustus was daar darem 'n bietjie aksie toe 'n patrollie naby Muizenberg aangeval word. In hierdie skermutseling doen adb. Hartley (Rattlesnake) 'n heupwond op. Keith Papers, I, Joernaal, 21 Aug., p.354.

71. Elph. aan lord Hobart (goew. van Madras), 11 Aug. 1795, Keith Papers, I, pp.348-9.

72. Opsomming van die handelinge van die eskader, ongedateer, Rec.C.C., I, pp.122-5.

73. Keith Papers, I, Joernaal, 6 Julie, p.323.

Amerikaners, Dene, Hollandse skeepsbemannings en slawe verantwoordelik gehou kan word nie. Hy verwerp die aanklag dus as 'n laakbare poging "to throw the general odium on the fleet". 74)

Dat sy manne tog nie deurentyd engeltjies was nie, blyk maar al te duidelik uit die herinneringevan Joshua Penny, 'n Amerikaanse matroos wat in die Engelse diens gedwing is en - nog steeds onder protes - die vaart na die Kaap in die Stately meegemaak het. Met smaak vertel hy : "We pillaged the East-India stores on shore - stove the casks of wine and spirits, which ran like rivulets to the sea". 75)

Die volgende kostelike storie kom ook uit Penny se herinneringe (of dalk sy vrugbare verbeelding ?) : In Simonstad was die kos teen hierdie tyd al so skaars dat die manne aan wal op 'n halfpond soutvleis en twaalf onse brood per dag moes lewe. Geen wonder dus dat "the general's cow approaching too near a sailor sentinel, and not giving the countersign, was of course killed on the spot". Met die varke gaan dit net so - totdat die boosdoeners as gevangenes na hul skepe teruggebring word. Dáár het die Admiraal hulle glo almal dadelik vrygelaat, met die geveleude uitspraak daarby dat matrose immers net soveel reg het om vars vleis te eet as hy ! 76)

74. Elph. aan Brand, 6 Julie 1795, ibid., pp. 323-4.

75. Joshua Penny, The life and adventures of Joshua Penny, an impressed sailor, New York, 1815, p.13. Volgens hom het die voorval reeds op 13 Julie plaasgevind, maar sy inligting is deurgaans hoogs onbetroubaar. Hy beweer bv. dat 3,200 matrose aan wal gesit is om die troepe by te staan ! (p.14.)

76. Ibid., p.15. Aan burgerkant, weer, lag lt. Marnitz duidelik in sy mou as hy vertel van die dreigbrief wat kdt. P.J.Delport aan Elphinstone gerig het. Hy vermaan daarin die Admiraal om te laat vat, „of dat hij anders met zijne Zwellendammer helden zelfs koomen zou, om hem uit de baaij te jaagen". Ongelukkig het die brief in Sluysken se hande beland en toe nooit sy bestemming bereik nie. VC 75, p.98.

Die Verowering (1 - 16 September).

Einde Augustus begin sake lelik lyk vir die swak toegeruste Engelse mag. Hul kosvoorraad is so te sê gedaan en selfs die ammunisie raak gevaarlik min. Só haglik is die posisie inderdaad dat Elphinstone en Craig koppe bymekaar sit en besluit dat hulle nog uiters ses dae op Clarke kan wag. Daarna sou hulle of 'n aanval moes waag of die troepe weer inskeep. 77) Boonop was dit teen hierdie tyd duidelik dat die Kaapse magte 'n teenaanval beplan. Op 1 September het 'n groepie burgers en pandoere al van die bergkruin af op die kamp gevuur. Hulle is maklik verdryf, maar teen die oggend van die 3e vermoed Craig dat 'n groot-skaalse aanslag op hande is. Die vyand het immers deur die nag opgeruk met "all the strength they could muster"; en dít sluit o.m. 18 veldstukke in. 78)

Craig het Elphinstone onmiddellik van dié verwikkeling in kennis gestel en, soos altyd, was die Admiraal dadelik met sy hulp gereed. Om 1200 lig die America, Echo, Rattlesnake en Orpheus die ankers, met die opdrag om tot naby die kamp te vaar, die kus te beskerm en die Leër alle moontlike hulp te verleen. Twee uur later gewaar kdoor. Blankett-hulle vreemde seile. Seine word oor en weer gestuur, en 'n groot gejuig begroet die nuus dat die „vreemdelinge" niemand anders as genl.-maj. Alured Clarke en sy troepemag is nie. 79)

-
77. Keith Papers, I, p.222; Allardyce, op.cit., p.97.
78. Craig aan H. Dundas, 21 Sept. 1795, Rec.C.C., I, pp. 148-153; sien ook VC 75, pp. 186-7.
79. Keith Papers, I, Joernaal, 3 Sept., p.357; VC 75, p.188; Rec.C.C., I, Craig aan H.Dundas, 21 Sept. 1795, pp. 148-153. Die Sphynx (taalkundig eintlik Sphinx) het San Salvador op 22 Julie bereik en ses dae later met sy konvooi vertrek. Op 29 Julie bots die Warren Hastings egter so kwaai met die Sphynx dat albei skepe na die hawe moes terugkeer. Die orïge 14 kompanjieskepe het toe maar die reis sonder hom voortgesit. (Keith Papers, I, kapt. Brisac aan Elph., 2 Aug., pp.341-3). Die Sphynx self het eers op 24 November in Tafelbaai aangekom. Rec.C.C., I, p.239.

Voorwaar 'n tydsberekening sonder weerga!

Die Engelse verspeel nou geen tyd nie. Clarke hou reeds op 4 September 'n samespreking met Elphinstone en aanvaar ook onmiddellik opperbevel van die Leër. Van die volgende dag af word sonder verposing gewerk om sy 2,500 troepe en uitrusting so spoedig moontlik aan wal te kry. ⁸⁰⁾ Hoewel Clarke geen proviand saamgebring het nie en Vloot en Leër teen hierdie tyd al albei op verminderde rantsoen geplaas is, ⁸¹⁾ voel die Engelse aanvoerders hulle nou só sterk dat hulle op 9 September 'n vredesaanbod doen. Dié word egter summier deur Sluysken verwerp. ⁸²⁾ Op die 14e begin die opmars na Kaapstad dus en, ten spyte van 'n halfhartige weerstandspoging by Wynberg, word 'n wapenstilstand nog dieselfde aand deur die Kapenaars aangevra. Skaars twee dae later onderteken Sluysken en die Politieke Raad die Akte van Oorgawe by Rustenburg. ⁸³⁾

Ondertussen het vise-adm. Elphinstone gesorg dat die Vloot ook sy bydrae tot die oorwinning lewer deur vir kdoor. Blankett op 13 September met die America, Rattlesnake en Bombay Castle (kapt. Ackland) ⁸⁴⁾ na Tafelbaai te stuur "to cooperate with the Forces ashore against Cape Town". ⁸⁵⁾

80. Opsomming van die handelinge van die eskader, ongedateer, Rec.C.C., I, pp. 122-5.

81. Elph. aan H. Dundas, 12 Sept. 1795, ibid., pp.119-121.

82. Adres aan die inwoners, 9 Sept. 1795, ibid., pp. 117-8; Sluysken aan Clarke, Elph. en Craig, 12 Sept. 1795, ibid., p. 119.

83. Ibid., pp. 127-130.

84. Die Bombay Castle, Exeter en Brunswick, wat al drie deur die E.O.I.K. as slagskepe uitgerus is, was deel van Clarke se konvooi. Theal, op.cit., p.337; Arkin, John Company at the Cape, p.192; C.Northcote Parkinson, Trade in the Eastern Seas (1793-1815), Cambridge University Press, 1937, p.156.

85. Opsomming van die handelinge van die eskader, ongedateer, Rec.C.C., I, pp.122-5.

Uit die Kommodoor se persoonlike verslag aan Elphinstone (waarin Blankett deurgaans een dag l   t is met sy datums) blyk dit dat hulle Chapmansbaai die volgende dag teen 1200 bereik het. Daar het die Echo kuswaarts begin vaar en 'n paar skote gevuur, enersyds om die verdedigers die skrik op die lyf te ja en voorts met die hoop dat 'n teenvuur die posisie en sterkte van die kusbatterie sou verraa. Nadat sake presies soos beplan verloop het, is die eskader vort - op pad na Tafelbaai, waar Blankett gehoop het om later dié middag dieselfde petalje by Groenpunt te herhaal. Die wind het egter gaan lê, met die gevolg dat dit al sononder was toe die vier skepe hul doelwit nader. Hoewel hulle toe maar buite trefafstand gebly het, is 'n groot gewerskaf by die batterie opgemerk. Trouens, "it was very evident the alarm was general", vertel Blankett.

Die volgende oggend (15 September) bring lt. De Vries Sluysken se wapenstilstandvoorstel per bootjie na die skepe. Die Kommodoor kon egter niks meer doen as om te belowe dat sy eskader vir die voorgestelde tydperk geen aanval sou doen nie, tensy hy natuurlik hoor dat genl.-maj. Clarke die voorstel van die hand gewys het.

Teen 1600 kom Blankett se eskader in die buitewyke van Tafelbaai voor anker - nog steeds buite trefafstand van die kusbatterie. Nietemin word geesdriftig op hulle losgebrand. Gelukkig was die ongerief van korte duur, want toe die verdedigers sien dat "no notice or return was made to it [sic]", is die vuur na 'n rukkie gestaak. 86)

86. Blankett aan Elph. 19 Sept. 1795, ibid., pp. 135-6. Marnitz (VC 75, p.226) stem in hoofsaak met Blankett se weergawe saam, maar volgens Campagne (VC 76, pp. 147-8) sou die Kommodoor "ingevolge de trouwloosheid en trots den Britten zeer eigen" die wapenstilstand verbreek het deur "onder ons geschut te naderen". Dit was dan ook daarom dat Henrik Zin en sy burger-artilleriemanne van die Amsterdambatterie op hulle gevuur het. Barnard (op.cit., pp.426-7) verstre  laasgenoemde weergawe van die gebeurde.

Hoewel hul optrede nie van deurslaggewende belang was nie, verdien Blankett se eskader wel lof vir hul aandeel aan die finale aanslag op die Kaap. Elphinstone self verwys na hul "excellent service", terwyl genl.-maj. Clarke Blankett se tydige aankoms in Tafelbaai as een van die redes vir die verbrokkeling van die Kapenaars se weerstand bestempel. 87)

Kort na die oorgawe vertrek vise-adm. Elphinstone met die Monarch na Tafelbaai. Dáár tref hy op 18 September die Castor en Star, twee N.O.I.K.-skepe, aan. Hy lê op albei beslag en stel selfs later die Star vir die Vloot in diens as die Hope. 88)

Hiermee was die geslaagde veldtog, waarvan genl.-maj. Clarke kon sê: "I believe there never was an instance where possession was taken of any Country by Force of Arms, with so little distress or inconvenience to every description of people", verby. 89) Met genoegdoening word dan ook aan Henry Dundas gerapporteer dat die Engelse nou "full possession of the Town and Colony" het. 90)

87. Elph. aan H. Dundas, 23 Sept. 1795, Rec.C.C., I, pp. 157-8; Clarke aan H. Dundas, 23 Sept. 1795, ibid., pp. 160-3. Sien ook Keith Papers, I, p.223; James, Naval History, I, p. 302; E.P.Brenton, Naval History, I, p.214; W.L.Clowes (red.), The Royal Navy, IV, Londen, 1899, p.281.
88. Elph. aan H. Dundas, 23 Sept. 1795, Rec.C.C., I, pp. 157-8; Clowes, op.cit., p.281.
89. Clarke aan Dundas, 12 Nov. 1795, Rec.C.C., I, pp.228-231. Hierdie geregverdigde kommentaar laat Sluysken se voor-spelling - "het bloedbad zal verschrikkelyk zijn" - bra komies klink. VC 65, p.23.
90. Clarke aan H. Dundas, 23 Sept. 1795, Rec.C.C., I, pp. 160-3.

Dit sou nietemin nog 'n volle twee maande duur voordat Clarke en Elphinstone, in ooreenstemming met hul oorspronklike opdrag, na Indië kon voortgaan. Intussen sou Elphinstone se geslepenheid die Engelse nóg 'n stukkie buit besorg. Die Admiraal het na die oorname beveel dat die gebruiklike seine van Leeukop af nog steeds aan naderende skepe gedoen moet word. Op hierdie wyse word die pakketboot Maria Louisa op 20 Oktober in die val gelok. Hoewel hy op oulaas nog probeer ontsnap het, is die Hollander deur die Rattlesnake agterna-gesit en ingehaal. 91)

Ná Elphinstone en Clarke se vertrek op 15 November bly Craig agter as militêre goewerneur en kdoor. Blankett as gesagvoerder van die oorblywende deel van die eskader. 92)

Die Vloot kry lof.

In die eerste roes van die oorwinning was dit seker natuurlik dat Clarke, Craig en Elphinstone mekaar 'n bietjie op die skouer klop. Eersgenoemde is veral vol lof vir die

91. VC 65, p. 223.

92. Keith Papers, I, p. 223; E. Stockenström, Geskiedenis van Suid-Afrika, II (1700-1914), Stellenbosch, 1944, p.66. Volgens Rec.C.C., I, p. 175-6 was Craig se amptelike titel eintlik „kommandant" van Kaapstad en die res van die Kolonie.

Sluysken, met 'n tweehonderdtal offisiere e.a., is al op 12 November met die Loyalist weg na Holland. Van die huurtroepe het byna 400 in die Britse diens getree. VC 65, p. 239; E. Walker, A History of South Africa, Londen, 1940 (2^e druk), p. 128.

Admiraal se "ready cooperation and assistance ... afforded upon every Occasion [and] which so eminently contributed to the successfull [sic] issue of our joint endeavours".⁹³⁾ Ook Craig roem Elphinstone se "advice, his active assistance and cordial cooperation".⁹⁴⁾ Die Admiraal, op sy beurt, is verheug oor die wonderlike eensgesindheid wat tussen hulle drie bestaan het.⁹⁵⁾

Dat die eskader 'n wesenlike aandeel aan die welslae van die veldtog gehad het (veral by Muizenberg) staan vas. In Londen word die inname van die Kaap trouens bestempel as "the event which principally signalized the British arms at sea (ek kursiveer), in the course of this year".⁹⁶⁾ Ook oor vise-adm. Elphinstone se persoonlike aandeel val daar nie te redekawel nie. Veral in die moeilike dae voor Clarke se aankoms "the high spirit of the Admiral was of the most essential service". Bowendien het hy wondere verrig met die beperkte kos- en ammunisievoorraad. "In spite of the badness of the weather, and the roughness of the sea", sê Allardyce, "his boats were constantly employed in landing provisions and ammunition for the forces; and the seamen's allowances were doled out with a sparing hand".⁹⁷⁾ Trouens, was dit nie vir Elphinstone se vasberadenheid en ywer nie, sou Craig dit nooit aan wal kon uitgehou het tot Clarke se koms nie. In Engeland is Regering en Admiraliteit dit dan ook eens dat die welslae aan die Kaap in 'n hoë mate aan die

93. Clarke aan H. Dundas, 23 Sept. 1795, Rec.C.C., I, pp. 160-3.

94. Craig aan H. Dundas, 21 Sept. 1795, ibid., pp. 150-3.

95. Elph. aan H. Dundas, 23 Sept. 1795, ibid., pp.157-8.

96. The Annual Register for the year 1795, Londen, p.136.

97. Allardyce, Memoir of Elphinstone, p. 97.

Admiraal se bekwaamheid en professionele vaardigheid te danke was. 98)

En wat van kapteins Hardy en Spranger se seemansbataljonne? Ook hulle oes die hoogste lof van die twee generaals in. Gedagtig aan die swaar veldstukke wat hulle oor die sandvlaktes moes aansleep, loof Craig "the cheerfulness with which they encountered the hardships and fatigues".⁹⁹ Clarke, weer, prys die twee bevelvoerders vir die wyse waarop hulle hul bataljonne te alle tye gedissiplineer het "in a manner that was but little to be expected under the peculiar circumstances of their Situation".¹⁰⁰) Ook lt. Campbell van die Echo, wat oor sy eie skip se manne en dié van die Rattlesnake bevel gevoer het, ontvang lof vir sy "zeal and activity" asook die besondere bekwaamheid waarmee hy sy kompanie aangevoer het.¹⁰¹)

'n Geleentheid waar die vlootmanne hulle in die besonder onderskei het, was tydens die reeds vermelde teenaanval van 8 Augustus by Sandvlei. Daar het kapt. Hardy met sy bataljon eers saam met die mariniers die lagune deurwaad en daarna die vyandelike vuur weerstaan sonder om 'n enkele skoot terug te skiet. Deur dit alles heen het hulle gemanoeuvreer "with a regularity, which would not have discredited veteran troops".¹⁰²) Die seemanne het blykbaar ook besondere geesdrif aan die dag gelê. Tydens een

98. Ibid., p.103.

99. Craig aan Elph., 20 Sept. 1795, Rec.C.C., I, pp.147-8; Keith Papers, I, p.241; James, Naval History, I, p.302.

100. Clarke aan Elph., 20 Sept. 1795, Rec.C.C., I, p.147.

101. Craig aan Elph., 20 Sept. 1795, ibid., pp.147-8.

102. Craig aan H.Dundas, 21 Sept. 1795, ibid., pp. 148-153; Keith Papers, I, p.241.

skermutseling, vertel Percival, "they flung away their firelocks, the sooner to overtake and grapple with the enemy". 103)

Geen wonder dat die manne agterna 'n bietjie losgeruk het nie. Veral op die plaas Goed Geloof (naby Constantia) het die troepe op 16 September amok gemaak. Eers is die wyn- en brandewynvate oopgebreek - en daarna moes spieëls, deure, vensters en glase dit ontgeld. Die klomp het so lekker gefuif dat hulle glad sonder een matroos ("wounded in the head & laying [sic] on a Couch still drunk") vertrek het.¹⁰⁴⁾

Ten spyte van bogaande voorval kon vise-adm.Elphinstone met innige genoegdoening soos volg aan die Admiraliteit rapporteer: "This event has given me great satisfaction, not only from the fortunate termination, but from the relief it affords to the Officers, Seamen and Marines under my Command ... [They] merit my warmest thanks".¹⁰⁵⁾ Dit kon hy wel sê.

Nasleep.

Die mooi samewerking tussen Vloot en Leër het ongelukkig ná die oorwinning 'n knou gekry toe die verdeling van die buit ter sprake gekom het.

In 'n brief aan Dundas kla Clarke dat Elphinstone van mening is dat sý manne geen aanspraak het op die N.O.I.K-skepe wat die eskader by hul aankoms in Simonsbaai aangetref het nie. Boonop wil die Admiraal die Hollandse skepe wat

103. Robert Percival, An Account of the Cape of Good Hope, Londen, 1804, p.67; D.C.F.Moodie, The History of the battles and adventures of the British, the Boers, and the Zulus, etc. in Southern Africa, I, Kaapstad, 1888, pp. 175-6.

104. A.Becker aan Clarke, Elph. en Craig, 26 Sept. 1795, BO 43, pp.9-10. Sien ook BO 30, pp. 25-6 en Acc.457 (Cloete papers), 29 September 1795, vir dergelike klagtes ingedien deur H.Cloete. Marnitz beweer voorts dat daar reeds tydens die opmars na Wynberg „eenige plunderingen en baldadigheden" plaasgevind het waarvoor veral die matrose verantwoordelik was. VC 75, p.240.

105. Elph. aan Nepean, 23 Sept. 1795, Rec.C.C., I, pp.159-60.

later aangekom het - en ook gebuit is - vir die Vloot alleen opeis, tot uitsluiting selfs van die troepe wat met hulle saamgekom het. Clarke voel dus dat hy dit aan "every individual in the army under my command" verskuldig is om hierdie saak so spoedig moontlik onder die aandag te bring.¹⁰⁶⁾

Ook die Britse Admiraliteit het van hulle laat hoor. Hul aanspraak op die eerste Hollandse skepe wat hier gebuit is, was gegrond op die feit dat die oorlogsverklaring in daardie stadium nog nie die Kaap bereik het nie. Die betrokke skepe kom hulle dus toe as "droits of Admiralty". Sir William Scott, die beroemde regter van die Britse Admiraliteits hof, het dié eis egter verwerp aangesien die betrokke order-in-rade waarop die Admiraliteit hulle beroep het, nie op gebiede buite die "dominions of the Crown" van toepassing was nie.¹⁰⁷⁾

Met betrekking tot die Hollandse besittings aan die Kaap wat met die oorgawe in Engelse besit gekom het, stel die Oorlogsministerie in Januarie 1796 vir Elphinstone, Clarke en Craig elkeen afsonderlik in kennis dat hulle aanspraak mag maak op alles "which come[s] within the description of ... Booty to the Captors". Hulle word dus aangeraai om die nodige stappe te doen ten einde die verbeurdverklaring daarvan te verkry.¹⁰⁸⁾

In hierdie verband lewer Scott in 1799 soos volg uitspraak oor die Admiraliteit se aanspraak namens 'n aantal "non-commissioned East India ships" (klaarblyklik Clarke se konvooi) op 'n deel van die vergoeding:

"It has not been shown that these ships set out in an original military character, or that any military character has been subsequently impressed upon them by the

106. Clarke aan H. Dundas, Nov. 1795, ibid., pp.224-5.

107. Brenton, Naval History, I, p.217.

108. Oorlogsministerie ("War Office") aan Clarke, Elph. en Craig afsonderlik, 16 Jan.1796, Rec.C.C., I, pp.311-8.

nature and course of their employment; and therefore, however meritorious their service may have been, and however entitled they may be to the gratitude of their country, it will not entitle them to share in this valuable capture". 109)

Met vise-adm. Elphinstone het dit gelukkig beter afge-loop. Vir sy aandeel aan die verowering van die Kaap het hy nie minder nie as £64,000 ontvang! 110)

109. Aangehaal in The Royal Navy, IV, red. W.L.Clowes, p. 165. Sien ook Brenton, op.cit., p. 217.

110. The New Cambridge Modern History, IX, red. C.W.Crawley, Cambridge University Press, 1965, p. 85.

AFDELING B : DIE VLOOT AS GEVEGSMAG.HOOFSTUK IIDIE VLOOT SE TAAK AAN DIE KAAP.(A) TOERUSTING VIR DIE TAAK.

"The Navy against the World" - so bestempel 'n Engelse geskiedskrywer die tydperk 1783 tot 1802. ¹⁾ S6 was dit inderdaad in daardie jare, en eweseer was dit so in die eindstryd teen Napoleon. Weliswaar het hy in 1815 die finale nekslag op die Waterloo slagveld ontvang, "but only after - and because - he failed to beat us afloat". Dwarsdeur dié reeks oorloë was die Engelse vloot op hul pos - ter see - en geen enkele keer het hulle 'n seeslag verloor nie. ²⁾ Vir die uiteindelijke oorwinning was Engeland dus innige dank verskuldig aan "those far-distant storm-beaten ships upon which the Grand Army never looked". ³⁾

Etlike faktore het daartoe bygedra dat die Britse vloot reeds by die aanvang van die Rewolusionêre Oorloë besonder goed toegerus was vir die geweldige taak wat vir hom gewag het. Gegrondves op die tradisie van 'n glorieryke verlede, het hy boonop beskik oor die dienste van 'n puik offisierskorps. Hierdie "brilliant band of sea officers", ⁴⁾ hoewel reeds oorlogsveterane, was aan die einde van die eeu nog in die fleur van hul bevelskragte. Om hulle by te staan was daar 'n groot aantal gesoute matrose wat na 1783 in die Vloot aangebly het en wat as voorbeeld kon dien vir die duisendtalle wat nou sou toetree. ⁵⁾ Op die administratiewe front was die Vloot gelukkig om in hierdie dae die

-
1. M. Lewis, The History of the British Navy, Londen, 1957, p.152.
 2. M.Lewis, A Social History of the Navy (1793-1815), Londen, 1960, p.16.
 3. Ibid., p.16, aangehaal uit Mahan, The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire (1793-1812), II, p.118.
 4. S.W.Roskill, The Strategy of Sea Power, Londen, 1962, p.65.
 5. A.T.Mahan, The Influence of Sea Power upon the French Rev. and Empire, I, pp. 69 - 70.

hoogs bekwame sir Charles Middleton in die sleutelpos van "Controller of the Navy" te hê. ⁶⁾

Hoewel die Franse skeepsbouers indertyd sonder gelyke was, het ook die Engelse oorlogsskepe in die tweede helfte van die agtiende eeu etlike verbeterings ondergaan. Die meeste skeepsbodems is nou met koper bekleed, weerligafleiers en eenvoudige ventilasietoestelle is aangebring en distilleerketels is selfs voorsien om seewater te ontsout. ⁷⁾ Voorts is die navigasie-offisier se taak vergemaklik deur John Campbell se sekstant (1757), John Harrison se skeepshorlosies (1735-49), dr. Gowin Knight se verbeterde magnetiese kompas en die verskyning in 1767 van Maskelyne se Nautical Almanac, "a work of amazing and unprecedented accuracy". ⁸⁾ Na die uiterlike het die oorlogsskepe egter min verander in hierdie jare. Die sg. elliptiese agterstewe het mode geword en skeepsafmetings het effens toegeneem, maar dit was ook al. ⁹⁾

In 1779 is die Britse vloot se slaankrag aansienlik vergroot deur die toevoeging van die kort skeepskanon tot sy geskut. Hierdie ligte en maklik hanteerbare wapen het in etlike seeslae 'n deurslaggewende rol gespeel, bv. die slag van 1 Junie 1794 en die slag van die Nyl (1798). ¹⁰⁾

-
6. Roskill, op.cit., p.65. Die administrasie van die Britse vloot het indertyd by die "Board of Admiralty" en die "Navy Board" berus. Eersgenoemde was die uitvoerende liggaam, terwyl die "Navy Board" voorraadsake beheer het.
 7. C.J.Marcus, A Naval History of England: I The Formative Years, Londen, 1961, p.343.
 8. Ibid., p.358.
 9. Cambridge Modern History, IX, p.82. Die Success, 'n 32-kanonfregat wat in 1781 teen 'n koste van £13,760 voltooi is, se „statistieke" was: lengte op geskutdek 126 vt.; dwarste 32 vt. 2 dm.; verplasingsgewig 683 ton; bemanning 215. (D.Pope, The Black Ship, Londen, 1963, p.344). Die ooreenstemmende syfers vir die Diomedé (50) wat in 1798 gebou is, was: 151 vt., 41 vt., 1,114 ton en 350 manne. (Clowes, The Royal Navy, IV, p.154).
 10. Marcus, op.cit., p.348; Clowes, op.cit., p.155.

Hoewel die nuwe kanon se doeltreffende skootafstand maar ongeveer 'n kwartmyl was, was dit nie 'n belangrike nadeel nie aangesien die vyandelike vlote in die meeste gevegte selfs nader as dit aan mekaar was. ¹¹⁾

Gelukkig vir die ondernemende Engelse skeepskapteins het die knellende oorheersing van die sogenaamde "Fighting Instructions" in hierdie dae 'n knou gekry. ¹²⁾ In 1793 het adm. Howe en kapt. Roger Curtis die vlootseinboek só hersien dat dit voortaan aan individuele kapteins heelwat meer ruimte vir eie inisiatief sou laat. ¹³⁾ Geslaagde onkonvensionele optrede, soos dié van Nelson by Kaap St. Vincent, het verder daartoe bygedra om die gevestigde taktiese idees omver te werp.

Teenoor hierdie lewenskragtige, veglustige mag het die Franse vloot erg afgesteek; die glorieryke dae van Lodewyk XIV was beslis verby. Seker die belangrikste rede hiervoor was die feit dat die Rewolusionêre leiers in Frankryk in hul misplaaste ywer van alle aristokrate ontslae geraak het sonder om te besef " [that] it was impossible to remove them without destroying the officer class and ruining the organisation". ¹⁴⁾ Selfs wat getalle betref, kon die Franse nie saampraat nie. Toe Frankryk in Februarie 1793 teen Engeland oorlog verklaar, het hulle wel oor 246 oorlogskepe beskik, maar van dié was net 76 lynskepe. Nog erger, net 27 van hulle was indertyd in die diens ! ¹⁵⁾ Die Britse vloot

-
11. Cambridge Modern History, IX, p.83; Clowes, op.cit., p.544. Kapteins het indertyd eerder hul skepe as hul kanonne gemaneuvreer ten einde 'n volle laag te kan vuur.
 12. Roskill, op.cit., p.65.
 13. S.S. en M.L. Robinson, A history of Naval Tactics from 1530 to 1930, Annapolis, 1942, pp.400-3.
 14. Turner, 'The Cape of Good Hope and the Trafalgar Campaign', Bylae E ("The Causes of the First British Occupation, 1795"), p.133. Geen wonder nie dat Clowes (op.cit., p.543.) praat van die Franse se ongedissiplineerde bemannings en onbedrewe offisiere. Veral hul seemanskap en geskutvaardigheid was power.
 15. Cambridge Modern History, IX, p.78.

daarenteen kon in 1793 spog met 304 oorlogsbodems waarvan 113 lynskepe was. Einde 1793 was 85 van laasgenoemdes reeds in die diens. 16)

Die Franse kon natuurlik later ook op die vlote van hul Hollandse en Spaanse bondgenote staatmaak. (In 1793 het Spanje 76 en Holland 49 lynskepe gehad.) Daarbenewens was die Franse skepe besonder goed ontwerp en gebou. Nietemin het die Britse vloot bobaas gebly, want (sê Mahan) "historically good men with poor ships are better than poor men with good ships". 17)

Wat vlootbeleid, strategie en taktiek betref, was daar 'n hemelsbreë verskil tussen die Engelse en Franse benadering. Terwyl laasgenoemde hul skepe net by geleentheid see toe gestuur het - en seer seker nie wanneer die omstandighede ongunstig was nie - was dit die Britse oogmerk om die see van die wêreld dermate te beheer dat hulle die gebruik daarvan geheel en al aan hul vyande kon ontsê. Te dien einde moes hulle altyd oral wees ! 18)

In die werklike gevegte was die Engelse daarop uit om te dood of te wond; hul vuur was dus op die vyand se romp gerig. Die Franse daarenteen het veral na die maste, ra's en seile gemik ten einde die teenstander sy beweeglikheid te ontnem. 19) Klinkende bewys van bogaande stellings word deur die volgende syfers gelewer: In die ganse tydperk van 1793 tot 1815 is net tien Engelse skepe (met 28 of meer kanonne) buitgemaak. 20) Daarteenoor het die Britse vloot 377 skepe van hul vyande tot sink gebring of gebuit.

16. Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p.153; Mahan, The Influence of Sea Power upon the French Revolution etc., I, p.96.

17. Ibid., p.102.

18. Lewis, Social History of the Navy, pp. 343-4. Op p.345 konstateer Lewis: "not for a single hour were our ships off the seas". Sien ook Roskill, op.cit., p.15. "The function of maritime power", sê hy, "is to win and keep control of the seas for one's own use, and to deny such use to one's adversaries".

19. Lewis, Social History of the Navy, pp. 369-70.

20. Ibid., pp. 346 en 348.

In ses van die groot seeslae van hierdie tydperk het die Engelse altesame 5,749 ongevallen gely, terwyl die ooreenstemmende verliese van hul teenstanders 16,313 was. ²¹⁾

(B) VERPLIGTING TEN OPSIGTE VAN HANDELSKEEPVAART.

Vir moondhede met aggressiewe oogmerke is hul vloot bloot 'n onderdeel van die militêre masjien. Origens, egter, "the necessity of a navy in the restricted sense of the word, springs ... from the existence of a peaceful shipping, and disappears with it". ²²⁾ Veral in oorlogstyd geld hierdie noue verband tussen Vloot en handelskeepvaart, want juis dan is eersgenoemde se hoofsaak "to set our carrying ships free to carry, to forbid the enemy's ships to carry". Deur die seë van die wêreld veilig te hou vir die vaderlandse koopvaarders kan die landse ekonomie gedy. Terselfdertyd word die vyand sy in- en uitvoerhandel ontsê en sodoende geleidelik lamgelaë. ²³⁾

In Engeland, waar die regering van die middel van die 17^e eeu af met sy Navigasiewette ingegryp het om die handelskeepvaart teen buitelandse mededinging te beskerm, was die verband tussen Vloot en koopvaardy juis om hierdie rede besonder heg. Ten einde die monopolistiese stelsel te kon handhaaf moes daar volle regeringsbeheer oor alle invoere en handelskipbewegings wees. Dit het op sy beurt die bestaan van 'n sterk vloot, wat in oorlogstyd 'n veilige passaat, aan koopvaarders kon verseker, nodig gemaak. Gelukkig was

21. Ibid., p. 362. Die betrokke seeslae was: die "glorious 1st of June" (1794), Kaap St. Vincent (1797), Kamperduin (1797), slag van die Nyl (1798), Kopenhagen (1801) en Trafalgar (1805).

22. A.T. Mahan, The Influence of Sea Power upon History, (1660 - 1783), Londen, 1890, p.26.

23. J. Baddely, Royal Navy, Londen, 1942, pp. 7 en 9.

Britse regerings deur die jare heen terdeë bewus van "the interrelation between commerce, merchant ships, and their defence by warships". Om dit te bewerkstellig is die konvooistelsel in die lewe geroep. ²⁴⁾ Die aanname van die "Cruizer and Convoys Act" in Maart 1708 was 'n mylpaal in die uitbouing van dié stelsel "for it established the whole system of convoy-defence and trade-protection". ²⁵⁾

Met die uitbreek van die Rewolusionêre Oorloë in 1793 was dit vir Engeland gevolglik nie nodig om 'n nuwe stelsel vir die beskerming van sy handelskeepvaart te ontwerp nie; die leisels moes net styfgetrek word. In 1793 lê die "Convoy Act" 'n swaar straf op enige skip wat uit sy konvooigroep wegglip. Vyf jaar later volg die "Compulsory Convoy Act" met sy veelseggende betiteling. Voortaan sou net spesiaal bewapende en daartoe gelisenseerde skepe op hul eie mog vaar. ²⁶⁾ Die beleid was duidelik; "the British provided for the safety of their distant commerce by concentrating it in ... convoys, each under the protection of several ships of war."²⁷⁾

Teen die einde van die agtiende eeu was hul konvooi-verpligtinge vir die Britse vloot geen nuwigheid meer nie en het die vlootowerhede al die instelling van 'n streng konvooistelsel by die uitbreek van oorlog as vanselfsprekend beskou. Die pligte van die vlootoffisier in beheer van 'n konvooi is reeds in 1652 in 'n reeks wette uiteengesit. Dié

24. D.W.Waters, "Convoy in the Sail Era (1204-1874)", The Naval Review, LII, No.2, April 1964, p.184.

25. Lewis, Social History of the Navy, p.318.

26. Waters, "Convoy in the Sail Era", The Naval Review, LII, No.2, April 1964, p.184.

27. Mahan, The Influence of Sea Power upon the French Revolution etc., I, p.337.

is in 1731 in die amptelike vlootregulasies ingevoeg. 28)

Vir die Admiraliteit was die konvooistelsel nie sonder voordele nie. Hoewel die hoofdoel natuurlik die beveiliging van die koopvaarders was, het hierdie verpligte vaarte die oorlogskepe dikwels die geleentheid gebied om met die vyand se skepe slaags te raak. En dit is wat hulle graag wou hê. 29) Nietemin was 'n konvooiopdrag vir menige vlootoffisier 'n nagmerrie. Om gesag te voer oor 'n heterogene versameling handelskepe, van uiteenlopende grootte en vaarvermoë, en dikwels met korrelkopgesagvoerders daarby, was inderdaad "a thankless and temper-fraying task for even an experienced and patient frigate captain". 30)

By die seemanne van die E.O.I.K. was die stelsel ook nie gewild nie; en tog kon hulle nie daarsonder klaarkom nie. Omdat die groot kompanjieskepe self redelik goed bewapen was (die Nottingham is bv. in 1796 met twee-en-veertig kort skeepskanonne toegerus), is hulle nie deur die wet verplig om in konvooie te vaar nie. Nietemin het die bewindhebbers van die Kompanjie hulle in oorlogstyd byna nooit toegelaat om een-een te seil nie. Nog meer; "it was very rarely that they lacked naval protection". 31) Vir die Kompanjie was daar glad te veel in die spel om enige risiko te durf loop. Skepe op die tuiswaartse roete het immers altyd waardevolle handelsladings (veral tee) gedra, terwyl dié wat op pad was na Indië heel dikwels selfs nog belangriker „vrag" vervoer het - hetsy troepe of militêre voorraad. 32). En, ten spyte van hul indrukwekkende voorkoms,

28. Waters, "Convoy in the Sail Era", The Naval Review, LII, No.2, April 1964, p.185.

29. Ibid., p.187.

30. Pope, The Black Ship, p.20. Sien ook Parkinson, Trade in the Eastern Seas, pp. 309 en 315.

31. Ibid., p. 150.

32. Ibid., p. 304.

kon die koopvaarders tog nie hul man staan teen óf 'n kaperskip óf 'n oorlogskip nie. Daarvoor was hulle te pieperig gebou en te swak bewapen. ³³⁾ Selfs op hul eie vloot, die sg. "Bombay Marine", kon die Kompanjie hulle nie ten volle verlaat nie, want dié vyftiental skepe was hoofsaaklik op die bekamping van kaperskepe ingestel; teen werklike oorlogskepe was hulle nie opgewasse nie. ³⁴⁾

As in ag geneem word dat die E.O.I.K. in 1802 drie-en-negentig skepe, met 'n gesamentlike tonnemaat van 86,782 ton en 'n waarde van £2,790,000 besit het, is dit duidelik dat die Britse vloot 'n ontsaglike taak te verrig gehad het. ³⁵⁾ Dié taak het hulle, ook aan die Kaap, ³⁶⁾ met ywer aangepak en met groot welslae deurgevoer. ³⁷⁾

(C) BELANGRIKHEID VAN DIE KAAP - EN DUS DIE TAAK HIER.

Dit is reeds vermeld dat dit die Rewolusionêre Oorloë in Europa was wat die Britse vloot in 1795 na die Kaapse waters gebring het. Om die taak wat die Kaapse eskader in die volgende sewe-ag jaar hier verrig het na waarde te kan

33. Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p.546.

34. Parkinson, Trade in the Eastern Seas, pp. 46-7.

35. The Naval Chronicle, VIII, Julie - Desember 1802, Londen, p.252.

36. "There is no place, in the home-ward bound voyage from India", sê John Barrow, "so proper or so convenient for the valuable fleets of the East India Company to assemble at for convoy, in time of war, as the Cape of Good Hope". John Barrow, An Account of Travels into the Interior of Southern Africa, II, Londen, 1804, p.236.

37. Net omtrent 2½% van die Britse handel het in die jare 1793-1800 die vyand ten prooi geval. Clowes, op.cit., p.473.

skat, is dit egter nodig om ook aandag te skenk aan die belangrikheid van die Kaap binne die raamwerk van die destydse Britse koloniale beleid.

Ná die knou wat die Britse Ryk in die Weste in die tagtigerjare gekry het, het Engelse belangstelling in die Ooste toegeneem. Dáár was die eens magtige N.O.I.K. vinnig besig om die kreeftegang te gaan. Die geleentheid om toe te slaan was dus daar. Boonop het ook Frankryk indertyd grootse uitbreidingsplanne begin bedink - en sodoende verdere aansporing tot daadwerklike optrede verskaf. Die daaropvolgende verstewiging en uitbreiding van die Britse belange in Indië sou vir die Kaap verreikende gevolge hê. Trouens, "in the new British policy of commercial empire ... India was the focal point and thus the Cape assumed a strategical importance in the eyes of British statesmen that was commercial as well as military". 38)

Met Holland feitlik van die baan, sou dit voortaan veral die Franse wees met wie rekening gehou moes word in die Ooste. En vir hulle was die Kaap van groot waarde. In die Indiese Oseaan was Mauritius Frankryk se belangrikste vlootbasis. Hierdie eilandjie het egter skaars genoeg geproduseer om sy eie inwoners te voed, met die gevolg dat voorraad van die Kaap onontbeerlik was vir die voorsiening van besoekende Franse eskaders. 39)

Om 'n dergelike rede was die Kaap egter ook vir die Engelse van belang. Die enigste Britse hawe op die roete na Indië was St. Helena - en ook dáár was die plaaslike opbrengs so gebrekkig dat aanvullende Kaapse voorraad noodsaaklik was om aan die eise van die garnisoen en die

38. Cambridge History of the British Empire, VIII, p.168. Sien verder Mahan, The Influence of Sea Power upon History, pp. 27-8.

39. Turner beskou juis hierdie feit as "the fundamental value of the Cape". ('The Cape of Good Hope and the Trafalgar Campaign', Bylae E, p.120.)

besoekende vloot- en kompanjieskepe te voldoen. Val die Kaap in die hande van 'n vyand, sou St. Helena 'n nekslag kry; sy waarde as voorraaddepot sou verdwyn en boonop sou hy ooplê vir 'n aanval van die Kaap af. "The British trade-route to the East, upon which the Empire in India depended", sê Harlow, "was thus ... relying upon a South African port ... that was directly necessary as a place of refreshment and also of the greatest importance for the preservation of St. Helena". 40)

Selfs die optrede van die pas vry geworde Amerikaners het aan die Kaap 'n nuwe belangrikheid in Engelse oë verleen. Ná 1783 het al meer Amerikaanse skepe Indiese en Chinese waters begin binnedring, tot ontsteltenis van die Engelse. 41) Vroeg in 1795 spreek kapt. Blankett dus die mening uit dat indien die Kaap in Engelse besit sou wees, " [the] Americans might be supplied at the Cape and be the means of introducing a beneficial trade instead of the contraband they now strive to continue". 42)

* * * * *

Sowel die Franse as die Engelse staatsmanne was terdeë bewus van die Kaap se waarde. .Besonder insiggewend was die mening wat Frankryk se verteenwoordiger by die mislukte Lille-vredesonderhandelings van 1797 uitgespreek het. Toe

40. Harlow, The founding of the Second British Empire, I, p.107.

41. Cambridge History of the British Empire, VIII, p.168.

42. Blankett aan Nepean, 25 Januarie 1795, Rec.C.C., I, pp. 23-6. By 'n later geleentheid beweer sir George Yonge: "The American Commerce to the East Indies & China & Batavia ... depends entirely on the Cape". Trouens, sê belangrik het die Kaap in hierdie stadium vir die V.S.A. geword dat hulle John Emslie hier as konsul-generaal aangestel het. Rec.C.C., I, Yonge aan H. Dundas, 29 Maart 1800, pp. 84-100.

lord Malmesbury die Kaap en Trincomalee noem as twee verowerde gebiede wat Engeland graag permanent sou wou behou, het Delacroix die Kaap bestempel as 'n aanwinst wat vir Engeland van veel groter waarde sou wees as die Nederlande vir Frankryk. Hierdie skynbaar vergesogte stelling word in 'n mate verantwoord deur sy verdere betoog dat indien Engeland die Kaap en Trincomalee behou " 'we shall hold all our settlements in India, and the Islands of France and Bourbon, entirely at the tenure of your will and pleasure' ". 43)

Aan Britse kant was Henry Dundas sonder twyfel dié propagandis vir die Kaap - eers vir die Verkryging en later vir die behoud daarvan. As jarelange voorsitter van die E.O.I.K. se beheerraad was hy sonder gelyke in die Engelse kabinet as kenner van Indiese aangeleenthede. Hy kon dus die Kaap se belangrikheid binne die raamwerk van die groter „Indiese beleid" na waarde skat en met gesag daaroor praat. 44)

Juis in die parlementêre debat wat op die Lille-samesprekings gevolg het, het Dundas in "the dearest interests of the country" gepleit vir die behoud van die Kaap, en terselfdertyd die verlies daarvan as "the greatest calamity" bestempel. 45) By 'n ander geleentheid het hy selfs gesê dat "the Minister who should ever

43. Aangehaal uit lord Malmesbury se verslag van 20 Desember 1797, deur Turner, 'The Cape of Good Hope and the Trafalgar Campaign', Bylae G ("The Cape and the Lille negotiations"), p.145. Ook in Keith Papers, I, p.233, waar die datum as 1796 gegee word.

44. Furber, Henry Dundas, pp.11 en 29. Turner noem Dundas die Kaap se "ablest champion". L.C.F. Turner, "The Cape of Good Hope and the Anglo-French Conflict", Historical Studies : Australia and New Zealand, IX, No. 36, Mei 1961, p.371.

45. Keith Papers, I, p.236.

think of giving it up should lose his head". 46)

Dat die voordele wat die Kaap moontlik vir Engeland kon inhou in 'n hoë mate van geslaagde vlootoptrede hier afhanklik sou wees, is uit die staanspoor deur die Britse regering en ander instansies besef. Op 14 Februarie 1796 verseker die Oorlogsministerie dan ook vir genl.-maj. Craig dat die Admiraliteit terdeë bewus is van die Kaap se belangrikheid en "the protection an efficient Naval Force on that Station will afford to the British Settlements and Commerce in the East". 47)

* * * * *

Op die keper beskou, is die waarde van die Kaap vir Engeland uiteindelik deur Indië bepaal. Hoe groter die Engelse belange daar, hoe belangriker word beheer oor die Kaap. In Indië, weer, was die Engelse belange indertyd in die E.O.I.K. beliggaam. Wat was hierdie magtige organisasie se beskouing oor die Kaap?

Op 4 Jan. 1795 skryf die voorsitter van hul "direksie", sir Francis Baring, aan Henry Dundas oor die belangrikheid van die Kaap as verversingspos vir hul tuiswaartskerende skepe. Trouens, sê hy, " 'we would be much distressed [sic] for a substitute if the Cape is lost to us' ". Voorts wys hy op die implikasies wat die strategiese ligging van die Kaap ten opsigte van hul handelsroetes inhou en vervolg :

-
46. John Barrow, An auto-biographical memoir of Sir John Barrow, Bart., late of the Admiralty, London, 1847, p.137. In 'n gesprek met Barrow het Dundas o.m. klem gelê op die Kaap se strategiese ligging, sy waarde as verversingspos, die feit dat 'n groot verskeidenheid produkte hier gelewer kon word en die handelsmoontlikhede van sy wydverspreide hawens. Ibid., p.252.
47. Oorlogsministerie aan Craig, 14 Feb. 1796, Rec.C.C., I, pp. 326-7.

" 'Whoever is Master of the Cape will be able to protect, or annoy, our ships out and home, serving at the same time as an effectual check on Mauritius' ". 48) Laasgenoemde en Réunion was inderdaad naby genoeg aan die Kaaps-Indiese roete geleë om die kaperskepe aldaar 'n gedurige bedreiging vir die ryk belaaide kompanjieskepe te maak.

Die werklike inbesitname van die Kaap het egter spoedig geblyk geen onvermengde seën vir die monopolisties georiënteerde E.O.I.K. te wees nie aangesien handelskepe van alle oorde - sommige werklik neutraal, ander onder die vaandel van onverbonde lande - toe aan die Kaapse handel begin deelneem het. Die order-in-rade van 28 Desember 1796 wat 'n redelike mate van vryhandel hier toegelaat het, het die E.O.I.K.-direkteure se houding dan ook skerp laat verander. Volgens Turner was hulle nou "positively hostile" teenoor die Kaap. 49) Tog bestempel hul plaaslike agent, John Pringle, met sy eerstehandse ondervinding van die Kaap, selfs in 1803 nog die behoud van die Kolonie as "an object of the highest importance to the interests of the Hon'ble Company". 50)

* * * * *

'n Interessante kykie op die destydse „wêreldmening” oor die Kaap word verskaf deur 'n artikel in die "Hamburgh

48. Aangehaal deur Perrin in Keith Papers, I, p.208. Sien ook Harlow, op.cit., p.108 en Turner, Bylae E, p.122. In sy reeds genoemde brief van 12 Januarie 1795 aan Dundas vat Baring die E.O.I.K. se standpunt mooi saam as hy daarop wys dat die Kaap se waarde vir sy maatskappy eintlik 'n negatiewe is. Dit spruit inderdaad meer uit "the detriment which would result to us if it was in the hands of France, than from any advantage we can possibly derive from it as a Colony".

49. L.Turner, "The Cape of Good Hope and the Anglo-French Conflict", Historical Studies : Australia and New Zealand, IX, No.36, Mei 1961, pp.369-70.

50. VC 58, No.56.

Politisches Journal" (1796). Dat die Duitsers terdeë van die Kaap se waarde bewus was, blyk uit dié ietwat verrassende aanvangsin: "It is with Justice that the public papers have stated the present Conquest of the Cape of Good Hope by the English as the most Important Event of the whole war⁵¹. Voortgaande beweer die anonieme skrywer dat hierdie gebeurtenis 'n nuwe tydvak vir die Europese handel met die Ooste ingelui het en besing hy ook die Kaap se lof as verversingspos. 51)

Dieselfde skrywer haal ook Nederlandse kommentaar uit 'n Amsterdamse blad aan wat die Duitse mening bevestig. Daarvolgens sou alle Hollanders, ongeag politieke sienswyse, diep beswaard voel oor die verlies van "the Best of our Colonys, that for which we have been envyed [sic] by all Europe". 52)

* * * * *

Wat het die twee Engelse goewerneurs van ons tydperk van die Kaap gedink?

Die blote feit dat die bekwame en ervare lord Macartney hier aangestel is, getuig van die Britse regering se hoë dunk van hul nuwe besitting. 53) Enkele maande na sy aankoms skryf die goewerneur aan Dundas dat, hoewel die Kaap klaarblyklik nooit vir Engeland 'n noemenswaardige bron van inkomste gaan word nie, "its immediate political, naval and military advantages are so striking ... that every other consideration is for the moment almost extinguished in the blaze". Raak 'n sterk vyand ooit hier gevestig, sou dit

51. Acc. 455 (Melville Papers), No. 6, p.1.

52. Ibid., p.12.

53. Macartney was van 5 Mei 1797 tot 21 November 1798 aan die Kaap.

klaarpraat wees met die Engelse "oriental opulence and dominion". 54)

Heeltemal so geesdriftig oor die Kaap het Macartney nie end-uit gebly nie. Einde 1797 reeds lug hy die mening dat die besit van die Kaap nie net altyd met baie groot uitgawe gepaard sal gaan nie, maar ook met "not a little embarrassment". 55) Kort hierna spreek hy hom uit ten gunste van die behoud van Ceylon eerder as die Kaap indien dit ooit nodig sou word om een van die twee prys te gee. Hy doen dit nietemin baie skoorvoetend, en voeg ook dadelik die waarskuwing by dat, sou so iets gebeur, "we must always have a strong naval force at St. Helena in time of War, to cruize [sic] between that Island and the Cape" - anders sou 'n paar fregatte van die Kaap af sonder veel moeite tuiswaartskerende koopvaarders kon onderskep. In dieselfde asem gee hy egter toe dat St. Helena se reeds onvoldoende plaaslike voorraad die aanhou van 'n permanente eskader daar 'n feitlik onbegonne taak sal maak. 56)

Vir Macartney het die Vloot dus, sy ander bedenkinge ten spyte, wel deeglik 'n belangrike taak hier.

Die breedsprakige sir George Yonge 57) het nooit 'n geleentheid laat glip om in sy amptelike verslae die Kaap hoog aan te prys nie. Hy was nog skaars 'n maand hier toe verseker hy Dundas reeds dat die Kolonie se belangrikheid

54. Mac. aan H. Dundas, 10 Julie 1797, Rec.C.C., II, p.114.

55. Mac. aan H. Dundas, 15 Desember 1797, ibid., pp.214-6. In 'n privaatbrief aan Dundas sê hy selfs: "Its brilliancy misled me at a distance, but it has faded on approach". Acc. 455, No. 23, Mac. aan Dundas, 24 Okt. 1797.

56. Mac. aan H. Dundas, 4 Feb. 1798, Rec. C.C., II, p.234.

57. Yonge was van 9 Desember 1799 tot 20 April 1801 goewerneur.

"every hour" toeneem. By hom is daar geen gedagte aan afstand doen van die Kaap nie; in die hande van Engeland "it should unalterably and unalienably [sic] remain". 58)

By geleentheid staaf Yonge darem sy onkritiese lofprysinge met gesonde argumente. Bowendien is hy hom deeglik bewus van die belangrike rol wat die Kaapse eskader te vervul het. Met húl hulp het die Kaap immers 'n wurggreep op die vyandelike verbindingsroete tussen Ooste en Weste, "for they cannot avoid coming in the reach of Cruizers [sic] properly stationed from hence". 59)

Nog 'n Engelse amptenaar aan die Kaap wie se oë wawyd oop was vir die Kolonie se moontlikhede was John Barrow. 60) Ná sy ses jaar lange verblyf hier kon Barrow met gesag praat oor die heilsame invloed van die Kaap se gesonde klimaat. Invalides wat van Indië hierheen gestuur is, het verbasend gou herstel; boonop het jong rekrute uit Engeland hier gesout geraak vir hul latere diens in Indië. 61)

-
58. Yonge aan H. Dundas, 12 Jan. 1800, Rec.C.C., III, pp. 24-7. Een van Yonge se mees liriese ontboesemings volg enkele maande later as hy skryf : "I must once more repeat that the Country... grows every Hour in Importance that it is blessed with a Fertility unexampled" Rec. C.C., III, Yonge aan H. Dundas, (waarskynlik) 29 Maart 1800, pp. 86-94.
59. Yonge aan H. Dundas, 15 Nov. 1800, ibid., pp. 356-8.
60. Barrow het Macartney hierheen vergesel as een van sy sekretarisse, het later ouditeur-generaal van die Kaap geword en is eers in 1803 terug Engeland toe.
61. Barrow, Travels, II, pp. 165-6. Hy vertel van drie infanterieregimente wat 'n dag ná hul aankoms in Indië te velde gegaan en 'n belangrike bydrae gelewer het tot die verowering van Seringapatam.

Ook as vlootbasis beskik die Kaap volgens sy mening oor besondere voordele. Skepe van die E.O.I.K. kan hier herstelwerk ondergaan en hul kosvoorraad aanvul - en sommer tegelykertyd hul ongesoute inboorlingseemanne 'n broodnodige blaaskans gee. Daarbenewens kan 'n eskader wat hier gestasioneer is, die vyand uit Indië weghou, die hele ooskus van Afrika beheer en selfs - met 'n maand se kennisgewing - die Brasiliaanse kus gaan blokkeer.⁶²⁾

* * * * *

Die menings wat die verskillende bevelvoerders van die Kaapse eskader gehuldig het, enersyds oor die Kaap se belangrikheid en andersyds oor die taak wat die Vloot hier te verrig gehad het, blyk - soos dit hoort - eerder uit hul dade as hul woorde. Nietemin lees ons dat vise-adm. Elphinstone van die Kaap praat as "that desirable Colony"⁶³⁾ en owerigens oortuig voel dat dit 'n belangrike aandoenplek ("rendezvous") vir skepe op die uit- en tuiswaartse roetes gaan word.⁶⁴⁾

Heel begryplik het Elphinstone gemeen dat die Kaap sy grootste waarde vir Engeland juis as vlootbasis sou hê waar verbygaande skepe bevoorraad kon word en herstelwerk ondergaan en ekspedisies, indien nodig, uitgerus kon word.⁶⁵⁾ Dat die Vloot hier móés wees - en bly - was natuurlik vir hom vanselfsprekend. Immers, "the safety of this place must depend on the Fleet", skryf hy aan lord Spencer, die

62. Ibid., pp. 233-43. Nog "toeskouermenings" kan o.m. gevind word in Percival, An account of the Cape of Good Hope, p.335; A. van Pallandt, General Remarks on the Cape of Good Hope (geskryf in 1803), Kaapstad, 1917, pp. 27-8; South Africa a Century ago : Letters written from the Cape of Good Hope (1797-1801) by Lady Anne Barnard, red. W.H.Wilkins, Kaapstad, 1908 (3^e druk), p. 143.

63. Elph. aan H. Dundas, 18 Junie 1796, Rec.C.C., I, pp.386-7.

64. Elph. aan Kommissaris van Proviandring, 23 Sept. 1795, Keith Papers, I, pp. 374-5.

65. Allardyce, Memoir of Elphinstone, p.107.

Admiraliteitshoof. ⁶⁶⁾ Bowendien was die Admiraal deeglik bewus van sy eskader se taak ten opsigte van die Franse bedreiging in die Ooste. "I shall endeavour to keep the French Islands in check by detachments from the Naval Force here", is sy belofte aan skout-adm. Rainier, ⁶⁷⁾ terwyl hy ook aan kdoor. Blankett, toe laasgenoemde in November 1795 tydelik van hom sou oorneem, die reg gee om van die eskader se skepe te gebruik om die handel van Mauritius en Réunion te onderskep. ⁶⁸⁾

Blankett self het hom in sy reeds genoemde memorandum oor die Kaap sterk uitgelaat oor die Kolonie se strategiese moontlikhede en o.m. daarop gewys dat alle skepe op pad na of van Indië in die omstreke van die Kaap die kus nader, 'n feit wat die plaaslike eskader in 'n baie sterk posisie sou plaas. ⁶⁹⁾ Vise-adm. Curtis, wat van 9 Desember 1799 tot by die teruggawe van die Kaap hier bevel gevoer het, het weer 'n ander aspek beklemtoon toe hy in 'n brief aan die Admiraliteit beweer dat die Kaap só 'n belangrike toevlugsoord vir geteisterde skepe is "that since I have been here many Ships have put in under such circumstances that they must have done so, even had the place been in the hands of an Enemy". ⁷⁰⁾

Hoewel hy sy taak net so getrou as sy kollegas verrig het, was skout-adm. Pringle (bevelvoerder van Oktober 1796 tot Maart 1798) glad nie ingenome met die Kaap nie.

66. Elph. aan Spencer, 10 Julie 1796, Keith Papers, I, pp.431-3.

67. Elph. aan Rainier, 31 Mei 1796, Rec.C.C., I, pp.380-2.

68. Instruksies aan kdoor. Blankett, 12 Nov. 1795, ibid., pp.225-8.

69. Blankett aan Nepean, 25 Jan. 1795, ibid., pp.23-6.

70. Curtis aan Nepean, 9 Sept. 1801, Rec.C.C., IV, pp.67-71.

Aan lady Anne Barnard sê hy selfs "that the Cape was the worst nautical situation it was possible for the devil himself to contrive". 71) Van sy opvolger, skout-adm. sir Hugh Christian, kon lady Anne egter weer sê: "I think Sir Hugh has rather better hopes of the nautical possibility of navigating round the coast than ... others before him have had". 72) Voorwaar : soveel hoofde, soveel sinne.

(D) SAMEVATTING.

Samevattend kan dus gekonstateer word dat die Britse vloot in die laaste jare van die agtiende eeu deeglik toegerus was om enigetaak aan te pak, dat beskerming van die handelskeepvaart (veral deur middel van die konvooistelsel) allerweë aanvaar is as een van die allerbelangrikste vloot-take in oorlogstyd en dat die Kaap, wat dit betref, besonder gunstig geleë was.

Ook as vlootbasis was die Kaap se ligging „halfpad" tussen Engeland en Indië ideaal. Hier kon handel- of troepeskepe aandoen om voorraad en herstelwerk; hiervandaan kon troepe inderhaas na knelpunte in Indië vervoer word.

Dat die Kaap dus indertyd vir Engeland van groot waarde was, veral ten opsigte van sy belange in Indië en die uitgebreide Oosterse handel, en derhalwe werd om te verdedig, staan vas. 'n Vlooteskader aan die Kaap in dié jare was dus onontbeerlik - om die behoud van die Kolonie te verseker deur vyandelike aanslae af te weer of te ontmoedig; selfs ook om die binnelandse rus te help verseker.

Aan die Kaap kon die eskader voorts waardevolle hulp verleen met die bekamping van smokkelhandel en die reëling van skeepvaart. Nog meer : met die Kaap as basis kon die

71. Anne Barnard aan Henry Dundas, 10 Julie 1797, South Africa a Century ago, pp. 45-64.

72. Anne Barnard aan H. Dundas, 13 Aug. en 22/24 Sept. 1798, ibid., pp. 182-202.

plaaslike eskader ook aanvallend optree. Vreemde handelskepe kon gebuit word; die Franse bedrywigheide in die Indiese Oseaan kon gekortwiek word; op kort kennisgewing kon selfs die Brasiliaanse kus gepatrolleer word. Daarbenewens kon „ons“ skepe gebruik word om die eskader in Indië te gaan bystaan, of selfs om saam met hulle aan gemeenskaplik beplande ekspedisies te gaan deelneem.

„Altyd gereed - vir alles en nog wat; hier, daar en oral“ : dít sou in die jare 1795 - 1803 voorwaar 'n paslike slagspreuk vir die Kaapse eskader van die Britse vloot gewees het.

University of Cape Town

HOOFSTUK IIIDIE VLOOT AS VERDEDIGERS.

"The widely scattered dominions of Great Britain offered many points ... to the blows of any enemy; and her navy had to protect not merely the heart but the extremities ..." 1)

(A) ALGEMENE OORSIG.

Hoewel die verowering van die Kaap op stuk van sake eintlik sonder veel moeite plaasgevind het, was dit eerlank vir die nuwe bewindhebbers duidelik dat 'n veel groter mag as wat aanvanklik vermoed is vir sy behoud nodig sou wees. Die vernaamste rede hiervoor was dat die Engelse oorname nie deur die inwoners van die Kaap, van wie baie deur die nuwe rewolusionêre idees betower is, aanvaar is nie. Reeds op 22 September 1795 skryf Craig : "Nearly every man in the Colony is our Enemy; and should a french [sic] force appear tomorrow, I have not a doubt that every assistance would be given to it". 2)

Genl.-maj. Clarke onderskryf hierdie mening heelhartig en waarsku die Engelse regering dat 'n veel groter troepemag vir die verdediging van die Kolonie nodig sal wees as wat hy volgens instruksie hier mag laat. 3) Op eie inisiatief besluit Clarke om geen risiko te loop nie. Sowat 'n maand voor sy vertrek na Indië stel hy dus die owerheid tuis in

-
1. Mahan, The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, I, p.340.
 2. Craig aan H. Dundas, 22 Sept. 1795, Rec.C.C., I, pp. 154-6. Sien ook : Craig aan H. Dundas, 27 Des. 1795, ibid., pp. 268-277; proklamasie van Craig, 14 Maart 1796, ibid., pp. 341-4.
 3. Clarke aan H. Dundas, 24 Sept. 1795, ibid., pp. 163-4.

kennis "that I have determined that all the Troops shall remain here till His Majesty's Pleasure is signified on the subject". 4)

Bowendien besef die twee generaals dat die Kaap, geografies gesproke, baie voordele aan 'n aanvaller bied. Die uitgestrekte kuslyn, die afgeleë ligging van etlike landingsplekke, die feit dat Kaapstad heeltemal „oop" lê - dit alles bemoeilik hul taak as verdedigers. 5)

Dit is dus duidelik dat nie net die Leër nie, maar ook die Vloot hier 'n belangrike en veeleisende taak sou hê om die nuutgewonne Kolonie te beveilig. Vise-adm. Elphinstone was maar al te goed bewus van die Vloot se verpligtinge in hierdie verband. Op die vooraand van sy vertrek na Indië beveel hy kdoor. Blankett dus om hom, in samewerking met Craig, ten beste te beywer "for the Security of the Colony". Sy eskader moet te alle tye gereed wees om see toe te gaan (met vier maande se voorraad aan boord), hy moet een skip in Simonsbaai stasioneer om daar wag te hou en, as daar dalk 'n aanval kom, kan hy gerus die Princess gebruik "for the defence of Hoots Bay [sic]". 6)

Tydens Elphinstone se afwesigheid was daar inderdaad noue skakeling tussen Leër en Vloot oor verdedigingsake.

-
4. Clarke aan H. Dundas, 11 Okt. 1795, ibid., pp.189-191. Met hierdie besluit stem die Britse regering volmondig saam. Die Kaap is trouens só belangrik dat hulle 'n poging om dit te herower as waarskynlik ("likely") beskou. Oorlogsministerie aan Clarke, 16 Jan. 1796, ibid., pp.311-3.
 5. Craig aan Clarke, 26 Sept. 1795, ibid., pp.165-6. By 'n later geleentheid verklaar genl.-maj. Dundas selfs: "There are fifty other places where people may land ... in fact the whole South eastern coast is a succession of open Bays where at times a landing is practicable". Rec.C.C., III, Antwoorde op vrae gestel deur Yonge, 24 Feb. 1800, pp.57-67.
 6. Instruksies aan Blankett, 12 Nov. 1795, Rec.C.C., I, pp. 225-8.

In antwoord op 'n versoek van genl.-maj. Craig gee kdoor. Blankett op 16 Maart 1796 sy mening oor "some Nautical points that may be connected with your general plan of defence". In sy uitvoerige memorandum bespreek die Kommodoor o.m. die moontlikhede wat Tafelbaai aan 'n vyandelike mag bied en beklemtoon die feit dat skepe in die somer (die waarskynlikste tyd vir 'n aanval) naby Groenpunt veilig buite skootafstand voor anker kan lê. Swaar geskut behoort dus in hierdie gebied aangebring te word om die vyand so ver as moontlik van die kus weg te hou en hul voorbereidings op 'n landing te bemoeilik. 7)

Dat die Britse regering ten volle bewus was van die verdedigingstaak wat die Kaapse eskader te verrig gehad het, blyk duidelik uit 'n brief wat die Oorlogsministerie in Februarie 1796 aan Craig rig. Hulle het verneem dat die vyand besig is om 'n sterk taakmag in Hollandse en Franse hawens uit te rus "for distant Foreign Service". Aangesien vermoed word dat die Indiese Oseaangebied hul doelwit gaan wees, word 'n vinnige fregat (die Carysfort) Kaap toe gestuur om die owerhede betyds te waarsku, want hierdie Kolonie, "so very essential in every point of view", sal sekerlik die vyand se aandag geniet. Voorts sal reeds beloofde troepeversterkings sonder versuim gestuur en die Britse eskaders aan die Kaap en in Indië met drie lynskepe versterk word. Hoë hierdie toevoegings toegesê gaan word, berus by die Admiraliteit, maar "as Their Lordships are fully aware of the importance of the possession, and of the protection an efficient Naval Force on that Station will afford to the British Settlements and Commerce in the East", bestaan daar geen twyfel dat die Kaapse eskader aansienlik versterk gaan word nie. Die regering tuis het nietemin die volste vertroue dat die vyand bedroë daarvan sal afkom, veral vanweë die verwagte "zeal, vigilance and cordial co-operation of the Naval and Land Forces" hier te

lande. 8)

Hierdie vertroue was geensins misplaas nie. Soos verder aan breedvoerig beskryf word, het Vloot en Leër se ywer in die daaropvolgende maande die algehele mislukking van skout-adm. Lucas se planne verseker. 9)

Die oorgawe van die Hollanders op 17 Augustus 1796 in Saldanhabaai het van die Kaapse eskader, reeds versterk deur die beloofde toevoegings uit Engeland, 'n gedugte gevegsmag gemaak. Vise-adm. Elphinstone spog dan ook met sy "powerful force prepared to combat any attempt of the Enemy". 10) Met nie minder as elf lynskepe in sy geledere nie het die eskader in hierdie dae sonder twyfel sy bloeitydperk belewe. Vir die volgende jaar of wat het die eskader getalsterk gebly, hoewel sy slaankrag erg aan bande gelê is deur die nypende tekort aan bemanning. In Julie 1797 was hier nog sewe lynskepe (insluitende twee vyftigers), sewe fregatte, vier kleinere oorlogsskepe en 'n voorraadskip, "mostly in good order but none of them sufficiently manned". 11)

Selfs 'n jaar later kon die Kaapse eskader nog met sestien skepe spog. Skout-adm. Christian se uiteensetting van hul bedrywigheide op daardie tydstip lewer enersyds bewys van die uiteenlopende take wat sy skepe moes verrig en dui voorts daarop dat die Admiraal op 'n gegewe oomblik net op 'n klein persentasie van sy eskader kon staatmaak indien onmiddellike optrede teen 'n vyand nodig sou word. Die Tremendous, Sceptre, Raisable (wat 'n maand tevore hier aangekom het), Jupiter, Imperieuse en Euphrosyne was weliswaar

8. Oorlogsministerie aan Craig, 14 Feb. 1796, ibid., pp. 326-7.

9. Lucas se aanslag op die Kaap was uit vlootoogpunt só belangrik dat dit afsonderlik bespreek word. Sien pp. 62-108.

10. Elph. aan Nepean, 30 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp. 450-1.

11. Macartney aan H. Dundas, 10 Julie 1797, Rec.C.C., II, pp. 112-121.

gereed om see toe te gaan, maar die Trusty en Chichester was op pad Engeland toe met 'n konvooi, die Stately, Braave, Garland en Star op 'n kruisvaart na Madagaskar en Mauritius, die Hope onderweg van St. Helena af en die Sphynx in Saldanhabaai. Daarbenewens was die Rattlesnake en Echo in Plettenbergbaai besig om hout vir die skeepswerf in die hande te probeer kry. ¹²⁾

In 1797 het die Engelse op die oorlogsfront bokerf getrek. ¹³⁾ Selfs die samesprekings by Lille het in September op 'n dooiepunt uitgeloop. "This unfortunate circumstance", verneem goewerneur Macartney uit Engeland, "will consequently call for the utmost vigilance to guard against any possible attempt by the Enemy on the Cape of Good Hope". ¹⁴⁾ Gelukkig dus dat die owerhede oor die vermoë van die eskader en garnisoen om (in daardie stadium altans) die Kaap te verdedig geen bekommernis hoef te gehad het nie. Bowendien het die luisterryke vlootoorwinnings van Nelson (Kaap St. Vincent) in Februarie en Duncan (Kamperduin) in Oktober die waarskynlikheid van 'n aanval op die Kaap baie verminder.

Getrou aan hul opdrag uit Engeland het die Kaapse owerhede steeds op die loer gelê vir 'n moontlike aanval. Op 16 Oktober 1797 was daar groot konsternasie toe die uitkykpos laat weet dat "a considerable number of Ships" in aantog was. Aangesien die regering lank laas enige amptelike inligting uit Engeland ontvang en ook nie juis enige Britse skepe verwag het nie, is onmiddellik alarm gemaak "and every

12. Bylae, Christian aan Nepean, 11 Julie 1798, ibid., p.280.

13. Oxford History of England: The reign of George III, p.2. : "matters were serious in 1797".

14. Oorlogsministerie aan Macartney, 10 Okt. 1797, Rec.C.C., II, p.160.

preparation made for withstanding any inimical attempt that might be made". Gelukkig het dit spoedig geblyk dat die vrees ongegrond was; die „vyand" was 'n groep Engelse handelskepe op pad huis toe van die Ooste af. 15)

* * * * *

Napoleon se geslaagde ontduiking van die Engelse eskader by Toulon op 19 Mei 1798 en sy daaropvolgende vaart na Egipte het die Britse regering onmiddellik 'n bedreiging vir sy Oosterse ryk laat vrees, te meer nog aangesien Tippoo Sahib dáár net sy kans sit en afwag het. Daar word dus besluit "that every exertion should be made to protect our Indian Empire". Hiermee sou die Kaap behulpsaam moet wees, enersyds deur skepe te verskaf om die ingang van die Rooi See te gaan help bewaak en andersyds deur die onmiddellike verplasing van twee infanterieregimente na Indië. Hoewel Dundas besef dat die Kaap self dan blootgestel sal wees, troos hy hom met die gedagte dat 'n aanval onwaarskynlik is aangesien "Our Naval Force is so decidely superior in every quarter". 16)

Een gevolg van hierdie klemverskuiwing was dat die Kaapse eskader nooit weer so getalryk sou word as in die voorafgaande jare nie. Daar het weliswaar geen oombliklike aftakeling plaasgevind nie, maar skepe wat van tyd tot tyd hiervandaan weg is, bv. om die Indiese eskader te gaan versterk of om konvooie na Engeland geleide te doen, is in baie gevalle nie vervang nie. In April 1799 was die Camel trouens 'n ruk lank die enigste skip aan die Kaap. 17)

15. BO 56, 16 Okt. 1797, pp. 162-3.

16. Oorlogsministerie aan Mac., 18 Junie 1798, Rec.C.C., II, pp.261-4.

17. The Diary of Samuel Eusibius Hudson, Chief Clerk in the Customs, Cape Town, 1798 - 1800, Suid-Afrikaanse Biblioteek, Kaapstad, p.35. Volgens Fairbridge het hierdie dagboek, wat van 18 Nov. 1798 tot 3 April 1800 strek, omstreeks 1923 aan die lig gekom. Ek kon die oorspronklike egter nie onder die "Hudson Papers" (Acc.602) in die Kaapse Argief kry nie. Die manuskrip in die S.A.

Hierdie ongelukkige toedrag van sake het darem 'n keersy ook gehad. Dit het die Kapenaars geleer om die eskader, en veral die beskerming wat dit hulle bied, te waardeer. Toe die Cornwallis en Triton juis in hierdie tyd (op 28 April 1799) met 700 bra opstandige Franse gevangenes aan boord hier aankom, was die Kapenaars só benoud dat een van hulle kla : "Wee [sic] sleep in fear whilst they are so near us". 18)

Hoewel hulle noodgedwonge voor die eise van breë oorlogsbeleid moes buig, het die Kaapse regering - en natuurlik ook die vlootbevelvoerder hier - die posisie nie gelate aanvaar nie. Sir George Yonge het selfs al voor sy vertrek uit Engeland om goewerneur van die Kaap te word verklaar dat "the absence of great part of the Naval Force there ... makes an addition to the Naval Force, on which the Defence much depends, very desirable". 19)

Die nuwe bevelvoerder van die Kaapse eskader, vise-adm. sir Roger Curtis, wat op 9 Desember 1799 saam met Yonge hier aangekom het, was spoedig dieselfde mening toegedaan. In Januarie 1800 stel hy sy saak onomwonde aan die Admiraliteit. 'n Deeglike ondersoek van die Oiseau het getoon dat hy nie meer geskik is vir diens in die Kaapse waters nie. Daarbenewens is hy van plan om die voorraadskip Camel met siekes, krygsgevangenes en ondiensbare voorraad terug te stuur Engeland toe. Van sy eskader sal dan net die volgende skepe oorbly: Lancaster, Tremendous, Jupiter, Adamant, Rattlesnake ("repairing"), Star, Hope ("unfit for

18. Ibid., p. 35. Fairbridge noem Hudson 'n "morose and lonely soul". D. Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope (1797 - 1802), Oxford, 1924, p. 73.

19. Yonge aan Huskisson, 5 Aug. 1799, Rec.C.C., II, pp. 459-60.

service"), Euphrosyne ("wanting repair"), Diomedé en Imperieuse (op pad terug van China) en Braave (in Indië). Die gevolgtrekking is onvermydelik. "This statement of the diminution of the Squadron from what was heretofore its force, and the present condition of some of the Ships and Vessels", skryf die Admiraal, "will I humbly presume induce their Lordships to encrease [sic] my numbers". 20)

Ter ondersteuning van sy versoek gee Curtis 'n duidelike uiteensetting van die uiteenlopende verdedigingsverpligtinge wat in hierdie dae op die Kaapse eskader se skouers gerus het. Aangesien hy tot by die teruggawe van die Kaap in 1803 die vlootbevel hier in sy hande sou hê, verdien Curtis se siening van die eskader se taak en behoeftes seker volledige aanhaling.

"It is necessary", skryf hy, "to watch the motions of the Enemy at Mauritius, as well as to be a check on the Privateers there fitted out for the annoyance of the Indian Trade; and since the disturbances which took place upon the East Coasts of this Colony, it is also become expedient more particularly to have an eye to that part of the Settlement, for it has appeared the knowledge of the discontents drew the attentions of the French, in the hope they reasonably entertained of being able to foment the same. For these Purposes, the expediency of having something in Port for eventual calls, and considering the length of the passage from hence to Mauritius, I think it will appear to their Lordships I have not a sufficient number of Ships, were they all in good condition, to make occasional changes of them for these several purposes". 21)

20. Curtis aan Nepean, 4 Jan. 1800, Rec.C.C., III, pp. 12-15.

21. Ibid.

Die "disturbances" waarvan vise-adm. Curtis praat, was natuurlik die Van Jaarsveld-opstand en die daaropvolgende Derde Kafferoorlog van 1799 - klinkklare bewyse dat die Engelse bewindhebbers nog steeds met heelwat binne-landse teenkanting te kampe gehad het. Dit word ook allerweë aanvaar dat Kaapstadse opstokers geen steen onaangeroerd gelaat het in hul pogings om die grensboere tot opstand aan te hits nie. Die bestaan van 'n „vyfde kolonne" was dus 'n verdere las op die reeds oorlaaide skouers van die Kaap se verdedigers. 22)

Die Admiraal se woorde van 4 Januarie was nog skaars koud of hy kry op 12 Maart 'n nuwe opdrag uit Engeland : voortaan moet daar voortdurend 'n skip van die Kaapse eskader in die Rio dela Plata-gebied op diens wees. 23) Hierdie ekstra taak kom op 'n slegte tyd. Hier is geen enkele fregat meer in die eskader oor nie en in elk geval het Curtis nou só min skepe tot sy beskikking dat dit bykans onmoontlik word om sy menigvuldige verpligtinge na te kom. Op 6 Augustus 1800 lyk die prentjie só : Diomedé - in die Weste; Lancaster, Adamant, Rattlesnake en Euphrosyne - in die Ooste; Jupiter en Star - besig om herstelwerk te ondergaan; Tremendous - aan't klaarmaak om die Diomedé te gaan aflos. 24)

Vir die Kaapse eskader was dit voorwaar 'n krisistydperk; sy getalle word minder, sy take méér. Vroeër of later sou breekpunt bereik moes word. So was dit ook. Einde September stel Curtis die Admiraliteit in kennis dat

-
22. In Feb. 1800 rapporteer Yonge nog: "Some people are avowedly Hostile". Rec.C.C., III, Yonge aan H.Dundas, 8 Feb.1800, pp. 37-41.(Sien hf.VI vir Vloot en Oosgrens.)
23. Sien hoofstuk V vir nadere besonderhede.
24. Opgawe van eskader se skepe op 6 Aug. 1800, Rec.C.C., III, p.207.

"by the unavoidable Disposition of my little Squadron, I am without a Ship or Vessel to send to Sea, whatever urgent call may arise". 25) 'n Mens verwonder jou werklik aan die Admiraal se deursettingsvermoë. Ten spyte van die frustrasie wat hy móét ondervind het, weier hy om kop te gee en kry sy hoofde in Engeland nog van hom die gerusstelling dat hy steeds sal poog om sy eskader tot die allerbeste nut vir Sy Majesteit se diens aan te wend. 26)

* * * * *

Gelukkig was die heerskappy van die Britse vloot op die wêreldseë nou reeds so onbetwis dat daar geen sterk moontlikheid meer bestaan het van 'n aanslag op die Kaap nie. En tog... In die loop van 1800 word 'n Nederlandse afgesant hier vasgetrap op die sg. Pruisiese skip Frederick. 27) Die inligting in sy geheime dokumente het die Admiraal (en ongetwyfeld die regering ook) groot laat skrik, want daarvolgens sou die Hollanders besluit het om, met Franse bystand, van hul verlore besittings te probeer herower. 28)

Hierdie „feite" het 'n belangrike invloed op Curtis se denke gehad. Sy hoofzaak was immers om die Kaap te beveilig, en daarvoor sou hy sy hele eskader nodig hê. Op eie verantwoordelikheid besluit hy dus in Junie 1801 om die vaarte na die Rio dela Plata-gebied (wat gelas is "on account of a supposed Measure the Enemy meant to adopt Sixteen Months ago") te staak en sy skepe hier in gereedheid te hou. 29)

Intussen het die oorlogsverloop in Europa egter al weer 'n nuwe taak vir die Kaapse eskader geskep. Nadat

25. Curtis aan Nepean, 30 Sept. 1800, ibid., pp. 301-2.

26. Curtis aan Nepean, 6 Aug. 1800, ibid., pp. 206-7.

27. Sien hoofstuk VII vir verdere besonderhede.

28. Curtis aan Nepean, 24 Junie 1801, Rec.C.C., IV, pp.14-17.

29. Ibid.

Rusland, Pruise, Denemarke en Swede hulle teen die einde van 1800 in die Gewapende Neutraliteitsbond teen Engeland verenig het, kry Curtis in Januarie 1801 opdrag om op alle skepe van genoemde lande toe te slaan en hulle aan te hou totdat hy verdere bevele ontvang. Een ligpunt was darem dat hy die Penguin, wat in Meimaand met hierdie tyding aangekom het, tot sy eskader kon toevoeg. 30)

Etlike niksvermoedende Dene en Swede het hulle in die daaropvolgende maande hier kom vasloop. Teen einde September was daar al een Sweedse handelskip en nie minder nie as vier koopvaarders van die Deense O.I.K. in Simonsbaai „in arres”.³¹⁾ Die eskader het nietemin nie op hul louere gerus en volstaan met 'n geduldige inwagting van hul prooi nie. Toe die kaptein van die Prince of Augustenberg, een van die Deense aangehoudenenes, laat deurskemer dat twee van sy kollegas hulle in die nabyheid bevind, kry die Adamant en Euphrosyne sonder versuim opdrag om gereed te staan. Sodra enige vreemde skepe gewaar word, moet hulle die ankers lig, gaan ondersoek instel en "conduct them to this port if possible". 32)

Kapt. Larcom van die Lancaster se ywer in hierdie verband het hom die onvervalste toorn van 'n Engelse handelskip op die hals gehaal. Op 14 April 1801 het die private oorlogskip Britannia (kapt. Benjamin Stout) die Deense skip Princess Louisa Augusta net noord van die ewenaar aangetref, op hom beslag gelê en met sy prooi koers gevat Kaap toe. Teen 2 Junie was die twee al "in sight of Cape land". In hierdie

30. Curtis aan Nepean, 16 Mei 1801, Rec.C.C., III, p.493. Sien ook BO 57, p.103.

31. Ter beklemtoning van die Kaap se besondere ligging t.o.v. die handelsroete na die Ooste, wys Barrow daarop dat etlike Deense skepe hier aangedoen het "although they knew they would be taken, or at least detained". Barrow, Travels, II, p.239.

32. The Cape Town Gazette and African Advertiser (Kaapsche Stads Courant en Afrikaansche Berigter), I, No.46, 27 Junie 1801.

laat stadium maak die Lancaster egter sy verskyning, besluit dat die Britannia hulp nodig het en plaas o.m. 'n luitenant en 25 gewapende seemanne oor op die Deense skip. Ná die drietal se aankoms in Simonsbaai bars die herrie los; en geen wonder nie, want die steen des aanstoots se waarde was nagenoeg £300,000. Larcom se bewerings dat Stout nie 'n magtigingsbrief vir optrede teen Deense skepe gehad het nie en dat sy skip in elk geval so swak bewapen was dat sy prooi hom moontlik sou kon ontglip, is ten sterkste ontken. Hier wou niemand uitsluitseel gee nie. Genl.-maj. Dundas ³³⁾ het die saak na Curtis verwys, en hy het, op sy beurt, 'n beslissing uit Engeland gevra. ³⁴⁾ Die Admiraal se eie optrede sou egter spoedig 'n oplossing verskaf.

Die feit dat etlike maande verloop het sonder dat hy enige amptelike opdrag uit Engeland ontvang het oor wat met al die aangehoudenenes moes gebeur, het vir Curtis mettertyd 'n splinternuwe probleem geskep. Terwyl die eskader en hul „gevangenes" die wintermaande in Simonsbaai deurgebring het, was alles nog wel, maar toe dit haas tyd word vir sy skepe om Tafelbaai toe te verskuif, raak hy bekommerd. Dié baai "is so very insecure an Anchorage with a Westerly wind even in the Midst of our Summer" dat die moontlikheid van 'n stranding altyd bestaan. En wie gaan die skadevergoeding betaal? ³⁵⁾

Uiteindelik sit die Admiraal en genl.-maj. Dundas hul koppe bymekaar en besluit om, op eie verantwoordelikheid, die aangehoudenenes vry te laat om hul reise voort te sit,

33. Genl.-maj Francis Dundas, 'n neef van Henry Dundas, het op 18 Nov. 1796 hier aangekom as bevelvoerder van die garnisoen en luit.-goewerneur van die Kolonie. Na Macartney se vertek het hy van 21 Nov. 1798 tot 9 Des. 1799 as goewerneur waargeneem. Ook toe Yonge herroep is, het Dundas in die bresse getree. Van 20 April 1801 tot dat die Kaap in 1803 teruggegee is, was hy weer waarnemende goewerneur. In die tweede helfte van 1801 is hy tot luit.-genl. bevorder.

34. Stout en Spencer aan F. Dundas, 10 Junie 1801, BO 40, pp.141-3; Curtis aan Nepean, 26 Junie 1801, Rec.C.C., IV, pp.22-5; BO 57, 16 Junie 1801, pp.125-6.

35. Curtis aan Nepean, 27 Aug.1801. Rec.C.C., IV, nn.58-9.

"full convinced that, from the intelligence which has lately reached us that the Embargoes are taken off at home - we shall receive an early ... order to release the Ships detained in this Quarter of the Globe". 36)

Die verdere verloop van sake het bewys dat Curtis en Dundas reg geoordeel het. Trouens, hoewel die besetting van die Kaap nog meer as 'n jaar sou voortduur, was algemene vredesonderhandelings reeds teen hierdie tyd in Europa aan die gang. Dit het natuurlik 'n ruk geduur voordat berig daarvan die Kaap bereik het, maar op 15 Desember 1801 kon Dundas die inwoners daarvan verwittig dat 'n voorlopige vredesooreenkoms tussen Engeland en Frankryk op 1 Oktober onderteken en op die 10e bekragtig is. Daarvolgens sou vir die Kaapse gebied 'n tydperk van vyf maande as speling gelaat word voordat die ooreenkoms bindend word. Daarná, egter, so lui die koning se opdrag, " 'we ... strictly charge and command all our officers both at Sea and [on] Land ... to forbear all acts of hostilities either by Sea or Land against the French Republic and their allies ... under the penalty of incurring our highest Displeasure' ". 37)

Oor die lot van die Kolonie hang daar nog 'n wolk van onsekerheid, onder die inwoners is daar "considerable agitation" 38) en baie maande sou nog verloop voordat finaliteit bereik word, maar een ding staan reeds vas: die hoof-taak van die Kaapse eskader - die verdediging van die Kaap teen die aanslae van die vyand - is voorlopig afgehandel. Eersdaags sou die skepe kon rus...

Ironies genoeg kon Curtis juis in sy erkenning van ontvangs van bogaande opdragte meld dat die Lancaster,

36. F.Dundas aan Hobart, 9 Sept. 1801, ibid., pp.64-7.

37. Proklamasie van F.Dundas, 15 Des. 1801, ibid., pp.125-6.

38. F. Dundas aan Hobart, 20 Des. 1801, ibid., pp.129-30.

Jupiter, Diomede, Imperieuse en Rattlesnake almal in Tafelbaai lê - "ready for sea". 39) See toe sou hulle wel nog gaan, maar nou nie meer met „aggressiewe" opdragte nie. Van 10 Maart 1802 af sou die Kaapse waters weer vreedsaam wees. (Sommer die volgende dag al doen die Echo, 'n Hollandse korvet, Tafelbaai aan onderweg na Batawië.) 40)

Met die vrede van Amiens (27 Maart 1802) is die saak finaal beklank: die Kaap sal aan die Bataafse Republiek oorhandig word. Een van die belangrikste redes waarom die Engelse staatsmanne bereid was om van die Kolonie afstand te doen, was sonder twyfel die uitsonderlike welslae wat deur die Britse vloot behaal is in die stryd teen die Franse en hul bondgenote. Engeland het die Kaap nog altyd eerder as 'n strategiese basis dan as 'n kolonie beskou en nou, in 1802, "it appeared to many ... that British naval preponderance was so overwhelming that a base at the Cape was a superfluous security". 41)

Eerlank sou die Engelse hulle nog berou; immers, "the next three years were to show how misguided this decision had been". 42) Die (dankbare ?) afskeid wat die Kapenaars op 5 Maart 1803 van die Britse eskader geneem het, was dus heelwat meer tydelik as wat hulle ooit sou kon raai. In Januarie 1806 was hulle al weer hier!

(B) 'N AANSLAG OP DIE KAAP WORD AFGEWEER.

Eerste Tyding.

Op 23 April 1796, presies twee maande na sy vertrek uit Engeland, bereik die vinnige fregat Carysfort (28)

39. Curtis aan Nepean, 20 Des. 1801, ibid., pp. 130-1.

40. Curtis aan Nepean, 9 April 1802, ibid., pp. 279-80.

41. L. Turner, "The Cape of Good Hope and the Anglo-French Conflict", Historical Studies : Australia and New Zealand, IX, No.36, Mei 1961, p.372.

42. Ibid. Sien ook : Turner, 'The Cape of Good Hope and the Trafalgar Campaign', p.37.

die Kaapse waters. Sy vrag is lig, maar lewensbelangrik. Die verseëlde briewe wat die kaptein hier kom aflewer, hou immers die moontlikheid in van 'n gesamentlike Frans-Hollandse aanval op die Kaap. Gewis, die plaaslike eskader se grootste enkele verdedigingstaak is op hande ...

Einde Januarie is die Britse regering deur lord Elgin, hul minister in Berlyn, in kennis gestel dat inligting uit Amsterdam daarop dui dat elf Hollandse oorlogskepe in Texel gereed lê om in samewerking met 'n Franse eskader 'n ekspedisie te onderneem. Hoewel die Admiraliteit nie met sekerheid kon sê dat juis die Kaap hul doelwit gaan wees nie, het hulle geen risiko durf loop met so 'n belangrike besitting nie. Die Carysfort is dus inderhaas gestuur "to put you on your guard". Bowendien kry vise-adm. Elphinstone die belofte dat sy eskader met drie lynskepe versterk sal word. 43)

Vir kdoor. Blankett moet hierdie tyding bra ontstellend gewees het, want dit was hy - en nie Elphinstone nie - wat die Carysfort se posstukke ter insae gekry het. Sedert middel November, toe die Admiraal met meer as die helfte van die Kaapse eskader na Indië vertrek het, neem Blankett al hier as vloothoof waar, met net die America, Ruby, Princess en Hope (die eertydse Star) tot sy beskikking. Die Carysfort vertoef dus nie lank nie en lig op 29 April reeds weer die ankers - nou op pad na Elphinstone in Madras.

Soos die noodlot dit wou hê, sou ook hierdie poging om die tyding aan Elphinstone te bring misluk. Gerugte dat die Nederlanders die een of ander ekspedisie beplan, met óf die Kaap óf Indië as doelwit, het Madras klaarblyklik reeds in Maartmaand bereik, "possibly by one of the Danish ships which were frequently making the passage to and from

43. Admiraliteit aan Elph., 13 Feb. 1796, Keith Papers, I, pp. 396-7.

India".⁴⁴⁾ Elphinstone het nie geaarsel nie. Sy planne in Indië het hy net so onklaar gelaat, op 23 Maart met die Monarch en Sphynx vertrek (met opdrag aan die Statelty, Echo en Rattlesnake om eers 'n draai by die Franse eilande te maak en hom later te volg) en presies twee maande later in Simonsbaai aangekom - reg om die Kaap te verdedig.⁴⁵⁾ Min het hy kon dink hoe lank sy geduld nog op die proef gestel sou word ...

Die Franse eskader.

Hoewel van die verwagte Franse deelname uiteindelik niks gekom het nie (sien Bylae 2), het Frankryk wel deeglik sy eie planne vir 'n „Oosterse” ekspedisie gehad. Reeds in 1794 is skout-adm. Kerguelen aangewys as aanvoerder van 'n gedugte eskader wat Mauritius en Réunion van troepe en ammunisie sou gaan voorsien en daarna op die vyandelike handel moes toesak. Gevegsverliese in 1795, die blokkade van 'n Franse vloot in Orient en die beoogde inval in Ierland het egter meegebring dat uiteindelik besluit is om net 'n paar fregatte uit Rochefort onder aanvoering van skout-adm. De Sercey na die Ooste te stuur.⁴⁶⁾ (Die fregat Preneuse (36) en twee korvette is darem intussen tot die Oos-Indiese bevelspos toegevoeg.)

Op 4 Maart 1796 vertrek De Sercey met sy vlagskip Forte (44), die Régénérée (36, kapt. Willaumez), Seine (36, lt. Bigot) en twee korvette, Bonne-Citoyenne en Mutine.

44. Ibid., p.226. Elphinstone self praat van "reports which prevailed at Madras of an expectation that the Enemy would concert hostile measures ... against the Cape". Rec.C.C., I, Elph. aan H. Dundas, 18 Junie 1796, pp.386-7.

45. Ibid.; Keith Papers, I, p.226.

46. Elphinstone noem hom 'n "French officer of their old naval establishment". Keith Papers, I, Elph. aan Admt., 24 Junie 1796, pp.417-21.

'n Vierde fregat, die Vertu (40, kapt. L'Hermitte), moes nog herstelwerk ondergaan en sou dus agternakom. Benewens 800 troepe onder genl. Magalon, twee artilleriekompanies en 'n voorraad ammunisie, was twee regeringsafgesante, die here Baco en Burnel, ook aan boord. Laasgenoemdes se opgelegde taak was om die grondwet van September 1795 op Réunion en Mauritius te gaan implementeer deur die slawe aldaar hul vryheid te besorg. 47)

Hoewel die Bonne-Citoyenne op 10 Maart deur 'n eskader Britse fregatte buitgemaak is en die Mutine reeds twee dae tevore in 'n stormwind van die eskader afgedwaal en ook in Engelse hande beland het, het De Sercey-hulle goed gevorder. Op 14 Maart het hulle Madeira verbygesteek en op die 17e is Santa Cruz (in die Kanarie-eilande) bereik. Twaalf dae later het die Vertu hom daar by sy drie makkers aangesluit.

Op hul verdere vaart na Mauritius het die eskader hom terdeë laat geld. Op 15 Mei is 'n Engelse walvisvaarder, Lord Hawkesbury, gebuit en nege dae later 'n Portugese koopvaarder.⁴⁸⁾ Die volgende oggend, kort nadat hulle suid van die Kaap verby is, verskyn die Sphynx (kapt. George Brisac) op die horison met 'n Amerikaanse skip (die Eliza) wat vise-adm. Elphinstone naby Mauritius buitgemaak het, by hom. (Die Admiraal het Simonsbaai reeds op 23 Mei in die Monarch bereik en het De Sercey dus net-net misgeloop.) Terwyl die Vertu dadelik op die Eliza afgepyl het, het Régénérée die Sphynx byna die hele dag lank gejaag. In 'n poging om voor te bly het kapt. Brisac selfs die meeste van sy skeepskanonne oorboord laat gooi. Klaarblyklik was dit die moeite werd, want op 27 Mei kom die Sphynx veilig in

47. James, Naval History, I, pp. 346-8.

48. Ibid., p. 348.

Simonsbaai aan. Die Eliza, egter, was daarmee heen. 49)

Minder as 'n maand later, op 18 Junie, bereik De Sercey se eskader veilig sy bestemming. 50)

Die Hollanders se vaart na Saldanhabaai.

Sedert 21 Januarie 1796 lê twee Hollandse eskaders, onder aanvoering van vise-adm. Braak en kapt. Engelbertus Lucas, in Texel voor anker - gereed om te vaar sodra hulle die wakende oog van adm. Duncan, bevelvoerder van die Britse Noordseevloot, kan ontduik. Eers 'n maand later kom hul kans toe Duncan sy skepe tydelik onttrek en net die sloep Espiegle met 'n kotter agterlaat om die mond van die Texel dop te hou. 51)

Braak en Lucas het dadelik munt geslaan uit hierdie ontwikkeling en teen dagbreek op Dinsdag, 23 Februarie uitgeglip see toe. Een vir een steek die sierlike skepe hul boeg in die deining; vise-adm. Braak se negetal, gevolg deur Lucas se eskader: Dordrecht (64, vlagskip), Revolutie (64, kapt. Jan Rijnbende), Maarten Harpertsz Tromp (54, kdr. Jan Valkenburg), Castor (44, kapt. Jacob Claris), Braave (42, kapt. Jacob Zoetemans), Sirene (26, kdr. C. de Cerff), Bellona (24, kdr. G.A. de Falck), Havik (18, lt. Pieter Bezemer) en die gewapende koopvaarder Vrouw Maria (16, lt. Hermanus Barbier). Onder die 1,972 siele aan boord was o.m. kapt. Lucas se jong seun. 52)

Die Espiegle het die kotter onmiddellik met die ontstellende tyding na adm. Duncan gestuur en self 'n paar

49. Elph. aan Rainier, 31 Mei 1796, Rec.C.C., I, pp.380-2; James, op.cit., p.348; Elph. aan H. Dundas, 6 Julie 1796, Acc. 455 (Melville Papers); Elph. aan Admt., 24 Junie 1796, Keith Papers, I, pp. 417-21.

50. Die verdere lotgevalle van die Franse word in hoofstuk V bespreek.

51. Keith Papers, I, p. 224.

52. Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p. 295; Mollema, Geschiedenis van Nederland ter zee, III, Amsterdam, 1941, p.369; Lucas aan Elph., 17 Aug. 1796, Keith Papers, I, pp. 446-7.

uur agter die 18 Hollanders aan gevaar om hul koers te bepaal. ⁵³⁾ Vroeg die volgende oggend loop die gesamentlike eskader hom vas in skout-adm. Pringle se afdeling van Duncan se eskader. Braak laat vorm dadelik linie, maar sy skepe sit hulle nie juis uit om hul prooi te probeer inhaal toe die vier Engelse skepe met bollende seile die wyk neem nie.

Vise-adm. Braak se plan was om liever noordwaarts rondom Brittanje te vaar as om hom in die gevaarlike Engelse kanaal te waag. En, hoewel adm. Duncan hom met ses linskepe by Pringle gaan aansluit en ook adm. Harvey inderhaas tot die soektog toegetree het, het hierdie plan geluk. ⁵⁴⁾

Op 6 Maart tref 'n geweldige storm die Hollanders en dryf die skepe hot en haar. Eers vier dae later is hulle weer saam, behalwe die Castor wat skoonveld is. Kapt. Claris het egter sy kop bymekaar gehou en op eie houtjie na die Kanarie-eilande koers gekies. Daar het sy makkers hom meer as 'n maand later aangetref. Intussen het Braak, wat na die Wes-Indiese eilande op pad was, en Lucas se eskaders mekaar op 19 Maart vaarwel toegeroep. ⁵⁵⁾ Voortaan sou laasgenoemde sy eie potjie moes krap.

Aanvanklik gaan alles oënskynlik voor die wind. Op 22 Maart bereik die eskader die Asores, op 9 April tref 'n Amerikaanse koopvaarder hulle reeds suid van Madeira aan en op die 13e kon die ankers in die hawe van La Luz (Kanarie-eilande) laat sak word. ⁵⁶⁾ Lucas het egter al klaar

53. Clowes, op.cit., p. 283.

54. Inligting aangaande die Hollandse vloot, Keith Papers, I, pp. 398-400; Mollema, op.cit., p.370.

55. Ibid., p. 370; Keith Papers, I, pp. 224-5.

56. J.C.Chase, Old times and odd corners: "The founder of the Eastern Province Commerce and his frontier home", (pamflet), herdruk uit E.P.Herald, 3 Maart 1868, p.2; Keith Papers, I, p.225.

sy eerste flater begaan. Dat die Amerikaner sy inligting in Madeira aan kapt. Winthrop van die Albacore gaan oordra en dié weer op sy beurt 'n Deense skip (die Cronberg) daarmee Kaap toe gestuur het, kon Lucas nie verhelp nie. 57) Maar dat hy op 12 April die Moselle (28, kapt. Brisbane) nie agternagesit en buitgemaak het nie, „dat was al zeer lichtvaardig gehandeld“. 58) Brisbane was eintlik van Gibraltar op pad na Barbados met twee transportskepe in sy sorg, maar na die ontmoeting met Lucas-hulle het hy die twee sonder meer aan hul eie lot oorgelaat en agtergebly om die vyand dop te hou. Op 4 Mei besluit hy, nog steeds op eie inisiatief, om Kaap toe te vaar en Elphinstone te kom waarsku. 59) „De langzame Mozelle, maar met een actief commandant aan boord“ lewer sy boodskap op 21 Julie af, meer as 'n week voordat die Hollanders ons kuste bereik, en dra sodoende daartoe by om Elphinstone en Craig van hul ontydige plan om Mauritius te gaan aanval, te laat afsien. 60)

In La Luz vertoef Lucas nie minder as 34 dae nie. Die vertraging was hoofsaaklik te wyte aan die stormskade wat herstel moes word, want die inskeep van water en proviand behoort hom uiters veertien dae besig te gehou het. Rustig was sy verblyf ook nie, want etlike manne neem die kans waar om te dros, en bowendien kom die Revolutie se bemanning ná aan 'n muitery. Uitroepe van „Oranje boven!“ en „weg met de patriotten!“ klink gereeld op en by een geleentheid

57. Ibid., p.225 en p.240: Tennant aan Senior Vlootoffisier, 18 Junie 1796.

58. Mollema, op.cit., p. 372.

59. Keith Papers, I, p.225.

60. Mollema, op.cit., p. 372; Craig aan H. Dundas, 3 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp.433-4; Elph. aan Nepean, 3 Aug. 1796, ibid., p. 425.

dring 'n klompie onderoffisiere selfs kapt. Rijnbende se kajuit binne „en schold hom voor al wat leelijk is, uit“! 61)

Lucas laat in hierdie tydperk nog twee kanse glip - en weer sou hy duur moes betaal vir sy lawwerlottigheid. Op 4 Mei vaar vyf skepe by die baai verby. Aangesien die vermoede was dat hulle Spanjaarde is, word die vreemdelinge toegelaat om ongemolesteerd voort te seil - en sodoende ontglip die Jupiter (50, kapt. George Losack) en sy konvooi, met 2,000 soldate vir die Kaap aan boord, hom. Elf dae later is dit weer so. Hierdie keer voer die lynskip wat in sig kom, inderdaad die Spaanse vlag. Geen twyfel dus oor sy nasionaliteit nie, en derhalwe ook geen poging tot bevestiging nie ... Hiervoor was skout-adm. Pringle, terwyl hy op die kwartdek van die Tremendous (74) na die wapperende Spaanse vaandel kyk, Lucas innig dankbaar. So bereik nog 'n Engelse oorlogskip die Kaap ... 62)

Op 17 Mei vertrek die Hollandse eskader uiteindelik en kies koers na die Kaap Verdiese-eilande. Toe die keerkring vier dae later oorgesteek word, hys Lucas vir die eerste maal sy skout-admiraalsvlag. Tydens hul driedaagse verblyf in Porto Prayo (26 tot 29 Mei) glip ses matrose aan wal, maar word summier uitgelewer toe die Admiraal dreig om ses Portugese in hul plek aan boord te neem. Op 22 Junie word die ewenaar bereik en vaar die eskader, soos die gewoonte indertyd was, voort na die Brasiliaanse kus om vandaar af deur die noorde- en later die westewind na die Kaap gevoer te word. 63)

Einde Julie nader Lucas-hulle die Brasiliaanse kus in die omgewing van Fernando Noronha, maar doen geen hawe

61. Mollema, op.cit., p.372; Milo, T.H., De geheime onderhandelungen tusschen de Bataafsche en Fransche Republieken van 1795 tot 1797 in verband met de expeditie van Schout bij Nacht E. Lucas naar de Kaap de Goede Hoop, Den Helder, 1942, pp.239-41.

62. Mollema, p.372. Die Trident en sy konvooi wat saam met die Tremendous uit Engeland weg is, maar die Kaap eers later bereik het, was klaarblyklik in hierdie stadium al klaar agter.

63. Ibid., p.373.

aan nie, iets wat hom later suur sou bekom. ⁶⁴⁾ Onderweg na Saldanhabaai "[which] had been assigned as a rendezvous before leaving Texel", ⁶⁵⁾ hou die Admiraal op 26 Julie krygsraad, maar vertel sy kapteins net van sy opdrag om na Saldanhabaai te gaan. Van die verlof wat hy gekry het om die Kaap te vermy indien die Engelse reeds in besit daarvan is en hy nie kans sien om hulle aan te durf nie, rep hy niks nie. Een verklaring vir sy optrede is dat die prentjie in hierdie stadium vir Lucas nog glad nie helder was nie. Syns insiens was dit selfs moontlik dat die Franse intussen die Kaap eiehandig kon verower het. ⁶⁶⁾

So - met 'n menigte siekes en nog meer ontevredenes aan boord, en met die watervate boonskraap - nader die gedoemde eskader uiteindelik op 3 Augustus na 'n kruievaart van byna 5½ maande die Kaapse kus in die omgewing van Saldanhabaai. Drie dae later vaar die negetal skepe die baai binne en word die ankerkettings gevier. ⁶⁷⁾

Versterkings vir die Kaap.

Sedert hulle einde Januarie 1796 die snuf in die neus gekry het van 'n moontlike Hollands-Franse aanslag op die Kaap, het die Admiraliteit geen steen onaangeroerd gelaat in hul pogings om Elphinstone en Craig se hande te sterk nie, enersyds deur alle nuwe inligting so vinnig moontlik te versend en andersyds deur 'n liberale toevoeging van skepe en tröepe.

64. In Saldanhabaai móés hy eers sy watervoorraad aanvul voordat hy dit kon waag om verder te vaar.

65. Keith Papers, I, p.225.

66. Molliema, op.cit., p.373; Milo, Geheime onderhandelinge, pp.249 en 253. In Bylae 2 word die kwessie van Franse hulp, asook Lucas se opdrag, vollediger bespreek.

67. BO 56, p.47; Keith Papers, I, p.226. Die vernaamste redes waarom die vaart so buitengewoon lank geduur het, was, behalwe vir die onnodige lang verblyf in La Luz, bes moontlik "calms and contrary winds and (possibly) bad seamanship". C. Northcote Parkinson, War in the Eastern Seas (1793-1815), Londen, 1954, p.86.

Na die reeds vermelde sending van die Carysfort (met sy belofte van drie lynskepe) rus die Engelse vloothoofde nie op hul louere nie. Op 6 Maart vertrek die Sceptre (64, kapt. Essington), Crescent (36, kapt. Buller) en hul konvooi, met die 78e regiment aan boord, uit Portsmouth. ⁶⁸ Teen 28 Mei was hulle hier en kon Craig die Britse regering bedank vir die twee bataljonne van die 78e " [who] form a very fine regiment". ⁶⁹)

Vroeg in April is nog 'n konvooi met troepeversterkings vir die Kaap en Indië uit Engeland weg. Die Jupiter, begeleier van hierdie waardevolle groep, het die Kaap na 'n uitgerekte vaart eers op 21 Julie bereik, en dit nogal sonder die Taunton Castle wat seek geraak het. ⁷⁰) (Intussen het die vinnige kotter General Small 'n brief wat die Oorlogsministerie op 15 April aan genl.-maj. Craig gerig het, reeds op 25 Junie hier besorg.) ⁷¹)

21 Julie was inderdaad 'n blye dag vir die Kaapse bewindhebbers, want behalwe die Jupiter-konvooi en die onverwagte besoeker, die Moselle (sien p. 68), daag op daardie selfde dag nog boonop die gedugte Tremendous (74, kapt. Aylmer), vlagskip van skout-adm. Pringle, hier op. ⁷²) Die Admiraal is op 12 April aan adm. Duncan se Noordseestaf onttrek en beveel om met die Tremendous, Trident (64, kapt. Osborn) en 'n aantal troepeskepe na die Kaap te kom. Klaarblyklik het Pringle, wat Spithead op 1 Mei verlaat het, die konvooiwerk op die Trident afgeskuif en alleen vooruitgeseil Kaap toe.

68. Oorlogsministerie aan Craig, 15 April 1796, Rec.C.C., I, pp. 359-61.

69. Craig aan H. Dundas, 6 Julie 1796, ibid., p.399.

70. Craig aan H. Dundas, 29 Julie 1796, ibid., pp.411-2.

71. Elph. aan H. Dundas, 8 Julie 1796, ibid., pp. 402-3.

72. Craig aan H. Dundas, 29 Julie 1796, ibid., pp. 411-2.

Twaalf dae later (op 2 Augustus), net betyds om die Hollanders vóór te wees, kom die Trident en sy konvooi gelukkig darem ook veilig in die Kaap aan. 73)

Dat die Trident en sy sorge inderdaad van geluk kon spreek, het later uit 'n studie van die Hollandse eskader se kaarte en skeepsjoernale maar al te duidelik geblyk. Daarvolgens het die twee groepe drie weke lank feitlik saam-saam gevaar, met Lucas se skepe gedurende daardie hele tydperk nooit verder as sowat 120 myl wes van die konvooi nie. 74)

Ses oorlogskepe (behalwe die Moselle) en meer as vyfduisend troepe, alles binne die bestek van enkele maande oor 'n afstand van seweduisend myl - dis voorwaar geen geringe prestasie nie, en tegelykertyd klinkklare bewys van hoe belangrik die Britse owerheid indertyd die Kaap geag het. Saam met Elphinstone kan 'n mens gerus sê : "It reflects the highest honour on those who dispatched them". 75)

Tydperk van afwagting aan die Kaap : 23 April - 2 Augustus.

Aan die Kaap was die drie maande wat op die koms van die Carysfort gevolg het, 'n tydperk van gis en misgis, van riemtelegramme en lewensbelangrike nuusbrokke, van voorbereiding en afwagting, van ongeduld en wag - ja, veral wag: in spanning en sonder om, tot op die heel laaste oomblik, te wéét of daar wel 'n aanval gaan kom of nie.

Die Carysfort-rapporte het gepraat van "two large Squadrons of heavy Frigates, which are to carry Land Forces", die een vermoedelik van Rochefort, die ander uit Texel. 76)

73. Keith Papers, I, p.226. Sien ook : Pringle aan Nepean, 23 en 28 April 1796, Rec.C.C., I, p.370.

74. Percival, An Account of the Cape of Good Hope, p.36.

75. Elph. aan H. Dundas, 24 Junie 1796, Rec.C.C., I, pp.391-3

76. Oorlogsministerie aan Craig, 14 Feb.1796, ibid., pp.326-7

Franse én Hollanders dus, en - veral gevaarlik - landmagte wat indien hulle daarin sou slaag om ongestoord aan wal te kom, maklik by die groot aantal anti-Engelse koloniste aansluiting kon vind. Hierteen sou genl.-maj. Craig onverbidelik moes waak, want soos hy self enkele dae later sê, "the country will to a certainty join the enemy". Hy verkeer egter in die benarde posisie dat hy die bevolking nie durf laat vermoed dat 'n vyandelike mag in aantog is nie. Kry hulle die snuf in die neus, sou Kaapstad spoedig leegloop en niemand van die binneland meer soontoe kom nie - en waar kom hul vleisvoorraad dan vandaan ? 77)

Ten spyte van Elphinstone se afwesigheid het Craig gelukkig volle vertroue in kdoor. Blankett en sy vier skepe. "I have no doubt Sir", skryf hy aan Dundas, "that if we are called on to unite our endeavours in His Majesty's Service it will be with the same cordial cooperation which so happily distinguished this expedition on a former occasion". 78) En so sou dit inderdaad wees.

Intussen word die dae weke, maar geen verdere tyding bereik die Kaapse owerhede nie. Gelukkig daag vise-adm. Elphinstone op 23 Mei onverwags met die Monarch op. Vier dae later kom ook die Sphynx hier aan - uitasem gejaag deur die Franse fregatte - en op die 28e arriveer die Sceptre en Crescent met die eerste besending troepe.

Die Admiraal het spoedig almal rondom hom moed ingepraat. Met die versterkings wat hulle reeds het, is daar syns insiens niks meer te vrees van enige aanslag op die Kaap nie. Voorts het die koloniste "too much sense and regard for their own interests" om teen hulle te draai. In elk geval is -sy waardering van die situasie dat die Hollandse mag eerder die

77. Craig aan H. Dundas, 30 April 1796, ibid., pp. 375-8.

78. Ibid.

Kaap sal verbysteek en Batawië probeer bereik. 79)

Op 4 Junie bereik twee gehawende Engelse matrose, David Laing en Robert Morrow, Kaapstad. Hulle lyk maar sleg, maar die nuus wat hulle bring, is belangrik. Op 15 Mei is hul walvisboot, die Lord Hawkesbury, noordwes van die Kaap deur vier Franse fregatte oorrompel. Al die Engelse aan boord, behalwe hulle twee en 'n jong seun, is verwyder en die boot deur dertien Franse matrose en 'n offisier beman. Ná 'n vaart van elf dae het Morrow, terwyl hy roerganger was, sy kans waargeneem en die vaartuig naby Soetendalsvallei laat strand. Nadat die Franse daar in die hande van "Boers" gelaat is, het hy en Laing die week lange reis na Kaapstad aangepak. 80)

Ongelukkig was die inligting wat Morrow en Laing, en later ook die Franse self, verskaf het, onbevredigend. Weliswaar kon die twee Engelse 'n lewensgetroue beskrywing van die vyandelike fregatte verstrek, maar vir inligting aangaande die eskader se bestemming was die Kaapse owerhede op die klompie Franse aangewese. En terwyl die matrose beweer het dat die fregatte op pad was na Mauritius, het die offisier blou gesweer dat hulle net tussen die Kaap en St. Helena gaan optree. 81)

Elphinstone het in elk geval nie intussen ledig gesit nie. Reeds die dag na die Sphynx se aankoms gee hy kdoor. Blankett opdrag om met die America, Ruby, Crescent en Sphynx laasgenoemde se aanvallers agterna te sit. Voordat hulle kon vertrek, kom die Sceptre se konvooi egter aan met die berig dat hulle op pad hierheen vreemde seile gewaar

79. Elph. aan Rainier, 31 Mei 1796, ibid., pp. 380-2;
Elph. aan H. Dundas, 24 Junie 1796, ibid., pp.391-3.

80. Inligting van Laing en Morrow, ibid., p.382.

81. Inligting van Laing en Morrow, ibid., pp. 383-4;
inligting van vier Franse, ibid., p.384. Na die goeie behandeling wat hy hier gekry het, het die Franse offisier se gewete hom blykbaar begin pla, want later erken hy aan Craig "that they were bound directly for the Isle of France". Ibid., Craig aan H.Dundas, 16 Julie 1796, pp.407-8.

het. Onmiddellik word alles gereed gemaak om „die vyand” af te weer. Niemand daag egter op nie ... 82)

Die Admiraal bly nietemin onrustig. Nadat hy kapt. Winthrop se verslag oor Lucas se eskader ontvang het (sien p.68), versoek hy die Admiraliteit om hom nog vyftigers of sterk fregatte te stuur. Dié wil hy gebruik om, onder geleide van 'n lynskip of twee, Mauritius te patrolleer. Sy rede is tweërlei: dit sal die veiligheid van die Engelse handel verseker en dáár sal die vyand tog seker vroeër of later op die lyf geloop word. Intussen het Elphinstone self sy eskader aangevul met 'n Amerikaanse brik wat in Simonsbaai in 'n storm beskadig is. Dié het hy gekoop en as die Euphrosyne in die diens gestel. (Dieselfde storm het die America en Hope ook in die moeilikheid laat beland, terwyl eersgenoemde en die Sceptre albei deur weerlig getref is. Geen wonder nie dat die Admiraal kla oor die "very tempestuous weather".) 83)

Onder die klomp „wagtende” kapteins was die algemene gevoel dat dit die heel beste vir die Engelse saak sou wees indien die Hollanders wél die Kaap aanval eerder as om verby te glip Ooste toe. Kapt. John Elphinstone van die Monarch het die situasie só saamgevat: "I wish the Dutch would make their attempt here - they would certainly fail - and our Indiamen will be secure which now I extremely doubt".⁸ Dis duidelik dat die manne hul begin verveel. "Every day passes in dinners and songs, the evening in dancing", skryf kdoor. Blankett met meer as 'n tikkie onderliggende ongeduld.⁸

82. Elph. aan H. Dundas, 25 Junie 1796, ibid., pp. 393-6.

83. Ibid.

84. Kapt. Elph. aan vise-adm. Elph., 21 Junie 1796, Keith Papers, I, pp.412-3; sien ook Blankett aan Elph., 21 Junie 1796, ibid., pp.413-4.

85. Blankett aan Elph., circa 21-25 Junie 1796, ibid., pp.415-7. Perrin meen dat hierdie brief moontlik aan Jackson, die Adm. se sekretaris, gerig was.

Die Kommodoor sou nie meer lank vir 'n taak hoef te wag nie. Toe die General Small op 25 Junie aankom met die tyding dat die Jupiter reeds op 12 April met 'n konvooi uit Engeland weg is, was Elphinstone so bekommerd dat hulle Lucas dalk ten prooi kon val dat hy Blankett die volgende dag beveel om "without a moment's loss of time" met die America, Ruby, Crescent en Sphynx see toe te gaan en hulle te soek. Terselfdertyd moet hy beslag lê op enige skip wat met voorraad of wapentuig na Mauritius op pad is, ongeag die vlag wat gevoer word. 86)

Dat die Admiraal self begin ongeduldig raak het, is seker. Hiervan getuig die plan wat hy en genl.-maj. Craig in hul ledige ure sit en bedink het om Mauritius te gaan verower. 87) So loop 'n vervelike Juliemaand ten einde. Gelukkig het die Jupiter-konvooi die Kaap darem intussen veilig bereik en het Elphinstone op die 21e 'n nuwe aanspraak gekry toe skout-adm. Pringle met die Tremendous aankom. Hy maak dan ook sommer dadelik van die geleentheid gebruik om 'n bietjie meegevoel te soek. "Ah! my bad stomach and head", kla hy by sy nuwe kollega. 88)

As regeringshoof het genl.-maj. Craig in hierdie dae 'n ekstra bekommernis gehad. Soveel nuusberigte aangaande Lucas se eskader het die Kaap teen hierdie tyd al bereik dat dit lank geen geheim meer was nie. Craig moes gevolglik nie net verseker dat die Kaap teen 'n aanval van buite bestand sou wees nie; ook in die Kolonie self moes die vrede bewaar word. Middel Junie rig hy dus 'n brief aan die lede

86. Elph. aan Blankett, 26 Junie 1796, ibid., p.430; Elph. aan H. Dundas, 8 Julie 1796, Rec.C.C., I, pp.402-3.

87. Sien hoofstuk V.

88. Elph. aan Pringle, 26 Julie 1796, Keith Papers, I, p.433.

van die Burgersenaat in Kaapstad, die landdroste van Stellenbosch en Swellendam en die Fiskaal waarin hy hul medewerking opvorder. Alle beskikbare inligting aangaande die Hollandse eskader se bewegings word verstrek "to enable you to counteract the efforts which it is extremely probable that ill designing men may make ... by misrepresentation and falsehood to excite trouble in the Country". 89)

In 'n poging om die burgerleiers gerus te stel gee Craig die Kaapse eskader 'n mooi pluimpie. Syns insiens sou die Hollanders dwaas wees om 'n aanval op die Kaap te waag, want probeer hulle dit, "[they] could only meet ruin and distruction [sic]". 90) Hier kry ons reeds 'n voorspooksel van die hegte samewerking tussen Vloot en Leër

89. Craig aan Burgersenaat, ens., 21 Junie 1796, BO 49, pp.162-3; BO 56, p.41. Dat Craig nie sommer spoke gesien het nie, blyk uit 'n brief wat landdros Bresler van Graaff-Reinet drie jaar later (24 Julie 1799) aan genl.-maj. Dundas gestuur het. Die skrywer was Cornelis Edeman, een van die Kaap se voorste onrusstokers en indertyd skoolmeester op Pieter du Toit sr. se plaas Rodewal, en die brief is gerig aan Marthinus Prinsloo, op wie se plaas dit later deur 'n Hottentot onder 'n rots gevind is. BO 86 gee die datum as 20 Mei 1796 en CJ 798 as 28 Mei 1796, maar watter een ook al die regte is, dit bly seker dat die burgers diep in die binneland verbasend gou geweet het van „een Hollandsche en fransche Vloot welke in Zee gelopen is tot weder herneeming van die Caab". Gedagtes aan 'n moontlike opstand het ook nie uitgebly nie. Edeman hou hom trouens oortuig daarvan dat daar genoeg burgers is „welke haare pligt zullen betoonen, en ik verzeker u van mijne kant dat mijn laatste droppel bloed er voor over is". (Edeman is op 3 Sept. 1800 uit die Kolonie verban.) BO 86, Bresler aan F. Dundas, 24 Julie 1799 (bladsye nie genommer nie) en CJ 798, saak teen Edeman, pp. 283-296 (in Nederlands); pp. 271-81 (in Engels).

Lucas self het ook later laat blyk dat hy hom verlaat het op 'n binnelandse opstand ná sy aankoms in Saldanhabaai. Rec.C.C., I, Craig aan H. Dundas, 20 Aug. 1796, pp. 442-4; Acc. 455 (Melville papers), Elph. aan H.Dundas, 19 Aug. 1796 (bladsye ongenommer).

90. Craig aan Burgersenaat, ens., 21 Junie 1796, BO 49, pp. 162-3; BO 56, p. 41.

wat sou volg - kenmerkend, inderdaad, van die hele besettings-tydperk, van die vroegste veroweringsdae tot by die uiteindelijke teruggawe in 1803. Die Generaal laat die saak nietemin nie by vrome gedagtes bly nie. Om seker te maak dat die vyand nie dalk Saldanhabaai ongesiens insluip as poshouer Stofberg sy plig versuim nie, word 'n offisier, 'n korporaal en ses manskappe op 23 Junie soontoe gestuur. ⁹¹⁾ Bowendien hou hy heelparty van die troepe wat eintlik vir Indië bestem was, hier agter. ⁹²⁾

Hiermee is Craig se voorbereidings voorlopig klaar en, net soos vir die Admiraal, bly daar vir hom niks anders oor as om geduldig te sit en wag totdat die vyand sy opwagting maak nie.

Voorspel (3 - 15 Augustus).

Voor ons aandag skenk aan die koorsagtige bedrywigheid wat in Kaapstad en Simonstad gevolg het op die tyding - laatnag van 3 Augustus - uit Saldanha dat nege groot skepe gewaar is, ⁹³⁾ is dit miskien goed om eers 'n rukkie rustig saam met skout-adm. Lucas en sy manne te vertoef.

Na hul marathonvaart was dit seker begryplik dat die Hollanders hul verblyf in die rustige, beskutte Saldanhabaai terdeë sou geniet. „Wij liggen hier als in Abrahams schoot“, sou Lucas glo self gesê het. Hoewel moontlik apokrief, gee hierdie woorde tog 'n raak beskrywing van die eerste paar dae se welverdiende rus. Voor Skaap- en Meeueiland (aan die suidekant van die baai) lê die skepe in linie, die meeste

91. Prokl. van Craig, 23 Junie 1796, BO 64, p.56; BO 56, p.41.

92. Percival, An account of the Cape of Good Hope, p.28.

93. BO 56, p.47.

seile verwyder om herstel of vervang te word. (Teen hierdie onbesonne optrede het kapt. Melvill van die Dordrecht heftig beswaar gemaak,) Op Skaapeiland self pryk reeds tientalle tente wat vir die siekes ingerig is.

'n Paar take moet darem afgehandel word. Op sy gemak laat Lucas die eskader se karige watervoorraad aanvul, aanvanklik by die put aan die westekant van die baai naby die poshouerswoning en later weer aan die oorkant. Aangesien die paar man wat Craig hier gestasioneer het, hul bes probeer het om die waterhalers te molesteer, word die Bellona later in hul nabyheid vasgemeer om beskerming te bied. Voorts is een seinpos, met 'n paar veldstukke daarby, op 'n heuwel opgerig.⁹⁴⁾ Die ander belangrike taak was om inligting in te win aangaande die militêre en politieke situasie hier te lande. Hoe sterk was die Britse mag? Is hulle reeds aanvaar? Sou daar 'n spontane opstand teen die Engelse kom indien 'n aanval van buite af geloods word?

Kort na hul aankoms gaan drie offisiere (De Cerff, Zoetemans en Valkenburg) aan wal om „polshoogte te nemen”. Die twee manne wat hulle saam terugbring ('n slaaf en 'n „boerenknecht”), vertel uiteenlopende stories. Volgens die een was daar ses, volgens die ander een-en-twintig Britse oorlogskepe aan die Kaap. Hulle stem nietemin saam dat die Engelse 'n gedugte mag hier het en dat die bevolking glad nie onverdeeld is in hul teenkanting teen die nuwe bewindhebbers nie. Begrypplikerwys het Lucas hom nie veel aan hierdie twee se getuienis gesteur nie, maar toe die goedgesinde boer Sebastiaan van Rheenen op 9 Augustus „een vertrouwden knecht” na die baai stuur met die raad aan die Hollanders om hulle so gou moontlik uit die voete te maak, glo die Admiraal hóm

94. Mollema, Geschiedenis van Nederland ter zee, III, p.374; Keith Papers, I, p.228.

ook nie. 95)

Twee dae later wend hy dus 'n nuwe poging aan om betroubare inligting te bekom deur lt. Valkenburg na sy aanstaande skoonpa se huis - sowat 15 myl van Saldanhabaai af - te stuur. Op 13 Augustus kom die offisier terug, nou nie meer met menings of raaiskote nie, maar met die ontstellende tyding dat 'n Britse troepemag in aantog is en dat hy die voorhoede van 600 man self gesien het. 96) Dieselfde dag nog besluit die krygsraad op voorstel van die Admiraal self om so spoedig moontlik te vertrek, „na den watervoorraad noodig voor de reis [na Mauritius], nog te hebben aangevuld". Op die 14e word dus water gehaal en die volgende dag weer 'n keer krygsraad gehou. Dáár word besluit dat net genoeg water vir ses weke ingeskeep sal word. Sodra dié hoeveelheid aan boord is, sal hulle vertrek. 97)

Op die 15e word etlike skote reeds van die land se kant af gehoor, maar die volgende dag word luitenant Overbeek

-
95. Mollema, op.cit., p.374; Theal, History of South Africa since Sept. 1795, I, Londen, 1908, p.13. Vir hierdie heulery met die vyand sou Van Rheenen nog swaar boet. Kort na Lucas se oorgawe het Craig hom laat arresteer omdat hy die Hollanders voorsien het van "intelligence of our motions". Op 16 September skryf Van Rheenen uit die gevangenis 'n ellelange pleitbrief om Craig van sy onskuld te probeer oortuig. Geen getuienis is egter gevind dat hierdie poging met welslae bekroon is nie. Rec.C.C., I, Craig aan H. Dundas, 29 Aug. 1796, pp. 445-50; BO 30, pp.245-51.
96. Theal, op.cit., p.13; Mollema, op.cit., p.374. Die twee Valkenburgs (kdr. en lt.) was albei van die Kaap afkomstig. Milo, T.H., Geheime onderhandelinge, p. 182. Sien ook p.231.
97. Ibid., p.189; Mollema, op.cit., p. 375. Volgens Mollema was die hoofrede vir hierdie besluit eerder die groot-skaalse drostery van patrollies en skildwagte as die vrees vir 'n seeaanval!

sowaar nog vir oulaas gestuur om ondersoek in te stel, word nog 'n bietjie water gehaal en vertoef die siekes nog ewe rustig op Skaapeiland.⁹⁸⁾ By Parkinson se uitspraak : "Perhaps no force ever went to its doom so inevitably",⁹⁹⁾ kan 'n mens dus wél byvoeg: " or awaited it so patiently".

* * * * *

In skrilte teenstelling met Lucas se onbedrywigheid in Saldanhabaai, lewer Craig en Elphinstone in dieselfde tydperk opnuut bewys van hul onvermoeide ywer, organisasievermoë en vernuf. Daarbenewens slaag hulle weer, soos tevore, om Vloot en Leër se kragte saam te snoer in 'n gesamentlike poging waarteen die vyand nie bestand sou wees nie.

Teen 2 Augustus, terwyl Lucas se eskader al byna binne trefafstand is, is alles nog rustig in die niksvermoedende Kolonie. Nietemin vertrou vise-adm. Elphinstone klaarblyklik nie die vrede nie. Sy aangewese opvolger, skout-adm. Pringle, is reeds veertien dae hier; nogtans skryf hy aan Dundas : "I shall not quit this place ... as long as there is a prospect of either my Ship or my self being of use to the Service".¹⁰⁰⁾ Min het hy kon dink hoe spoedig hierdie „vooruitsig" werklikheid sou word.

Net die volgende dag bereik die tyding Craig dat nege vreemde skepe naby Saldanhabaai bespeur is. Toe geen verdere nuusberig op die 4e opdaag nie, maak die Generaal 'n interessante dog heel verkeerde afleiding. Iets in die waarskuwingsberig het hom laat vermoed dat die Hope (14, lt. Alexander) deur die vyandelike eskader buitgemaak is. Nou raai hy dat dié inligting wat die Hollanders van die Hope aangaande die Britse mag hier sou verkry het, hulle laat

98. Ibid., p.375; Chase, Old times and odd corners, p.2.

99. Parkinson, War in the Eastern Seas, p.85.

100. Elph. aan H. Dundas, 2 Aug. 1796, Acc.455 (Melville Papers).

besluit het om wyd rondom die Kaap te seil ten einde Elphinstone se sterk eskader te ontduik. Desnietemin stuur Craig vir lt. McNab met 20 berede soldate na Saldanha "to watch the bay more narrowly". 101)

Die Admiraal is natuurlik sonder verwyl van die nuus uit Saldanhabaai verwittig. Op 5 Augustus waai die suidooster egter so kwaai dat die eskader Simonsbaai nie kan verlaat nie. Dalk was Elphinstone nie heeltemal so ontevrede oor hierdie vertraging as wat 'n mens sou verwag nie. Enersyds vermoed hy sterk dat die „vreemde skepe" niks anders was as die pas gearriveerde Trident met sy konvooi nie, en andersyds voel hy dié oggend net lelik olik - oënskynlik as gevolg van die verf waarmee sy kajuit so pas uitgeskilder is. 102)

Teen 1100 die volgende more (Saterdag, 6 Augustus) lê die eskader nietemin reg om die ankers te lig. Op die laaste oomblik kom 'n offisier uitasem aan boord met die tyding dat 'n aantal skepe die vorige nag in die omgewing van Valsbaai gesien is. Mislei deur hierdie inligting besluit Elphinstone "to steer to the Southward and West, in expectation of their having taken that course". 103) So vertrek die Monarch, Tremendous, Sceptre, America, Ruby, Jupiter, Trident, Crescent en Moselle dan op hul vrugtelose soektog 104) - terwyl hul prooi feitlik op daardie selfde oomblik die ankers laat sak in Saldanhabaai.

Lt. McNab laat nie op hom wag nie; daardie einste nag nog kry Craig al berig dat dieselfde aantal skepe as wat

101. Craig aan H. Dundas, 19 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp. 433-7.

102. Jackson aan Craig, 5 Aug. 1796, BO 30, pp.225-6. Tussen 3 en 5 Aug. is met koorsagtige haas gewerk om die Monarch se grootmas te herstel. Milo, op.cit., p.184.

103. Elph. aan Nepean, 19 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp.439-41.

104. The Journal of Robert Warden, Suid-Afrikaanse Biblioteek, Kaapstad, 6 Aug. 1796 (in manuskripvorm, bladsye nie genommer nie). Volgens BO 49, pp.205-6 het 10 skepe die hawe verlaat. Die Sphynx was dus bes moontlik ook by.

vroeër gewaar is, nou in die baai lê. Daar bestaan ook geen twyfel dat hulle vyande is nie, lui die boodskap verder. Inderhaas stuur Craig dié opspraakwekkende nuus deur Simonstad toe; maar tevergeefs, die Admiraal was reeds weg. ¹⁰⁵⁾ So noodsaaklik was dit egter om hom van die jongste verwikkeling te verwittig dat vier van die troepeskepe (die Contractor, Neptune, Trojan en Ocean) en 'n kotter om 0900 op die 7e vertrek om die eskader te probeer opspoor. ¹⁰⁶⁾

Vir alle skepe in die omstreke van die Kaap was die hele eerste helfte van Augustus 1796 'n ware teistering. Elphinstone rapporteer later self dat sy vrugtelose kruisvaart van 6 tot 12 Augustus onderneem is "in the most tempestuous weather I have ever experienced". Etlike van sy skepe is beskadig, en in een stadium het die Ruby selfs vyf voet water in sy ruim gehad. ¹⁰⁷⁾ 'n Mens hoef jou dus nie te verbaas dat die Contractor en sy makkers nie daarin kon slaag om die Admiraal se eskader op te spoor nie. En tog kry hulle besoek!

Heel toevallig het die Stately, Rattlesnake en Echo juis in hierdie dae die Kaapse waters bereik na hul reeds vermelde patrollie voor Mauritius. Selfs nog groter toeval was dit dat hulle Elphinstone en sy eskader op die oopsee „raakloop" nog voordat hulle hier voet aan wal

105. Craig aan H. Dundas, 19 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp. 433-7.

106. Ibid.; Warden, Journal, 7 Aug. 1796.

107. Elph. aan Nepean, 19 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp. 439-41.

gesit het. Op 12 Augustus keer die Admiraal, hoewel onverrigtersake, dus darem met 'n versterkte eskader na Simonsbaai terug. 108)

* * * * *

Hoe het dit intussen met wapenbroer Craig gegaan? Sy teleurstelling moet groot gewees het toe hy verneem dat Elphinstone op 'n dwaalspoor weg is met die ganse eskader. Bang vir 'n nederlaag was hy egter nie, want wat kon 'n troepemaggie wat met agt oorlogskepe en een koopvaarder vervoer is teen sy oormag uitrig? (Danksy die aanwesigheid van heelparty „troepe-vir-Indië" asook die versterkings uit Engeland om die gereelde garnisoen hier aan te vul, het Craig inderdaad oor 'n indrukwekkende mag beskik.) Een

-
108. Ibid.; Warden, Journal, 12 Aug. 1796. Volgens Allardyce (Memoir of Elphinstone, pp. 118-9) het die genoemde drie skepe uit Tafelbaai vertrek en hulle by Elphinstone gaan aansluit, "but without being able to give him any news of the enemy, as the rough weather had broken off communication along the coast".

Hierdie stelling gaan nie op nie. Waarom sou die skepe in die hartjie van die winter die veilige Simonsbaai verby seil en na Tafelbaai gaan? En hoe is dit moontlik dat kapt. Douglas-hulle d  r glad niks van die opspraakwekkende nuus dat Lucas in Saldanhaabaai lê, gehoor het nie?

In sy reeds vermelde brief s   Elphinstone net: "We were joined at sea" deur hierdie drie skepe, maar Hercules Ross (die regeringsekretaris) gee die hele prentjie as hy verklaar dat die Admiraal se eskader versterk is "by one line of Battle ship which he found at sea returning from a cruize off Mauritius". (Die Stately (64) was inderdaad 'n lynskip; die Echo (16) en Rattlesnake (16) maar net sloepe.) BO 49, Ross aan Van der Riet, 13 Aug. 1796, pp. 206-7.

gevaar was daar wel : as die vyand daarin sou slaag om die binneland te bereik, sou dit bes moontlik tot 'n algemene opstand lei. Om so iets te voorkom besluit Craig om met 'n troepemag na Saldanhabaai te marsjeer. Terselfdertyd besef die Generaal maar al te goed dat hy Kaapstad nie mag blootstel nie. Met behulp van die heersende noordwestewind kan die vyand maklik binne ses uur van Saldanha na Tafelbaai vaar. En wie weet wanneer Elphinstone eendag weer gaan opdaag? ¹⁰⁹⁾

Craig, die beroepsoldaat, is nou in sy element. Die een proklamasie na die ander vloei uit sy pen. Op 7 Augustus word die bevolking ingelig aangaande die aankoms in Saldanhabaai van die „Fransche [sic] of vijandelijke Scheepen" en alle Kapenaars terselfdertyd verbied om na die binneland te gaan. ¹¹⁰⁾ Dieselfde dag nog word 'n tweede aan poshouer Stofberg by Saldanhabaai versend. In hierdie kwaai proklamasie word almal wat „binnen Tien uren" van die baai woon, gelas om al hul beeste en perde land-in te jaag en word die doodstraf belowe aan enigiemand wat met die vyand heul. ¹¹¹⁾ Op die 9e word alle ryperde in die Kaap se omstreke opgekommandeer, ¹¹²⁾ en twee dae later word selfs bepaal dat geen visserskuite die Tafelbaaise hawe mag verlaat nie. ¹¹³⁾

Intussen kry die Lombardbank bevel om 20,000 rds. aan die hoofbetaalmeester beskikbaar te stel aangesien die

109. Craig aan H. Dundas, 19 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp. 433-7.

110. Prokl. van Craig, 7 Aug. 1796, BO 61, pp. 145-6.

111. Ross aan Stofberg, 7 Aug. 1796, BO 49, p. 196; proklamasie van Craig, 7 Aug. 1796, BO 61, pp. 157 - 8.

112. BO 56, 9 Aug. 1796, p.49.

113. Ross aan Fiskaal, 11 Aug. 1796, BO 49, p. 203.

regering "immediate and considerable sums of Money" nodig het. ¹¹⁴⁾ Tweeduisend riksdalers word dan ook sonder versuim aan die landdros van Stellenbosch gestuur om daarmee perde vir die dragonders op te koop - onder dwang indien nodig. ¹¹⁵⁾ In sy pogings om waens in die hande te kry vir die vervoer van voorraad het Craig, veral buite Kaapstad, met soveel onwil te doen gekry dat hy die teësiniges later selfs met krygswet gedreig het. ¹¹⁶⁾

Aan troepe is daar gelukkig geen gebrek nie, maar selfs dié wat nog in Simonsbaai aan boord is, word nie ontsien nie. ¹¹⁷⁾ Toe Craig op 14 Augustus ('n Sondag) met sy 2,500 man en elf veldstukke die opmars na Saldanha begin, was daar vir die Kapenaars dus geen rede tot kommer nie. Brig.-genl. Campbell, aan wie "the immediate Command of the Town" opgedra is, het nog nagenoeg 4,000 troepe (onder bevel van genl.-maj. Doyle) tot sy beskikking gehad. ¹¹⁸⁾

Geen wonder nie dat kapt. Robert Percival, een van die Engelse offisiere wat hier „aangehou” is, sy waardering betuig vir Craig se **"extraordinary activity and exertion."** ¹¹⁹⁾ Die Generaal se optrede het dié beskrywing dubbel en dwars verdien.

* * * * *

Onmiddellik na die aankoms van die Kaapse eskader in Simonstad kry Elphinstone die verrassende tyding dat die vreemde skepe waarna hy so naarstig op soek was, sedert 6

- 114. Craig aan Lombardbank, 8 Aug. 1796, *ibid.*, p.199; BO 56, p.49.
- 115. Ross aan landdros van Stb., 11 Aug. 1796, BO 49, p.204; BO 56, p.50.
- 116. Craig aan Burgersenaat; ook aan L. en H. (Stb.), 13 Aug. 1796, BO 49, pp. 213-5; BO 56, pp. 50-51.
- 117. Warden, *Journal*, 9 Aug. 1796.
- 118. Craig aan H. Dundas, 19 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp.433-7.
- 119. Percival, An account of the Cape of Good Hope, p.2.

Augustus in Saldanhabaai lê. Die Admiraal wou dolgraag dadelik soontoe vertrek uit vrees dat sy prooi hom dalk mag ontglip, maar daarvoor was die weer eens te onstuimig. "It blows so strong we cannot immediately get out as is my intention", skryf hy nog dieselfde aand aan Craig. ¹²⁰⁾ Die volgende dag (13 Aug.) woed die suidooster selfs nog kwaaiër. So erg gaan dit toe dat Elphinstone sy hande oorvol het om sy eskader te beveilig. Sedert die vorige aand reeds het die een anker na die ander begin krap. Die Sceptre het in 'n troepeskip vasgedryf, die Crescent het op die grond geloop en die Trident het 'n rots getref. Nog erger; nadat twee van sy ankerkettings padgegee het, was dit so hittete of die Tremendous het vergaan. Geen wonder nie dat die Admiraal hierdie senutergende dae "the most anxious moments of my life" noem. Hy het nietemin elke oomblik benut in 'n poging om sy gehawende skepe te herstel en het selfs daarin geslaag om 'n honderd „vrywilligers" van die troepeskepe in die baai af te rokkel ten einde die Stately en Crescent se bemannings aan te vul. ¹²¹⁾

Uiteindelik bedaar die wind. Op 15 Augustus vaar die hele Kaapse eskader Simonsbaai uit - gereed om met die

120. Elph. aan Craig, 12 Aug. 1796, B0 30, p. 229.

121. Elph. aan Nepean, 19 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp. 439-41; Elph. aan Craig, 13 Aug. 1796, Keith Papers, I, p. 440; Warden, Journal, 13 Aug. 1796; Percival, op.cit., p.27.

vyand te gaan afreken.

Die „slag" van Saldanhabaai (16 - 18 Aug.).

16 Augustus breek aan - die dag waarop die drie hoofkarakters in die drama uiteindelik almal bymekaar sou uitkom.

Kort voor die middag, terwyl Lucas nog in Saldanhabaai doenig is en Elphinstone se eskader die gure Kaapse weer in hul vaart langs die Weskus op trotseer, bereik Craig se troepemag hul bestemming. Van die koppies kort duskant Saldanhabaai kry hulle reeds die Engelse skepe in sig. Die Admiraal en sy eskader was nog ver van die baai, maar dit het Craig besondere genoeë verskaf "to see him with all his sails crowded, advancing with a fair wind directly to the mouth of the Harbour". 123)

Terwyl die troepemag die hoogtetjie af marsjeer, het die Bellona op hulle losgebrand. Craig maak dié voorval met min woorde af. Volgens hom het die skeepskanonne "little effect" gehad en het hy self ook sy eie geskut

122. Oor sowel die datum as die aantal skepe bestaan daar meningsverskil. Warden en Percival sê albei dat die eskader op die 14e vertrek het, maar geskiedskrywers soos Parkinson, Allardyce, Perrin en Theal aanvaar almal tereg Elphinstone se woord dat dit op 15 Aug. was.

Volgens die amptelike lys het die Engelse mag uit 13 skepe - 7 lynskepe en 6 ander-bestaan. (Rec.C.C., I, p.439). Clowes, Mollema, Allardyce en Theal beweer egter almal dat daar nog 'n ekstra lynskip was. Aangesien „ooggetuies" soos Warden en Percival geeneen meld dat die Trident (wat nie in die „lys" verskyn nie) agtergebly het nie, lyk dit nie onwaarskynlik dat dié skip wel saam was nie. Elphinstone se eskader het dus die volgende skepe ingesluit: Monarch (vlagskip), Tremendous, America, Stately, Ruby, Sceptre, Trident (?), Jupiter, asook die Crescent, Sphynx, Moselle, Rattlesnake, Echo en Hope.

123. Craig aan H. Dundas, 19 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp. 433-7. Sien ook : BO 48, pp. 138-9.

spoedig die swye opgelê aangesien die Hollanders tog geen kans meer sou hê om te ontsnap nie. ¹²⁴⁾ Intussen het die Generaal egter 'n weddenskap verloor. Toe hy kapt. Robertson beveel om die Bellona se vuur te beantwoord, het Craig hom terselfdertyd gewed dat hy nie die skip sou tref nie. Maar helaas : "Captain Robertson so well calculated his aim, that he struck her with the first shot". ¹²⁵⁾

Ten spyte van die ondoeltreffendheid van die Bellona se geskut het een skoot darem die geweer van een van die Hottentotttroepe getref - met heel verrassende gevolge op sy makkers. Blykbaar het 'n hele klompie op die grond beland toe die koeël tref. Dit was eens te erg vir die res. "Seeing the sad disaster that had befallen their companions, (not one being hurt) and dreading a similar catastrophe, [they] most courageously took to their heels and fled with the greatest precipitation". ¹²⁶⁾

Om 1400 ontvang die Hollandse eskader hul doodberig van die uitkykpos op die heuwel : „Dertien skepe in sig!" Soos Mollema tereg sê : „En toen zat Lucas in de val". Met Craig se troepe reeds daar, besig om hulle vir 'n aanval te ontplooi, en Elphinstone in aantog, was Lucas se genadetyd inderdaad verby. Van sy offisiere het nog voorgestel dat die ankerkettings afgekap word sodat hulle inderhaas diepsee toe kan padgee, maar daarvan wou die Admiraal nie hoor nie.

124. Craig aan H. Dundas, 19 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp. 433-7.

125. Percival, op.cit., p.33.

126. R.Renshaw, Voyage to the Cape of Good Hope, the Indian Ocean, etc., Manchester, 1821 (3e druk), pp. 44-5. Renshaw, 'n lid van die Koninklike Artillerie, was van einde Mei 1796 tot in 1801 aan die Kaap.

Toe die Crescent, wat op 'n verkenningsvaart vooruitgestuur is, om 1600 in die ingang van die baai verskyn, is 'n paar skote op hom gevuur; maar dit was ook die einde van die „weerstand“. Kort daarna seil die volle Engelse eskader in gevegsorde die baai binne. In hierdie laat stadium het Lucas hom skielik bedink oor sy vroeëre beslissing en 'n „ontsnappingsplan“ - klaarblyklik aan die suidekant van die huidige Jutteneiland verby - aan sy kapteins voorgelê. Dié keer word die bordjies net mooi verhang, want „hem werd het plan als onuitvoerbaar uit het hoofd gepraat“. Om sake verder te vertroebel was daar teen hierdie tyd al onrusbarende tekens van oproerigheid en verset op die Dordrecht en Revolutie waar te neem. 127)

Elphinstone het intussen die situasie fyn opgesom. Veg kon die vyand nie juis nie - daarvoor was sy oormag te groot; ontvlug kon hulle ook nie - sy eskader lê immers reg in die pad voor anker. Hy stuur dus sonder versuim vir lt. Coffin van die Monarch met 'n boodskap na Lucas. "To spare an effusion of blood", skryf die Admiraal, "I request a Surrender of the Ships under your command, otherwise it will be my duty to embrace the earliest moment of making a serious attack on them, the issue of which is not difficult for you to guess". 128)

Lucas kompromiteer hom nie dadelik nie, maar versoek by monde van lt. Coffin 'n wapenstilstand. Dié is Elphinstone wel bereid om toe te staan, maar net op voorwaarde dat sy teëparty hom skriftelik belowe om nie in die tussentyd enige skade aan die skepe onder sy bevel, of enige voorraad

127. Mollema, Geschiedenis van Nederland ter zee, III, pp. 375-6.

128. Elph. aan Lucas, 16 Aug. 1796, Rec.C.C., I, p.428.

aan boord, aan te rig nie. ¹²⁹⁾ Terwyl die Admiraal geduldig wag vir 'n antwoord van die tydsame Lucas, loop hy geen risiko nie; sy skepe bly in gevegsorde, met die kanonne op die vyand gerig. ¹³⁰⁾ Uiteindelik keer lt. Coffin terug met die verlangde belofte en die verdere inligting dat 'n antwoord op die oorgawevoorstel die volgende oggend verstrek sou word. ¹³¹⁾

Vir skout-adm. Lucas word 16 Augustus 'n bitter lang dag. Eers om 2300 kry hy sy krygsraad bymekaar. Nadat die Admiraal hulle op die vyand se oormag gewys en toe nog verder meegedeel het dat etlike matrose dreig om te muit indien op die Engelse gevuur word, kom die hoogste woord uit: Sonder om hulle te raadpleeg het hy reeds belowe dat die skepe nie beskadig sou word nie. Veel om oor te redeneer het in hierdie stadium werklik nie oorgebly nie. Die vyand is te sterk, hul eie mense is opstandig, hul bevelvoerder het sy woord gegee ... Noodgedwonge besluit die krygsraad dus op oorgawe. Hulle sien immers nie kans „zich met een muitende bemanning door den vijand heen te slaan" nie. ¹³²⁾

In afwagting van die Nederlanders se besluit het Elphinstone vir geen oomblik sy waaksaamheid verslap nie. Dwarsdeur die nag was die uitkykmanne op hul pos om toe te sien dat die vyand nie dalk wal toe probeer ontsnap of 'n ander streek uithaal nie. ¹³³⁾

129. Elph. aan Lucas, 16 Aug. 1796, ibid., p.429.

130. Allardyce, Memoir of Elphinstone, p. 123; Chase, Old times and odd corners, p. 2.

131. Lucas aan Elph., 16 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp. 429-30.

132. Mollema, op.cit., p.376.

133. Allardyce, op.cit., p. 124.

Om 0900 die volgende oggend was kapt. Claris by Elphinstone met 'n voorgestelde ooreenkoms van oorgawe. Die belangrikste verandering wat die Admiraal aan die Nederlandse konsep aangebring het, was aan die bepaling insake die repatriasie van gevangenes. Lucas wou hê dat alle offisiere en adelborste, asook 'n gedeelte van die bemanning, met twee kartelskepe, ¹³⁴⁾ die Braave en Sirene, na Holland teruggestuur word. Hierdie voorstel het Elphinstone sonder meer afgekeur vanweë die feit dat die Franse by 'n vorige geleentheid die regte van kartelskepe geskend het. Lucas- hulle moes dus boet vir die sondes van hul bondgenote. ¹³⁵⁾

Uit sy ander beslissings, o.m. insake die behoud van persoonlike eiendom en die versorging van siekes, het die Admiraal se kenmerkende "blunt firmness and generosity" duidelik geblyk. ¹³⁶⁾ Boonop het Elphinstone in sy begeleidende briefie aan Lucas hom bereid verklaar om die erewoord van die offisiere - dat hulle nie in dié oorlog weer teen Engeland sou veg nie - te aanvaar. Gee hulle dit, dan sou hulle óf met die Maria óf die een of ander Britse skip na Holland teruggestuur word. Dit was net dat hy nie durf toelaat dat van die Hollandse oorlogskepe goedsmoeds hiervandaan weggestuur word nie. ¹³⁷⁾

'n Mens sou dink dat die volgende slotparagrafie van Elphinstone se brief totaal oorbodig was: "Should the inclosed [sic] Articles not meet with your approbation, you will be pleased to order the Flag of Truce to be hauled down, as a signal, that either party may commence hostilities". En tog was daar 'n paar Hollandse offisiere wat sowaar nog op 'n geveg aangedring het. Gedagtig aan die onwil en op-

134. 'n Skip met krygsgevangenes wat aan hul eie land uitgewer word, voorsien van 'n vrygeleide.

135. Artikels van Oorgawe, 17 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp. 431-3; Mollema, op.cit., p.376.

136. Allardyce, op.cit., p.124.

137. Elph. aan Lucas, 17 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp.430-1.

138. Ibid.

roerigheid van so 'n groot deel van die matrose het Lucas egter daarteen besluit en is die artikels van oorgawe aanvaar. Om 1700 is hierdie beslissing deur kdr. Valkenburg aan die Engelse oorgedra. 139) Die slag was gelewer ...

Om die Hollandse vernedering nog te vergroot moes Lucas die Engelse noodgedwonge versoek om die oornamte tog sonder versuim uit te voer aangesien die muitery op die Dordrecht en Revolutie teen daardie tyd ook al na die Castor versprei het. 140) Vier Britse linskepe en drie ander het derhalwe tot by die oproerige skepe gevaar en die bemannings ontwapen. „Zij zagen een mooie vertooning“, sê Mollema met bittere ironie. Op sommige skepe is die Bataafse vlag onder die voete vertrap of verbrand; oral het die kreet : „Oranje boven, dood aan de patriotten!“ weerklink; offisiere moes in hul kajuite skuiling soek, en allerweë is skout-adm. Lucas verguis vanweë sy „lafhartige overgawe“. Eers teen die volgende oggend kon die Engelse daarin slaag om die orde volkome te herstel. 141)

As gevolg van die stormagtige weer moes die amptelike inbesitname van die vyandelike vloot ook tot die 18e oorstaan. By nadere ondersoek was Elphinstone hoog in sy skik met die nege buitgemaakte skepe. Almal het koperbeslag, is gevind, en behalwe dat die Castor se roerstukkend was, was hulle in 'n heel goeie toestand. 142)

139. Mollema, op.cit., p.377; Lucas aan Elph., 17 Aug.1796, Keith Papers, I, pp. 446-7.

140. Ibid. Volgens kadet Korsten se joernaal het die muitery op hul skip reeds die aand van 16 Aug. uitgebreek toe kapt. Claris (Korsten praat van De Kantor) na die krygsraad op die vlagskip ontbied is. Woeste tonele het gevolg, veral nadat die matrose die wynvoorraad in die hande gekry het. Chase, Old times and odd corners, p.2.

141. Mollema, op.cit., p.377; Percival, An account of the Cape of Good Hope, p.35.

142. Elph. aan Nepean, 19 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp.439-41.

Hoewel hy nog steeds só deur ongesteldheid gepla word dat hy by Craig kla oor "the evil health which persecutes me", ¹⁴³⁾ vertoon Elphinstone ook by hierdie geleentheid die mooi karaktertrek wat sy optrede so dikwels kenmerk: bewustheid van die ontberings wat sy offisiere en bemannings moes deurmaak en hoë lof vir hul deursettingsvermoë en lojaliteit aan hom. Ten spyte van die stormagtige weer, skryf hy aan die Admiraliteit, het sy manne deurgebyt. Trouens, "they cheerfully and much to their credit underwent a degree of fatigue hardly credible". ¹⁴⁴⁾

Die Nasleep.

(I) Aan die Kaap.

In Kaapstad het die Kasteel se kanonne op 19 Augustus met hul gebulder die oorwinning aangekondig; in Simonstad is die volgende dag 'n saluut van 19 skote gevuur en op die 23e het genl.-maj. Doyle die hele garnisoen op die paraderterrein voor die Kasteel laat aantree "to fire a feu de joie". ¹⁴⁵⁾

Terwyl die laaste formaliteite intussen in Saldanhabaai afgehandel word, kom etlike haakplekke voor. Op 19 Augustus bv. eis Elphinstone dat die Hollanders onmiddellik die skatkiste waarvan hy betroubaar verneem het, moet uitlewer. So nie sal hy dit sy plig ag om die persoonlike besittings van alle offisiere en bemanningslede te laat deursoek. ¹⁴⁶⁾ Ook die paroolkwessie veroorsaak onenigheid. Toe die

143. Elph. aan Craig, 17 Aug. 1796, Keith Papers, I, pp. 447-8.

144. Elph. aan Admt., 19 Aug. 1796, ibid., pp. 451-2. Elphinstone het ook die Admiraliteit self lof toegeswaai vir die puik wyse waarop hulle hom op hoogte gehou het.

145. Percival, op.cit., p.37; BO 56, p.52; Warden, Journal, 20 Aug. 1796.

146. Elph. aan Lucas, 19 Aug. 1796, Keith Papers, I, p.451.

Hollandse offisiere almal weier om die parooldokumente te onderteken, draai die Admiraal nie doekies om nie. Teken hulle nie, dan laat hy hulle geen vryhede hoegenaamd toe nie, maar hou hulle almal "closely confined as prisoners of war". 147)

Skynbaar het Elphinstone en Lucas tot 'n soort vergelyk gekom, want ná die twee eskaders se aankoms in Tafelbaai op 27 Augustus 148) tree die Admiraal self vir die Hollandse bevelvoerder in die bresse by Craig. Laasgenoemde, wat al op die 24e in Kaapstad terug was, wou van die klomp Hollandse offisiere net mooi niks weet nie. Vir hom lyk hulle na manne "of the lowest class, men by no means to be trusted with their Paroles". Hoe gouer Elphinstone hulle kon wegkry, hoe beter; aan wal gaan hy hulle in elk geval nie laat kom nie. 149) Selfs die Admiraal se versoek dat skout-adm. Lucas en drie van sy offisiere solank in Kaapstad mag kom bly, word deels geweier. Net aan Lucas self en kapt. Claris word hierdie vergunning toegestaan. 150)

Elphinstone se optrede teenoor sy verslane vyande was onberispelik. End-uit bly hy hoflik, selfs hulpvaardig. Lucas se versoek om sy kapteins en offisiere aan boord te gaan besoek word geredelik toegestaan en die Admiraal se eie barkas word aan hom toegesê. Hoewel Elphinstone hom neergelê het by Craig se beslissing, vra hy Lucas tog om sy offisiere te verseker van sy "anxious desire to afford them

147. Elph. aan Lucas, 22 Aug. 1796, ibid., p.459.

148. Percival se geesdriftige beskrywing van die aankoms in Tafelbaai verdien om aangehaal te word: "This evening", skryf hy, "presented to our countrymen a most gratifying spectacle, the English fleet bringing their prizes into Table Bay. The appearance they presented was majestic; a strong breeze carried them in at the rate of nine knots per hour [sic], and they all in a regular succession came to anchor before us. The triumph conspicuous among our countrymen on this occasion, could only be equalled by the shame and disappointment which the Dutch inhabitants appeared sensibly to feel, on seeing English colours flying over their own". Percival, op.cit., p.38.

149. Craig aan Dundas, 29 Aug.1796, Rec.C.C., I, pp .445-50;

Ross aan landdros Van der Riet, 25 Aug.1796, B049, p.224.

150. Elph. aan Lucas, 28 Aug.1796, Keith Papers, I, p.459.

every possible comfort". 151)

Vir Craig het Elphinstone se oorwinning heelwat probleme geskep. Dat hy nie die Kapenaars se gemoedere wou laat opsweep deur 'n klomp Hollandse offisiere onder hulle los te laat nie, is begryplik. Sy beslissing dat hulle aan boord moes bly, was dus reg - en ook maklik uitvoerbaar. Maar wat moes van die byna 2,000 manskappe word tot tyd en wyl hulle óf in die Engelse diens tree óf gepatrieer word? "I am under the necessity of putting them in the Casements of the Amsterdam Battery, which is a very improper place, but I have no other", skryf hy aan Dundas. 152) Gelukkig het so baie van die manne 'n heenkome in die "Publick Service" [sic] of op die E.O.I.K.-skepe gevind dat daar teen die einde van Oktober nog maar net sowat 300 in die gevangenis oor was. 153) (350 van hulle het gehelp om die bemanningstekort van die Kaapse eskader ietwat te verlig.) 154)

Ook Elphinstone het in Septembermaand sy hande vol. In teenstelling met sy kollega aan wal, wat bra min genoegdoening uit sy gesukkel met krygsgevangenes kon geput het, het die Admiraal elke besige oomblik geniet. Sy taak om die buitgemaakte skepe in ware Britse oorlogskepe te omskep was immers 'n heel aangename. Etlike van die oud-Hollanders is herdoop. So bv. word die Castor ter ere van die oorwinning Saldanha genoem, heet die Revolutie voortaan Prince

151. Elph. aan Lucas, ongedateer, moontlik 3 Sept. 1796, ibid., pp. 462-3.

152. Craig aan Dundas, 29 Aug. 1796, Rec.C.C., I, pp.445-50.

153. Elph. aan Nepean, 1 Nov. 1796, ibid., pp.477-8. Sien verder: Craig aan goew.-gen. en Opperraad van Bengale, 29 Aug. 1796, BO 48, pp.139-40.

154. Pringle aan Nepean, 13 Nov. 1796, Rec.C.C., I, pp.477-8.

Frederick en kry die Bellona die nuwe naam van Vindictive.¹⁵⁵
 Manne soos Andrew Todd (Braave), John Turner (Tromp) en
 William Durban (Saldanha) het van sommige van die nuutverkreë
 skepe bevel gekry, maar dit was nietemin vir die Admiraliteit
 nodig om nog vier kapteins hierheen te stuur om die vakante
 poste te vul.¹⁵⁶⁾

Nou raak die Admiraal haastig om terug te gaan Engeland
 toe. Sy taak hier is immers ten volle afgehandel, en sy
 opvolger (skout-adm. Pringle) staan reg om oor te neem.
 Nadat hy ook nog vir die repatriasie van die Hollandse
 offisiere en oorblywende manskappe voorsiening gemaak het
 deur die Hollandse skip Geertruyda as kartelskip aan te
 wys,¹⁵⁷⁾ verlaat vise-adm. Elphinstone op 7 Oktober finaal
 die Kaap. Op 4 Januarie 1797 bereik die Monarch en Daphne
 Spithead en nege dae later stryk die Admiraal sy vlag -
 teken dat 'n hoogs geslaagde (en geldelik besonder voordelige)
 fase van sy loopbaan ten einde geloop het.¹⁵⁸⁾

* * * * *

Aan die Kaap was die „Lucasepisode“ egter nog ver van
 afgehandel. Op 10 Oktober weier Craig 'n versoek van die
 Hollandse admiraal dat twee adelborste uit die Amsterdamse
 battery vrygelaat word; agt dae later gee hy Lucas self
 verlof "to take an airing into the country",¹⁵⁹⁾ en op die
 22e volg 'n kwaai proklamasie waarin inwoners van Kaapstad

155. Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p. 295.

156. Barrow, Auto-biographical Memoir, p. 139. Kpts. Burlton,
 Edwards, Lindsey en Rowley het op 4 Mei 1797 hier
 aangekom.

157. Elph. aan skout-adm. Pringle, 5 Okt. 1796, Rec.C.C.,
 I, pp.469-70.

158. Keith Papers, I, p.229. Kdoor. Blankett is reeds
 einde Augustus met die America terug na Engeland.

159. Ross aan Lucas, 10 en 18 Okt. 1796, BO 49, pp.
 284 en 298.

met 'n boete van 500 riksdalders gedreig word indien hulle Hollandse offisiere sonder die nodige verlof ontvang. Blykbaar het Craig ondertussen aan enkele offisiere permitte uitgereik om aan wal te kom, met die gevolg dat etlike ongemagtigdes spoedig hul voorbeeld gevolg het. Laasgenoemdes het hulle tot die ontevredenes hier gewend en hulle só opgesweep dat "a strong instance of Jacobinical insolence" voorgekom het. Dis dié dat Craig so kwaai gereageer het. 160)

Gelukkig was die einde darem nou in sig. Op 6 Desember gee die Generaal in 'n amptelike verklaring aan Lucas verlof om na Holland terug te keer "in any Ship or Vessel that he may judge most convenient and agreeable to himself". 161) Op die 8e is skout-adm. Lucas, sy seuntjie, drie van sy kapteins en 9 ander persone toe ook met die Amerikaanse skip John weg, en net die volgende dag verlos die Geertruyda hom van die laaste klomp krygsgevangenes. 162)

Nietemin besorg selfs die langverwagte vertrek van die Hollanders vir Craig nog 'n kwelling. Omdat dit mettertyd vir hom duidelik geword het dat Lucas se eskader nie, soos aanvanklik vermoed, gevolg sou word deur "another force destined to co-operate with it", het hy die regimente wat vir Indië bestem was een-vir-een begin aanstuur.. Al hierdie troepebewegings het natuurlik noodgedwonge onder die oë van die Hollandse offisiere in die baai plaasgevind. Hierdie kennis, tesame met die inligting wat hulle aan wal

160. Craig aan Dundas, 31 Okt. 1796, Rec. C.C., I, pp. 475-7; proklamasie van Craig, 22 Okt. 1796, BO 61, pp. 185-7.

161. Prokl. van Craig, 6 Des. 1796, BO 49, p. 351.

162. Pringle aan Nepean, 15 Jan. 1797, Rec.C.C., II, pp. 44-6. 180 man is reeds in Okt. met die Monarch en Daphne saam, terwyl die drie kapteins wat nog oorgebly het (De Cerff, Barbier en De Falck), nou verlof ontvang het om met enige skip na Holland terug te gaan.

verkry het, sou hulle nou ewe rustig aan die owerhede tuis kon gaan oordra. 163)

Nog 'n minder aangename nasleep van die Saldanha-episode was die klagtes wat Elphinstone en veral Craig van etlike mense aldaar moes aanhoor insake skade wat die Hollanders en die Engelse hulle sou berokken het.

Skaars 'n week ná Lucas se oorgawe verstrekkende die here Jacobus van Reenen en Gerhardus Munnick 'n werklik indrukwekkende lys „verlore goedere” wat o.m. twee perde, twee bote, 17 roeispans, 19 hoenders en selfs 'n tafel insluit. Ongelukkig vir hulle weier Vloot én Leër om skuld te bely. Eersgenoemde se enigste kommentaar was trouens dat hulle gerus aan boord kon kom soek na die vermiste artikels. 164) Craig, weer, het nie net bogenoemde eis verwerp nie, maar ook die bewering van ene Hendrik Gildenhuijs dat een van sy plaaswonings totaal verwoes is deur die perde wat die Engelse troepe daarin „op stal” laat bly het. Van die petitionaris se roerende pleidooi om vergoeding het dus niks gekom nie. Selfs die verwysing na sy dertien kinders kon nie die Generaal se hart sag maak nie. 165)

Die poshouer by Saldanha, Jacobus Stofberg, het weer veral onder die Hollanders deurgeloop. Hulle het nie net sy bote en al sy hengeltuig verwyder nie, maar selfs sy meubels gevat. Elphinstone en Craig het hom indertyd aangeraai om nie die goedere self terug te vra nie, maar liever 'n geldelike eis teen die regering in te stel. Dié

163. Craig aan Dundas, 20 Nov. 1796, Rec.C.C., I, pp. 489-93.

164. Van Reenen en Munnick aan Elph. en Craig, 3 Sept. 1796, BO 34, pp. 81-4.

165. Gildenhuijs aan Craig, 27 Okt. 1796, *ibid.*, pp.97-8.

het hy gedoen, dog teen Julie 1798 toe hy hom ten einde raad tot lord Macartney wend, het hy nog geen vergoeding ontvang nie. ¹⁶⁶⁾ Oënskynlik het ook hierdie pleidooi op dowe ore geval, want meer as drie jaar later vra die arme Stofberg nog weer 'n stukkie grond - "having lost what little property his labour and Industry offered him, by the arrival of the Dutch fleet". Gelukkig word dié versoek darem toegestaan. ¹⁶⁷⁾

Hoewel die oorgrote meerderheid van die Hollandse krygsgevangenes teen die einde van 1796 óf die Kaap verlaat óf tot die krygsdiens toegetree het, was daar tog enkeles wat van genl.-maj. Craig verlof gekry het om hier agter te bly as gewone burgers van die land.

Een van hulle was oud-kadet Korsten van die Castor uit wie se joernaal hier bo aangehaal is. Hy het aan die Kaap werk gekry as tydelike klerk by die Raad van Justisie en is in April 1798 tot tweede beëdigde klerk bevorder - tot groot ontsteltenis van een van sy kollegas, H.A.Luning, wat hom as 'n landsverraaier beskou en gedreig het om self uit protes te bedank. ¹⁶⁸⁾ Korsten is die volgende jaar met die dogter van Jan Hoets, 'n ryk handelaar, getroud en het later self tot die sakelewe toegetree, eers in Kaapstad en later in die Oostelike Provinsie waar hy allerlei uiteenlopende ondernemings, o.m. die walvisvangs en skaapboerdery (!), aangepak het. ¹⁶⁹⁾

Ook P. W. van Druten het hier in die regspleging 'n

166. Stofberg aan Mac., Julie 1798, *ibid.*, pp. 237-40.

167. Versoekskrif, 8 Okt. 1801, BO 43, pp.1077-8. BO 35 (dokt. 69) bevat ook nog die klagtes van Abraham de Haan.

168. Luning aan Mac., 18 April 1798, BO 36, dokt. 49 (bladsye nie genommer nie).

169. Chase, Old times and odd corners, pp. 2-3.

heenkome probeer vind. Op 18 Mei 1798 rig hy 'n versoek-skrif aan lord Macartney om as prokureur te mag praktiseer. Hoewel daar oënskynlik geen bedenkinge oor hom as persoon was nie, word sy versoek nietemin geweier. "There is no want of lawyers, there are rather too many", was die goewerneur se snedige kommentaar.¹⁷⁰⁾ Sy latere versoek om mnr. Kolver as notaris op te volg word eweneens van die hand gewys.¹⁷¹⁾

Sommige van die oud-matrose het, soos indertyd so dikwels gebeur het, uiteindelik op plase beland as leermeesters van die kleingoed. So tref ons in 1798 vir Hendrik Verschout by die Mollers aan, terwyl Frans Dekker weer by Klaas Prinsloo die „onderwys" behartig het.¹⁷²⁾ Bernhard Noordhuis, op sy beurt, het meulenaar geword.¹⁷³⁾

Een van die Lucasmanne wat sy rieme later hier styf geloop het, was Jan Roos. Hy het in die Stellenbosse distrik gaan bly en het ná Macartney se aankoms die burgers aldaar opgesteek om nie die eed van getrouheid aan die Britse koning af te lê nie. Toe die goewerneur hierdie storie hoor, het hy hom in 'n kits laat deporteer as "an improper Person to remain in this Colony".¹⁷⁴⁾

(II) Oorsee.

Die blye tyding van die Hollandse nederlaag in Saldanhabaai het die Engelse regering en die Admiraliteit op 3 November 1796 bereik met die aankoms van Craig en Elphinstone se uitvoerige rapporte van 19 Augustus. Dié

170. Aansoek van Van Druten, 8 Mei 1798, BO 36, dokt. 60; ook BO 56, p. 261.

171. BO 32, pp. 647-9 (4 Julie 1798).

172. Ibid., pp. 551 en 690.

173. Ibid., p. 680.

174. Andrew Barnard aan J. Pringle, 14 Nov. 1797, BO 50, p.338; BO 56, 14 Nov. 1797, pp.180-1.

is dieselfde dag nog in 'n spesiale uitgawe van die London Gazette gepubliseer. 175)

Later in die maand het die jaarlikse Guildhallbanket plaasgevind. Vanselfsprekend was vise-adm. Elphinstone se oorwinning op almal se lippe en is dit dan ook op gepaste wyse gedenk (en gevier). Een van die talle heildronke is deur niemand minder nie as die Stadhouer self ingestel. Die gaste het dit as die beste grap van die aand beskou toe hy die Vloothoof, lord Spencer, soos volg aanspreek: " 'My Lord ... I drink your health and thank you very much for the care you have taken of my squadron under Admiral Lucas' ". 176) 'n Mens kan wel vra : was dit die leedvermaak van 'n verstote vors of die bittere ironie van 'n geslae hart?

Kort na Nuwejaar kom die held self aan. Allerweë word Elphinstone geloof as "the conqueror of the Cape and the captor of the Dutch fleet"; die man wat bowendien die Kaap in 'n belangrike Britse vlootpos omskep het. 177) Geen wonder dat hy ryklik beloon word nie. Op 7 Maart 1797 word hy verhef tot baron Keith van Stonehaven Marischal en kort daarna ontvang hy van die E.O.I.K. se direkteure 'n ryklik versierde sabel (gewaardeer teen 500 ghienies) as hul blyk van waardering. 178)

175. The Annual Register (1796), pp. 81, 82 - 90.

176. Keith Papers, I, p. 232 - aanhaling uit The Times.

177. Allardyce, Memoir of Elphinstone, p. 133.

178. Ibid., pp. 134-6. Ongelukkig moet ons konstateer dat Elphinstone se verheffing tot die adelstand vir hom nie as 'n algehele verrassing gekom het nie. Twee dae na Lucas se oorgawe skryf hy reeds aan Dundas: "I hope you will ... overlook a pardonable Vanity (I trust) when I solicit your Interest with His Majesty to advance me to the Dignity of an Irish Peerage". Acc. 455 (Melville papers), 19 Aug. 1796.

In skrilte kontras met Elphinstone, wie se tuiskoms met so 'n feestelike ontvangs gepaard gegaan het, betree skout-adm. Lucas in Maart 1797 stil-stil weer sy vaderland. Selfs die welkome afsondering van sy eie woning in Schiedam word hom nie lank gegun nie, want spoedig word hy na Den Haag ontbied en daar in huisarres gehou terwyl 'n krygsraad van sewe vlootoffisiere, met Jacob Spoors as „fiskaal“, oor hom en sy offisiere beraadslaag. Die Admiraal was egter letterlik 'n gebroke man. Sy kragte het vinnig afgeneem totdat hy op 21 Junie sterf. 179) Die krygsraad het gevolglik nie enige vonnis gevel nie. Wel het Spoors 'n rapport gelewer waarin hy Lucas van „gebrek aan Beleid en Krijgskunde“ „asook „kwaliyk geplaatsten hoogmoed“ „beskuldig. 180) Die ander offisiere is almal vrygespreek.

Twis oor prysgeld.

Soos die verowering van die Kaap 'n jaar tevore gekenmerk is deur hegte samewerking tussen Vloot en Leër, so was ook die voorbereidings vir en die werklike veldtog teen Lucas 'n toonbeeld van uiters geslaagde gesamentlike optrede. Ongelukkig kan die parallel verder gevoer word. Nes die inname gevolg is deur onenigheid tussen die strydmaakkers oor die verdeling van die buit, so het ook nou 'n ongure, uitgerekte stryd tussen Leër en Vloot gevolg oor die prysgeld.

By die troëpe wat genl.-maj. Craig na Saldanhabaai vergesel het, het geen twyfel bestaan oor hul aanspraak

179. Milo, Geheime onderhandelinge, pp. 225-7. Allardyce skiet dus 'n lelike bok as hy vertel dat Lucas, by geleentheid van 'n staatsdankdiens in St. Pauluskatedraal op 19 Des. 1797, "walked in the procession as a prisoner of war". Allardyce, op.cit., p. 152.

180. Milo, op.cit., p. 255, aanhaling uit Spoor se rapport, p. 137. Milo (p. 237, et seq.) meen dat Spoors se optrede en bevinding bevooroordeel was.

op 'n deel van die buit nie. "Thought we, to ourselves", skryf een van hulle, "this must be a good prize ... should produce L.20 each". 181) Minder as 'n week na die oorgawe stel die offisiere en manskappe van die 80e artillerieregiment dan ook ene Simon Fraser van Londen en regeringsekretaris Ross as hul agente aan "to take care of all our concerns and Interest" in die verowerde skepe. 182)

Die Leër se amptelike aansoek om deel van die prysgeld is heftig deur die Vloot bestry. "The sailors claimed all the fleet", sê een van die soldate. 183) Eers in 1799 het sir William Scott uitspraak gelewer. Ongelukkig vir die Leër was sy bevinding dat "the case for the Army could not be sustained". 184)

Die volgende half-apokriewe kommentaar bevat m.i. tog genoeg lewenswaarheid om vermelding te verdien. "Our General and the Admiral", skryf Innes, "went to law about it for seven years [sic]. The General averred that the enemy would have landed only for him; and the Admiral said that they would have put to sea only for him; and the end of it was, while they fought for the beef, the lawyers left the victors only the bone to pick. As for us poor soldiers, we got nothing but honour".... 185)

Kommentaar.

Hoeveel lof verdien vise-adm. Elphinstone en sy Kaapse eskader vir die bloedlose oorwinning in Saldanhabaai? Parkinson draai geen doekies om nie; s.i. was Elphinstone maar net "extremely fortunate" en was sy welslae "mainly due to chance". 186)

181. Innes, The life of Roderick Innes lately of H.M.78th Regiment, Stonehaven, 1804, p.35.

182. BO 88, 23-Aug. 1796.

183. Innes, op.cit., p.35.

184. Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p. 165.

185. Innes, op.cit., p. 35.

186. Parkinson, War in the Eastern Seas, pp. 87-8.

Enersyds het hy ongetwyfeld reg. Die Admiraal het, soos sake verloop het, uiteindelik geen moeilike taak gehad nie. Van die oomblik dat hy Lucas in Saldanhabaai betrap het, was daar eintlik geen twyfel meer oor die uitslag nie; daarvoor was die Engelse oormag te groot. Dat hy die Hollanders wél vasgetrap het, was ook hoofsaaklik hul eie skuld. Hoewel Lucas seer seker sy watervoorraad móés kom aanvul na sy lang vaart, was sy uitgerekte verblyf in die baai, selfs nadat hy oorgenoeg waarskuwing van dreigende gevaar ontvang het, nie net onvergeeflik nie maar ook noodlottig. 187)

Voorts was die koms van die vyand geen verrassing nie. Die uitmuntende Engelse inligtingsdiens het die ekspedisie reeds in sy beplanningstadium uitgeruik, en van toe af is Elphinstone deeglik op hoogte gehou en van alle nodige versterkings voorsien. Ook die puik samewerking van genl.-maj. Craig en sy troepemag het daartoe bygedra om die Admiraal se taak te vergemaklik.

187. Ter verdediging van Lucas moet darem erken word dat hy op etlike gebiede in die steek gelaat is. Geen Franse hulp het opgedaag nie, geen binnelandse opstande aan die Kaap het sy hande gesterk nie - en geen bevelvoerder ter wêreld kan in elk geval iets teen 'n oormag uitrig met swak toegeruste skepe, gebrekkige voorraad, 'n klomp tweederangse offisiere en 'n gepeupel van onwillige, oproerige manskappe nie. Milo (Geheime onderhandelinge, p.201) verklaar: „Naar ons oordeel is Lucas meer als een slachtoffer te beschouwen van zijn groot, doch misplaast vertrouwen en derhalve meer te beklagen dan te veroordeelen”.

E.C.Godeé Molsbergen (Reizen in Zuid-Afrika in de Hollandse Tijd, IV, 's Gravenhage, 1932, Bylae III, p.328) wyt nietemin die Hollandse nederlaag deels aan „de onbekwame leiding van de Ned. vlootvoogd”. Volgens Perrin (Keith Papers, I, p. 229) was Lucas in elk geval “evidently not a man of sufficient energy and decision to lead an expedition of this nature”.

Min lof dus vir die Kaapse eskader, sou 'n mens geneig wees om saam met Parkinson te sê. En tog, wat hulle kon, dit hét hulle gedoen - en goed gedoen daarby. Elphinstone self verdien reeds lof vir sy snelle terugkeer na die Kaap uit Indië. Sy planne daar het hy net so laat vaar by die eerste aanduiding van moontlike onraad. Hier aangekom was daar 'n ruk lank inderdaad min wat enige bevelvoerder ter wêreld anders kon doen as om geduldig te wag, sy eskader se moreel hoog te hou en gereed te bly vir die oomblik van optrede. (Geen maklike taak hierdie nie.) Hierby moet ook gekonstateer word dat, hoewel inligting (en gerugte) die Kaap gereeld' bereik het, veel daarvan vaag of teenstrydig was. Bowendien kon niemand natuurlik vooruit vasstel of daar hoegenaamd 'n aanval op die Kaap gemaak sou word of nie; en, indien wel, of dit van die Franse, die Hollanders of dalk albei saam sou kom nie. So heel eenvoudig was „ons" eskader se taak dus tog ook nie.

Vir hul optrede sedert 6 Augustus, in elk geval, kan Elphinstone en elke man aan boord met die volste reg op waardering aanspraak maak. Die vrugtelose soektog van ses dae en die daaropvolgende vaart na Saldanhabaai het in die allerongunstigste weersomstandighede plaasgevind. Dat die bemannings dit alles "cheerfully" (sien bo) aanvaar en te bowe gekom het, spreek boekdele vir hul pligsbesef en getuig terselfdertyd van dié soort dissipline wat net op skepe met knap offisiere aangetref word.

Wél lof dus ...

Hoe belangrik was hierdie oorwinning? Hoewel Elphinstone en Craig selfs ná die Hollandse oorgawe aanvanklik nog skrikkerig was dat Lucas se vermeende bondgenote hul opwagting hier sou maak, is hul vrese nie bewaarheid nie. Trouens, nie tóé nie, en ook nie gedurende die res van die besettingstydperk is 'n aanval op die Kaap ooit weer beplan nie. Inderdaad het die knap gesamentlike optrede van Elphinstone, Craig en die Britse Admiraliteit dié belangrike gevolg gehad: " [it]

confirmed our possession of the Cape". 188) Baron Van Pallandt, privaatsekretaris van genl. Janssens, bevestig hierdie mening as hy verklaar dat dit na dié terugslag vir die Nederlandse owerhede duidelik geword het dat dit heeltemal buite hul vermoë was "to restore to us and place us again in possession of a colony which the English ... were capable of defending against any attack". 189)

Vir Engeland dus : baie belangrik.

Aan die Kaap is die Engelse gesag indertyd nog glad nie algemeen aanvaar nie. "Ill-disposed" koloniste (soos Craig hulle so graag genoem het) was volop; in Kaapstad self en in die distrikte nog meer. In Graaff-Reinet was selfs openlike rebellie in daardie tyd. Dit kan geen twyfel ly dat Lucas se nederlaag vir die "patriotte" dwars-deur die Kolonie 'n ernstige terugslag was nie. 190) Op 22 Augustus (net vyf dae na die oorgawe) word inderdaad op Graaff-Reinet 'n vergadering gehou waarop besluit word om weer die Britse gesag te erken. Ten spyte van die oënskynlike verband, en hoewel die nuus die grensdistrikte "baie gou" bereik het, 191) is dit nietemin baie onwaarskynlik dat die tyding betyds aangekom het om deurslag te gee. Wél kon dit hierna bygedra het tot die kalm aanvaarding van die vergadering se besluit deur die "volkstem". 192)

188. Brenton, Naval History, I, p.216.

189. Van Pallandt, General Remarks on the Cape of Good Hope, p.8. Die "pogings" op p.185 et.seq. genoem, was eintlik onregstreeks.

190. G.E.Cory, The Rise of South Africa, I, Londen, 1910, p.69.

191. S.F.N.Gie, Geskiedenis vir Suid-Afrika, II, Pretoria, 1950 (4^e druk), p.54.

192. J.S.Marais, Maynier and the First Boer Republic, Kaapstad, 1944, p.91. Terwyl Gie ook daarop wys dat die "klaarblyklike oormag van die Engelse ... die mense tot ander insigte gebring [het]" nog voor die nuus die grens bereik het (op.cit., p.54), aanvaar geskiedkundiges soos Walker (A History of South Africa, p.130) die verband sonder meer.

Nader tuis maak Craig die volste gebruik van sy kans. Almal in en om Kaapstad wat mooi saamgewerk het met die verskaffing van perde, waens, ens. word amptelik bedank vir hul "chearfull [sic] and ready compliance". Voorts wys die Generaal hulle daarop dat Engeland, met hierdie oorwinning, "has been the means of preserving your Religion, your lives and your properties - all of which would have perished together in one general scene of destruction had the views of the Enemy succeeded in the introduction of the french [sic] system of Jacobinism & anarchy into this Colony". 193) Menige Kapenaar het hierdie stukkie oordrywing seker met 'n siniese glimlag aangeluister; tog kan met reg aanvaar word dat die welslae van die plaaslike Engelse oorlogsmasjien - en veral sy indrukwekkende mobilisasie en gekoördineerde optrede - enige voornemende onrusstoker minstens tydelik in sy dop laat kruip het.

* * * * *

Selfs vir die Engelse belange in die Ooste was vise-adm. Elphinstone se oorwinning van belang. Hoewel die Hollandse ekspedisie op onregstreekse wyse die twee Franse eilande van 'n aanval gered het deur Elphinstone op die kritieke oomblik na die Kaap weg te lok, 194) sou die slag vir die Engelse veel groter gewees het indien die eskader die Kaapse verdedigers ontglip en (sê maar) Mauritius ongeskonde bereik het. Wat die nege Hollandse skepe in samewerking met skout-adm. De Sercey se Franse fregatte alles in die Indiese Oseaan sou vermag het, kan 'n mens net raai. 195)

Vir die E.O.I.K. en die Britse eskader in Indië, in elk geval, was Elphinstone se „geluiskoot" dus 'n onvermengde seën.

193. Craig aan Burgersenaat, 26 Aug. 1796, BO 49, pp.232-3; BO 56, p.53.

194. Parkinson, War in the Eastern Seas, p.88.

195. Sien bv. Craig aan goewerneur en raad (Fort George), 29 Aug. 1796, BO 48, pp. 138-9.

HOOFSTUK IV

DIE VLOOT WORD BYNA LAMGELE.

Op 31 Augustus 1797 bereik die kompanjieskip Arniston die Kaapse waters, dankbaar vir die blaaskans, want die lang passaat na China lê nog voor.¹⁾ Ook vir die Kapenaars, en veral die plaaslike Engelse amptenare, bied die Arniston se koms stof tot dankbaarheid, want die jongste nuus uit Engeland is in hierdie afgeleë Kolonie dubbeld welkom. En watter opspraakwekkende nuus is daar nie dié keer nie! Muitery in die Britse vloot – skokkend, totaal ongehoord ... Min kon lord Macartney, skout-adm. Pringle en die ander kop-skuddendes raai watter uitwerking die vreedsame besoekie van die Arniston binnekort hier sou hê.

Die Engelse Muiterye.

Wat het, inderdaad, in Engeland gebeur?

Ten spyte van hul roemryke oorwinnings was alles indertyd nie pluis in die Britse vloot nie. Gewone seemanne se lone is sedert Cromwell se dae nog nie hersien nie en is boonop ongereeld uitbetaal. Die kos aan boord was op sy beste bra onaantreklik; heel dikwels egter was dit totaal oneetbaar. Wie kon immers tevrede wees met "weevily biscuits, sour beer and salt beef or pork so hard that it could not be masticated"?²⁾ Lewenstoestande op die skepe was onaangenaam, die dissipline soms onmenslik straf en die offisier-menskap-verhouding onbevredigend. Selfs wanneer die tuishawe bereik word, is verlof meestal geweier uit vrees dat die matrose sou dros.³⁾ Geen wonder dat 'n uitbarsting uiteindelik

1. Mac. aan H. Dundas, 13 Okt. 1797, Rec.C.C., II, pp. 186-7.

2. C.Lloyd, St. Vincent and Camperdown, Londen, 1963, pp. 95-7.

3. Ibid., p. 97.

gekom het nie. Op 15 April 1797 weier die Kanaalvloot van lord Bridport in Portsmouth om see toe te gaan ... 4)

In byna Churchilliaanse taal gee die Annual Register van 1797 die seemanne gelyk. "The patience with which so resolute a class of men had so long submitted to a treatment which they did not certainly deserve", skryf die blad, "was much more of a surprise, than the determination they came to finally, to insist upon, and to enforce a redress of their grievances". 5)

Die optrede van die muiters was gematig en, verbasend genoeg, ook gedissiplineerd. Hulle vra beter lone, genoeg kos van behoorlike gehalte, groente wanneer die skepe in 'n hawe is, beskerming teen oneerlike praktyke, beter mediese diens en verlof aan die einde van 'n vaart en verklaar dat hul „staking" sou duur totdat deur wetgewing aan hul eise voldoen is. Nietemin belowe hulle om tydelik alle verskille ter syde te stel en dadelik see toe te gaan indien die vyand sy verskyning maak. 6)

Hoewel die Admiraliteit eers teëgestribbel het, is die gevraagde wetgewing op 9 Mei deurgeloods en het 'n proklamasie spoedig gevolg wat amnestie beloof het aan almal wat hul werk dadelik hervat. Op 16 Mei lig die Kanaalvloot die ankers - die Spitheadmuitery was verby. 7) 'n Mens voel geneig om saam met Lewis te sê: "Mutiny can never be excused, yet if ever mutiny deserved to succeed, on account both of its conduct and the justice and moderation of its

4. Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p.168.

5. The Annual Register (1797), p.207.

6. Oxford History of England : The Reign of George III, pp.372-3.

7. Clowes, op.cit., pp. 171-2.

demands, it was here". 8)

Binne enkele dae na die gunstige afloop van die Spitheadepisode het 'n veel ernstiger muitery egter in die Noordseevloot by die Nore gevolg. Hier het die belhamel Richard Parker, 'n oud-adelbors wat indertyd oneervolle ontslag gekry het, die manne so opgesweep dat die muitery uiteindelik met die hulp van lojale skepe hardhandig onderdruk moes word. Parker (op 29 Junie) en etlike ander is opgehang. Nog was dit nie die einde nie. Dwarsdeur die somer van 1797 het sporadiese muiterye voorgekom; selfs die Middellandse Seevloot het nie vrygespring nie. 9)

Invloed op die Kaap.

Volgens Clowes was die tydperk 1793 tot 1802 in een opsig ongeëwenaard in die bestaan van die Britse vloot: elke jaar het minstens een muitery opgelewer. Hoewel die seemanne wel deeglik rede tot klagte gehad het, sien hy tog ook die onmiskenbare invloed van die tydgees in hierdie wydverspreide optrede. Die ongedurigheid van die matrose lyk vir hom na 'n epidemie "the germs of which were afloat in the air of the age". 10)

Sou dié kieme deur die Arniston saamgedra word? Ja, sê lady Anne Barnard. Nie net was die Arniston se nuus.

-
8. Lewis, The History of the British Navy, p. 164. Mahan se kommentaar op die gematigde optrede van die matrose was dat dit bewys "how deeply the English feeling for law, duty, and discipline, had taken hold of the naval seamen". Hy vat die kern raak as hy byvoeg: "Their complaints, unheeded when made submissively, were at once allowed when mutiny drew attention to them". Mahan, The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, I, p. 72.
 9. Clowes, op.cit., pp. 172-4.
 10. Ibid., p. 167. Mollema (Geschiedenis van Nederland ter zee, III, p. 380) stem saam. „De Fransche revolutie had ongetwyfeld den Britschen zeeman bewust gemaak van de vele misstanden waaronder hij leed", sê hy.

misleidend nie - die wrede onderdrukking van die Noremuitery was nog nie aan hulle bekend nie - maar boonop was daar blykbaar afgevaardigdes van die Engelse ontevredenes aan boord en het hulle „ons" seemanne deeglik bearbei. 11)

Latere kommentaar van sowel skout-adm. Pringle as lord Macartney laat duidelik blyk dat hulle met haar saamstem. 12) Ook Barrow betuig instemming as hy verklaar dat "the mutiny in the fleet at home produced a mutiny ... at the Cape". 13)

Die Oktobermuitery.

Ten spyte van die Arniston se beweerde opstokery verloop Septembermaand nog sonder voorval hier aan die Kaap. Byna die helfte van die eskader - die Stately, Sceptre, Raisnable, Jupiter, Saldanha, Sphynx, Hope en Crescent - is ter see op konvooidiens of met kruisvaarte besig. In Simonsbaai lê die Admiraal se vlagskip, die Tremendous, saam met die Trusty, Imperieuse, Braave, Rattlesnake, Star, Euphrosyne, Chichester en Suffolk rustig voor anker. 14) Net die Vindictive (kapt. Gardner) is in Tafelbaai - wagtend op vaarorders. 15)

Op 2 Oktober verskaf juis laasgenoemde skip die eerste aanduiding dat alles nie pluis is nie. Klaarblyklik het die voornemende muiters hulle hier deeglik met hul kaptein misgis, want, volgens lord Macartney, "[they] were soon got the better of by the prudence and spirit of her

-
11. Anne Barnard aan H. Dundas, 13 en 30 Okt. 1797, South Africa a century ago, pp. 93-106; Mac. aan H. Dundas, 13 Okt. 1797, Rec.C.C., II, pp.186-7.
 12. Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., p. 161; Mac. aan H.Dundas, 13 Okt. 1797, ibid., pp. 186-7.
 13. Barrow, Auto-biographical Memoir, p. 219. Harlow beweer selfs dat die muitery aan die Kaap "belongs to British naval history rather than that of the Cape". Cambridge History of the British Empire, VIII, hf. VII, "The British Occupations, 1795-1806" (V.T.Harlow), p.184.
 14. Theal, History of South Africa since September 1795, I, pp. 37-8.
 15. Mac. aan H. Dundas, 13 Okt. 1797, Rec.C.C., II, pp.186-7.

Commander". 16) Ag dae later vertrek die skip dan ook sonder enige verdere moeilikhede op 'n kruisvaart. 17)

In Simonsbaai begin die pot ook nou roer. Op die Rattlesnake (kapt. Stephens) was die dissipline klaarblyklik uiters streng, en toe die seemanne van die Vindictive se petalje hoor, besluit hulle "all as one Mann Not to Bear under the Affliction any longer". Op 5 Oktober skryf hulle aan hul makkers op die vlagskip dat hulle vasbeslote is om hul onderdrukkers 'n les te leer en vertrou dat "we will find you and our other friends agreeable to force those Usurpers into a more lenitive [sic] line". Net om seker te maak dat hulle nie van onedele motiewe verdink word nie, voeg die Rattlesnake-manne by dat hulle, as lojale onderdane van Sy Majesteit, geen "Fillaging, Pilfering or Riot" sal duld nie; hul enigste dryfveer is immers "to have our Grievances Redress'd, and better Usage from our Officers in future". 18)

Dit lyk asof die Rattlesnake se voorstelle hul makkers op die Tremendous onverhoeds betrap het. Van "Bad Usage", so antwoord hulle, is op hul skip geen sprake nie. Die groepsgevoel van die matroosbroederskap blyk egter deurslaggewend te wees. As dit met hul makkers sleg gaan, dan móét hulle help. Die Rattlesnake kry dus die versekering dat "We one and all will see you Righted". 19) So skryf hulle ook in 'n briefie aan hul eie kaptein, George Hopewell Stephens. Hierdie interessante geskriffie is op die 7e ongesiens op die kwartdek neergesit, waar dit vroeër of later deur 'n offisier gekry sou word. 20) Indien dit as

16. Ibid.

17. B0 56, p.160.

18. Bylae B, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, Rec.C.C., II, pp. 162-3.

19. Bylae C, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., pp. 163-4.

20. Bylae A, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., p.161.

tydige waarskuwing bedoel is, was dit egter te laat, want op daardie einste dag "a General Mutiny broke out on board of the Ships of the Squadron" (d.w.s. al dié wat in Simonsbaai was). 21)

Van al hierdie woelinge het skout-adm. Pringle aanvankelik geen kennis gedra nie. Die aand van die 6e eet hy en lord Augustus Fitzroy, kaptein van die Imperieuse, nog ewe gesellig in Kaapstad by lady Anne Barnard. Skynbaar het die Admiraal tog onraad vermoed, want, sê sy gasvrou, "we saw something ... made him uneasy". Lord Augustus, wat van Simonstad af oorgekom het, kon egter geen lig op die saak werp nie; trouens, "he knew of nothing amiss". 22)

Toe die muitery op 7 Oktober uitbreek, het die tyding die Kasteel nog dieselfde dag bereik. 23) Kapt. Stephens van die Tremendous, wat sonder seremonie deur sy bemanning aan wal gesit is, het die Admiraal persoonlik kom inlig en hy en Fitzroy is onverwyld saam terug Simonstad toe. 24) Daar aangekom het Pringle dadelik aan boord gegaan, maar spoedig gevind dat hy inderdaad 'n gevangene op sy eie vlagskip was. 25)

Die muiters het inmiddels nie op hulle laat wag nie. Etlike offisiere en adjudant-offisiere teen wie gevoelens die hoogste geloop het, is aan wal gesit, elke skip in die baai het 'n griewelys opgestel en voorts is twee man per skip benoem om as mondstuk op te tree en 'n „manifes" op te stel. 26) Met uitsondering van die twee kapteins

21. Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., p.161.

22. Anne Barnard aan H. Dundas, 15 en 30 Okt. 1797, South Africa a century ago, pp. 93-106.

23. BO 56, 7 Okt. 1797, p. 158.

24. Anne Barnard aan H. Dundas, 15 en 30 Okt. 1797, South Africa a century ago, pp. 93-106.

25. BO 56, 9 Okt. 1797, p. 158. Hy is bv. nie toegelaat om enigiets anders as onverseëlde briewe te skryf nie.

26. Theal, History of South Africa since September 1795, I, p.38.

Stephens is die bevelvoerders nog steeds met agting behandel - maar net nie toegelaat om bevel te voer nie. Dit kon hulle nie duld nie. Almal behalwe Todd, van die Trusty, het hul skepe verlaat "and declared them severally in a state of rebellion". 27) Hulle is egter spoedig deur die Admiraal na die Tremendous ontbied.

Die indrukwekkende versameling skeepskapteins het die muiters glad nie afgeskrik nie. Inteendeel; die hele klomp is saam met die Admiraal gevange gehou. Gelukkig het hulle darem nie gebrek gely nie. "They fed them well, to be sure", konstateer lady Anne Barnard. 28)

In Kaapstad doen lord Macartney intussen sy deel. Op 8 Oktober gaan neem genl.-maj. Francis Dundas self bevel van die garnisoen te Simonstad, 29) en die volgende dag word die 98^e regiment gelas om van Muizenberg te marsjeer en die heuwels bokant die dorpie te beset. 30) (Dit sou maar sleg gegaan het met hulle as die skeepsgeskut op hulle losgetrek het.) Terselfdertyd ontvang die Burgersenaat opdrag om soveel waens as moontlik op te kommandeer vir geval nog 'n deel van die garnisoen verskuif moet word. 31) Gemoedere in Kaapstad het egter grootliks tot bedaring gekom toe 'n Deense skip juis in daardie dae aankom met die tyding dat die muitery in Engeland finaal onderdruk

27. Anne Barnard aan H. Dundas, 15 en 30 Okt. 1797, South Africa a century ago, pp. 93-106. Todd het klaarblyklik gehoop om, sodra die eerste opwinding verby was, sy bemanning (met wie hy blykens hul eie getuienis goed klaargekom het) tot besinning te bring.

28. Ibid.

29. Lady Anne Barnard vertel dié grap teen die kortgebakerde en eiewys Dundas: Toe hy in Simonstad aankom, kon niemand hom daarvan oortuig dat die bemannings werklik in so 'n kwaai bui was nie. Hy, van alle mense, wou sonder verwyl aan boord gaan om die saak „rustig” met hulle te gaan bespreek. Gelukkig het sy militêre vriende, bewus van sy onvermoë om enigiets rustig te bespreek, hom uiteindelik oorreed. Ook maar goed, sê lady Anne, "else both Admiral and Commander-in-Chief would have been prisoners". (Ibid.)

30. BO 56, 8 en 9 Okt. 1797, p.158.

31. Andrew Barnard aan Burgersenaat, 9 Okt.1797, BO 50, p.292.

en die belhamels hardhandig gestraf is. "Nothing could be more fortunate than this news", verklaar lady Anne Barnard, gedagtig aan die heilsame invloed wat hierdie nuwe feite op „ons" muiters sou hê. 32)

Op die Tremendous kry skout-adm. Pringle ondertussen heelwat leesstof. Reeds op die 8^e ontvang hy 'n lywige geskrif waarin ene William Jeffrys in gematigde en nogal heel grammatiese taal namens 28 man van die Tremendous hul klagtes aan die Admiraal blootlê. Hoofsaak was klaarblyklik die gehalte van vleis en brood en veral die feit dat herhaalde klagtes geen verbetering teweeggebring het nie. Voorts is ook die wyn- en brandewynrantsoene maar van powere gehalte en, wat groente betref, "we at best of times have very little and often none".

Teen die kaptein is daar die klag dat allerlei wanpraktyke aan boord plaasgevind het sedert sy bevelsaanvaarding. Nege maande lank het hulle geen ertjies gekry nie; lank was die suikerrantsoen ook minder as die normale - "and no restitution has ever been made". Kapt. Stephens het hom boonop nie by die landswette gehou nie, maar allerlei reëlins volgens eie goeddunke gemaak. Veral ongewild was dié waarvolgens oortreders se dranktoelaag dadelik stopgesit is en dit aan die skeepsdokter se oordeel gelaat is om dieselfde met manne op die krankelys te doen indien hy dit in belang van hul gesondheid ag. In die praktyk, beweer hulle, is dit toe met elke sieke gedoen "without any regard to the Nature of the Diseases". Buitendien is nog nie een van hulle daarvoor uitbetaal nie, soos die vlootreëls vereis.

Die wreedheid van ene lt. Street en die nalatigheid van mnr. Maude, die voorraadmeester, wie se mate en gewigte nog

32. Anne Barnard aan H. Dundas, 15/30 Okt. 1797, South Africa a century ago, pp. 93-106. Volgens Rec.C.C., II, p. 220 het die Johanna op 8 Oktober uit Kopenhagen hier aangekom.

boonop veel te wense oorlaat, ³³⁾ word aan die kaak gestel voordat 'n laaste klag volg: hoewel van die Tremendous se eie skeepstimmermans al ses maande wag vir betaling vir werk deur hulle verrig, het Alex Moody van die Trusty sommer onlangs nog 40 riksdalders gekry vir 'n ekstra werkie aan boord van die Tremendous. ³⁴⁾

Besadig, noukeurig en sonder verwyd beantwoord skout-adm. Pringle die klagtes een-vir-een. Aan die gehalte van die brood was tot in daardie stadium, vanweë die meeltekort in die Kolonie, net mooi niks te doen nie. Nie net die Vloot nie, maar ook die Leër en die inwoners self moes maar met die growwe meel genoeg neem. Oor die beesvleis het kapt. Stephens persoonlik al dikwels by hom gekla. Hy het die kontrakteur dus oor die kole gehaal en beveel om liever skaapvleis te lewer as hy nie behoorlike beesvleis kan bekom nie. Ook oor die ertjietekort het die kaptein hom al herhaalde male genader, maar tevergeefs, aangesien "none were to be procured in the Colony". Dieselfde moeilikheid geld ook vir die ander groente. ³⁵⁾

-
33. Die "purser" sou vandag betaalmeester heet, maar was dit indertyd nog nie.
34. Bylae D, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, Rec.C.C., II, pp.164-5.
35. Die owerhede het self skuld gehad aan die groenteskaarste in Simonstad. Lady Anne Barnard vertel hoe sy "some of the wise people" vergeefs probeer oorhaal het om 'n stuk grond daár aan 'n getroue ou matroos te gee om te bewerk as groentetuin wat die Vloot kon voorsien. Die gevolg? "Every potato and cabbage at an immoderate price comes from Cape Town twenty miles over the bad roads". South Africa a century ago, Anne Barnard aan H. Dundas, 12/16/24 Sept. 1797, pp. 82-92.

Met sommige klagtes het die Admiraal min simpatie. Die gewraakte suikerrantsoen wás reg, die voorraadmeester se mate is korrek bevind (en die gewigte net effe uit), dis algemene vlootgebruik om oortreders se drank te stop en wat dié van die siekes betref, hoef hulle nie te vrees nie - daar is getrou boekgehou en die nodige uitbetalings sal mettertyd geskied. Hy kan egter glad nie begryp hoe sommige timmermans betaling kon kry en ander nie. Dié saak belowe hy om reg te stel. Voorts sal die dokter opdrag kry om 'n bietjie meer onderskeidingsvermoë aan die dag te lê met sy „drankbeslissings“.

Ten slotte breek die Admiraal vir kapt. Stephens 'n lansie. "From his frequent Representations to the Admiral relative to the Provisions", skryf hy, "no man could have had the Interests of the Ship's company more at heart". 36)

Ook die ander skepe laat van hulle hoor. Een vir een kom die klagskrifte aan - hier en daar kwaai, maar in die meeste gevalle byna eerbiedig opgestel; selfs die klagtes is merendeels nie te ernstig nie. So bv. verklaar die Trusty se bemanning dat, met uitsondering van mnr. Stenham, die bootman, "we have nothing to say against any of the remaining officers", kapt. Todd inkluis. Hulle hou darem niks daarvan dat hulle gedwing word om in die middel van die dag dek te skrop nie; ook nie dat die offisiere al die uitsoekvleis kry nie. Dié menere behoort ook, net soos die bemanning, net elke derde dag skaapvleis te kry. 37)

Van die Imperieuse kom hierdie verstandige woorde: hulle skat 'n vermeerdering van die rystoelaag sal vir die "Bad Bread and Worse Beef" help vergoed, maar is bereid om te aanvaar dat "the Commander in Chief cannot at all times remedy the defects of these last two articles". Aan mensekennis ontbreek dit die Imperieuse se manne ook nie. Hul

36. Bylae E, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, Rec.C.C., II, pp.168-70.

37. Bylae F, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., p.170.

geskutmeester het hulle fyn deurgekyk. Hy's 'n man, so kla hulle, wat hom meer met andermansake bemoei as sy eie, wat graag sy lyf luitenant hou terwyl sy eie werk afgeskeep word en dan nog die vermetelheid het om die bemanning daaroor om die bos te probeer lei. 38)

Die Braave se bemanning maak doodseker dat daar geen misverstand oor hul broodsake kan wees nie. Hulle kla oor "a vast deal of Mouldy Bread served out and when returned has been reserved out again [sic] "! Daarbenewens moes hulle blykbaar dikwels baie laat werk - en dan tot ewe laat wag vir hul kos. 39)

Adb. Francis Crawford en 'n onderoffisier van die Chichester is weliswaar vanweë hul "Oppression" aan wal gesit, maar vir hul kaptein en ander offisiere het die matrose agting. 40) Van die Suffolk kom daar geen klagtes hoegenaamd nie. Hulle doen eintlik maar net mee uit lojaliteit teenoor hul makkers. 41)

Die Star se klagskrif, wat o.m. die interessante voorstel bevat dat matrose wat gestuur word om te gaan hout kap verniet skoene moet kry, klink al 'n bietjie kwaaiër, 42) maar die kroon word ongetwyfeld gespan deur dié van die Rattlesnake - seker nie onverwags nie, aangesien hulle immers die hele saak aangevoor het. Enersyds is hulle vol lojaliteitsbetuigings, maar andersyds is dié manne

38. Bylae G, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., pp. 171-2.

39. Bylae H, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., pp. 172-3.

40. Bylae I, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., pp. 173-4.

41. Bylae L, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., p. 177.

42. Bylae K, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., pp. 176-7.

ontstoke oor die behandeling wat hulle moet verduur. Hulle is sat daarvan om deur te loop onder "young and unexperienced [sic] Officers, who had learned to Command before they had learned obedience" (nogal raak gesê). Die wreedhede van ene Stewart en die ongeregthede van lt. Syms word in die fynste besonderhede beskryf, maar vir die ongenaakbare kapt. Stephens (Stevens, volgens hulle) het hulle darem die verskoning dat hy met 'n klomp swak offisiere opgeskeep sit.

Met die Rattlesnake se „algemene” klagtes kan 'n mens nie anders as saamvoel nie. Die bykans onhoudbare toestande aan boord spreek maar al te duidelik uit 'n sinnetjie soos: "We have had no Lights allowed us this some time past", asook uit hul klag dat net twee uur per week as „wasdag” toegelaat word - en wee die man wat op enige ander tyd iets uithang. Hul aanspraak op 'n paar uur ontspanning "when the Service can admit of it" klink hedendaags eintlik pateties vanselfsprekend. 43)

* * * * *

Ongeag die uiteenlopendheid van die agt klagskrifte was daar tog etlike sake wat algemeen voorgekom het. Dié word weerspieël in die algemene memorandum wat 16 afgevaardigdes (twee per skip) op die Tremendous kom opstel en aan skout-adm. Pringle oorhandig het. Hoofsaak in hierdie versoekskrif is dat die offisiere wat aan wal gesit is, nie weer in die Kaapse eskader moet dien nie, dat die brood-, vleis- en drankposisie ondersoek en reggestel word, en dat die voorraadmeesters se mate en gewigte aan 'n deeglike ondersoek onderwerp word.

43. Bylae J, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., pp. 174-6.

Vir die eerste maal word nou openlik verwys na die muiteerij in Engeland en die gerug dat die manne dáár verhoging van soldy ontvang het. Die afgevaardigdes besef nietemin dat die Admiraal nog niks ampteliks kon verneem het nie en verklaar hulle derhalwe bereid om geduldig daarvoor te wag. 44)

Van 9 tot 12 Oktober word 'n boeiende pennestryd tussen skout-adm. Pringle en die opstandiges gevoer, totdat 'n bevredigende kompromis uiteindelik gevind word. In sy antwoord van 9 Oktober op bogaande memorandum toon die Admiraal hom reeds in 'n hoë mate inskiklik. Veral hul klagtes oor brood en vleis aanvaar hy sonder meer. Op een punt staan hy egter vas. Die landswet vereis dat enige aanklag teen 'n offisier deur middel van 'n krygsraad moet geskied. Daarsonder het hy in elk geval nie die reg om 'n offisier uit sy pos te verwyder nie. Dit is dus absoluut noodsaaklik dat alle offisiere weer aan boord toegelaat word, "when complaints made against any of them may be legally investigated". Doen hulle dít, is hy bereid om algemene amnestie te verleen. 45)

In hierdie stadium lyk 'n oplossing nog onwaarskynlik, want die afgevaardigdes weier botweg om die ongewilde offisiere terug te neem. Hulle is vasbeslote "not to serve under them again on any terms whatever". Ook die Admiraal se bewering dat die Kolonie se graantekort vir die broodkrisis verantwoordelik is, aanvaar hulle nie. Hulle weet immers van etlike handelskepe wat hier weg is "loaded with Wheat and Flour". 46)

44. Bylae M, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., pp. 177-9.

45. Bylae N, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., pp. 179-81.

46. Bylae O, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., p.182.

Pringle se antwoord is slim. Hoe kán hulle sy woord in twyfel trek? Hy't mos belowe "to redress every Complaint laid before him". Om hulle te troos herhaal hy sy versekering dat die brood deeglik ondersoek sal word en dat dit voortaan so goed sal wees "as can be obtained agreeable to the Rules of the Service". Hoe is dit moontlik dat hulle nie sy beslissing aanvaar nie? Hy was dan só seker dat dit hulle ten volle sou bevredig. Dan, onverwags, kom die angel : hy wag nog net tot die volgende dag vir die ontevredenes om hul offisiere terug te neem "and then bringing forward in a Manly and Legal way the complaints ... against them". 47)

Nou word 'n huiwering by die muiters sigbaar. Die Admiraal word plegtig verseker dat hulle van sy goedgesindheid oortuig is - en selfs sy broodstorie nou glo. Voorts is hulle bereid om formele klagtes teen die afgesette offisiere te lê, maar net op voorwaarde dat die krygsrade in Engeland plaasvind en dat die betrokkenes nie weer in hierdie eskader dien nie. Ook wil hulle liewer nie, soos Pringle versoek het, op die kwartdek met hom kom praat nie; hy moet maar sy sê "in wrighting [sic]" sê. 48)

Die Admiraal slaan onmiddellik toe om die wankeling van sy teëstanders uit te buit. Daar is, skryf hy, klaarblyklik nou nog net één hinderpaal oor en om dit uit die weg te ruim belowe hy om sodra die offisiere aan boord terugontvang is, diegene teen wie klagtes ingebring word in arres te laat hou "until sufficient number of Captains not concerned can be assembled to try them" en ook om 'n algemene amnestie toe te staan. 49) Die volgende dag (11 Oktober) vaardig hy 'n amptelike proklamasie te dien

47. Bylae P, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., pp.182-3

48. Bylaes R en Q, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., pp.183-4.

49. Bylae S, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., pp.184-5.

effekte uit, ⁵⁰⁾ en op die 12e smaak hy die genot om in 'n volgende proklamasie die beloofde amnestie te kan aankondig "Whereas it has this Day been Officially represented to Me that the Seamen and Marines on board his Majesty's Squadron in Simon's and Table Bay under my Command have returned to the regular and Ordinary Discharge of their Duty according to the Rules and Practice of the Navy". ⁵¹⁾

Op die Tremendous wapper die "Royal Standard" lustig in die suidooster, die seemanne juig uit volle bors - en die muitery is verby.

* * * * *

Wat van die Admiraal se optrede; verdien hy lof of kritiek? Tydgenote verskil hieroor. Terwyl Barrow hom prys vir sy knap optrede waardeur die orde binne enkele dae herstel is, ⁵²⁾ sê lady Anne Barnard dat sy en haar vriende ("we all") jammer was oor die amnestie. Selfs die sagsinnigstes het glo gevoel dat minstens die klomp afgevaardigdes aan die pen moes gery het. Sy som nietemin die situasie knap op as sy haar stelling soos volg kwalifiseer : "I suppose he found that he could not work the point farther than he did". ⁵³⁾ En, hoewel latere gebeure hier water op die meul van sy kritici sou wees, ⁵⁴⁾ voel 'n mens geneig om saam te stem dat Pringle inderdaad die beste van 'n slegte saak gemaak het.

Om alles te kroon ontvang die Admiraal op 24 Oktober - twaalf dae na die muitery verby was - 'n brief van die Admiraliteit wat hom van die Spitheadmuitery vertel en maan

50. Bylae T, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., p.185.

51. Bylae U, Pringle aan Nepean, 13 Okt. 1797, ibid., p.186.

52. Barrow, Auto-biographical Memoir, p.219.

53. Anne Barnard aan H. Dundas, 15 en 30 Okt. 1797, South Africa a century ago, pp. 93-106.

54. Brenton (Naval History, I, p.361) sê selfs die amnestie "produced far more fatal effects than if it had been visited with becoming and wholesome severity".

om tydige voorsorgsmaatreëls te tref ten einde iets dergeliks hier te voorkom. Met kwalik verborge bitterheid antwoord hy : "Their Lordships will see that their intelligence ... was very unfortunately much too late to enable me to take the precautions therein mentioned". 55)

Die tweede reeks.

Die mosterd-na-die-maal-brief van die Admiraliteit is aan skout-adm. Pringle bestel deur kapt. Edwards, gesagvoerder van dié deel van die Kaapse eskader wat ten tye van die Simonsbaaise munitery op konvooidiens na St. Helena weg was. Toe hierdie skepe Tafelbaai op 24 Oktober binnesail, 56) was die res van die eskader ook al daar - terug in die Kaapse hawe vir die „somerseisoen“.

So lekker het die matrose oor-en-weer gesels dat die manne van die Raisnable en Sphynx hulle later nie meer kon bedwing nie. Op die 26e hys albei skepe die muitersvlag, 57) nadat kapt. Boyles van die Raisnable reeds die vorige dag 'n naamlose briefie ontvang het met die eis dat 'n sewetal offisiere binne 'n uur van die skip af moet wees. 58)

Hierdie „munitery“ was klaarblyklik 'n onbekookte affêre, want toe die Admiraal sy vorige proklamasie aan die betrokke skeepsbemannings laat voorlees, het die voorbokke geen ondersteuning meer gekry nie. Op 27 Oktober vra die

-
55. Pringle aan Nepean, 27 Nov. 1797, Rec.C.C., II, pp. 206-8. Interessant genoeg het die heel bloedigste munitery in die geskiedenis van die Britse vloot - dié op die fregat Hermoine waartydens kapt. Pigot en 9 offisiere vermoor is - ook in Okt. 1797 plaasgevind. Pope, The Black Ship, pp. 11 en 42.
56. BO 56, p.162.
57. Anne Barnard aan H. Dundas, 15 en 30 Okt. 1797, South Africa a century ago, pp.93-106. Sy skryf dit natuurlik aan Pringle se amnestie toe!
58. Bylae A, Pringle aan Nepean, 27 Nov. 1797, Rec.C.C., II, p.208.

bemanning van die Raisable trouens nederig om verskoning.⁵⁹⁾

Die Kaap was nietemin nog ver van Hollands. "Subordination is by no means established; the ferment is working secretly still", skryf lady Anne Barnard skaars drie dae later. Die matrose kom klompies-klompies aan wal, neem Kaapstad op horings en probeer selfs om hul makkers in die Leër met hulle saam te sleep.⁶⁰⁾ Lord Macartney en genl.-maj. Dundas snap egter onmiddellik die situasie en laat inderhaas die grootste deel van die garnisoen na die omstreke van Rondebosch marsjeer en daar kamp opslaan "to prevent the contagion of one corps from communicating to another".⁶¹⁾ Boonop word ses wynhuise in Kaapstad op 28 Oktober gesluit en alle matrose toegang tot die Kasteel verbied. Selfs aan die Graaff-Reinnetters word gedink. Op 4 November skryf sekretaris Barnard in opdrag van die goewerneur self aan landdros Bresler van die mislukte muitery in Simonsbaai "least malevolent Persons should misrepresent the transactions here" en verseker hom dat alles nou weer rustig is aan die Kaap.⁶²⁾

Lank sou hierdie rus nie duur nie, want op 7 November vat die smeulende kole weer vlam. Die vorige dag het 'n krygsraad aan boord van die Sceptre vergader om, op eie versoek, die klagtes teen kapt. Stephens van die Tremendous te ondersoek. Sake het aanvanklik rustig verloop, maar toe een van die getuies op die tweede dag van die verhoor

59. Bylae B, Pringle aan Nepean, 27 Nov. 1797, ibid., p. 209.

60. Anne Barnard aan H. Dundas, 15 en 30 Okt. 1797, South Africa a century ago, pp. 93-106.

61. Mac. aan H. Dundas, 15 Nov. 1797, Rec.C.C., II, pp. 202-3; B0 56, 25 Okt. 1797, p. 168.

62. Andrew Barnard aan Bresler, 4 Nov. 1797, B0 50, pp. 325-6.

die hof dronk-dronk binnekom, is hy summier gearresteer en 'n maand se detensie opgelê. ⁶³⁾ Hierop, rapporteer skout-adm. Pringle, "the Mutiny again broke out with the utmost violence on board the Sceptre". Die volgsame Tremendous en kwaai Rattlesnake doen onmiddellik mee ... ⁶⁴⁾

Hierdie keer besluit lord Macartney, die Admiraal en genl.-maj. Dundas saam-saam om geen genade hoegenaamd te betoon nie. Terwyl Pringle 'n kwaai proklamasie aan die Tremendous opstel waarin hy o.m. die uitlewering van die aanvoerders eis, ⁶⁵⁾ word die batterye beman en die oonde reggemaak vir die lewering van gloeiende koeëls. Toe die Admiraal se proklamasie om 0700 op die 9e uitgereik word - met 'n grasieperiode van net twee uur - staan 'n honderd kanonne aan wal dus reg ... ⁶⁶⁾ Teen sulke vasberadenheid was die muiters nie bestand nie, en hoewel die manne aan wal 'n volle uur en vyftig minute in spanning moes wag, het al drie skepe hulle betyds besin en hul onderwerping betuig deur die 22 voorbokke uit te lewer. ⁶⁷⁾

En nog was dit die einde nie. 'n Laaste stuiptrekking sou nog deur die Crescent voorsien word. Hierdie skip het al op 16 Oktober van 'n kruisvaart in Tafelbaai aangekom,

63. Brenton, Naval History, I, p.361.

64. Pringle aan Nepean, 27 Nov. 1797, Rec.C.C., II, pp. 206-8.

65. Bylae C, Pringle aan Nepean, 27 Nov. 1797, ibid., pp. 209-10; ook in The Order Book of Capt. Augustus Brine, bladsye ongenommerd, Suid-Afrikaanse Biblioteek, Kaapstad.

66. Anne Barnard aan H. Dundas, 29 Nov. 1797, South Africa a century ago, p. 107; Brenton, op.cit., p.361.

67. Pringle aan Nepean, 27 Nov. 1797, Rec.C.C., II, pp. 206-8; Brenton, op.cit., p.361. Sien ook: BO 56, 9 Nov.1797, pp.176-7 en VC 58 (brief van John Pringle, 13 Nov.1797). Eric Rosenthal (Cutlass and Yardarm, Kaapstad, 1955, p.74) plaas hierdie muitery verkeerdlik in Simonsbaai.

maar is dadelik onder kwarantyn geplaas en na Robben-eiland gestuur aangesien daar pokkiegevalle was onder die slawe op die Spaanse prysskip wat hy saamgebring het. Ten spyte van sy afsondering moet tyding van die woelinge in Tafelbaai die skip tog bereik het, want op 9 November muit die bemanning en sit die oorgrote meerderheid van hul offisiere aan wal. Die volgende dag vertrek 'n afgevaardigde in 'n bootjie om hul griewelys aan die Admiraal voor te lê.

Teen hierdie tyd is Pringle se geduld lankal op. Die niksvermoedende afgevaardigde word summier gegryp en in die Kasteeltronk gestop, kapt. Spranger word uit die hofsaal (waar die krygsraad nog in sitting was en Stephens binnekort sou vryspreek)⁶⁸⁾ ontbied om die Crescent vlak by die Amsterdambattery voor anker te kom bring en die Jupiter word beveel om toe te sien dat hierdie manewer vlot verloop.

So gebeur dit ook; en vroeg-vroeg op 11 November word aan die Crescent se bemanning 'n proklamasie uitgelees waarvolgens hulle net een enkele uur gegun word om hul aanvoerders uit te lewer. Geen wonder nie dat Pringle kon berig : "[This] was immediately complied with, when six were taken into Custody accordingly".⁶⁹⁾

Soos in Engeland die Nore-muiters dit moes ontgeld terwyl die Spitheadmanne vrygeloop het, so was dit ook hier geensins 'n geval van „laaste lag die lekkerste" nie. Op 21 November word drie belhamels van die Sceptre-muitery gevonniss : Philip James en Daniel Chapman ter dood veroordeel (en twee dae later tereggestel) en Francis Peacock tot 18 maande tronkstraf.⁷⁰⁾ 'n Maand later (op 24 Desember)

68. Pringle aan Nepean, 15 Nov. 1797, Rec.C.C., II, p.203.

69. Pringle aan Nepean, 27 Nov. 1797, ibid., pp.206-8; BO 56, 10 Nov. 1797, p.177.

70. Pringle aan Nepean, 27 Nov. 1797, Rec.C.C., II, pp.206-8.

word ook Richard Foot en James Reese, albei van die Tremendous, opgehang. 'n Paar ander is swaar gestraf, terwyl die res begenadig is. 71)

Genl.-maj. Dundas was selfs met hierdie ferm optrede van die Vloot nog glad nie tevrede nie. Hy dink enersyds dat te min manne gestraf is om die res vir goed van dergelike optrede te bekeer; andersyds staan die Vloot se manier van doen hom glad nie aan nie. "The slow and languid manner in which the naval Trials here have been carried on", skryf hy aan sy oom, Henry Dundas, "[does not] meet my ideas of what the service requires". 72)

Kommentaar.

In sy verslag aan die Britse regering oor die Novembermuitery betuig lord Macartney die hoogste lof vir skout-adm. Pringle se "prudence and steadiness" dwarsdeur die troebele tye. Voorts vertel hy dat genl.-maj. Dundas daagliks van die leërkamp af Kaap toe gery het "and by his presence, spirit, and activity greatly contributed to the preservation of good order and tranquillity on shore". 73) Barrow prys op sy beurt vir Macartney, wat s.i. by hierdie geleentheid bewys gelewer het van "all that decision of character which his Lordship possessed in an eminent degree". 74)

-
71. Theal, History of South Africa since Sept. 1795, I, p.40. S.R.Welch (Portuguese and Dutch in South Africa, (1641-1806); Kaapstad, 1951, p.651) beweer dat 21 man opgehang is !
 72. F.Dundas aan H.Dundas, 12 Des. 1797, Acc.455 (Melville papers). Kort voor lord Macartney se vertrek (Nov.1798) nader lady Anne Barnard hom oor "the eight poor faulty wretches now in prison and to be confined there for nearly two years". Haar voorstel is dat hulle toegelaat word om teen halfsoldy vir die Vloot of Leër te werk (Pringle se opvolger, sir Hugh Christian, is trouens reeds deur haar oorreed om so 'n reëling te aanvaar). Macartney verwelkom die gedagte, maar daar kom tog niks van tereg nie, aangesien die onversetlike genl.-maj. Dundas verseg om enige genade aan so 'n "set of villains" te laat betoon. Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope, pp.57-8.
 73. Mac. aan H.Dundas, 12 Nov.1797, Rec.C.C., II, pp.202-3.
 74. Barrow, Auto-biographical Memoir, p.219.

Dat Macartney bitter min meegevoel met die muiters gehad het, blyk uit 'n privaatbrief aan Henry Dundas waarin hy die volgende onsimpatieke - en aanvegbare - stelling maak: "From the most minute investigation of the second mutiny I cannot discover that there was the shadow of a grievance to be pleaded in its alleviation". Hy skryf die hele opskudding sonder meer toe aan die matrose se slaafse na-aping van hul broers in Engeland se optrede. Immers, die skielike neiging tot muitery lyk vir hom bra na 'n nasionale epidemie wat uiteindelik geen Engelse matroos, waar ook al, ongeskonde gaan laat nie. ⁷⁵⁾ Dit sal hom trouens min verbaas, sê die goewerneur, as skout-adm. Rainier se Indiese eskader, sodra die tyding hulle bereik, dieselfde paadjie loop.

Macartney se voorspelling was nogal verbasend akkuraat. Skaars twee maande later, terwyl Rainier in Colombo aan wal was, het die bemanning van sy vlagskip, die Suffolk, op 25 Januarie 1798 gemuit. Die Admiraal het egter korte mette met hulle gemaak, die muiters voor 'n krygsraad gejaag en laat vonnis. Daarmee was die storie ook uit en gedaan. ⁷⁶⁾

Aan die Kaap kon skout-adm. Pringle en sy skeepskapteins die nuwe jaar met vertroue tegemoetgaan. Die krisis was teen einde Desember finaal verby en die eskader sou voortaan weer sy volle aandag kon wy aan die menigvuldige take wat hier - en in die aangrensende seë - te verrig was.

Die muitery het darem minstens een heilsame gevolg gehad : Pringle het 'n deeglike ondersoek na die algemene proviand- en voorraadposisie hier te lande gelas. Die verslag wat hom einde November bereik het, was geensins geruststellend nie en is sonder versuim deurgestuur na die Admiraliteit met 'n dringende versoek daarby dat in die

75. Barrow, Some account of the public life and a selection from the unpublished writings of the Earl of Macartney, I, Londen, 1807, p.362. Welch (Portuguese and Dutch in South Africa, p.651) lewer nogal raak kommentaar hierop as hy sê dat Mac. die siekte beskryf sonder om iets van die oorsaak te rep.

76. Parkinson, War in the Eastern Seas, pp.133-5. Sien ook Brexton, Naval History, p.262.

eskader se behoeftes voorsien moet word. 77)

'n Gepaste slotwoord word gespreek deur die Oorlogsministerie in 'n brief aan lord Macartney (20 Jan. 1798). "It is to be regretted", lui die brief, "that the Mutiny in the Fleet at the Cape ... should have existed at all; the accounts of its being brought to a termination, without any disastrous occurrence, being received at the same time with the first Intelligence of its having ever occurred, prevented a great deal of anxiety which would otherwise have been felt upon the occasion of such a misfortune". 78)

Dank jou die duiwel! sou Macartney wel kon sê.

Naskrif.

Hoewel die Kaap self nie weer 'n muitery beleef het in die tydperk onder bespreking nie, het die bemanning van die Hope tog in Mei 1799 tydens 'n kruisvaart naby die kus van Madagaskar in opstand gekom. Kaptein Brine en sy offisiere het gelukkig betyds die snuf in die neus gekry, met die gevolg dat 22 van die heethoofde aan die Kaap voor 'n krygsraad beland het. Vier is ter dood veroordeel en summier op vise-adm. Curtis se vlagskip (Lancaster) opgehang.

By Curtis was daar geen sprake van begenadiging nie. Vir hom was muitery so 'n ernstige vergryp dat hy hom s.i. aan pligsversuim skuldig sou maak het indien die vonnisse nie onmiddellik voltrek is nie. 79) (Die paar wat wel vrygespreek is, is dadelik ná die hofverrigtinge na

-
77. Pringle aan Nepean (plus Bylaes E en F), 27 Nov. 1797, Rec.C.C., II, pp.206-8 en 211-12. 'n Paar weke tevore het die proviandleweransier Farquhar reeds op Pringle 'n beroep gedoen om by Mac. verlof te kry "for baking the quality of Bread the Seamen are allowed by their Country". In sy daaropvolgende brief aan die goewerneur wys die Admiraal hom pertinent op die feit dat "Coarse Biscuit" (dws. die broodgehalte) juis een van die vernaamste klagtes van die muiters was. BO 30, Farquhar aan Pringle, 27 Okt. 1797, pp.555-6; BO 30, Pringle aan Mac., 28 Okt. 1797, pp.551-2.
78. Oorlogsministerie aan Mac., 20 Jan. 1798, Rec.C.C., II, pp.223-30.
79. Curtis aan Nepean, 6 Jan. 1800, Rec.C.C., III, p.18. Sien ook : Hudson, Diary, pp.43 en 58.

die Lancaster verplaas.)⁸⁰⁾

In die Britse vloot het die muiterykoors ook geleidelik afgeneem. Hoewel etlike muiterye nog plaasgevind het, kon Clowes tog konstateer dat "it never again reached the height to which it had attained in 1797".⁸¹⁾

80. Curtis aan Brine, 6 Jan. 1800, The Order Book of Capt. Augustus Brine.

81. Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p.180.

HOOFSTUK VDIE VLOOT AS AANVALLERS.(A) OPTREDE IN DIE INDIESE OSEAAN.

Ten spyte van die groot verantwoordelikheid wat op die Kaapse eskader gerus het t.o.v. die verdediging van die nuut-gewonne Kolonie, het vise-adm. Elphinstone vanuit die staanspoor verseg om net „negatief” op te tree. 'n Britse oorlogskip se plek was ter see, en hoe gouer sy eskader die vyand se besittings of skepe kon bykom des te beter. ¹⁾

Dié teiken van die Kaapse eskader was die Franse eilande Mauritius en Réunion. Basis vir enige Franse eskader in die Indiese Oseaan, afspringplek vir die venynige kaperskepe wat die E.O.I.K.-koopvaarders se lewe versuur; trouens, hartaar van alle Franse vlootbedrywighede in die lewensbelangrike Ooste, was hierdie eilande voorwaar 'n lonende doelwit. ²⁾ Geen wonder nie dat kdoor. Blankett al in November 1795 van Elphinstone opdrag kry om, indien dit met die Kolonie se veiligheid te rym is, van sy skepe te gebruik "for the purpose of intercepting the Trade of the Isles of France". ³⁾

Optrede van hierdie aard - immers, enige vlootoperasies in die Indiese Oseaan - sou die Kaapse eskader in noue aanraking bring met hul buureskader, dié van skout-adm. Peter

1. Ook Elphinstone se opvolgers hier het dié beleid gevolg. Vise-adm. Curtis se opdrag aan 'n lid van sy eskader "[to] do your utmost endeavour to take or destroy such of the Enemys Vessels as you may find in Port or at Sea" kan as tipiese voorbeeld geld. Order Book of Capt. Augustus Brine, Curtis aan Brine, 9 Des. 1799.
2. Selfs in 1800 beweer sir George Yonge nog : "The only annoyance at present at the Cape and indeed to India, Is the Mauritius". Rec.C.C., III, Yonge aan H. Dundas, 29 Mrt. 1800, pp. 94-100.
3. Instruksies aan Blankett, Rec.C.C., I, 12 Nov. 1795, pp. 225-8.

Rainier van die sogenaamde "Far East station". 4) Om die waarheid te sê: net die inbesitname van die Kaap en die stasionering van 'n eskader hier het al klaar die Oosterse eskader se taak verlig. Voortaan sou die Kolonie nie meer as voorraadbron van die Franse eilande dien nie, en boonop is uit die staanspoor wedersyds aanvaar dat die Kaapse eskader dié eilande vir sy rekening sou neem. 5)

Situasie in die Ooste.

Ten tye van die verowering van die Kaap was die Engelse, verteenwoordig deur die magtige E.O.I.K., onteenseglik baas op die Indiese vasteland. Met goed toegeruste poste soos Fort William (Calcutta), die setel van die goewerneur-generaal, Fort St. George (Madras) en Bombaai het daar vir die mededingers min geleentheid tot indringing oorgebly. 6) Nietemin het die Franse darem Pondicherry en 'n paar dorpies in Bengale besit, terwyl Tranquebar weer in Deense en Goa in Portugese hande was.

Die bedreiging vir die Engelse belange sou dus nie soseer van die vasteland kom nie, maar wel van die eilandgebiede daaromheen. Hier was die Franse beslis goed daaraan toe, met beheer oor Mauritius en Réunion asook 'n nedersetting, Fort Dauphin, op Madagaskar. 7) Voorts was die popeilandjie

4. Rainier, wat in Junie 1795 skout-adm. geword het, was van einde 1794 tot Maart 1805 bevelvoerder van die Oosterse eskader. Parkinson, War in the Eastern Seas, pp. 70 en 203; James, Naval History, I, p. 302.
5. Parkinson, op.cit., p.82. Elphinstone se vermelde opdrag aan Blankett onderstreep hierdie feit.
6. Elk van die drie setels het sy eie leër gehad. Teen 1805 was van die 31,000 Britte in Indië nie minder nie as 22,000 soldate. Ibid., pp. 35-6.
7. Die huidige republiek van Malagassie.

Rodriguez in hul hande en was daar ook 'n Franse nedersetting in die Seychellesgroep. Verreweg die belangrikste van hierdie besittings was Mauritius - "the stronghold, the naval base, and the seat of government". 8)

Nog 'n bron van kommer vir die Engelse was die Hollandse besitting van Ceylon, met sy puik hawe Trincomalee, "the only real harbour on the west side of the Bay of Bengal". 9) Met presies dieselfde oogmerke as wat vir die verowering van die Kaap gegeld het, nl. om die Franse voor te spring, loods Rainier dus in Julie 1795 'n aanval op Trincomalee. Die Hollanders het hulle hier ook maar halfhartig teëgesit en op 31 Augustus was die gesogte hawe in Engelse hande. 10) Ander belangrike Hollandse besittings in die Ooste was Java, met Batawië as hoofstad, en etlike speseryeilande (o.m. Malakka). Die Spanjaarde, op hul beurt, het bewind gevoer in die Filippynse eilande.

Elphinstone in Indië.

Vise-adm. Elphinstone se opdrag as bevelvoerder van die Britse taakmag het hom 'n taak in die Ooste ook opgelê (sien p.4). Bowendien het hy by sy aankoms in Kaapse waters bevelvoerder van alle Engelse vlootmagte in hierdie gebied (insluitende Rainier se eskader) geword. 11)

Nadat die Kaap verower en die nodige reëlins hier getref is, vertrek die Admiraal dus teen middel November 1795 met die Monarch, Arrogant en twee sloepe, Echo en Rattlesnake, na Madras. Die Stately en Victorious is reeds op 27 Oktober vooruitgestuur om die Franse eilande drie weke lank te patrolleer en dan na Madras voort te gaan. Vier dae nadat

8. Parkinson, op.cit., p.14.

9. Ibid., p.35.

10. Ibid., pp. 78-80.

11. Ibid., p. 81.

Elphinstone op 15 Januarie 1796 sy bestemming bereik het, sluit genoemde skepe hulle by hom aan. Enkele weke later arriveer ook die Sphynx van die Kaap af. 12)

Toe Elphinstone in Madras aankom, was skout-adm. Rainier met sy vlagskip, die Suffolk, asook die Centurion, Hobart en Swift in die omgewing van Malakka doenig, terwyl van sy ander skepe met die blokkade van Colombo (hoofstad van Ceylon) besig was. 13) Die Admiraal was dus hoofsaaklik op sy „Kaapse skepe" aangewese om sy beleid van handelsbeskerming uit te voer. Nadat hulle die nodige herstelwerk ondergaan het, kry elkeen (behalwe die vlagskip en die nog onklare Sphynx) dan ook 'n taak. Die Rattlesnake en Echo gaan sit hand by met die blokkade van Colombo; op 25 Januarie vertrek die Arrogant op 'n kruisvaart na Point de Galle; vier dae later seil die Stately na Trincomalee en op 4 Februarie aanvaar die Victorious die tog na Penang. Aangesien Elphinstone volle beheer oor sy eskader wou verseker, kry al die skepe opdrag om binne 'n maand in Madras terug te wees. 14)

So was dit ook, want op 23 Februarie stel die Admiraal die Britse Admiraliteit in kennis dat hy nou van plan is om 'n deeglike patrollie van Mauritius te onderneem ten einde die lastige Franse kaperskepe te probeer onderskep. 15)

12. Ibid., p.84.

13. Ibid., pp. 83-4.

14. Ibid., p. 84; Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p.293. Die oorgawe van Colombo op 15 Feb.1796, o.m. danksy „ons" skepe se hulp, was 'n mylpaal in die magstryd in die Indiese Oseaan. Die strategiese waarde van "this valuable and highly important settlement" was groot; daarbenewens was die waarde van die handelware en speserye wat daar gebuit is £300,000. James, Naval History, I, p.371.

15. Elph. aan Admt., 23 Feb. 1796, aangehaal uit Public Records Office deur Parkinson, War in the Eastern Seas, p. 85.

Voordat die eskader kon vertrek, sypel gerugte egter tot in Madras deur dat 'n Hollandse mag op pad is na die Kaap. Die Admiraal weifel nie; sy eerste plig is nou sonder twyfel die verdediging van die nuutverkreë Kolonie. Nietemin probeer hy twee vlieë met een klap slaan. Net voordat hy met die Monarch en Sphynx Kaap toe vertrek, beveel hy kapt. Billy Douglas van die Stately om die Rattlesnake en Echo onder sy bevel te neem en Mauritius en Réunion eers twee maande lank te patrolleer voordat hulle hul by hom in Valsbaai kom aansluit. 16) Die Victorious en Arrogant bly voorlopig in Madras agter om Rainier se eskader te versterk.

Die Lucasdebakel is reeds volledig beskryf. Kommentaar wat hier ter sake is, is die feit dat Lucas - gesien die kansellering van die voorgenome optrede teen Mauritius - "may almost be said to have saved the French islands; no mean achievement, although not exactly what he had set out to do". 17)

Nog 'n onregstreekse gevolg van die Hollandse aanslag op die Kaap was dat dit die Admiraliteit laat besluit het om die Kaapse en Oos-Indiese poste te skei. Klaarblyklik diep getref deur die feit dat die bevelvoerder van die Kaapse eskader in Madras was toe Lucas se ekspedisie uit Texel vertrek het, stel die vlootbase Elphinstone in kennis van hul voorneme om die twee bevelsposte los te maak van mekaar. 18)

Hierdie voorstel geval Elphinstone glad nie. Vir hom lyk dit asof so 'n reëling "will ... defeat the general utility of the naval force in these parts, unless one is kept on each of the stations equal to the Enemy". Indien 'n

16. Elph. aan Douglas, 21 Maart 1796, Rec.C.C., II, p.347.

17. Parkinson, op.cit., p.88.

18. Keith Papers, I, p.423.

sterk vyandelike mag die Kaap sou verbyseil en die Ooste hul doelwit maak, sou die bevelvoerder van die Kaapse eskader se hande afgekap wees; hy sou nie self hiervandaan mag vertrek nie en ook nie die reg hê om 'n mag agter hulle aan te stuur nie. Veel liever sou hy dus sien dat die twee bevelsgebiede verenig en die Kaap gekies word as "common rendezvous for the superior commander". 19)

Groot indruk het Elphinstone se bedenkinge klaarblyklik nie gemaak nie, want by die Admiraal se terugkeer na Engeland (7 Oktober 1796) kry sy opvolger, skout-adm. Pringle, en Rainier opdrag "to command on their separate [*sic*] stations".²⁰

Op selfs 'n derde gebied sou skout-adm. Lucas se onderneming Kaaps-Oosterse beleid beïnvloed. Vandat die Britse Admirالية begin vermoed het dat 'n Hollandse eskader op pad was Kaap toe, het hulle sonder verwyd vloot- en leërversterkings hierheen gestuur. Inmiddels het die verwagte aanvallers egter só lank gesloer om te kom ²¹⁾ dat hier selfs gerugte ontstaan het dat hulle al verby die Kaap is, op pad na Mauritius ...

So 'n toestand - volop troepe en skepe, sonder 'n taak - kon Elphinstone en Craig later nie meer duld nie. Op 30 Julie 1796 skryf die Admiraal dus aan die vlootowerhede dat hy en sy kollega besluit het "to turn our attention to some object wherein the Force may be employed advantageously". En watter beter doelwit is daar as Mauritius ?

-
19. Elph. aan H. Dundas, 24 Junie 1796, Rec.C.C., I, pp.391-3. Parkinson en Perrin gee albei die datum as 25 Junie.
20. Elph. aan Nepean, 1 Nov. 1796, ibid., pp. 477-8; Parkinson, op.cit., p.90.
21. Parkinson (op.cit., p.89) praat van hul "tedious progress towards disaster" !

Die ervare admiraal en generaal laat nietemin nie hul geesdrif hul gesonde verstand vertroebel nie. Die grootbase in Londen kry dus die gerusstelling dat geen "dazzling expectation of conquest" hul hooftaak - om die Kaap te verdedig - in die wiele sal ry nie. 22)

Elphinstone en Craig se lugkastele sou egter spoedig in duie stort. Skaars drie dae later bring 'n Amerikaanse skip die tyding dat die Hollandse eskader nog in aantog is. Dit, tesame met die inligting van kapt. Brisbane dat sewe Franse lynskepe in Cadiz besig was om voorraad in te skeep, het die twee plaaslike bevelvoerders laat besluit om, voorlopig altans, van hul planne af te sien. 23)

Selfs nadat Elphinstone met Lucas afgereken het, het die „Mauritiusplan" op die agtergrond gebly. Die Admiraal het in die daaropvolgende weke immers sy hande oorvol gehad met allerlei administratiewe verpligtinge. Daarbenewens het Elphinstone, ná sy welslae, begin haastig raak om in Engeland terug te kom; "to ... enjoy his laurels", suggereer Parkinson katterig. In elk geval, "there was no more talk of attacking the French islands" voordat die Admiraal die Kaap op 7 Oktober finaal verlaat het nie. 24)

Eintlik kon Elphinstone en Craig van geluk spreek dat hul ambisieuse plan nie ten uitvoer gebring is nie. Einde November stuur die Oorlogsministerie 'n brander aan Craig. Hulle is verlig om te hoor dat die Mauritiusveldtog van die baan is en dat die troepe vir Indië nou na hul oorspronklike bestemming aangestuur is. Hoewel hul motiewe nie in twyfel getrek word nie, word Elphinstone en Craig herinner dat dit

22. Elph. aan Nepean, 30 Julie 1796, Rec.C.C., I, pp.412-4; sien ook Craig aan H. Dundas, 30 Julie 1796, ibid., pp. 415-20.

23. Craig aan H. Dundas, 3 Aug. 1796, ibid., pp. 423-4.

24. Parkinson, War in the Eastern Seas, p.89.

sowel verkeerd as gevaarlik is vir individue "to counteract the arrangements which, on mature deliberation, His Majesty's Ministers had adopted for the conduct of an extensive War in the Foreign Dependencies of this Kingdom". 25)

Hoewel sy plan om Mauritius te verower gefnuik is, het Elphinstone, gedagtig aan sy belofte aan Rainier "to keep a proper force cruizing off Mauritius", 26) nog voor sy vertrek na Engeland met sy aangewese opvolger, skout-adm. Pringle, ooreengekom dat 'n tydelike blokkade van die eiland ingestel word tot tyd en wyl die sikloonseisoen aanbreek. 27) Danksy die versterkings uit Engeland en die buitgemaakte Hollandse skepe kon kapt. Losack met gemak van 'n sterk mag voorsien word om die Franse se lewe te gaan versuur. Einde September lig die Jupiter, Braave, Sceptre, Sybille (wat op 18 September hier aangekom het en nou in Indië sou agterbly) en Sphynx dus die ankers, terwyl die Crescent spoedig agterna kom. Voorts word die Trident en Fox op 10 November gestuur om Rainier se eskader te versterk. 28)

Die Franse eskader se lotgevalle.

In die Ooste het skout-adm. Rainier intussen nie laat slaplê nie. Op 18 Februarie 1796 is Amboyna van die Hollanders verower en op 9 Maart moes ook Banda die vlag stryk.

-
25. Oorlogsministerie aan Craig, 20 Nov. 1796, Rec.C.C., I, pp. 488-9.
26. Elph. aan Rainier, mtl. 18 Aug. 1796, Keith Papers, I, pp. 448-9.
27. Parkinson, op.cit., p.89. Rondom Indië waai die suidwestelike moeson van Mei tot September en die noordoostelike moeson van Oktober tot Maart. Die meeste siklone kom egter in die laatsomer en vroeë herfs van die betrokke halfroond voor. Vir die Mauritiusgebied (nagenoeg 10° S) is die tydperk Januarie tot April dus die gevaarlikste.
28. Ibid., p.89; Elph. aan kapt. Spranger, 4 Okt. 1796, Keith Papers, I, p.467.

Opstandige inboorlinge het egter soveel probleme geskep dat die Admiraal eers in Februarie 1797 weer in Madras aankom. 29)

In sy afwesigheid het heelwat gebeur: Elphinstone het gekom en gegaan, en skout-adm. De Sercey se eskader van vier fregatte het gekom om te bly. Die Franse het Port Louis op 18 Junie 1796 sonder voorval bereik, enkele dae nadat die Stately, Echo en Rattlesnake hul blokkade gestaak en na die Kaap vertrek het. Voortaan sou Mauritius, met De Sercey se fregatte (Forte, Régénérée, Seine en Vertu) asook die Cybile, Prudente en Preneuse, 'n veel ernstiger bedreiging vir die Engelse handelskeepvaart word - en gevolglik ook 'n groter verpligting op die Kaapse eskader plaas om gereelde patrol-liediens daar te verrig. 30)

Aan die Kaap het vise-adm. Elphinstone eers meer as 'n maand later van die Franse eskader se aankoms in Mauritius gehoor - en dit heel toevallig. Die here Baco en Burnel wat met De Sercey saamgekom het om die vrystelling van slawe op die eilandregering af te dwing, het spoedig onverrigtersake na Frankryk teruggekeer met die korvet Moineau. Onderweg het die korvet die kompanjieskip Lady Shore geplunder en later weer vrygelaat. Toe laasgenoemde skip die Kaap op 21 Julie bereik, kon kapt. Brisac R.N., wat terloops passasier op die Lady Shore was en twee dae op die Moineau as gevangene deurgebring het, die Kaapse owerhede van die jongste inligting aangaande die Franse eskader voorsien. 31)

29. Parkinson, op.cit., pp. 93-5.

30. Ibid., p. 99; James, Naval History, I, p.349. Kapt. Losack se reeds vermelde sending was dan ook die eerste van 'n byna ononderbroke reeks kruisvaarte in die daaropvolgende jare.

31. Craig aan H. Dundas, 29 Julie 1796, Rec.C.C., I, pp.411-2; Parkinson, op.cit., p.100.

De Sercey se opdrag was om hom op die ontwrigting van die Engelse handel toe te spits en sover moontlik regstreekse gevegte met Britse oorlogsskepe te vermy. Op 14 Julie 1796 vertrek hy met ses fregatte ³²⁾ om 'n strooptog op Penang uit te voer. Naby die kus van Sumatra loop die eskader hom egter onverwags vas in die twee „oud-Kapenaars“, Arrogant (74) en Victorious (74). Ten spyte van die Franse getalsoorwig het die Engelse op 9 September 'n geveg aangeknoop. Die Arrogant (kapt. Lucas) het op die Vertu toegesak en hom erg beskadig, maar die Victorious, deels te wyte aan swak skeepshantering, het aan die kortste ent getrek. Na vier uur het De Sercey, gedagtig aan sy opdrag, die hasepad gekies, met 42 dooies en 104 gewondes aan boord. Hoewel Lucas besluit het om die Franse maar te laat begaan, het die twee Engelse skepe met hierdie geveg eintlik 'n groot slag geslaan. Sommige van die Franse skepe is sodanig beskadig dat die eskader lank in Batawië moes vertoef om herstelwerk te ondergaan en dus - tydelik altans - verhoed is om handelskepe te molesteer. Trouens, De Sercey het Mauritius eers vroeg in 1797 weer bereik. ³³⁾ (Losack se eskader, wat teen 13 Januarie weer almal aan die Kaap terug was, het die Franse dus heeltemal misgeloop. Hulle het darem 5 skepe gebuit.)

Die onskatbare waarde van die Kaapse eskader vir skoutadm. Rainier het by hernuwing aan die lig gekom ná die Engelse oorlogsverklaring teen Spanje (Oktober 1796). Toe hierdie tyding hom in April 1797 bereik, het Rainier sy hande vry gehad om 'n aanval op Manilla te beplan, want Pringle se

32. Die Preneuse is op 'n afsonderlike sending gebruik.

33. Craig aan Brooke, 7 Nov. 1796, BO 48, pp.179-81; James, op.cit., p.349; Parkinson, War in the Eastern Seas, pp.101-3, 106.

skepe aan die Kaap "relieved him from the task of blockading the Isle of France". Bowendien was sy eie eskader veel sterker sedert die Trident, Fox, Sybille en Dordrecht van die Kaap af by hom aangesluit het. 34)

In die daaropvolgende twee jaar het skout-adm. De Sercey se eskader geleidelik verbrokkel. Omstreeks April 1797 is die Cybille terug na Frankryk, kort voordat die Admiraal met die Vertu en Seine na Batawië vertrek het om die Hollanders se troepemag met 300 man te gaan aanvul. Die Seine is nog voor die einde van 1797 terug na Frankryk, terwyl die Vertu en Régénération einde Januarie 1798 twee Spaanse skepe (belaaie met skatte) na Europa geleide moes doen. 35) Boonop is die Prudente tydens De Sercey se afwesigheid in Batawië (Oktober 1797 tot Mei 1799) deur die regering van Mauritius ontwapen en aan 'n handelsaak verkoop. 36) Nadat die Forte op 28 Februarie 1799 deur die Sybille verslaan en gebuit is, 37) was van die eertyds indrukwekkende Franse mag nog net die Preneuse, met die knap kapt. L'Hermitte in bevel, oor. Op 4 Augustus 1799 vertrek L'Hermitte op 'n kruisvaart langs die kus van Afrika - en loop hom terdeë vas teen die Kaapse

-
34. Ibid., pp. 112-8. Toe die vredesonderhandelings by Leoben tussen Frankryk en Pruise in Aug. 1797 in Indië bekend word, het Rainier van sy aanval op Manilla afgesien ten gunste van die verdediging van Indië.
35. Mac. aan H. Dundas, 28 Maart 1798, Rec.C.C., II, pp. 246-7; Parkinson, op.cit., p.120.
36. Die Prudente is later as kaperskip gebruik en is op 9 Feb. 1799 in die Kaapse waters deur die Daedalus gebuit (sien hoofstuk VI). Ibid., p.151.
37. Die Forte is by die Britse vloot ingelyf, maar is ongelukkig nie 'n lang loopbaan gegun nie. Einde Feb. 1801 loop hy in die hawe-ingang van Jidda op 'n rots en vergaan. Ibid., p. 174.

eskader. ³⁸⁾ Geen wonder nie dat skout-adm. De Sercey self kort daarna na Frankryk terugkeer. By Mauritius is daar immers geen eskader meer om aan te voer nie. ³⁹⁾

Napoleon in Egipte.

Die oorlog in Europa het intussen 'n wending geneem wat aan die Indiese Oseaan 'n nuwe belangrikheid verleen het - vir Engeland, en derhalwe ook vir die Kaapse eskader.

Op 19 Mei 1798 ontglip Napoleon die Engelse blokkade by Toulon. Hy bereik Egipte op 1 Julie en verower Alexandrië onmiddellik daarna. In Engeland het die regering al teen Juniemaand sekerheid gehad oor Napoleon se bestemming. Oor wat sy verdere planne sou wees indien Egipte voor hom swig, was daar eweneens geen twyfel nie. Behalwe dat Nelson die Franse onverwylde agternagesit het, stuur Dundas dus ook nog 'n eskader onder John Blankett (weer met tydelike kommodoorsrang vir die geleentheid) na die Rooi See.

In Julie 1798 vertrek Blankett met die Leopard (50) en Orestes (13), kort daarna gevolg deur die Daedalus (32). Na 'n vermoeiende passaat in uiters ongunstige weersomstandighede bereik die eskader die Kaap eers begin Oktober. Ook tydens die verdere vaart langs die Ooskus kry Blankett dit voortdurend met kwaai teëwinde te doen. S6 stadig is hul vordering dat die Daedalus in Januarie 1799 noodgedwonge na die Kaap moet terugkeer om proviand in te skeep. ⁴⁰⁾ Toe die eskader Mocha uiteindelik op 13 April bereik, was die Centurion (50)

38. Hierdie gebeure word in hoofstuk VI breedvoerig behandel.

39. Ibid., pp. 129-131.

40. Dit was by hierdie geleentheid dat die Prudente hom vasgeloop het.

en Albatross (18), wat Rainier ter versterking gestuur het, reeds daar. 41)

Ondertussen verseker die Engelse regering ook dat sake op die Indiese vasteland vroegtydig in orde kom. Op bevel uit Engeland stuur Macartney "a large body of Troops ... for the protection of India" na Madras. 42) Ook die Kaapse eskader moes sy bydrae lewer. Die troepekonvooi van 4 November 1798 word deur die Sceptre en Raisable begelei, 43) en toe die Imperieuse en Braave vroeg die volgende jaar 'n dergelike taak verrig, kry hulle nog boonop opdrag om hulle voorlopig by Rainier se eskader aan te sluit aangesien laasgenoemde nie alleen opgewasse sou wees nie vir "the service required of them at this conjuncture".

Kommodoor Losack, wat in hierdie stadium die Kaapse opperbevelvoerder was, was ten volle oortuig van sy eskader se „oosterse verpligtinge". Nie net beskou hy "the great importance of frustrating the views of the Enemy in that Country as a matter of the first consideration" nie, maar hy beloof selfs om hom sonder huiwering met sy eskader by sy kollega te gaan aansluit indien 'n vyandelike vlootmag ooit in daardie gebied sou opdaag. 44)

Nuwe aanvalsplanne.

In hierdie fase van die oorlog het die Engelse 'n volslae oorwinning behaal. Nelson se roemryke sege in Aboekirbaai

41. Parkinson, War in the Eastern Seas, pp. 139-152. Blankett en Rainier is albei vroeg in 1799 bevorder; eersgenoemde tot skout-adm. en Rainier tot vise-adm.
42. Mac. aan Raad (Bombai), 16 Okt. 1798, BO 47, pp.164-5.
43. F. Dundas aan Raad (Madras), 18 Jan. 1799, *ibid.*, pp. 175-6.
44. Losack aan Nepean, 23 Jan. 1799, Rec.C.C., II, pp. 346-7.

(1 Augustus 1798) het verseker dat Napoleon se ambisieuse planne in duie stort, en op 4 Mei 1799 het lt.-genl. Harris se troepe - met hul versterkings uit die Kaap - daarin geslaag om Seringapatam te verower en sodoende finaal met Tippoo Sahib af te reken. 45)

Die Engelse bewindhebbers in Indië het hul hande dus nou redelik vry gehad, o.m. om eie inisiatief aan die dag te lê in 'n poging om die vyand se oosterse besittings te verower. Tog was Wellesley, die destydse goewerneur-generaal, en Rainier se optrede nog altyd ondergeskik aan die globale strategie soos uit Londen neergelê. Trouens, sowel Rainier se beoogde optrede teen Manilla as Wellesley s'n teen Mauritius is deur Dundas in die kiem gesmoor met 'n opdrag dat die Hollandse besittings Java en Surinam verower moet word. 46)

Vise-adm. Rainier het hierdie bevele op 5 Mei 1800 ontvang, hom daarby neergelê en besluit om die veldtog met 'n blokkade van Batawië in te lui. Op 2 Julie stel hy dus sy nuwe kollega aan die Kaap, vise-adm. Curtis, in kennis dat hy die Imperieuse en Braave voorlopig gaan gebruik om sy eskader te versterk hoewel hulle eintlik moes terugkeer Kaap toe. Na velerlei verdragings vertrek Rainier uiteindelik op 1 Oktober uit Madras met sy hoofmag; die Daedalus en drie ander skepe is reeds vroeër weg om die blokkade te gaan instel. 47)

45. James, Naval History, II, p. 374.

46. Parkinson, War in the Eastern Seas, p. 163.

47. Ibid., pp. 164-6.

Die goewerneur-generaal daarenteen was hardkoppig. Sy plan om Mauritius te gaan verower wou hy om die dood nie prysgee nie. 48) Minder as 'n maand na sy vertrek ontvang Rainier dan ook die ontstellende opdrag om sy veldtog te staak en te kom help met die onderwerping van Mauritius. Hoewel die Admiraal terdeë bewus was van "the delicacy of the situation I have placed myself in by opposing one of His Excellency's exalted ranks", weier hy botweg om te gehoorsaam. 49)

Vir sy voorgenome veldtog - beplan vir Januarie of Mei 1801 - was die Kaap se medewerking vir Wellesley onontbeerlik. Van goewerneur Yonge vra hy twee infanterieregimente, van vise-adm. Curtis veel meer. Trouens, sy briewe van 24 en 25 Oktober 1800 aan die Admiraal laat ten oorvloede toe blyk hóé belangrik die Britse eskader aan die Kaap indertyd vir die hele Indiese Oseaangebied was. Volgens Wellesley was selfs net die gereelde korrespondensie tussen hom en Curtis se voorganger, wyle sir Hugh Christian, "productive of important benefits to the Public Service". Hy beklemtoon dus die noodsaaklikheid van voortgesette noue samewerking en spreek die hoop uit dat hy en Curtis saam sal slaag "in employing every endeavour, by mutual exertions, to promote the prosperity of the general cause". 50)

Dan volg 'n hele reeks versoeke: Curtis moet geleide verskaf vir die troepeskepe wat die gevraagde soldate gaan vervoer; hy moet van sy skepe, by voorkeur 'n fregat of twee, afstaan om vise-adm. Rainier se eskader te versterk;

48. S.i. het Nap. se welslae in Italië 'n hernieuide Franse bedreiging vir Indië ingehou. Well. was immers "a statesman who feared the conquests of Napoleon" en "[who] saw India as a theatre in the world war with France". In elk geval was die "imperious, arrogant" Well. nie iemand wat hom maklik laat voorsê het nie. Oxford History of England : The Reign of George III, p.383.

49. Rainier aan Spencer, 27 Des. 1800, aangehaal deur Parkinson, op.cit., p.168.

50. Wellesley aan Curtis, 24 Okt. 1800, Rec.C.C., III, p.344-8.

hy moet die bewegings dophou van die Franse eskader wat (volgens Wellesley) waarskynlik na die Ooste gestuur sal word om Mauritius te versterk en hulle indien moontlik onderskep. Terselfdertyd word die Admiraal opgevorder "to take immediate measures for establishing the most strict and effectual Blockade of the Ports of the Isle of France" en om 'n adviesboot met die jongste inligting aangaande Mauritius na die omgewing van Roderiguez te stuur. 51)

Gesien teen die agtergrond van die geringe aantal skepe wat Curtis indertyd onder sy bevel gehad het en die verskeidenheid van take wat hulle reeds moes uitvoer, was Wellesley se legio versoeke eintlik lagwekkend vanweë hul onuitvoerbaarheid. 52) Onmiddellik na ontvangs van die briewe lig Curtis die Britse Admiraliteit dan ook dienooreenkomstig in. "It cannot escape their Lordships' notice that the Naval Services which his Excellency recommends to my attention do not at all correspond with the few Ships I have under my Command", verklaar hy met reg. 53) (Gelukkig lewer die versoek om 'n geleide vir die troepeskepe te verskaf geen probleem nie, want Yonge, Dundas en Curtis het koppe byme-kaargesit en besluit dat dit nie raadsaam sou wees om die Kaapse garnisoen te verswak nie. Voorlopig sou geen troepe dus na Indië gestuur word nie.)

Met die voorgestelde blokkade van Mauritius het die Admiraal geen fout te vind nie. Hy self het dié taak nog

-
51. Well. aan Curtis, 24 en 25 Okt. 1800, ibid., pp.344-50.
52. Op 8 Jan. 1801 was die Kaapse eskader soos volg toegedeel: Diomede, Tremendous en Star: op 'n kruisvaart naby Rio de la Plata; Adamant: besig om herstelwerk te ondergaan; Lancaster, Jupiter, Rattlesnake en Euphrosyne: in Tafelbaai. Rec.C.C., III, Verspreiding van skepe, 8 Jan. 1801, p.392.
53. Curtis aan Nepean, 11 Jan. 1801, Rec.C.C., III, pp.400-4. Die Admiraal verseker Nepean trouens dat "were my Squadron thrice as numerous as it is, the Ships could be employed much to the advantage of the general public Service".

altyd beskou "as an object of no little importance", hoewel omstandighede hom nog nooit toegelaat het om dit behoorlik te onderneem nie. Ook nou sal so iets onmoontlik wees. "I have not Ships more than sufficient to allot one small Division to that Service", skryf hy, "and the distance to it is so great, they in general stay no longer than a month before the Island and are then obliged to leave it". Hy het nietemin nog altyd gepoog om vir sover dit moontlik was 'n skip of drie in daardie gebied te hê en hoop om teen einde April weer 'n divisie van sy eskader daar te besorg. Indien Wellesley se aanslag eers daarná plaasvind, sal hierdie skepe dus byderhand wees om hulp te verleen.⁵⁴⁾ Meer kan hy nie belowe nie.

Intussen het Wellesley hom al weer bedink. Nog voordat hy Yonge of Curtis se kommentaar op sy Oktoberbriewe ontvang het, skryf die markies op 26 Januarie 1801 Kaap toe om Curtis van 'n nuwe plan te verwittig. Moontlik omdat Rainier nie van Batawië wou afsien nie, het die goewerneur-generaal nou besluit om eers hierdie gebied te verower en dan sy veldtog teen Mauritius daarvandaan te loods. Die troepemag na Batawië sal op 15 Februarie vertrek en hopelik al weer teen 25 April in die omgewing van Roderiguez terug wees - reg om Mauritius aan te durf. Wellesley aanvaar sommer dat Curtis dan daar sal wees met 'n sterk eskader. (Dié is vir sy planne nou selfs belangriker as tevore, want hy weet nog nie of Rainier bereid sal wees om saam te kom van Batawië af nie!) Die Admiraal moet ook soveel troepe moontlik saambring - en tog nie nalaat om inmiddels die blokkade van Mauritius vol te hou nie. Sonder versuim moet hy 'n adviesboot na Batawië stuur met die jongste inligting "as well as your Excellency's intentions".⁵⁵⁾

54. Ibid.

55. Well. aan Curtis, 26 Jan. 1801, ibid., pp.410-5.

Voordat hierdie reeks nuwe versoeke die Kaap (op 19 Maart) kon bereik, het die hele situasie deur die toedoen van die Britse regering verander. Reeds in Oktober 1800 het Dundas besluit dat die Franse finaal uit Egipte verdryf moes word. Hy het voorsien dat vredesonderhandelings binne afsienbare tyd gevoer sou word en wou die Franse van hierdie troefkaart beroof. Gevolglik word sir Ralph Abercromby (van die Middellandse See af) en sir Home Popham (met 'n taakmag rondom die Kaap) na Egipte gestuur. Voorts kry Wellesley in Indië opdrag "to furnish a force to cooperate on the shores of the Red Sea with the combined British and Turkish Armies" en word Rainier beveel om hom na Bombaai terug te haas. 56)

Met die ontvangs (op 6 Februarie 1801) van hierdie nuwe opdrag uit Engeland was Wellesley se lank vertroetelde plan finaal van die baan. In briewe wat hy op 1 en 2 Maart Kaap toe skryf, word Yonge en Curtis van die jongste ontwikkelings in kennis gestel - en tegelykertyd aangesê watter hulp hulle nou kan verleen. Troepe wil hy graag hê, en daar is allerlei voorraadartikels wat vir die taakmagte in die Rooi See baie welkom sal wees ... 57)

Teen die tyd dat Wellesley se Januariebriewe die Kaap bereik het (19 Maart 1801), was hulle al heeltemal „verouderd" aangesien die Pophamekspedisie reeds op 12 Februarie hier aangekom het. Yonge verwerp dus sonder meer die versoek om troepe, te meer omdat hy een van sy beste regimente aan Popham afgestaan het. 58) Curtis reageer egter op die markies se brief asof laasgenoemde se voorgestelde Batawië-Mauritiusplan nog steeds bestaan. (Hy was duidelik nog nie bewus van Wellesley se nuwe opdrag uit Engeland nie. Die goewerneur-generaal se briewe met hierdie inligting het die

56. Well. aan Yonge, 1 Maart 1801, ibid., pp.435-6; Parkinson, War in the Eastern Seas, pp.168 en 173. Rainier het Bombaai op 15 April 1801 bereik.

57. Well. aan Yonge, 1 en 2 Maart 1801, Rec.C.C., III, pp. 435-9.

58. Yonge aan Dundas, 20 Maart 1801, ibid., pp.446-7.

Kaap eers in Meimaand bereik.) Soos versoek stuur die Admiraal dus 'n adviesboot, die Euphrosyne, na Batawië. Engeland se besluit om 'n ekspedisie na die Rooi See te stuur laat hom egter sy vorige belofte om drie skepe na die Mauritiusgebied te stuur hersien.

Oor Wellesley se voorbarige aanname dat hy 'n eskader by Mauritius sal hê wanneer die troepemag eendag daar aanland, spreek Curtis hom in sterk taal uit. "I cannot avoid expressing how sincerely I lament that before an Expedition of so much importance was undertaken, and for the furtherance of which dependence has been had on measures to be taken by me, and now lastly cooperation expected, His Excellency had not previously acquired the knowledge of Ships I had under my Command, the Services upon which they must necessarily be employed, and in what degree it would be in my power to assist his views", kla hy. Hoewel die Imperieuse op 18 Maart uit die Ooste teruggekom het, is sy eskader nog steeds so klein - en besig - dat hy net kans sien om een skip na Roderiguez te stuur om daar êrens met die taakmag in aanraking te probeer kom. 59)

Met die Euphrosyne se sending het dit letterlik nie voor die wind gegaan nie. Op die berugte Agulhasbank het die skip hom in so 'n kwaai storm vasgeloop dat sy boegspriet beskadig en hy onverrigtersake na die Kaap moes terugkeer. As 'n welwillendheidsgebaar laat Curtis toe maar die Imperieuse inderhaas seewaardig maak en stuur hom op 7 April saam met die Diomedé "to cooperate, if it should prove possible for them to do so, in the Expedition his Lordship has undertaken [sic]". 60) Hierdie groothartige optrede

59. Curtis aan Rainier, kol. Wellesley, genl.-maj. Baird, ens., 20 Maart 1801, ibid., pp.448-454.

60. Curtis aan Nepean, 23 April 1801, ibid., pp.469-72. Die twee skepe se opdrag was om tot einde Junie in die Ooste te bly.

sou die Admiraal nog deerlik berou, want op 13 Mei hoor hy van Wellesley dat die hele plan van die baan is! Geen wonder dat sy antwoord aan die markies verwyttend is nie ...⁶¹⁾

Teen die volgende dag het Curtis se bui klaarblyklik gesak en hoewel hy geen hulp stuur nie, verseker hy Wellesley in 'n tweede brief van sy bereidwilligheid om die Britse saak in Indië met raad en daad te bevorder. Trouens, "as far as I may be enabled to do it", belowe hy, "I will on every occasion, most zealously and cheerfully, conform to every wish of your Lordship for the general good".⁶²⁾

Hoewel van Rainier en Wellesley se mooi planne dus uiteindelik niks tereggekom het nie en al hul bespiegelings, voornemens en versoeke eintlik net vise-adm. Curtis se lewe versuur het, lewer hierdie „tussenspel" tog onomstootlike bewys van die noue verbondenheid van die Kaapse eskader aan enige Engelse aanvalsplanne in die Indiese Oseaangebied. Die groot jammerte was dat die eskader in hierdie tydperk so klein en die take wat hy moes verrig so uiteenlopend en tydrawend was dat Curtis nie in staat was om so 'n aktiewe rol in die Ooste te speel as wat hy graag sou wou nie.

Kruisvaarte na die Ooste.

Die Indiese Oseaan het dwarsdeur die tydperk 1795-1803 belangrik gebly. Danksy Napoleon se bedrywighede in die noorde, gepaard met die Franse besit van die strategies geleë Mauritius en Réunion, was dit vir die Engelse owerhede in Indië en aan die Kaap deurentyd nodig om aan hierdie gebied aandag te skenk. Een van die heel belangrikste take van die Kaapse eskader was dan ook om by elke moontlike

61. Curtis aan Well., 16 Mei 1801, ibid., pp.493-5.

62. Curtis aan Well., 17 Mei 1801, ibid., pp. 503-4. Die Kaapse regering het Wellesley se versoek om troepe geweer, maar darem 'n klompie soutproviand belowe. Einde Junie het die Penguin dan ook opdrag ontvang om 'n proviandskip na die Rooi See te begelei. Ibid., pp. 496-500, F. Dundas aan Wellesley (17 Mei) en Rec.C.C., IV, pp.14-17, Curtis aan Nepean (24 Junie).

geleentheid kruisvaarte in die Indiese Oseaan te onderneem. Hierdie taak het die een Kaapse bevelvoerder na die ander nie net sonder teëspreek aanvaar nie, maar ook met ywer aangepak en deurgevoer.

Soos reeds vermeld het vise-adm. Elphinstone al in Oktober 1795, kort voor sy eie vertrek na Indië, die Victorious en Stately vooruitgestuur met die opdrag om die Franse eilande drie weke te patrolleer voordat hulle na Madras voortgaan. Ook toe hy hom vroeg in 1796 na die Kaap moes terughaas, het Elphinstone die Stately, Rattlesnake en Echo nog eers 'n draai by Mauritius en Réunion laat maak voordat hulle hom hierheen gevolg het. ⁶³⁾ In die daaropvolgende maande was daar min geleentheid om skepe van die Kaap af weg te stuur; alle kragte moes uiteraard gemonster word om die verwagte Hollands-Franse aanslag op die Kolonie af te weer. Nietemin verseker Elphinstone vir Rainier dat dit selfs in daardie knellende omstandighede sy voorneme is "to keep the French Islands in check by detachments from the Naval Force here". ⁶⁴⁾

Na 17 Augustus 1796 het die situasie egter eensklaps verander. Nie net het die vyandelike aanval misluk nie, maar met die buitgemaakte skepe asook die versterkings uit Engeland tot hul beskikking, het die Kaapse eskader 'n gedugte mag geword, deeglik daartoe in staat om gereelde kruisvaarte na die Indiese Oseaan te onderneem. So het dit dan ook gebeur.

Einde September vertrek kapt. George Losack se eskader (die Jupiter, Sceptre, Braave, Sphynx en Crescent) met die tweeledige opdrag : hulle moet die Franse eilande patrolleer en voorts moet die Franse nedersetting by Foul Point in

63. Sien pp. 134 en 136.

64. Elph. aan Rainier, 31 Mei 1796, Rec.C.C., I, pp.380-2.

Madagaskar, waarvandaan Mauritius heel dikwels broodnodige voorraad ontvang het, skadeloos gestel word. Laasgenoemde taak is op 2 Desember met groot welslae deur die Crescent, Braave en Sphynx uitgevoer. Die hele Franse nedersetting is verwoes en boonop is vyf handelskepe wat terloops daar aangetref is, buitgemaak.⁶⁵⁾ Op 13 Januarie 1797 bereik die eskader weer hul tuishawe.

Hoewel daar in hierdie dae oorgenoeg skepe aan die Kaap was, het die nuwe bevelvoerder, skout-adm. Pringle, met 'n ernstige tekort aan bemanning te kampe gehad. Toe hy einde Maart 1797 'n kruisvaart na Mauritius beplan (onder leiding van die Ruby se kaptein, Waller), sit hy met 'n skynbaar onoorkoomlike probleem : enersyds moet die eskader getalsterk wees ten einde die Franse fregatte die hoof te kan bied indien hulle mekaar raakloop, maar andersyds moet die agterblywende mag ook darem oor genoeg manne beskik "to act against any thing which may come upon this coast". Aangesien genl.-maj. Craig nie kon voldoen aan sy versoek om 'n aantal soldate aan die Vloot af te staan nie, is die Admiraal uiteindelik genoodsaak om tog maar van elke agterblywende skip 'n paar manne te "leen" om die ekspedisie moontlik te maak.⁶⁶⁾

In die volgende agtien maande is die gereelde vaarte getrou onderneem, maar teen die begin van 1799 het Napoleon se Egiptiese veldtog en die verwagte opstand van

65. Pringle aan Nepean, 15 Jan. 1797, Rec.C.C., II, pp. 44-6; James, Naval History, I, p.374. Anderhalf jaar later was dit klaarblyklik al weer nodig om aan hierdie gebied aandag te skenk, want in Julie 1798 rapporteer skout-adm. Christian dat die Stately, Braave, Garland en Star op 'n kruisvaart is "with orders to destroy the Posts at Madagascar belonging to the Enemy". Rec.C.C., II, Bylae tot brief van Christian aan Nepean, 11 Julie 1798, p.280.

66. Pringle aan Nepean, 23 Maart 1797, Rec.C.C., II, p.67.

Tippoo Sahib in Indië selfs nog groter belangrikheid aan hierdie taak van die Kaapse eskader verleen. So verklaar kdoor. Losack in Januarie 1799 dat sy aanstaande vaart - met die Tremendous, Jupiter, Adamant en Oiseau - na die omgewing van Mauritius dit o.m. ten doel sal hê "to prevent any communication with the Enemy and those Islands". Toe die eskader uiteindelik op 11 Maart vertrek, was dit met die plan om tot einde Mei, of selfs langer indien omstandighede dit sou vereis, in die Indiese Oseaan te vertoef. 67)

Kapt. Linzee, bevelvoerder van die Oiseau, het hom op hierdie vaart onderskei. Terwyl die res van die eskader na Mauritius op pad was, is hy aangesê om na Réunion te vaar. Daar het hy een oggend voor dagbreek stilletjies twee brikke, albei met waardevolle vrag, onder die neus van die kusbatterye uit gaan „steel". Teen die tyd dat alarm gemaak is en die kanonne begin vuur het, was die Oiseau al veilig buite trefafstand. 68) Op pad terug na die Kaap het Linzee ook nog 'n draai by Madagaskar gemaak en o.m. 'n ruk in die Mosambiekkanaal rondgevaar. Die brief wat die goewerneur van Mosambiek daarna aan die Kaapse regering gerig het, wys dat die plaaslike eskader ook dár 'n taak te verrig gehad het. Nadat hy die Oiseau vir sy onlangse optrede bedank het, spreek die goewerneur nl. die wens uit "to see British Ships of War there during the Continuance of the War". 69)

67. Losack aan Nepean, 23 Jan. en 10 Maart 1797, ibid., pp. 346-7 en 382-3.

68. Hudson, Diary, p.39. Een van die buitgemaakte skepe, die La Augustine, het die Kaap op 1 Junie bereik. Teen 24 Julie was die Oiseau ook veilig tuis, "having seen nothing of the Squadron for seven weeks past". Laasgenoemdes het inderdaad eers op 23 Augustus hier aangekom. Ibid., pp. 39, 43, 45.

69. Goew. van Mos. aan F. Dundas (vert.), 8 Julie 1799, B0 87 (pp.nie genommer nie). Hoewel die Kaapse regering later spesifiek deur die Portugese versoek is om 'n paar fregatte na die kanaal te stuur ter beskerming van hul skeepvaart, lewer amptelike bronne nie bewys dat die eskader wel sy bedrywighede soontoe uitgebrei het nie.

'n Interessante uitvloeisel van hierdie kruisvaart was dat kdoor. Losack besluit het om alle vreemde skepe in ons hawens aan te hou totdat die volgende eskader veilig onderweg was. Die rede hiervoor was dat die Deense kotter Forsoget hulle tydens die pas afgelope vaart voorgespring en die owerhede op Mauritius van hul koms gewaarsku het. Hoewel die eskader onder die Spaanse vaandel gevaar het, is hulle dus dadelik herken. 70)

* * * * *

Dat 'n roetinekruisvaart 'n heel onverwagte wending kon neem, was natuurlik niks ongewoons nie. Op 20 Oktober 1799 het die Tremendous en Adamant die Kaap verlaat, met die prosaïese opdrag : "to cruize off the Isle of France". En tog was dit juis op hierdie vaart dat die twee Kaapse skepe daarin sou slaag om die berugte Franse fregat Preneuse sy nekslag te gee. 71)

Net die volgende jaar het die Adamant weer by Mauritius twee „interessante" ondervindings gehad. Op 28 Julie 1800 is genl. Malartie, goewerneur van die eiland, oorlede. Hy is voorlopig in 'n tydelike graf weggelê tot einde Augustus toe die amptelike teraardebestelling met volle militêre eerbewys en heelwat prag en praal plaasgevind het. Kapt. Hotham se "blockading squadron", wat die gebied 'n paar dae tevore bereik het, moet op die een of ander wyse die snuf in die neus gekry het, want op die dag van die begrafnis "[they] came down from windward, and lay by, off the entrance of the harbor, with their colors [sic] hoisted half mast, and firing minute guns". 72)

70. Hudson, op.cit., p.46 (27 Aug.1799).

71. Sien hoofstuk VI vir meer besonderhede. Tydens hierdie vaart is boonop twee brikke en 'n sloep buitgemaak. Hudson, op.cit., p.60.

72. R.J.Cleveland, In the forecandle; or Twenty-five years a sailor, New York, circa 1842, pp.133-4, 141.

Nie lank na hierdie lofwaardige gebaar nie moes die einste eskader egter hul koppe in skaamte laat sak. Op die oggend van 12 September 1800, teen dagbreek, is gewaar dat 'n Hamburgse handelskip, die Sea Nymph, in die nag tussen die eskader en die land ingeglip het en nou reeds naby Round Island vaar. Met bollende seile het die Adamant (50) en Lancaster (64, kapt. Larcom) hom agternagesit. Kort voordat hul prooi die hawe-ingang kon bereik, het eers die Lancaster en toe sy maat 'n volle laag op hom gevuur. Só naby was hulle dat van die koeëls selfs die land bereik het, maar helaas, die uitwerking was so gering dat die Sea Nymph die hawe bykans ongeskonde bereik het - ten aanskoue van 'n groot menigte juigende toeskouers aan wal. Volgens 'n ooggetuie was dit haas ondenkbaar "how two such formidable broadsides could be directed, from so short a distance, against so large an object without destroying it; and that they produced no injury, seemed almost miraculous". 73)

Dieselfde aand nog is die eskader in ere herstel. Hoewel die Sea Nymph teen hierdie tyd in 'n oënskynlik onaantasbare posisie was - diep binne-in die hawe met 'n tros aan 'n wagskip vasgemaak, met drie kaperskepe om hom te verdedig en die kusbatterye byderhand - wou kapt. Hotham nog nie kopgee nie. Teen sononder glip die skeepsbote, vol vrywilligers, in die water. 74) Hulle word spoedig gewaar, met die gevolg dat 40 soldate op die Sea Nymph gaan stelling inneem en die kusbatterye inderhaas beman word.

Van 2000 af bars 'n gesamentlike geweer- en kanonvuur op hulle los - maar die bootjies vaar voort. Op haas ongelooflike

73. Ibid., p.134.

74. Een van die offisiere wat saam is, was lt. Fothergill, 'n man wat hom reeds in Sept. 1799 in Algoabaai onderskei het. (Sien hoofstuk VI)

wyse slaag hulle daarin om hul doelwit te bereik en met die soldate af te reken. Vervolgens sny hulle die skip los en sleep hom sowaar die hawe uit "under the most dreadful fire we ever witnessed". Teen 2200 bereik die bote die Adamant, met hul buit nog steeds in hul besit. Dit verbaas 'n mens dus nie dat een van die skeepsoffisiere die klein bende se optrede bestempel as synde sonder weerga "for gallantry and daring enterprise". 75)

Voordat hulle Tafelbaai op 20 November binnegeseil het, het die eskader nog heelwat welslae behaal en selfs in een stadium binne elf dae ses prysskepe gebuit. 76) Geen wonder nie dat hul vertrek van Mauritius veral deur die handelaars met groot blydschap begroet is. Die feit dat een waarnemer kon konstateer dat die verlies van so baie kusvaarders "had caused the ruin of some families and the distress of many" bewys dat die veeleisende en gevaarlike togte wat die Kaapse eskader so getrou onderneem het, geensins tevergeefs was nie. 77)

* * * * *

Dikwels is met 'n kruisvaart twee vlieë met een klap geslaan. Na die Van Jaarsveld-opstanden die daaropvolgende grensoorlog waartydens die Franse ook 'n poging tot inmenging aangewend het, 78) het dit nodig geword om meer aandag aan

-
75. Brief aan die redakteur van 'n offisier van die Kaapse eskader, 13 Maart 1802, Naval Chronicle, VIII, p.31-2. Ongelukkig vir die dapperes het 'n deel van die Sea Nymph se vrag bestaan uit 'n kas met meer as 1600 Franse boeke. 'n Mens kan maar net hoop dat die veiling deur 'n geesdriftige bibliofiel bygewoon is! (Cape Town Gazette, I, No.25, 7 Febr. 1801.)
76. C.T.G., I, No.8, 14 Okt. 1800; ook I, No.15, 22 Nov.1800.
77. Cleveland, In the forecastle, p.135.
78. Sien hoofstuk VI.

die oostelike gebiede van die Kolonie te skenk. Toe die Jupiter en Star op 30 Januarie 1800 op 'n vaart na Mauritius vertrek, kry hulle dus die ekstra opdrag om op sowel die heen- as terugvaart die Ooskus te besoek. 79) Ook aan die Diomede en Imperieuse, wat op 7 April 1801 na Roderiguez vertrek het om met Wellesley se beoogde aanval op Mauritius te gaan help, is 'n bykomstige taak opgelê. Onderweg na hul bestemming moes hulle gou eers by Port Louis gaan inloer.

Hierdie „ekstra opdrag" het nogal goeie vrugte afgewerp, want sommer by sy aankoms daar (op 12 Mei) het kapt. Elphinstone (Diomede) 'n Hamburgse brik buitgemaak. Boonop het hy 'n vragskip uit Bordeaux só gejaag dat laasgenoemde gestrand het en net daar deur die Diomede se bemanning aan die brand gestee is. 80)

Tydens hul terugreis het die twee skepe weer 'n paar dae in die omgewing van Mauritius en Réunion deurgebring en drie klein brikke buitgemaak. Daarbenewens "[they] took several, and run [sic] on shore and destroyed several other, of the small Vessels belonging to the Islands of France and Bourbon". 81)

Net voor die nuus van die voorlopige vredesooreenkoms in Oktober 1801 die Kaap bereik het, het die Penguin nog „vir oulaas" 'n kruisvaart na die Franse eilande onderneem. Klaarblyklik het selfs hierdie laaste vaart darem minstens op

79. Curtis aan Nepean, 5 Maart 1800, Rec.C.C., III, pp.74-8.

80. Curtis aan Nepean, 29 Julie 1801, Rec.C.C., IV, pp.50-1.

81. Curtis aan Nepean, 26 Aug. 1801, ibid., pp. 55-8. Op 20 Augustus 1801 was die Diomede en Imperieuse velig terug in Simonsbaai.

onregstreekse wyse waarde gehad, want kort na die Penguin op 13 Februarie 1802 veilig in Tafelbaai terug was, berig die Cape Town Gazette dat die skip se aankoms by Mauritius twee kaperskepe daar vasgekeer het. ⁸²⁾

Vir 'n slotbeskouing oor die volgehoue optrede van die Kaapse eskader in die Indiese Oseaan (in samewerking met hul „Oosterse" kollegas) laat ons Barrow aan die woord. "In the late war", skryf hy (dalk effe oorgeesdriftig), "our cruizers [sic] from the Cape kept the Southern Ocean completely clear of the enemy's ships, and allowed the Indian squadron to make such choice of their cruizing [sic] ground, that between the two, not a French frigate escaped, nor scarcely a single privateer remained on the Mauritius station for some time before the close of the war". ⁸³⁾

(B) OPTREDE IN DIE ATLANTIESE OSEAAN.

Op 5 Oktober 1796 verklaar Spanje formeel oorlog teen Engeland - en skep sodoende vir die Kaapse eskader 'n ekstra taak! Vanweë die Spaanse belange in Suid-Amerika sou dit voortaan vir die Kaap belangrik wees om nie net ooswaarts nie, maar ook in die Weste 'n ogie te hou.

In Maart 1797 stuur skout-adm. Pringle dus vir kapt. Brisbane met die Oiseau "off the Rio de la Plata" om op die Spaanse handel toe te slaan en tegelykertyd alle moontlike inligting aangaande die nuwe vyand se bewegings in te win. Pringle was van mening dat dié rivier die wegspringplek sou wees van enige aanslag wat die Spanjaarde moontlik teen die Kaap kon beplan. Die Admiraal besluit derhalwe om geen risiko

82. C.T.G., I, No.18, 20 Feb. 1802. (Die regering het die Cape Town Gazette op 10 Okt. 1801 oorgeneem. Die uitgawe van 24 Okt. is dus weer as Vol.I, No.1 bestempel.)

83. Barrow, Travels, II, pp. 238-9.

te loop nie; eerder plaas hy 'n ekstra las op sy eskader se skouers. "I mean if possible to keep a Frigate constantly on that part of the Coast", rapporteer hy aan Nepean. ⁸⁴⁾

Pringle het sy woord gestand gedoen, en sy beleid is deur sy opvolgers voortgesit. In die geskrifte van hierdie periode kom die verwysings na Kaapse fregatte wat mekaar op die Suid-Amerikaanse kus gaan aflos dan ook met eentonige gereeldheid voor.

Sonder vrug was hierdie moordende togte gelukkig nie. Etlike vyandelike handelskepe is in die loop van die jare buitgemaak en boonop kon die Kaapse bevelvoerder staatmaak op gereelde inligting aangaande skeepsbewegings in daardie geweste. Op 29 Julie 1797 bv. keer kapt. Andrew Todd met die Braave van sodanige tog terug. Van die vyand se skepe het hy niks gewaar nie, maar op 3 Julie het hy tog 'n heel interessante gesprek met die bevelvoerder van 'n Portugese handelskip gevoer en o.m. verneem dat die Portugese 'n mag van vyf slag-skepe by St. Catherine-eiland en die Franse, weer, vier kruisers "on the Coast" het. Laasgenoemdes het kort tevore, in medewerking met 'n Spaanse fregat, nie minder nie as vier Portugese handelskepe buitgemaak. Geen wonder nie dat Todd aan sy admiraal kon berig dat "the Portuguese entertained great apprehension for the safety of Rio de Janeiro". ⁸⁵⁾

Bevestiging van verskerpte Spaanse bedrywigheid in hierdie gebied is vroeg in 1798 verkry van 'n buitgemaakte Spaanse skip, die Union. Volgens sy segsman is die vestingswerke by Montevideo uitgebrei en die garnisoen versterk. Bowendien het die vlootmag daar aangegroei tot drie lynskepe en "several frigates or armed Vessels". ⁸⁶⁾

84. Pringle aan Nepean, 23 Maart 1797, Rec.C.C., II, p.67.

85. Pringle aan Nepean, 17 Aug. 1797, ibid., pp. 152-3.

86. Mac. aan H. Dundas, 1 Mei 1798, ibid., pp. 248-51.

In Desember van dieselfde jaar is weer aan kdoor. Losack berig dat "a number of Vessels have Sailed [sic] and are about to Sail from the River Plate with Provisions etc. for the Isle of France". So iets moes tot elke prys verhoed word; gevolglik kry die Hope opdrag om die gebied 35° tot 36° S., 18° tot 22° W. deeglik te patrolleer en enige verdagte skeepsbewegings dadelik te kom aanmeld. 87)

* * * * *

Met die ontvangs op 12 Maart 1800 van 'n geheime brief van die Admiraliteit het die kruisvaart na die Weste meteens 'n meer dringende kleur gekry. Die Engelse regering het oënskynlik inligting gekry dat 'n Franse eskader uitgerus word vir diens in die Indiese Oseaan en dat dit op pad na die Ooste moontlik die Rio de la Plata-gebied sou aandoen. Die opdrag aan vise-adm. Curtis was dus "to keep (ek onderstreep) a Cruizer [sic] off that River ... 'in order to watch its motions". 88) Klaarblyklik is selfs 'n aanval op die Kaap nie onmoontlik geag nie, want toe goewerneur Yonge deur die Admiraal in die geheim ingelaat word, het hy genl.-maj. Dundas onmiddellik beveel om die Kaapse verdediging op te knap. 'n Aantal nuwe seinposte is selfs opgerig. 89)

Gelukkig is die meeste van bogenoemde vermoedens nie verwesenlik nie. Die Franse fregatte het wel deeglik hul verskyning naby Brasilië gemaak en daarna by die Rio de la Plata 'n aansienlike som geld en heelwat proviand van die Spaanse goewerneur ontvang. Op 9 Augustus het een van die Franse skepe selfs in daardie geweste 'n potjie geloop met die Wellesley, maar van 'n aanval op die Kaap of 'n deurvaart na Mauritius het uiteindelik niks gekom nie. 90)

87. Losack aan Brine, 27 Des. 1798, Order Book of Capt. Augustus Brine.

88. Curtis aan Nepean, 17 Mei 1801, Rec.C.C., III, pp.500-502; Curtis aan Nepean, 11 Jan. 1801, ibid., pp.400-404.

89. Yonge aan H. Dundas, 22 Okt. 1800, ibid., pp.333-6.

90. Ibid.

Vir vise-adm. Curtis, hier aan die Kaap, was die prentjie maande lank natuurlik alles behalwe helder. Sonder enige definitiewe inligting tot sy beskikking was hy verplig om vir die ergste gereed te wees en, in elk geval, sy opdrag stip uit te voer. (Meer as 'n jaar later skryf die Admiraal half verwyttend aan die Admiraliteit: "Having received no subsequent instruction from their Lordships on the subject, I feel myself not at liberty to annul the appointment without their Lordships' authority for so doing".)⁹¹⁾

Op die breë skouers van die Kaapse eskader rus daar dus van middel 1800 hierdie bykomende las : twee van sy reeds uitgedunde getal skepe sou voortaan feitlik voortdurend deur die nuwe verpligting besig gehou word, want die plaasvervanger moes betyds vertrek om sy voorganger op sy pos (5,000 myl ver!) te gaan aflos. Berigte soos : "The Tremendous sailed on the 7th instant to relieve the Diomedé" word nou iets alledaags aan die Kaap. ⁹²⁾

* * * * *

Hierdie kruisvaarte na die Suid-Amerikaanse kus was voorwaar geen plesiertoggies nie. Daarvan kon veral die Tremendous getuig. Op 29 Julie 1800 het die skip Simonstad in 'n erg beskadigde toestand bereik na 'n vaart in die Indiese Oseaan. ⁹³⁾ Veel blaaskans was daar egter nie, want skaars was die skade herstel of die Tremendous moes al weer koers vat - nou na die Rio de la Plata. En dié keer sou dit nie minder nie as sewe maande duur voordat hy en die Star, wat hom vergesel het, weer die Kaapse waters bereik! Van 7 September 1800 tot 10 April 1801 het hierdie marathonvaart geduur. Wéér het die see sy tol geëis, dié maal in so 'n mate dat die Tremendous se grootmas heeltemal vervang moes word. ("A heavy job for us", verklaar vise-adm. Curtis

91. Curtis aan Nepean, 17 Mei 1801, ibid., pp. 500-502.

92. Curtis aan Nepean, 30 Sept. 1800, ibid., pp. 301-2.

93. Curtis aan Nepean, 6 Aug. 1800, ibid., pp. 206-7; C.T.G., I, No.1, 16 Aug. 1800.

meewarig.) ⁹⁴⁾ Bowendien was daar niks tasbaars om te toon nie, want die skepe het hier aangekom met leë hande; geen vyandelike skip is buitgemaak nie. ⁹⁵⁾ Om die kroon te span het hierdie vaart nog boonop die Star se loopbaan aan die Kaap kortgeknip. Die skip was by sy aankoms hier in so 'n bedenklike toestand dat 'n onmiddellike ondersoek gelas is. Die eerste bevinding was : "'not worth Repair'" ⁹⁶⁾, maar na 'n herondersoek deur John Orsmond (van die Lancaster) en twee ander skeepstimmermans is besluit om die Star nog 'n kans te gee. Pleks van die skip summier aan die diens te onttrek stuur die Admiraal hom dus terug Engeland toe. ⁹⁷⁾

Nie net die skepe nie, maar ook die bemannings het kwaai deurgeloop op die vaarte na Suid-Amerika. Na die terugkeer van die Lancaster (op 4 Junie 1801) doen vise-adm. Curtis dan ook soos volg verslag : "Having been at Sea Nineteen Weeks a great number of her Men were considerably afflicted with the scurvy". ⁹⁸⁾

* * * * *

Die ironie van die saak was dat die Suid-Amerikaanse gebied uiteindelik tog nie 'n werklike bedreiging vir die Engelse ingehou het nie. Teen die einde van 1800 het die Spanjaarde maar net twee fregatte en 'n korvet by Rio de la Plata gehad, terwyl die Portugese mag aansienlik versterk is deur die aankoms by Rio de Janeiro van twee lynskepe. ⁹⁹⁾

94. Curtis aan Nepean, 17 Mei 1801, Rec.C.C., III, pp.500-502.

95. Curtis aan Nepean, 23 April 1801, ibid., pp.469-72.

96. Curtis aan Nepean, 27 Mei 1801, Rec.C.C., IV, pp.3-5.

97. Curtis aan Nepean, 24 Junie 1801, ibid., pp.14-17.

98. Ibid.

99. Yonge aan H. Dundas, 12 Jan. 1801, Rec.C.C., III, pp. 407-8.

Maar - nog steeds ontvang Curtis geen nuwe opdrag uit Engeland nie ...

Uiteindelik besluit die Admiraal om op eie verantwoordelikheid te handel. Geheime inligting wat by 'n vyandelike agent (die heer Prediger) gevind is ¹⁰⁰⁾ en die bedreiging vir die Kaap wat daarin vervat was, laat hom finaal besluit om die vaarte na Rio de la Plata te staak. Vroeg in Junie 1801 word die Euphrosyne dus gestuur met 'n boodskap aan die Jupiter om onmiddellik terug te keer.

In sy verslag aan die Admiraliteit sit Curtis sy beweegredes noukeurig uiteen (hy besef immers die ernstige implikasies van sy optrede), verseker sy hoofde dat hy handel "according to what I deem best for His Majesty's Service" en sluit af met 'n stelling wat terselfdertyd bewys lewer van die moeilike posisie waarin alle bevelvoerders van die Kaapse eskader hulle by geleentheid bevind het. "Their Lordships are aware", skryf hy, "that Officers removed at such a distance from them as I am, must according to events act conformably to their own Judgment as the exigency of the case may require". ¹⁰¹⁾

Hierdie heel laaste patrollievaart (van die Jupiter) het nogal tasbare gevolge gehad. Teen die tyd dat sy skip Rio de Janeiro op 13 Julie 1801 bereik het, het kapt. Losack reeds vier skepe buitgemaak en Kaap toe gestuur. ¹⁰²⁾ Die Jupiter self het egter byna in die slag gebly. Op sy terugvaart het kapt. Losack weer Rio de Janeiro aangedoen en daar verneem dat die vyandelike vlootmag in die Rio de la Plata-

100. Sien hoofstukke III en VII. (b. 24)

101. Curtis aan Nepean, 24 Junie 1801, Rec.C.C., IV, pp. 14-17.

102. C.T.G., I, No.54, 22 Aug. 1801.

gebied sedert sy vertrek tot nege slagskepe vermeerder is, tw. twee Spaanse linskepe, vyf Spaanse fregatte en twee Franse fregatte. Hy is dus net betyds daar weg.

Vise-adm. Curtis het hierdie inligting dadelik gebruik om sy gewaagde beslissing te regverdig. Drie weke nadat die Jupiter Simonsbaai (op 17 September) bereik het, skryf hy soos volg aan Nepean : "From the abovementioned encrease [sic] of the Enemy in the Rio de la Plata, my annulling the appointment of a Ship to cruize [sic] on that station may be considered as a fortunate circumstance". ¹⁰³⁾ Min het die Admiraal kon raai dat die voorlopige vredesooreenkoms skaars vyf dae tevore onderteken is. ¹⁰⁴⁾ Sy bekommernis was dus verniet.

(C) BELONING. (Met spesiale verwysing na die Admiraliteitshof.) Voordra

Soos uit die voorafgaande bladsye duidelik blyk, was 'n belangrike aspek van die Vloot se aanvalstaak aan die Kaap die benadeling van die vyand se handel deur op sy koopvaarders toe te sak. Vir die vlootoffisiere was dit 'n dubbel aangename taak : nie net het hulle sodoende landsdiens verrig nie, maar boonop kon hulle op die waarde van die buit as 'n welkome meevaller reken.

Ten tye van die verowering van die Kaap was die Franse skepe al lank wettige buit, en 'n enkele dag voor die amptelike oorgawe word in 'n order-in-rade "general Reprisals ... against the Ships Goods and subjects of the United Provinces" aangekondig.¹ Teen daardie tyd het Elphinstone se eskader egter reeds vyf kompanjieskepe in hul besit gehad! Kort daarna (op 20 Oktober)

103. Curtis aan Nepean, 6 Okt. 1801, Rec.C.C., IV, pp.76-8.

104. Sien hoofstuk III.

105. Oorlogsministerie aan Clarke, 16 Jan. 1796, Rec.C.C., I, pp. 311-3; Craig aan H. Dundas, 14 Feb. 1796, ibid., p.330.

Hierdie syfers gee egter nie die volledige prentjie nie, want in etlike gevalle is gebuite skepe vernietig en het hulle dus nooit by die Kaap uitgekom nie. ¹¹²⁾

Dat die Kaapse eskader veral in die laaste helfte van die besettingstydperk nog soveel kon vermag terwyl sy take eintlik glad te veel vir sy getalle was, getuig van die besondere ywer en vermoë van vise-adm. Curtis, sy offisiere en manskappe. Op 1 November 1800 kry die eskader, en veral sy bevelvoerder, dan ook in 'n hoofartikel 'n welverdiende pluimpie van die Cape Town Gazette. "At no period of the war", aldus die blad, "has the navy in this part of the world been more successful than under the judicious directions of Vice Admiral Sir Roger Curtis. The number of prizes now in Table Bay, and those expected to arrive, will, in some measure, compensate the fatigue our tars experience in defending this colony, and the interception of those supplies expected by the enemy at the Mauritius". ¹¹³⁾

Instelling van 'n Admiraliteitshof.

Juis die onmiddellike welslae wat Elphinstone se eskader hier behaal het, het die instelling van 'n Admiraliteitshof aan die Kaap dringend noodsaaklik gemaak. "We are greatly at a loss for a Court of Admiralty", skryf die Admiraal reeds in Junie 1796 aan Henry Dundas. Dit is immers die dure plig van vlootoffisiere om die vyand se skepe te probeer buitmaak. Dit doen hulle dan ook. Maar wat staan hulle daarna te doen as daar niemand is om die saak verder te voer en uitsluitel te gee nie? ¹¹⁴⁾ Die uiteindelijke gevolg is s.i. maklik voorspelbaar : "Murmurs and discontent will certainly arise among the Ships Companies

112. Pringle aan Nepean, 15 Jan. 1797, Rec.C.C., II, pp.44-6.

113. C.T.G., I, No.12, 1 Nov. 1800. Die geldelike voordeel wat kapteins, offisiere en manskappe van hul buit gekry het, word in hoofstuk X bespreek.

114. Elph. aan H. Dundas, 25 Junie 1796, Rec.C.C., I, pp.393-6.

from this cause". 115)

En wat van die smokkelhandel wat op groot skaal deurskepe onder vals vaandels gedryf word? Sodanige vaartuie, dikwels nogal met Britse gesagvoerders, kom gereeld hier aan - "daring and defying the vigilance of Justice". Die Vloot, wat maar al te gewillig is om hieraan 'n einde te maak, se hande is egter afgekap sonder 'n bevoegde hof om die oortreders vas te vat. 116) Dit ly dus geen twyfel nie; die nood is hoog.

Gelukkig was die uitkoms ook naby. Nie net was die Admiraliteitshof in Engeland 'n oorbekende instelling nie, maar ook die gebruik om sulke howe in hul kolonies te stig was al jare lank gevestig. (Reeds in 1662 is sodanige hof in Jamaika ingestel.) 117) Elphinstone se versoek val dus nie op dowe ore nie.

In Engeland het die vlootowerhede in 'n versoekskrif aan die koning die Admiraal se woorde onderskryf, met die gevolg dat hulle op 6 Januarie 1797 magtiging verkry om aan die Kaap "a Vice Admiralty Judge and other proper Officers for a Court of Vice Admiralty" aan te stel. 118) Op dieselfde dag benoem George III ook vir lord Macartney, luit.-goew. Dundas (voorlopig ook regter van die Vise-admiraliteitshof), Andrew Barnard (sekretaris van die regering), vise-adm. Elphinstone (wat die Kaap intussen al verlaat het!) en ook alle vlagoffisiere of skeepsbevelvoerders wat binne die jurisdiksie van die Kaap val, as sy kommissarisse hier te lande, met die mag "to call and assemble a Court of Admiralty on Shipboard or Land ... for the hearing and final determination of any case of piracy Robbery and Felony ... and to give Sentence and Judgment of Death and to award Execution

115. Elph. aan H. Dundas, 8 Sept. 1796, ibid., pp.458-9.

116. Elph. aan H. Dundas, 25 Junie 1796, ibid., pp. 393-6.

117. Encyclopaedia Britannica, I, p.173.

118. Magtiging aan Admt., 6 Jan. 1797, Rec.C.C., II, pp.27-8.

of the Offenders convicted". 119)

Uit bogaande blyk duidelik dat hier eintlik van twee heeltemal afsonderlike liggame sprake is. Die sg. "Court of Admiralty", bestaande uit die koning se kommissaris (van wie die regter van die Vise-admiraliteitshof een was) of hul benoemdes, sou net te doen hê met seerowery, verraad en ander ernstige oortredings ter see. Daarenteen sou die "Court of Vice Admiralty", met sy enkele regter, die antwoord op Elphinstone se probleme verskaf deur hom te bepaal tot onderdrukking van smokkelhandel, die verbeurdverklaring van buit, esm. 120)

Admiraliteitshof.

Die Kaap se Admiraliteitshof - ook "Court of Piracy" genoem - 121) het in al die jare van die eerste Britse besetting net twee maal byeengekom. En sommer met die intrap het die plaaslike eskader gesorg dat die hare waai!

Op 26 Junie 1798 vergader die hof om vier muiters van die E.O.I.K.-skip Princess Charlotte op 'n klag van "Piracy and Felony" te verhoor. Die volgende kommissaris was teenwoordig : lord Macartney as president van die hof, genl.-maj. Dundas, John Holland (regter van die Vise-admiraliteitshof), Andrew Barnard, skout-adm. Christian en vier skeepskapteins, tw. George Losack (Jupiter), lord Augustus Fitzroy (Imperieuse), Andrew Todd (Trusty) en Thomas Alexander (Sphynx).

119. Skepping van 'n Admiraliteitshof, 6 Jan. 1797, ibid., pp. 28-34. Sien ook : H 1 ("Letters Patent").

120. In die aanhef van hierdie hof se dekrete lui dit o.m. : "To hear and determine ... all manner of Causes as to Ships and Goods seized and taken as Prize". BO 11, p.167.

121. Curtis aan Nepean, 21 Maart 1801, Rec.C.C., III, pp. 455-7.

Ten aanvang het die president die voorgeskrewe eed afgelê en vervolgens vir Dundas beëdig. Toe hy hom daarna, volgens die orde van die stigtingsakte van 1797, tot die regter van die Vise-admiraliteitshof wend, het die Admiraal onmiddellik beswaar gemaak. ¹²²⁾ Vir lord Macartney het hierdie optrede nie as 'n verrassing gekom nie, want skout-adm. Christian het hom reeds tevore gewaarsku dat hy nie genoeg neem met die voorrang wat in die stigtingsakte geïmpliseer is nie. By daardie geleentheid was die goewerneur se reaksie "that there was no question of precedence, but of fulfilling a duty, and that the Members of the Court could not regularly be sworn, or sit in any other order than that in which they were named and appointed by the Commission". Hy het selfs voorgestel dat die Admiraal liever glad nie die hofsitting moet bywoon nie as om daár te kom protes aanteken. Daartoe wou Christian egter nie instem nie. ¹²³⁾

Die goewerneur het hom dus nie aan skout-adm. Christian se beswaarmakery gesteur nie, maar doodluiters voortgegaan om Holland te beëdig. Toe hy daarna vir Andrew Barnard nader roep, was al vier die skeepskapteins egter dadelik op die been om kapsie te maak. Ten einde 'n redetwistery te vermy, het Macartney die hof verdaag sodat die vlootoffisiere hul besware op skrif kon stel.

In sy daaropvolgende verklaring beroep Christian hom op die bepalinge van 'n wet uit die bewindstydperk van Willem III wat, volgens hom, o.m. handel oor "the Points of the Naval precedence Established by the Rules of the Admiralty Board" - en daarvolgens móét hy bo die regter van die Vise-admiraliteitshof voorrang kry. Dring hy nie daarop aan nie, sou hy hom dus skuldig maak aan wetsoortreding. Daarvoor

122. BO 12, pp. 5, 13-19.

123. Mac. aan H. Dundas, 7 Julie 1798, Rec.C.C., II, pp. 274-7.

sien die Admiraal nie kans nie. Gevolglik is dit sy voorname om hom aan die verdere verrigtinge van die hof te onttrek tensy "the Latter [sic] and Spirit of the Act ... be complied [sic] with". 124)

Die vier kapteins beroep hulle ook almal op Willem III se wet. Losack noem die perd by sy naam en beweer dat die betrokke wet spesifiek voorskryf dat admiraals (van alle range) voorrang geniet bo die regter van die Vise-admiraliteitshof "and that the Commanders of His Majestys Ships of War do take precedence immediately after the said Judge". Macartney se optrede maak s.i. die hofsitting dus letterlik onwettig. 125)

Hoewel die vlootoffisiere op die oog af 'n sterk saak gehad het, wou die goewerneur hom nie laat oorreed nie. Nadat Christian-hulle die hofsaal verlaat het, het die orige kommissarisse doodeenvoudig hul benoemingsreg gebruik om die lede van die hof tot die voorgeskrewe getal van sewe aan te vul. 126) Daarna kon die saak in alle erns begin.

Na etlike sittings het die president uiteindelik op 5 Julie uitspraak gelewer. Drie van die beskuldigdes (Mills, Newberry en Laws) is ter dood veroordeel, terwyl William Guttridge vrygespreek is. Macartney, oud en al geneig om ingedagte te raak, het egter Guttridge se naam in plaas van Newberry s'n gelees terwyl hy die doodsvonnisuitspraak het. Die hof moes dus ewe getroos die volgende dag nog 'n slag vergader sodat Newberry opnuut gevonniss kon word. 127)

124. BO 12, pp. 5, 7.

125. Ibid., p.9.

126. Kennard Smith, bevelvoerder van die kompanjieskip Minerva, en twee Kaapse sakemanne, Michael Hogan en en John Robertson, was die vlootmanne se plaasvervangers.

127. BO 12, pp.187-9. Desnietemin het Newberry tog die galg vrygespring, want op 27 Maart 1799 is al drie veroordeeldes deur die koning begenadig. BO 52, p.98 en BO 56, pp.407-8.

In sy kommentaar op Macartney se verslag oor die gebeure gee Henry Dundas nie net die goewerneur gelyk nie, maar spreek hy selfs sy besorgdheid uit oor die houding wat die Vloot ingeneem het. Hy aanvaar nietemin dat hul "mistaken determinations" spruit uit 'n pligsgetroue ywer om die eer van hul beroep te handhaaf; daar bestaan derhalwe darem nie "any just ground of censure" nie. 128)

Gelukkig het hierdie meningsverskil tussen die goewerneur en admiraal nie tot 'n breuk tussen Regering en Vloot gelei nie. Inteendeel; Macartney het hom gehaas om die Engelse regering te verseker dat hierdie verskil tussen hom en Christian al haakplek in hul verhouding is en " [that it] has had no other effect but depriving me of the pleasure of his company and the benefit of his assistance on the trial". 129)

* * * * *

Byna drie jaar verloop voordat die Kaap se Admiraliteits-hof (dié keer deur goewerneur Yonge ook "Commission Court" genoem) 130) weer vergader - en wéér loop die Vloot en die goewerneur 'n potjie.

By hierdie geleentheid lewer protokol geen probleem nie. Nadat Yonge op 19 Maart 1801 self die eed afgelê het, aldus die notule, " [he] administered the same Oath to all and every the rest of the ... Commissioners", tw. Dundas, Holland, Barnard, vise-adm. sir Roger Curtis, kapt. Hotham (Adamant) en kdr. Curtis (Rattlesnake). 131) Klaarblyklik het Yonge sy voorganger se volgorde behou en het die Admiraal-hulle dit ewe gelate aanvaar, want drie dae later laat weet lady Anne Barnard leedvermakerig aan Macartney "that the Navy have stroak'd down their prowd [sic] stomach, and sit quietly in their places now". 132)

128. Oorlogsministerie aan Mac., 15 Des. 1798, Rec.C.C., II, pp.309-13.

129. Mac. aan H. Dundas, 7 Julie 1798, ibid., pp. 274-7.

130. B0 12, p.201.

131. Ibid., pp.195-6.

132. Anne Barnard aan Mac., 22 Maart 1801, aangehaal in Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope, pp.272-4.

Eintlik het die onenigheid dié keer vóór die hofsitting tot uiting gekom. Op 30 Maart 1800 het kapt. Charles Elphinstone van die Diomede, wat indertyd saam met die Tremendous en Star die Rio de la Plata-gebied gepatrolleer het, die Chesterfield betrap, ¹³³⁾ besig om onwettige handel te dryf met die Spanjaarde "and part of her Crew corresponding with him in a treasonable and traitorous manner". Hy het die skip dus aangehou en in Januarie 1801 saamgebring Kaap toe met die doel om dit later vir verhoor Engeland toe te stuur, "thinking at that Time there was no Tribunal competent to take cognizance of these Offences in this Colony".

Die skille het egter gou van sy oë geval. Eers het die Vise-admiraliteitshof op die skip beslag gelê hangende sy bevindings, en daarna het die goewerneur hom verwittig dat hy wel deeglik die mag het om self 'n Admiraliteitshof te benoem om die here Brooks (bevelvoerder) en Mortlock (skeepskoopman) hier te verhoor - soos laasgenoemdes trouens versoek het. ¹³⁴⁾ Hiermee het kapt. Elphinstone nog vrede, maar toe Yonge hulle op 12 Maart borgtog toestaan, het hy die goewerneur trompop daarvan beskuldig dat sy optrede "both illegal and unprecedented" is. ¹³⁵⁾

Toe die hof op 23 Maart vergader, het Elphinstone deur middel van 'n versoekskrif gevra dat al die korrespondensie tussen hom en Yonge gelees word. Net 'n gedeelte is egter dié dag gelees, met die gevolg dat die onthutste Elphinstone op 26 Maart nog 'n versoekskrif voorlê: lees óf alles, óf sluit hierdie petisie by die notule in. Laasgenoemde alternatief is - seker met 'n sug van verligting - aanvaar, ¹³⁶⁾

133. BO 12, pp. 198-200.

134. Kapt. Elph. aan H. Dundas, 23 Maart 1801, Rec.C.C., III, pp.458-9; Yonge aan kapt. Elph., 4 Maart 1801, BO 54, pp. 29-30; BO 12, pp.200-201.

135. Bylae I in brief van kapt.Elph. aan Yonge, 15 Maart 1801, Rec.C.C., III, pp.459-60.

136. BO 12, pp. 197-204.

en daarna kon die saak begin.

Die hoofklag teen Brooks en Mortlock was dat hulle met Sy Majesteit se vyande geheul het. Op 16 April het die hof hulle albei skuldig gevind, maar darem aan die koning se genade opgedra. 137)

Vise-admiraliteitshof.

Van veel groter belang vir die Kaapse eskader was die Vise-admiraliteitshof, oftewel "prize court", aan wie die kapteins buitgemaakte of gearresteerde skepe vir 'n beslissing moes uitlewer. Dit help nie om doekies om te draai nie; patrioties was die seemanne wel, maar dat die vooruitsig op geldelike voordeel (veral vir die offisiere) 'n belangrike rol in hul loopbane gespeel het, is ewe seker. 138) Die Amerikaanse skeepskaptein Cleveland, wat in 1807 'n paar dae op 'n Britse fregat deurgebring het, berig trouens soos volg oor die offisiere met wie hy kennis gemaak het : "The all-absorbing theme of conversation while I was with them, was their prizes". 139)

Tot tyd en wyl John Holland, die eerste regter van die Kaap se Vise-admiraliteitshof (en sommer ook posmeester-generaal) in Februarie 1798 hier aangekom het, 140) moes die Vloot by geleentheid van die Raad van Justisie se dienste gebruik maak. So het vise-adm. Elphinstone bv. die Amerikaanse skip Argonaut, wat hier deur hom aangehou is en later in Valsbaai gestrand het, aan dié Raad uitgelewer om „tot conservatie van den Eigendom van hetselve Schip en dies lading" die nodige regterlike stappe te doen. Die Raad verkry dan ook van Craig verlof om die bederfbare goedere aan boord per

137. Ibid., pp. 205 en 304.

138. Lewis, in sy puik uiteensetting van die hele prysgeld-kwessie, beweer selfs : "There can be little doubt that here was the most important of all material inducements to a naval career". Lewis, A social history of the Navy, p.316.

139. Cleveland, In the fore-castle, pp. 236-9.

140. BO 56, 6 Feb. 1798, p.220.

openbare veiling te gelde te maak. 141)

Klaarblyklik wou die Raad van Justisie selfs ná die instelling van die Vise-admiraliteitshof hier nie ten volle afstand doen van sy eertydse jurisdiksie in maritieme sake nie en was daar by etlike geleenthede selfs 'n wedywering tussen die Fiskaal en die betrokke admiraliteitshofamptenaar om sodanige sake juis voor sy hof te bring. Hierdie mededinging is natuurlik verskerp deur die feit dat daar vir sowel die Fiskaal as die regter van die Vise-admiraliteitshof geldelike voordeel by betrokke was. 142) Lord Macartney was trouens uit die staanspoor ten gunste daarvan dat Holland se salaris van £600 per jaar deur die regering betaal word eerder as om dit deur middel van 'n persentasie van die "penalties and seizures" te probeer vind. 143) Dit het nietemin tot 1802 geduur voordat Holland op die siviele betaallys geplaas en regstreeks deur die betaalmeester besoldig is. 144)

Onmiddellik na Holland se aankoms aan die Kaap het lord Macartney opdrag gegee dat "the place called the Chamber of Commerce" in die Kasteel as sy hofsaal ingerig moet word. 145) En van toe af gons dit! Danksy die knap optrede van die Kaapse eskader is daar geen gebrek aan prysskepe wat op verbeurdverklaring van die hof wag nie. Openbare veilings - „volgens dekreet van die Vise-admiraliteitshof" - om die skeepsvragte, en dikwels die skepe self, van die hand te sit

-
141. Raad van Justisie aan Craig, 27 Okt. 1796, BO 10, pp. 107-114 en p.118. Meer besonderhede aangaande die Argonaut word in hoofstuk VII verskaf.
142. H.E.van Zyl, 'Die Bestuurlike organisasie aan die Kaap, 1795-1803', M.A.-verhandeling, Univ. van Stellenbosch, pp. 275-6.
143. Mac. aan H. Dundas, 22 Feb. 1798, Rec.C.C., II, pp. 240-2. Holland het ook nog £400 as posmeester-generaal verdien. Acc. 455 (Melville papers), Holland aan Dundas, 14 Maart 1798.
144. BO 57, p. 231; Andrew Barnard aan Buckley, 27 Feb. 1802, BO 54, p.442.
145. Andrew Barnard aan Somerville, 7 Feb. 1798, BO 51, p.24; BO 56, p.221.

volg snel op mekaar. (Tussen 13 September en 31 Desember 1800 berig die Cape Town Gazette van nie minder nie as twaalf sodanige veilings.) Ook die betrapte smokkelaars en sogenaamd neutrale skepe wat in werklikheid die vyand se voorraadskure - en hul eie geldsakke - vol hou, moet dit nou gereeld in die Vise-admiraliteitshof ontgeld. Trouens, die hof se werksaamhede het eerlank so veelvuldig geword dat hul kantoorruimte teen die einde van 1800 reeds heeltemal onvoldoende was en die goewerneur genader moes word om 'n meer geskikte gebou. 146)

Nog 'n derde taak is deur Holland verrig. In opdrag van die goewerneur moes hy aan sekere goedgekeurde handelskepe die sogenaamde "Letters of Marque and Reprisals" - magtigingsbriewe vir die inbeslagneming van vyandelike skepe - uitreik.¹⁴⁷ Etlike van die prysskepe waaroor hy deur die jare uitspraak moes gee, was dan ook die buit van hierdie „private oorlog-skepe“.

* * * * *

Verreweg die mees opspraakwekkende saak wat in hierdie jare voor die Vise-admiraliteitshof gedien het, was sonder twyfel dié waarby kapt. Samuel Linzee (Oiseau) se Deense prysskip, die Angelique, betrokke was. Op 7 Februarie 1799 vergader die hof, met Holland op die regbank en George Rex as griffier, en begin die saak doodgewoon. 148) Eerlank sou die hele Kaapstad egter oor niks anders gesels nie, sou die Vloot midde-in die stryd staan en sou dit selfs in Engeland en Indië weerklank vind.

146. Holland aan Mac., 1 Okt. 1800, BO 11, pp. 247-8; Wittenoom aan Holland, 27 Sept. 1800, ibid., pp. 249-51.

147. Admt. aan Mac., 9 Jan. 1797, BO 88 (pp. nie genommer nie); vbe. ook in BO 56, bv. pp. 369 en 475. Net volgens BO 32 het die regering van 30 Jan. 1799 tot 11 Nov. 1801 twaalf aansoeke om magtigingsbriewe van Kaapstadse skeepseienaars ontvang. BO 32, pp.355-404.

148. Uittreksel uit Vise-adm. se rekords, BO 11, p.5.

Die moeilikheid het sommer met die intrap begin. In opdrag van die Oiseau het hul advokaat versoek dat die Angelique se vrag solank (in afwagting van die uitspraak) aan wal gebring word om te voorkom dat dit in die ondigte skip beskadig word. Hierdie aansoek, asook een van die teëparty dat die koste van die ontskeping bestry moes word deur die verkoop van hoogstens £500 se artikels uit die vrag, is albei te goeder trou deur Holland toegestaan. 149)

Toe genl.-maj. Dundas, die waarnemende goewerneur, egter verneem dat die goedere sonder sy goedkeuring aan wal gebring is, het sy berugte humeur dadelik die oorhand gekry. Sonder meer beveel hy dat die vrag summier weer ingeskeep moet word.

In hierdie stadium het die bevelvoerder van die Kaapse eskader, kdoor. Losack, van hom laat hoor. Hy gaan wys Dundas daarop dat sy bevel onnodige onkoste sal meebring, tot nadeel van wie ook al uiteindelik deur die hof as besitter aangewys word. Die goewerneur dreig egter om die hele vrag te konfiskeer as dit nie onmiddellik teruggesit word nie. En toe die Kommodoor nog teëstribbel, laat volg hy : " 'By G - ! I will seize it, and let me see the Person that dare prevent me! '" 150)

Uiteindelik sou die stryd egter in hoofsaak gaan, nie soseer oor die landing van die goedere nie, maar wel oor die verkoop daarvan. Die vrag van die Angelique het grotendeels uit baalgoedere uit die Ooste bestaan. 151) En juis daar het die knoop gelê. Die order-in-rade van Desember 1796 insake

149. Ibid., pp. 5-6.

150. Andrew Barnard aan Mac., 6 April 1799, aangehaal in Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope, pp.112-17.

151. Holland aan H. Dundas, 5 April 1799, Rec.C.C., II, pp. 408-9.

die Kaap se handel het o.m. bepaal dat geen Oosterse ware hier in- of uitgevoer mag word nie " 'except by the United Company of merchants of England trading to the East Indies or by their licence' ". 152) By Dundas was daar dus geen sweem van twyfel nie : Holland se optrede was duidelik onwettig. 153) Laasgenoemde, daarenteen, se mening was dat die betrokke order nie prysgoedere raak nie "and that the words importation into and exportation from the Cape can be considered only in a Mercantile Sense". 154)

Na 'n hewige briefwisseling is die saak, o.m. op voorstel van John Pringle, die E.O.I.K. se agent aan die Kaap, na Engeland verwys. 155) Op 2 Augustus 1799 gee die here J. Nicholls, J. Mitford en W. Grant, die koning se regs-offisiere, hul beslissing. Die kernsin van hul bevinding lees : "There exists no Authority to warrant the importation into the Cape of Good Hope of prize Goods ... [from] places beyond the Cape ... by the Captors of Prizes except such as the necessity of particular Cases may require". Verder stel hulle voor dat die koning uitdruklik die verkoop van sodanige ware "for consumption at the Cape" moet verbied - behalwe in heel uitsonderlike gevalle, soos bv. met bederfbare goedere. 156) So is dit toe ook in Engeland beslis. 157)

Vir die Kaapse eskader was die uitspraak 'n kwaai slag. In 'n uitvoerige brief aan die nuwe goewerneur (Yonge) val kdoor. Losack se opvolger, vise-adm. Curtis, sommer met die deur in die huis. 158) "It is impossible", skryf hy,

152. The Annual Register (1796), pp. 139-141.

153. F.Dundas aan H. Dundas, 6 April 1799, Rec.C.C., II, pp. 414-9.

154. Holland aan H. Dundas, 5 April 1799, ibid., pp.408-9.

155. Pringle aan F. Dundas, 3 April 1799, BO 9, pp.201-3.

156. Nicholls ens. aan H. Dundas, 2 Aug. 1799, BO 86.

157. Oorlogsministerie aan F. Dundas, 27 Aug. 1799, Rec.C.C., II, p.477.

158. Curtis aan Yonge, 1 Jan. 1800, Rec.C.C., III, pp.9-12.

"to describe the sorrow and dismay we feel on the occasion". Die vlootmanne hier verkeer nou voorwaar in 'n onbenydenswaardige posisie. Hul opdrag is om die vyand se handel te vernietig en sluikhandel te voorkom. Doen hulle dit nie, is hulle strafbaar; doen hulle dit wel, kan hulle maklik finansieel geruïneer word.

Die Admiraal sien die saak so : "We may in the discharge of our Duty possess ourselves of the Goods of the Enemy, and we may in obedience to our Orders acquire the same from the illicit Trader, all of which by the Bounty of our Sovereign after condemnation becomes our legal property. But in our unhappy situation, it is to be said to us, the Bounty of your King shall be rendered unavailing to you, the Property which shall be adjudged to you by legal condemnation shall rot in your possession, for you shall dispose of it in no manner whatever".

Nog erger : gestel 'n waardevolle vrag word hier aan hulle toegesê, maar daar word teen die beslissing geappelleer na Engeland. Inmiddels vergaan die goedere ... Word die saak uiteindelik téén hulle uitgewys "and restitution ordered ... we must end our days in Prison, as the consequence of having faithfully performed our duty; for we shall have nothing to restore but the stinking Remains of a Perished Cargo".

Curtis pleit gevolglik vir 'n liberale interpretasie van die wet. Die paar Oosterse goedjies wat hier in belang van die Vloot verkoop kan word, kan immers die belange van die magtige E.O.I.K. net so min skaad as wat die verwydering van 'n druppel water uit die oseaan sy diepte sal verminder. Bowendien sou dit die E.O.I.K. s.i. allermens pas om hulle in hierdie saak te skaar teen die manne wat die Kompanjie se skepe teen die vyand beskerm én hul belange bevorder deur sluikhandel te verhoed. 159)

Klaarblyklik het die Admiraal se brief groot indruk gemaak op die goewerneur, want twee dae later vaardig Yonge 'n proklamasie uit waarin hy 'n kompromis tref tussen die twee uiterste beskouings. Daarvolgens sou dit voortaan wettig wees om Oosterse gebuite ware per openbare veiling te verkoop, maar net op voorwaarde dat dit daarna na Brittanje uitgevoer word. Indien 'n amptelike ondersoek egter sou toon dat sodanige goedere reeds aan't bederf is of baie erg beskadig sou word deur verdere verskeping na Engeland, kon dit wel vir plaaslike gebruik verkoop word onderhewig aan 'n invoerbelasting van 10%. 160)

Hoewel die Vloot nog onthuts was omdat baie ware wat hier in aanvraag was en dus goeie pryse sou behaal, nie ook vir uitvoer geskik was nie, het Yonge se proklamasie nie net die onverkwiklike stryd hier beëindig nie, maar ook algemene byval gevind. Selfs die agent van die E.O.I.K. bestempel dit as "fair enough". 161) Gelukkig kry dit ook 'n paar maande later amptelike goedkeuring uit Engeland. 162)

Dit sou nietemin nog baie maande duur voor die Oiseau se offisiere en manskappe enige voordeel uit hul aanhouding van die Angelique kry. Nadat die Vise-admiraliteitshof in hul guns beslis het, is die saak (o.m. vanweë die tussenkoms van die E.O.I.K.) na Engeland verwys. Eers in Februarie 1802 het die tyding uiteindelik hier gekom dat die bevinding deur 'n dekreet van die "Right Honorable [sic] the Lords of Appeal" bekragtig is. 163)

* * * * *

Dat Yonge se beslissing wel deeglik vir die Vloot groot voordeel ingehou het, het duidelik geword toe die

160. Prokl. van Yonge, 3 Jan. 1800, BO 62, pp.277-86. Oor die ander, minder belangrike strydpunt word die Vise-admiraliteitshof ten volle gelyk gegee deur die bepaling dat gebuite ware wél vir veilige bewaring aan wal gebring mag word in afwagting van die hofbeslissing.

161. J.Pringle aan W.Ramsay, 27 Maart 1800, Rec.C.C., III, pp.83-6.

162. Oorlogsministerie aan Yonge, 28 Julie 1800, ibid., pp.199-206.

163. BO 41, dokt.19, 19 Feb.1802. Sien ook W.P.Smith aan F. Dundas, C.T.G., I, No.14, 23 Jan.1802. Die vraag moes nog

Diomede en Imperieuse die Franse brik St. Jacques in 1801 buitgemaak het. Nadat die Vise-admiraliteitshof die vraag aan hulle toegesê het, het Dundas, sy eertydse houding ten spyt, op 12 November soos volg beslis oor dié gedeelte daarvan wat in Oos-Indië vervaardig is : "The ... articles being damaged & unfit for exportation are permitted to be sold for consumption in the Colony". 164)

Enkele maande later het Dundas weer van sy welwillendheid jeens die Kaapse eskader bewys gelewer toe die Diomede en Imperieuse gevra het om in plaas van die 10%-invoerbelasting op 'n vraag rys wat hulle gebuit het, net vir 5% aangeslaan te word. Aangesien die waarnemende goewerneur begerig was "of allowing every relief and indulgence to the Officers and Seamen of H.M. Ships of War", beslis hy dat die rys as kosvoorraad eerder dan as handelware geklassifiseer moet word en dus net aan 'n belasting van 5% op die koopprys onderhewig sal wees. 165) En ook hier speel Yonge se proklamasie 'n deurslaggewende rol, want Dundas grond sy beslissing op "a clause in the proclamation of the late Governor". 166)

* * * * *

Soos deur vise-adm. Elphinstone voorsien, was die Vise-admiraliteitshof hier aan die Kaap dus vir die plaaslike eskader deur die besettingsjare heen letterlik goud werd. Tog het die vlootmanne ook rede tot klagte gehad. Die fooie wat deur die hof geëis is, was aanvanklik so hoog dat die uiteindelijke wins van die buitmakers kwaai gekrimp het. Gelukkig het regulasies later gevolg "whereby the property of these daring asserters of Britain's glory [!] is in some measure protected". 167)

164. BO 14, pp. 141 en 144.

165. Smith en Wallis aan F.Dundas, 22 Des.1801, BO 41, dokt. 19.

166. BO 57, 14 Jan. 1802, p.209.

167. Hudson, Diary, 14 Feb. 1800, p.62.

Met sy goedgeelowige optrede in die sogenaamde Collector-saak het die hof hom aan selfs nog kwaaiër kritiek blootgestel. Op 30 Januarie 1799 het die Kaapse sakeman Michael Hogan vir sy brik Collector 'n "Letter of Marque" verkry. 168) Enkele maande later vertrek die skip, met David Smart as bevelvoerder, op 'n vaart na die Indiese Oseaan om jag te maak op die vyand. Oënskynlik behaal die Collector groot welslae, want op 10 November en 25 Desember onderskeidelik kom eers 56 en toe weer 25 Mosambiekslawe - na bewering deur Smart van die Franse gebuit - aan die Kaap aan. Hogan, veral, glimlag breed, want "the whole were condemned as prize by the Vice Admiralty Court". Om alles te kroon arriveer die Collector self in Februarie 1800 met nagenoeg 250 „gebuite" slawe aan boord - en wéér gee die hof uitspraak ten gunste van Hogan. 169)

Inmiddels het die Deense skip Holger Danske egter van Mosambiek af hier aangekom met die ontstellende storie dat die slawe glad nie gebuit nie, maar wel in Mosambiek gekoop is. 170) 'n Spesiale kommissie van die Raad van Justisie is gevolglik aangestel om die saak te ondersoek. Hul bevinding was dat die Vise-admiraliteitshof hom liederlik om die bos laat lei het deur vervalste dokumente en leuenagtige getuies. 171) Hoewel die laaste besending slawe toe gekonfiskeer en Hogan ook die geld moes inboet waarvoor die voriges verkoop is, was dit reeds te laat om die klad op die Vise-admiraliteitshof se naam uit te wis. 172)

168. BO 32, p.355.

169. Kapt. Campbell aan H. Dundas, 8 Mei 1800, Rec.C.C., III, pp.125-7.

170. Theal, History of South Africa since Sept. 1795, I, p.74.

171. Campbell aan H. Dundas, 8 Mei 1800, Rec.C.C., III, pp.125-7.

172. Theal, op.cit., p.74. David Smart het uit die Kolonie gevlug voordat die gereg hom kon bykom. C.T.Campbell, British South Africa (1795-1820), Londen, 1897, p.6.

HOOFSTUK VI

DIE VLOOT EN DIE OOSGRENS.

"Those who live within sight of the sea - and watch great ships come and go - readily perceive its influence on their lives. Those who live inland, whose vision is bounded by mountains or the ... horizon of the veld, often forget that the distant sea still exerts an enormous influence, not only on themselves but on their country". ¹⁾

Vir die sukkelende N.O.I.K.-bewind aan die Kaap was die jaar 1795 dubbel en dwars noodlottig. Vroeg in Februarie word landdros Maynier uit Graaff-Reinet verjaag, enkele maande later tref dieselfde lot vir Faure in Swellendam en in September moet Sluysken noodgedwonge die artikels van oorgawe by Rustenburg onderteken.

Die nuwe Engelse bewindhebbers erf dus by hul aankoms twee onafhanklike republiekies. Met Swellendam ondervind hulle min moeilikheid. Op enkele uitsonderings na aanvaar die burgers die Britse bewind en lê hulle ook die eed van getrouheid af. Vir die verafgeleë Graaff-Reinettters lyk die saak egter nie so eenvoudig nie, en dit is eers teen die einde van Oktober dat hulle met die nuwe Kaapse regering in verbinding tree. Veral danksy die invloed van hul besadigde leier Carel David Gerotz verklaar die burgers hulle bereid om die Engelse regering te aanvaar. ²⁾ Genl.-maj. Craig

-
1. T.T.Jeans en C.Struben, The sea and South Africa, Kaapstad, circa 1922, inleiding.
 2. Burgers aan Craig, ongedateer, BO 47, pp. 1-7. A.J.H.van der Walt, J.A.Wiid en A.L.Geyer, Geskiedenis van Suid-Afrika, Elsiesrivier, 1955 (2^e druk), p.132 gee 27 Oktober 1795 as die datum.

is maar al te gereed om die aanbod te aanvaar. Hy belowe om die verlede te vergeet en beslis dat Gerotz as landdros mag bly waarneem totdat hy vir Bresler kan stuur. 3)

Min het Craig in hierdie stadium kon dink dat hierdie einste "gedweë" Graaff-Reinnetters hom en sy opvolgers nog dwarsdeur die besettingstydperk op hete kole sou hou. En selfs nog minder sou die offisiere van die Kaapse eskader kon droom dat ook hulle by die saak betrokke sou raak!

Eintlik was die burgers van Graaff-Reinet alles behalwe 'n gedweë klompie. Gehard deur ontberings en gevare, onafhanklik van gees, deur die jare heen krities gestem teenoor enige "Kaapse" regering, baie geneig om na "iemand wat weet" te luister en dan sake in eie hande te neem - só 'n gemeenskap was hulle. Waarom hulle dan nie maar laat begaan nie? Dit kon geen regering bekostig nie. "The district of Graff Reynett [sic]", verklaar Craig self, "is of the utmost value and importance to the Colony, as being the great Magazine ... of cattle and sheep, from whence we are almost entirely supplied". 4)

Bowendien het die situasie op die grens vir die Engelse groot politieke gevaar ingehou. Enersyds was daar die sporadiese skermutselinge tussen Boer en naturel waarvan die uitwerking dikwels verder wes voelbaar was; andersyds was die aanwesigheid van 'n groep "ontevredenes" binne die landsgrense 'n Achilleshiel wat moontlik aan Hollanders of Franse die geleentheid kon bied om die andersins onaantasbare Engelse by te kom.

3. Craig aan Gerotz, ongedateer, BO 47, pp. 7-12. Volgens Rec.C.C., I, p.234 was dit op 23 November 1795. Craig waarsku ook die burgers om hulle nie deur die verderflike rewolusionêre idees te laat verlei nie.

4. Craig aan H. Dundas, 27 Des. 1795, Rec.C.C., I, pp.268-75. Volgens die amptelike opgawe van April 1795 was daar 222, 480 skape in G.R., 65,052 in Swellendam, 118,318 in Stellenbosch en 12,967 in die Kaapse distrik. Bylae 3, BO 85, pp. 429-34.

By blote moontlikhede het dit ook nie gebly nie. Met Graaff-Reinet as aanknopingspunt "two very determined attempts were made". ⁵⁾ Dit is hoofsaaklik hierdie aanslae van buite wat die Kaapse eskader by die grenskwessie betrek het, hoewel hulle ook by 'n aantal ander geleenthede daar 'n rol te vervul gehad het.

In die organisasie van die "eerste poging" het die chirurgyn van die distrik, Jan Pieter Woyer, 'n belangrike rol gespeel. Hierdie dokter uit Oostenryk wat sedert Desember 1794 Graaff-Reinet se distriksgeneesheer was, ⁶⁾ het die Engelse gehaat en die nuwerwetse Franse beginsels wyd en syd verkondig onder die goedgeelowige boere. Op 21 Maart 1796, die dag voordat 'n volksvergadering by die drosdy moes besluit of hulle die onlangs gearriveerde Bresler as landdros sou aanvaar, daag Woyer onverwags by die landdroswoning op. Sy infame leuens - o.m. dat Skotland en Ierland albei verower, dat die Engelse koning gewond en dat die Franse in aantog is ⁷⁾ - word soos soetkoek opgeëet en dra daartoe by dat Bresler op 25 Maart onverrigtersake na die Kaap moet terugkeer. ⁸⁾

* * * * *

Genl.-maj. Craig het reeds in hierdie stadium buitelandse inmenging gevrees, te meer omdat hy verneem het dat Mauritius 'n kosskaarste belewe. Die Franse kon dus maklik besluit om met die ontevredenes langs die Oosgrens kontak te maak in 'n poging om graan in die hande te kry, "and it is not even impossible, but that the French might ... afford

5. Cory, The Rise of South Africa, I, p.97.

6. Theal, History of S.A. since Sept. 1795, I, p.8; Stockenström, Geskiedenis van Suid-Afrika, II, p.68.

7. Bresler aan Craig, 26 Mei 1796, BO 26, pp.31-54.

8. Marais (Maynier and the First Boer Republic, p.87) meen dat die burgers Bresler in elk geval nie sou aanvaar het nie.

such assistance of ammunition, or perhaps a few men, as might lead the people to every extremity". Om so iets te voorkom besluit hy om koor. Blankett, wat in elk geval van plan was om die brik Star op 'n vaart langs die Ooskus te stuur, se samewerking te verkry. ⁹⁾

In die maande wat op Bresler se terugkeer volg, is Craig egter so besig gehou met berigte oor 'n moontlike Frans-Hollandse aanval (uit Europa georganiseer) dat hy min aandag aan die Graaff-Reinettters kon bestee. Gelukkig vir hom het Gerotz se invloed sake dáár reg gehou. Op 8 September 1796 kom daar selfs twee afgevaardigdes in die Kaap aan met die belofte dat die landdros aanvaar sal word as hy weer gestuur word. ¹⁰⁾ Uit erkentlikheid belowe Craig dat "everything that has passed shall be buried in oblivion", maar hy sonder Woyer uit; vir sy arrestasie word 'n beloning van 100 riksdaalders aangebied. ¹¹⁾

Wat het intussen van Woyer geword? Met 'n grootse plan - om buitelandse hulp te gaan werf - het hy eensklaps uit Graaff-Reinet verdwyn. Allerlei gerugte oor sy bewegings het die Kaap bereik, maar in der waarheid het dit hom geluk om 'n Deense skip in Algoabaai raak te loop en sodoende Batawië te bereik. Daar het hy goewerneur-generaal Van Overstraten oortuig dat dit net nodig was om die boere van wapens te voorsien, dan sou hulle die sentrale gesag in Kaapstad omverwerp. ¹²⁾ Volgens Stockenström het Woyer skout-adm. De Sercey ook daar aangetref en hom probeer oorreed om die Kaap

9. Craig aan H. Dundas, 21 April 1796, Rec.C.C., I, pp. 368-70.
10. Craig aan H. Dundas, 9 Sept. 1796, ibid., pp.459-60.
11. Craig aan Gerotz ens., 12 Sept. 1796, BO 49, pp.257-61; proklamasie van Craig, 12 Sept. 1796, BO 61, pp.169-71. Woyer se naam word dikwels ook as Van Woyer aangegee.
12. A.J.Boëseken, D.W.Krüger en A.Kieser, Drie Eeue, II, Kaapstad, 1952, p. 48.

te kom aanval. ¹³⁾ Na 'n verblyf van net agt dae is die rustelose opstoker met 'n Franse skip vort na Mauritius "to get further assistance". ¹⁴⁾

Danksy Woyer se oorredingsvermoë volg die eerste regstreekse buitelandse poging tot inmenging in die oosgrenssituasie vroeg in 1797. Middel Februarie vertrek een van die N.O.I.K. se pakketbote 't Haasje onder bevel van kapt. Jacob de Freyn van Batawië ¹⁵⁾ na 'n bestemming wat net aan die kaptein self en die goewerneur-generaal bekend was. As vrag dra die skippie 36,000 pond buskruit, agt veldkanonne, vyftig bale weefstof en heelwat suiker en koffie. ¹⁶⁾ In werklikheid was De Freyn se opdrag om na Algoabaai te vaar, met die burgers in verbinding te tree en genoemde voorraad aan hulle te besorg "for the purpose of insurrection and of taking the Cape Town". ¹⁷⁾ 'n Geweldige storm het die Haasje egter so beskadig dat De Freyn op 3 Mei noodgedwonge Delagoabaai moes binnevaar om eers herstelwerk te verrig. ¹⁸⁾

Daar aangekom begaan De Freyn na 'n rukkie die flater om sy opdrag aan die skynbaar simpatieke Zacharias Bunker, gesagvoerder van 'n „Amerikaanse" walvisvaarder, die Hope,

-
13. Stockenström, op.cit., p.68. Aangesien De Sercey wél einde 1796 in Batawië was (sien hoofstuk V), klink die bewering aanvaarbaar. Bowendien was een van sy fregatte inderdaad in 1799 vir die „tweede poging" verantwoordelik (sien verder aan).
 14. Bylae C, Mac. aan H. Dundas, 14 Aug. 1797, Rec.C.C., II, pp.149-51. Aan die Kaap is niks weer van Woyer gehoor voor 1802 nie. Hy was toe 'n luitenant in die Hollandse diens en het na Amerika gegaan waarvandaan hy 'n passaat na Batawië sou kry. Die Kaapse regering het dit te hore gekom en stappe gedoen om hom uit die Kolonie te hou. (Stockenström, op.cit., p.68; Theal, op.cit., p.18.) In G.R. is hy deur Christiaan König as dokter opgevolg. BO 27, Bresler aan Mac., 8 Aug. 1797, p.193.
 15. Theal, op.cit., p. 18 en Cory, op.cit., p. 97 gee die datum as 19 Feb., maar Boëseken e.a., op.cit., p.48 beweer dat die skip op 24 Feb. vertrek het.
 16. Bylae, Pringle aan Nepean, 17 Aug.1797, Rec.C.C., II, pp.153-4.
 17. Bylae C, Mac. aan H.Dundas, 14 Aug. 1797, ibid., pp. 149-51.
 18. Verklaring deur De Freyn, BO 30, pp. 539-41.

uit te blaker. Dit sou hom spoedig berou, want die Hope was in werklikheid Engels - en dus 'n vyand. Ewe niksvermoedend vaar De Freyn egter rivier-op "to wood and water". Inmiddels stuur hy met 'n inboorling 'n brief aan die leier van die Graaff-Reinetse burgers en probeer selfs 'n slag persoonlik om dié gebied te bereik. (Na drie dae het vyandige naturelle hom gedwing om terug te keer.)

Gelukkig vir die Hope, wat maar 24 man aan boord gehad het teenoor die Haasje se bemanning van 44, daag 'n Portugese skip op voordat die Haasje gereed is om te vertrek. Versterk deur 'n aantal Portugese, 'n paar kanonne en heelwat ammunisie vaar die Hope nou op sy prooi af. Op 28 Mei raak hulle slaags - op vaste aarde, want De Freyn het ondertussen van die naturelle die ware toedrag van sake verneem, sy skip gekelder en aan wal stelling ingeneem waar die naturelle hom kon help. Dit het hom niks gebaat nie, want sy aanvallers het, ten spyte van aanvanklike terugslae, volgehou totdat hy moes oorgee. 19)

Die bemanning van die Hope het hul buit weer vlot gemaak en dit, met hul hoofoffisier Alexander Dixon in bevel, op 19 Junie Kaap toe gestuur. 20) Die aankoms van die Haasje in Simonsbaai het skout-adm. Pringle die volgende grappie laat maak in 'n brief aan lord Macartney : "Though not troubled with Prizes of my Cruisers, I received one yesterday from a Whaler" 21)

19. Bylae C, Mac. aan H. Dundas, 14 Aug. 1797, Rec.C.C., II, pp.149-51.

20. Grimston aan Mac., 12 Aug. 1797, BO 31, p. 171.

21. Pringle aan Mac., 11 Aug. 1797, BO 30, pp.449-51. De Freyn self het op 12 Okt. met die Fonthill, 'n ander walvisvaarder, aan die Kaap aangekom. Die goewerneur, wat hom bestempel het as "a very shrewd dangerous fellow", het hom laat arresteer en spoedig Engeland toe gestuur. Daar is hy tot Maart 1800 as krygsgevangene aangehou voordat 'n uitruilooreenkoms hom sy vryheid terugbesorg het. (Rec.C.C., II, pp. 188 en 426; BO 50, p.300; Theal, op.cit., p.21.) Die Hope het die Kaap op 23 Okt. 1797 bereik. Rec.C.C., II, p.220.

Dit lyk onwaarskynlik dat die burgers van Graaff-Reinet enige regstreekse inligting van die Haasje se koms gekry het voordat die skippie uiteindelik hier tereggekom het. Hoewel 'n paar mense op Stellenbosch reeds op 8 Augustus aan een van skout-adm. Pringle se offisiere gevra het of 'n Hollandse prysskip nie in Simonsbaai aangekom het nie en die Admiraal sodoende laat vermoed het "that the transactions at De La Goa Bay [sic] have come to them over Land", ²²⁾ kon land-dros Bresler geen dergelike getuienis in Graaff-Reinet vind nie. Op 7 September verseker hy die goewerneur „dat ik voor als nog niets ontdekt hebbe van eenige Relatie met de onderschepte Expeditie". ²³⁾ 'n Maand later rapporteer hy ook dat geen oud-bemanningslede van die Haasje hulle in sy distrik skuilhou nie. ²⁴⁾

Die mislukking van hierdie onbekookte plan het nietemin sonder twyfel die regering se taak in Graaff-Reinet (tydelik altans) vergemaklik. Die goewerneur self het dit so gestel : "Indeed the disappointment occasioned by its failure to its well wishers on shore would, I should hope, contribute to Messrs. Bresler and Barrow's good reception in the district, by shewing the Inhabitants how much we are on our guard, and how little dependence can be placed on foreign assistance". ²⁵⁾ Dit, tesame met die feit dat skout-adm. Pringle in Augustus die brik Hope ('n interessante toeval!) onder bevel van kapt. Granger na Algoabaai gestuur het, ²⁶⁾ het in elk geval so 'n heilsame invloed gehad dat lord Macartney enkele maande later aan Dundas kon rapporteer dat die Graaff-Reinettters hulle nou ten volle aan die gesag van die regering onderwerp het. En so sou dit, op die oppervlakte altans, meer as 'n jaar lank bly ... ²⁷⁾

22. Pringle aan Mac., 11 Aug. 1797, BO 30, pp.449-51.

23. Bresler aan Mac., 7 Sept. 1797, BO 27, pp.207-12.

24. Bresler aan Mac., 13 Okt. 1797, BO 27, pp.275-80.

25. Mac. aan H. Dundas, 14 Aug. 1797, Rec.C.C., II, pp.148-9.

26. BO 56, 21 Aug. 1797, p. 140.

27. Mac. aan H. Dundas, 13 Okt. 1797, Rec.C.C., II, pp.186-7.

Die petaljetjie in Delagoabaai het dus wel deeglik reperkussies aan die Kaap gehad. Maar regverdig dit insluiting in 'n bespreking van die Vloot se rol hier? Dalk tog, en wel om dié rede : Een van die menigvuldige take van die plaaslike eskader was juis om die Kaapse waters en die seë ooswaarts tot by Mauritius sover moontlik skoon te hou van vyandelike skepe en tegelykertyd die listige kaperskepe se pogings te kortwiek. Gevolglik kon klein handelskipies - soos die Hope - dit met 'n redelike mate van veiligheid rondom ons kuste waag. Die kordaatstuk van die dapper walvisvaarder kon dus met reg deur die Kaapse eskader beskou word as 'n welkome dividend op sy belegging!

Die Van Jaarsveld-opstand (1799).

Die lout wat die vuur in Graaff-Reinet weer laat ontbrand het, was die inhegtenisneming op 17 Januarie 1799 van die gewilde oud-heemraad Adriaan van Jaarsveld op 'n aanklag van vervalsing. Onder leiding van Marthinus Prinsloo word hy enkele dae later vrygestel en 'n tydperk van burgersamekomste, „beleggings" van die drosdy, dreigemente teen landdros Bresler - maar sonder enige werklike geweldpleging - volg. Omstandighede wat die burgers tot opstandigheid aangemoedig het, was o.m. Macartney se vertrek (November 1798), troepeverplasings na Indië, verswakking van die Kaapse eskader, die verwoestende brand in Kaapstad op 22 November 1798 en die dood van skout-adm. Christian die dag daarna. Met behulp van gewillige tonge, soos die van skoolmeester Edeman, is feite verdraai en getalle lustig vergroot, totdat die storie uiteindelik gelui het dat die regering feitlik weerloos is. 28)

Volgens Theal het die kwaadstokers in Kaapstad die saak selfs verder gevoer deur die Franse op Mauritius om

28. Cambridge History of the British Empire, VIII, pp.183-4; Theal, History of South Africa since Sept. 1795, I, pp. 41-7.

hulp te vra. ²⁹⁾ Laasgenoemdes sou ongetwyfeld maar al te graag die Engelse se lewe hier wou versuur, maar of die Franse fregat wat op 9 Februarie ¹⁷⁹⁹ 1800 deur die Daedalus (kapt. Henry Ball) oos van Natal buitgemaak en as prysskip na Tafelbaai gebring is, ³⁰⁾ werklik vir Algoabaai bestem was, is nie heeltemal seker nie.

Sekere feite staan vas. Die betrokke skip was die Prudente, 'n Franse fregat (onder bevel van kapt. Joliff) wat Mauritius vroeër as basis gehad het. ³¹⁾ Voorts was daar 'n groot aantal vrywilligers van Mauritius aan boord en was die skip in so 'n vervalte toestand "that it was impossible for her to continue cruizing [sic]". Hierdie feite laat Andrew Barnard later vermoed dat die Prudente wel op pad was na Algoabaai ³²⁾ hoewel hy vroeër nie so gedink het nie. In Juniemaand nog skryf hy aan goewerneur Brooke van St.Helena : "Nothing has transpired that can give any grounds for supposing that the Volunteers on board the Prudente were intending to cooperate with the Insurgents at Graaff-Reynet [sic]". Die gevangenes weet ook niks van 'n voorneme om daar te land nie. Nietemin was daar toe al iets wat Barnard se argwaan gewek het: kapt. Boyle van die Raisable het hom vertel van 'n sein wat naby Kaap Agulhas van die land af gemaak is - "of a most extraordinary nature from a kind of Beacon with triangular lights". Sou dit nie dalk vir die Prudente bedoel gewees het nie? ³³⁾

29. Ibid., p.56. ✓

30. F. Dundas aan goew.-in-rade (Fort William), 18 Feb. 1799, Rec.C.C., II, pp.362-3. Die Daedalus was, soos vroeër vermeld, een van kdoor. Blankett se Rooi See-eskader.

31. Volgens Parkinson (War in the Eastern Seas, p.123) was die Prudente indertyd nie meer deel van De Sercey se eskader nie, maar is dit as kaperskip gebruik nadat die regering van Mauritius tydens die Admiraal se ekspedisie na Batawië (van Okt.1797 tot Mei 1799) die skip ontwapen en aan 'n handelsaak verkoop het.

32. Barnard aan H. Dundas, 21 Sept. 1799, Rec.C.C., II, pp.492

33. Barnard aan Brooke, Junie 1799, aangehaal in Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope, pp. 121-3.

Waarnemende goewerneur Dundas kompromiteer hom nie.

Enkele dae na die Prudente se aankoms in Tafelbaai beskryf hy die skip bloot as 'n "French frigate, fitted out from the Isle of France". 34)

* * * * *

Hoe dit ook al sy; of die grensboere nou Franse hulp sou gekry het of nie, vir die liggeraakte Dundas was hul eie optrede reeds "an overt act of Rebellion" wat summier onderdruk moes word. 'n Sterk troepemag moet dus onmiddellik grens toe; 'n afdeling dragonders en 'n klomp pandoere onder brig.-genl. Vandeleur oor land, maar die origes met die Hope en Star na Algoabaai. 35)

Vir die res van 1799 sou die Kaapse eskader ten nouste gemoeid bly met die gebeurtenisse aan die Oosgrens en sou dit ten oorvloede toe blyk dat "the distant sea exerts an enormous influence ..."

Op 2 Maart bereik die Star Algoabaai met maj. McNab en kapt. Campbell se afdeling aan boord. Hoewel eers om 1300 anker gewerp is, was al die troepe en hul bagasie reeds dieselfde aand aan wal. Die volgende dag word 'n kamp ingerig op Thomas Ferreira se plaas, sowat $4\frac{1}{2}$ myl van die baai. Ses dae later besorg die Hope maj. Abercrombie en sy manne ook veilig by hul bestemming. 36)

Die namiddag van 9 Maart vertrek die Star en Hope al weer na Tafelbaai - en word met gemengde gevoelens agternagekyk. Teenoor kapt. Gardner van die Star, "who on every occasion took the utmost pleasure in affording us any assistance we

34. Dundas aan goew.-in-rade (Fort Wm.), 18 Feb. 1799, Rec.C.C., II, pp.362-3; ook BO 47, pp.183-4. By Theal (op.cit., p.123) en Vincent Harlow bestaan daar egter geen twyfel nie. Lg. beweer sonder meer (Cambridge History of the British Empire, VIII, p.185) dat die Prudente gevang is "before it could land its troops and ammunition at Algoa Bay".
35. F.Dundas aan Faure, 16 Feb.1799, Rec.C.C., II, pp.356-7; proklamasie van Dundas, 17 Feb. 1799, ibid., pp.358-9; ook BO 52, pp.30-1.
36. McNab aan F.Dundas, 12 Maart 1799, BO 26, pp.159-63. (Eintlik beslaan die brief nege velle, maar sommige is nie genommer nie.) Vandeleur het Algoabaai dieselfde dag as die Hope bereik.

might want, and offered to land men, or anything the service might possibly require", ³⁷⁾ voel die agterblywendes innig dankbaar. Met die Hope se bevelvoerder, kapt. Brine, staan sake egter anders. Hy het klaarblyklik vertrek "without giving the smallest intimation of his intention". ³⁸⁾ Hieroor was die Generaal net omgekrap, aangesien hy nog gehoop het om heelwat benodigdhede vir die op hande synde mars na die drosdy van die skip te verkry. ³⁹⁾ Vandeleur besef reeds in hierdie vroeë stadium sy afhanklikheid van die Vloot terdeë, want hy stel nou al aan Dundas voor dat 'n skip permanent na Algoabaai gestuur moet word om o.m. die krygsgevangenes af te voer. ⁴⁰⁾

Gelukkig is die Vloot maar al te bereid om diens te lewer. Op 10 Maart, die dag voordat hy met vier skepe op 'n kruisvaart na Mauritius sou vertrek, stel kdoor. Losack die Admiraliteit in kennis dat hy Algoabaai onderweg sal aandoen en, indien nodig, die eskader se mariniers aan wal sal sit om die troepe te gaan bystaan. ⁴¹⁾ 'n Boodskap te dien effekte het Vandeleur op die 16e, tydens sy opmars na Graaff-Reinet, bereik. Sy reaksie was dan ook 'n versoek aan die Kommodoor om een offisier en 30 mariniers, "with some powder and some bags of biscuit", aan hom af te staan. ⁴²⁾

Oor die "opstand" val daar nie veel meer te sê nie.

Vandeleur het die drosdy op 19 Maart sonder voorval bereik, 'n

37. Ibid.

38. Vandeleur aan F. Dundas, ongedateer (circa. 13 Maart 1799), *ibid.*, pp.135-8.

39. McNab aan F. Dundas, 12 Maart 1799, Rec.C.C., II, pp. 383-6. (Dieselfde as B0 26, pp.159-63.)

40. Vandeleur aan F. Dundas, B0 26, pp. 135-8.

41. Losack aan Nepean, 10 Maart 1799, Rec.C.C., II, pp.382-3.

42. Vandeleur aan F. Dundas, 21 Maart 1799, B0 26, pp.175-8.

paar weke later is Van Jaarsveld weer in hegtenis geneem en op 6 April het Marthinus Prinsloo sonder slag of stoot met 112 man by Boschberg oorgegee. Aangesien die Rattlesnake intussen met versterkings in Algoabaai aangekom het, was die Vloot byderhand om twintig van die belhamels (o.m. Van Jaarsveld) Kaap toe te neem. ⁴³⁾ Klaarblyklik was dit vir die gevangenes geen aangename vaart nie. Volgens 'n beëdigde verklaring van Petrus Rautenbach het niemand 'n bed, matras, lepel, vurk of bord gekry nie. Geen wonder nie dat hulle, by hul aankoms in Kaapstad, in 'n „rampsalige toestand" was! ⁴⁴⁾

So eindig dan wat Cory "a commotion which was scarcely worth the name of rebellion" noem. ⁴⁵⁾ Ook maar goed dat, o.m. danksy die Vloot se hulp, sake sou gou afgehandel is, want die vrees wat genl.-maj. Dundas gekoester het vir moontlike buitelandse inmenging ⁴⁶⁾ was glad nie so vergesog nie. Die tweede "very determined attempt" sou net-net te laat kom...

(Die mooiste vlootstorie van hierdie veldtog was ongetwyfeld Vandeleur se beslissing " [to] send to Cape Town a Hottentot who came by sea in case the rest may start objections as to that mode of joining us" ! ⁴⁷⁾

Die Derde Kafferoorlog.

Na die rus in Graaff-Reinet herstel is, aanvaar Vandeleur en sy manne die terugtog na Algoabaai met die aangename vooruitsig om binne afsienbare tyd in Kaapstad terug te wees. So voorspoedig sou die veldtog egter nie eindig nie; sonder hul

43. BO 56, p.464; Theal, History of South Africa since Sept. 1795, I, pp. 47-9; Cory, The Rise of South Africa, I, p.85.

44. Boëseken e.a., Drie Eeue, II, p.53.

45. Cory, op.cit., p.86.

46. F.Dundas aan W. Huskisson, 8 April 1799, Rec.C.C., II, pp.421-2.

47. McNab aan F. Dundas, 21 Maart 1799, ibid., pp. 398-400.

wete "a storm of a far more serious and alarming character was brewing in the regions nearer to the Fish River". 48)

Reeds in Februarie (1799) het Ndhlambi die Visrivier oorgesteek en sodoende die Amangqunukwebi onder Cungwa verder weswaarts gedwing tot in die streek tussen die Boesmans- en Sondagsriviere - juis die gebied waardeur Vandeleur en sy troepe vroeg in Aprilmaand besig was om terug te marsjeer na Algoabaai. Hoewel die Generaal Cungwa se aanvalle met welslae afgeweer en die kus veilig bereik het, het sake 'n ernstige wending geneem toe groot getalle Hottentotdrosters onder Boesak, Stuurman en Trompetter gemene saak met die Bantoes begin maak het. Met hul gesamentlike plundertogte het die sogenaamde Derde Kafferoorlog in alle erns begin. 49) Teen die einde van Julie is 29 blankes reeds vermoor, is die gebied oos van die Gamtoos grotendeels ontruim en het die aanvallers al selfs die drosdy op Graaff-Reinet bedreig. 50)

'n Krisis van so 'n omvang het daadwerklike optrede deur die Kaapse regering noodsaaklik gemaak. Dié sou spoedig volg; en wéér sou die Vloot ten nouste daarby betrokke wees.

In der waarheid was samesprekings tussen Regering en Vloot al sedert middel Julie aan die gang. Dundas wou graag 'n blokhuis naby Algoabaai laat oprig om beskerming aan die troepe te bied en nader dus kapt. Lee van die Camel ('n gewapende voorraadskip) om die raamwerk te vervoer. 51) Lee, wat in daardie stadium die senior offisier in Simonsbaai was, 52) was aanvanklik bra skrikkerig om aan die versoek te voldoen

48. Cory, op.cit., p.87.

49. Ibid., pp.87-91. Soos Marais (Maynier and the First Boer Republic, p.107) egter tereg sê: "In its origin as well as throughout its course, [it] was a Hottentot at least as much as a Kafir war".

50. Bresler aan F. Dundas, 29 Julie 1799, Rec.C.C., II, pp. 446-7. Ook : brief van vdkt. P. van Rooyen, 31 Julie 1799, ibid., pp. 450-1.

51. Ross aan Lee, 15 Julie 1799, B0 53, pp. 15-6; B0 56, p.464.

52. Losack was met 'n deel van die eskader op 'n kruisvaart weg.

aangesien dit o.m. sou beteken dat hy hom in die hartjie van die winter in die onbeskutte Tafelbaai sou moes waag. Hy reken trouens dat hy nie die reg het "to order any of His Majesty's Ships to that Anchorage at this Season of the Year except on the very greatest emergency". ⁵³⁾ 'n Pleitbrief van Dundas oorreed hom egter. ⁵⁴⁾ Nietemin het byna 'n maand verloop voordat die Camel uiteindelik op 19 Augustus vertrek, "having on board a Block House capable of containing 50 men ... the Detachment that is to garrison it and the artificers who are to put it together". ⁵⁵⁾

Met Vandeleur en sy honderdtal troepe in die kamp op Ferreira se plaas gaan dit intussen broekskeur. "My situation here is rather critical", rapporteer hy op 31 Julie aan Dundas. Hy wag reeds naarstiglik op die aankoms van die blokhuis en versoek dat 'n wagskip inderhaas gestuur word om hulle by te staan tot tyd en wyl die vestingswerk eendag opgerig is. ⁵⁶⁾ Enkele dae later volg 'n ware noodkreet. "Let me once more entreat you", pleit die Generaal, "to send a King's Ship to the Bay, there is nothing which will prove so likely to make these Savages return within their bounds, being perfectly ignorant of what numbers she may contain". ⁵⁷⁾ Hier was die Vloot se hulp dus inderdaad onontbeerlik.

Gelukkig sou Vandeleur se nood nie meer lank duur nie. Op 6 Augustus maak die waarnemende goewerneur sy beslissing bekend "to superintend ... operations myself" ⁵⁸⁾ en binne

53. Lee aan Ross, 17 Julie 1799, BO 30, pp. 703-5.

54. Lee aan F. Dundas, 20 Julie 1799, *ibid.*, p. 707.

55. Barnard aan H. Dundas, 14 Sept. 1799, Rec.C.C., II, pp.482-4.

56. Vandeleur aan F. Dundas, 31 Julie 1799, ibid., pp.453-5.

57. Vandeleur aan F. Dundas, 3 Aug. 1799, ibid., pp.455-8.

58. F.Dundas aan Raad van Justisie e.a., 6 Aug. 1799, BO 53, p.33.

enkele dae is 'n sterk troepemag op pad na die grens. Van nog meer onmiddellike waarde was egter die tydige aankoms van die Rattlesnake (kapt. Gooch) op die 9e in Algoabaai, met Vandeleur se aangewese opvolger, maj. Le Moine, 'n kanon en heelwat ammunisie aan boord. Tydig was die aankoms voorwaar, want net die volgende dag loods die Hottentotte en Bantoes 'n gesamentlike aanval op die kamp. Veral danksy die aanwesigheid van die kanon is die aanslag sonder enige ongevalle afgeweer. Ten einde vir 'n moontlike tweede poging gereed te wees is veertig seemanne en twee sesponders van die Rattlesnake veiligheidshalwe aan wal gebring. Kapt. Gooch se gewillige samewerking het die Generaal diep beïndruk. "He has in the handsomest manner afforded me every assistance I have required", rapporteer hy aan Dundas. 59)

Vir Vandeleur was die Rattlesnake se aankoms inderdaad die keerpunt. Teen 22 Augustus verklaar hy selfs dat sy militêre pos nou so sterk is dat hy geen vrees meer het vir enige aanval nie. Bowendien verwag hy die Camel binne enkele ure en het hy verneem dat die „bondgenote" reeds begin twis het oor die buit. 60) Die aankoms, vroeg in September, van genl.-maj. Dundas met sy indrukwekkende troepemag en 'n sterk burgerkommando het die Generaal se laaste sorge verwyder. Vir die Vloot, daarenteen, was die klimaks net om die draai.

Einde Augustus keer kdoor. Losack van sy kruisvaart terug en eerlank word 'n dringende versoek van Dundas - om 'n fregat met proviand en ammunisie na Algoabaai te stuur - aan hom voorgelê. 61) Hiervoor sien die Kommodoor nie sonder meer kans nie. Ná hul lang vaart moet sy skepe almal herstel-

59. Vandeleur aan F. Dundas, 13 Aug. 1799, Rec.C.C., II, pp.467-8.

60. Vandeleur aan F. Dundas, 22 Aug. 1799, ibid., pp.473-5.

61. F. Dundas aan Ross, 15 Aug. 1799, ibid., p.470.

werk ondergaan; nie een sal trouens binne die volgende veertien dae seewaardig wees nie. Bowendien het die suidoostertseisoen so pas begin - en Algoabaai is bitter gevaarlik vir 'n groot skip as die suidoostewind waai. "I must therefore defer giving you a positive answer ... until I can get such information as will justify my risking any of His Majesty's Ships upon the service requested", besluit hy. ⁶²⁾ Min het Losack kon raai hoe uiters handig 'n fregat binne die volgende paar dae in Algoabaai sou wees. Gelukkig was die Camel en Rattlesnake op 20 September darem nog daar ...

* * * * *

In hierdie tyd verleen die Vloot ook in die Kaapse gebied waardevolle hulp. Aangesien so 'n groot deel van die garnisoen na die Oosgrens moes gaan, het die eskader tydelik 130 mariniers vir garnisoendiens in Kaapstad afgestaan en sodoende aan die troepe daár "considerable relief" verskaf. ⁶³⁾ Voorts was dit ook hoofsaaklik hül taak om toe te sien dat die tydelike verbod op alle kusskeepvaart, wat van 27 Augustus tot 11 September gegeld het, streng toegepas word. ⁶⁴⁾

Die Preneuse-episode.

Tydens die pas voltooide kruisvaart van kdoor. Losack se eskader het hulle op 'n nippertjie na daarin geslaag om by Mauritius met een van skout-adm. De Sercey se fregatte af te reken. Die Preneuse, aangevoer deur die knap kapt. L'Hermitte, en die korvet wat saam met hom was, het egter die land bereik net voordat die eskader binne skootafstand kon kom. Die Jupiter en Oiseau het hul prooi tot binne-in die hawe agterna-

62. Losack aan brig.-genl. Fraser, 8 Sept. 1799, BO 30, pp. 719-21; BO 56, 9 Sept. 1799, p.491.

63. Andrew Barnard aan H. Dundas, 21 Sept. 1799, Rec.C.C., II, pp. 492-4.

64. BO 56, pp. 486 en 492.

gesit, maar moes later die stryd gewonne gee teen die kwaai vuur van die kusbatterye.⁶⁵⁾ Op 4 Augustus 1799 verlaat die einste Preneuse Mauritius op 'n vaart na die kus van Afrika; volgens Fairbridge, gestuur deur De Sercey "with ammunition for the republican burghers at Graaff-Reinet".⁶⁶⁾ Cory se tweede "very determined attempt" was onderweg ...

Op 20 September lê die Camel en Rattlesnake niksvermoedend voor anker in Algoabaai. Op 'n geveg is hulle allermens voorbereid. Trouens, albei kapteins, die eerste luitenant van die Camel, die tweede luitenant van die Rattlesnake en altesaam 45 van hul bemanningslede (uit 'n gesamentlike totaal van 222) is aan wal by die leërpos. Teen die middag stoot die windjie fris uit die suidooste, soos 'n mens in dié tyd van die jaar kon begin verwag. Aan boord word allerlei peuselwerkies verrig, en die feit dat hy op die oomblik die senior offisier in die baai is, pla lt. William Fothergill van die Rattlesnake glad nie.

Om 1600 word 'n vreemde skip in die ooste gewaar, blykbaar op 'n suidwestelike koers. Behalwe dat die Camel hierdie inligting per sein aan die manne aan wal oordra, word aanvanklik geen verdere optrede beoog nie. 'n Uur later verander die vreemdeling egter skielik sy koers in die rigting van die baai. Dit was al byna donker toe hy sowat drie kabels (600 tree) van die Camel en Rattlesnake anker werp, maar nog lig genoeg vir die Engelse matrose om die Deense vlag op sy kruismaspiek te sien en ook te besluit dat die besoeker 'n fregat is.⁶⁷⁾ Die

65. Andrew Barnard aan Mornington, ongedateer, aangehaal in Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope, pp. 123-6. Dit was dubbeld jammer, want die Preneuse het teen daardie tyd reeds meer skade aangerig aan die Engelse handel in die Indiese Oseaan as enige ander Franse skip. Naval Chronicle, III, p.411.

66. Fairbridge, op.cit., pp. 127-8; Parkinson, War in the Eastern Seas, p. 130.

67. Lt. Fothergill aan kapt. Gooch, 21 Sept. 1799, Rec.C.C., II, pp. 495-7; James, Naval History, II, pp. 346-7.

bedrog het egter nie lank geduur nie, want die skoener Surprise,⁶⁸⁾ wat juis op pad was om die baai te verlaat, het meteens omgesit en die Rattlesnake kom meedeel dat die vreemdeling in werklikheid 'n Franse fregat is.⁶⁹⁾

Nou aarsel lt. Fothergill nie langer nie. Hy hys dadelik die privaatsein wat 'n vyand aandui om die Camel te waarsku, albei skepe skud hulle reg vir 'n moontlike geveg en om 1830 vuur elkeen selfs 'n „proefskoot" digby die Preneuse (want dit was hy) se agterstewe verby - "which she did not return or take the least notice of". Teen 2000 kom die twee skepe ooreen dat die Camel, waar lt. Charles Shaw in bevel was, met 'n lig aan sy kruismaspiek sal aandui wanneer hy slaggereed is. (Die Rattlesnake was teen dié tyd reeds reg.) Toe die vyand egter kort daarna só begin manoevreer dat dit lyk asof hy die Rattlesnake wil aanklamp, wag lt. Fothergill nie langer op sy maat nie. Om 2130 begin die dapper skippie op sy veel groter teenstander vuur, "soon seconded by the Camel, and very warmly returned by the Enemy who hoisted a French Ensign and appeared to direct the chief part of his fire at the Camel."⁷⁰⁾

Teen middernag neem die geveg meteens 'n nuwe wending. Een van die Fransman se skote het 'n rukkie tevore die Camel getref en sy romp dermate beskadig dat daar teen dié tyd al ses voet water in die ruim was. "In consequence of this the Camel's crew broke off from the guns and manned the pumps".⁷¹⁾ Kapt. L'Hermitte snap dadelik die situasie en skenk nou sy volle aandag aan die Rattlesnake, "continuing to engage us with a smart fire ... until half past three in the morning".

68. Die Surprise was 'n prysskip wat die Star op 7 Mei 1799 naby Mauritius ten prooi geval het.

69. Dit was in der waarheid die Preneuse, van wie Parkinson (War in the Eastern Seas, p. 130) verkeerdelik sê dat hy Delagoabaai binnegevaar het!

70. Lt. Fothergill aan kapt. Gooch, 21 Sept. 1799, Rec.C.C., II, pp.495-7.

71. James, op.cit., p.347.

En toe gebeur die onverklaarbare. Sonder waarskuwing staak die Preneuse meteens sy vuur, gooi sy ankerketting los, vaar saam met die wind (wat intussen na noordwes gedraai het) tot buite skootafstand en bly tot ongeveer 1000 daar voor anker lê. Tot groot verligting van die uitgeputte verdedigers kies die vyand daarna suidwaarts koers en verdwyn 'n uur later agter die horison. 72)

Wat sou L'Hermitte, met 'n groter vuurkrag tot sy beskikking as sy twee teenstanders tesame en self 'n puik offisier, so 'n skynbaar lafhartige besluit laat neem het? Een Franse verklaring was dat die Preneuse 'n uiters powere bemanning gehad het en dat die kaptein boonop gevrees het dat die Surprise ook op hom sou toesak. 73) Die Franse geskiedskrywer Rouvier draai egter geen doekies om nie. Hy sê kort en klein dat L'Hermitte, wat toe reeds veertig ongevallen gely het, die geveg gestaak het om verdere skade te voorkom. 74)

Hierdie kompliment vir die Rattlesnake en Camel klink aanvaarbaar. Van die Preneuse se eie offisiere het glo later verklaar dat hulle sou moes oorgee indien die Camel nog 'n paar minute langer sy vuur kon volgehou het. Die Franse het trouens so 'n bewondering vir die Rattlesnake se durf en venyn gekry dat hulle hom "the Little Fiery Devil" gedoop het. 75) In elk geval; vir die Kaapse eskader was 1000 op 21 September 1799 'n trotse oomblik!

72. Lt.Fothergill aan kapt. Gooch, 21 Sept. 1799, Rec.C.C., II, pp.495-7. J.C.Voigt (Fifty years of the history of the Republic in South Africa, I, Londen, 1899, pp.60-1) se onjuiste weergawe van hierdie gebeure lui o.m. dat die Franse fregat van Batawië (!) gestuur en in Algoabaai deur 'n Engelse oorlogskip "of superior strength" verslaan is.

73. Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p.524.

74. Rouvier, Histoire des Marins Francais sous la Republique, 1798-1903, p.442 et.seq., aangehaal deur Parkinson, War in the Eastern Seas, p.130.

75. Hudson, Diary, 27 Feb. 1800, p.61.

Die twee Engelse skepe het natuurlik nie ongeskonde uit die stryd gekom nie. Bo en behalwe skade aan maste, ra's en tuig, is albei ook nog in die romp getref. Die Camel se penarie as gevolg daarvan is reeds genoem, maar sy wapenbroer kon self spog met "eight shot-holes between wind and water". Gelukkig was die ongevalle verbasend min. Net die timmerman en 'n kwartiermeester van die Rattlesnake is tydens die geveg gedood, terwyl die gewondes maar 'n dosyn of wat getel het. 76)

Die lof wat die twee moedige skepe gewis verdien het, het ook nie uitgebly nie. Kdoor. Losack bestempel hul optrede as "highly meritorious", Barrow praat van Fothergill se "great judgment and bravery" en in die Naval Chronicle word veral die Rattlesnake se manne geloof vir hul "truly gallant conduct, and arduous perseverance in contending ... with an enemy so far superior in force". 77) Selfs toe Fothergill in Maart 1802 tot kommandeur bevorder is, word nog van hom gepraat as die man "who so nobly defended the Rattlesnake". 78)

Vir kapteins Lee en Gooch, aan wal vasgekeer deur die kwaai branding, moet dit 'n nag van die uiterste frustrasie gewees het. Tot hul eer moet vermeld word dat hulle etlike pogings aangewend het om hul skepe te bereik. Maar helaas, "in almost every effort that was made, the boat, with the two captains on board, upset, and the crew with difficulty escaped drowning". 79)

Ook die Leër het hul bes gedoen om 'n bydrae tot die geveg te lewer. Na ontvangs van die Camel se sein het die troepe strand toe gemarsjeer en is twee kanonne met 'n wa soontoe vervoer. Die paar skote wat hulle wel gevuur het, was ongelukkig nie treffers nie ! 80)

76. James, op.cit., p.348.

77. Losack aan Nepean, 14 Okt. 1799, Rec.C.C., II, pp.498-9; Barrow, Travels, II, p.86; Naval Chronicle, III, p.411.

78. Naval Chronicle, VIII, p. 351.

79. James, op.cit., p.348.

80. Chase, Old times and odd corners, p.7.

Een heel sonderlinge gevolg van die Preneuse se besoek aan Algoabaai was dat dit die Kaapse regering 'n rekening van £130 besorg het. Mnr. John Murray se brik, die Alert, het op 13 September in Algoabaai aangekom met voorraad vir die troepe. Teen die 20e was alles klaar afgelaai en het die skip op die punt gestaan om te vertrek toe die Franse fregat sy verskyning maak. Na afloop van die geveg wou kapt. Lee, as senior vloot-offisier, die Alert nie toelaat om die hawe te verlaat nie uit vrees dat hy hom in die Preneuse sou vasloop. Eers na die aankoms van die Oiseau op 8 Oktober is die nodige toestemming verleen. Verre van dankbaar te wees oor die Vloot se bedagsaamheid eis mnr. Murray toe oorlêgeld vir 13 dae teen £10 per dag.⁸¹⁾ Hierop lewer lt. Bird, die assistent-kwartiermeestergeneraal die volgende kommentaar : "I think a more unjust or unreasonable demand was never made".⁸²⁾ Dit kon hy wel sê !

* * * * *

Selfs vir die waarnemers aan wal was dit duidelik dat die Preneuse nie heeltemal ongeskonde uit die geveg gekom het nie. Die moontlikheid het dus bestaan dat hy nog deur een van die eskader se skepe bygekom kon word as die Vloot net kon gou speel. Genl.-maj. Dundas skryf gevolglik dadelik aan kdoor. George Losack in die Kaap en stuur maj. Abercrombie om hom persoonlik al die besonderhedemee te deel.⁸³⁾ Ses dae later ontvang die Kommodoor die brief.⁸⁴⁾

Aangesien Dundas terselfdertyd gevra het dat die Vloot behulpzaam moet wees met die vervoer van voorraad en proviand na Algoabaai, beveel Losack die Oiseau en Jupiter om soveel goedere

81. Murray aan Bird, 4 Nov. 1799, BO 86.

82. Bird aan Barnard, 6 Maart 1800, BO 8, pp. 395-6.

83. Dundas aan Losack, 21 Sept. 1799, Rec.C.C., II, pp.494-5.

84. Losack aan Nepean, 14 Okt. 1799, ibid., pp. 498-9.

as moontlik in te skeep en "without a moment's loss of time" na Algoabaai te vertrek. Daar moet hulle die voorraad desnoods op die Camel en Rattlesnake oorplaas indien die weer dit moeilik maak om dit aan wal te kry, en "having done so ... proceed instantly to sea in quest of the French Frigate". Geen tyd word verspil nie. Op 29 September lig die Oiseau die ankers en twee dae later volg die Jupiter (met die voorraadskip Regulus onder sy sorg) sy voorbeeld. Teen 8 Oktober bereik al drie hul bestemming, en 'n dag later begin die soektog ... 85)

Nou volg een van die weinige volslae mislukkings wat die Kaapse eskader belewe het. Reeds gedurende die oggend van 10 Oktober skei die Jupiter en Oiseau se weë. Of hulle besluit het om afsonderlik te soek en of die twee skepe mekaar in die kwaai noordwester „verloor" het, is nie heeltemal duidelik nie. Hudson rapporteer net : "[They] parted company". 86) Meer as twee maande later (op 12 Desember) keer die Oiseau in elk geval onverrigtersake na Tafelbaai terug. Van die Preneuse het hy nooit enige teken gewaar nie. 87)

Die Jupiter vaar aanvanklik heelwat beter. Die namiddag van 10 Oktober, in posisie $34^{\circ}41'S.$, $27^{\circ}51'O.$ (dws. omtrent 'n honderd myl suid van die teenswoordige Oos-Londen), sien een van die uitkykmanne 'n skip in die noordooste. Met 'n stormsterk noordwestewind dwars opsy vaar kapt. William Granger dadelik in die rigting van die vreemdeling, wat op sy beurt op 'n noordwestelike koers probeer wegkom.

Bes moontlik as gevolg van die skade wat die Rattlesnake en Camel aangerig het, kon die Preneuse (want dit was hy) nie sy voorsprong behou nie en teen 2100 was die Jupiter reeds naby genoeg om die eerste skoot te vuur. Dwarsdeur die nag, en tot die volgende middag om 1400, hou die twee skepe 'n lopende geveg vol. Die see was die hele tyd so omgekrap dat die Jupiter

85. Ibid.

86. Hudson, Diary, 16 Okt. 1799, p.48.

87. Curtis aan Nepean, 12 Des. 1799, Rec.C.C., II, p.508.

('n tweedekker) net die twaalfponders op sy hoofdek kon gebruik. "Her lowerdeck guns, although of double the calibre, it was found impossible to use, the turbulent state of the sea ... not admitting the opening of the ports". 88)

Teen 1400 slaag kapt. Granger uiteindelik daarin om sy teenstander tot 'n beslissende geveg te dwing. Die stormwind het intussen bedaar, maar die see was nog so onstuimig dat die water binnegestroom het toe die Jupiter die geskutpoorte van sy onderdek oopgemaak het om die 24-ponders in aksie te bring. Met sy vuurkrag so aan bande gelê, het die Engelse skip bokerf getrek. Voordat die Preneuse enige noemenswaardige skade opgedoen het, skeur sy kanonvuur die grootste deel van die Jupiter se lopende tuig aan flarde en beskadig ook sy voor- en hoofmaste. Laasgenoemde word dus genoodsaak om effens pad te gee om die skade te herstel, 89) en kapt. L'Hermitte maak van hierdie blaaskans gebruik om van sy veel groter en sterker teenstander af weg te kom, doodtevrede met die welslae wat hy behaal het.

Op die Jupiter word ondertussen alle kragte ingespan om die toue te splyt en die maste te herstel. Dan bol die seile weer in die wind - "but it was only to return to the port she had quitted on this unfortunate mission" ... 90)

Die versigtige, uifers noukeurige James, wat geen verwysing na enige hof van ondersoek na die Jupiter se optrede kon vind nie, weerhou hom van kategoriese kommentaar en volstaan met 'n pluimpie vir kapt. L'Hermitte en hierdie veelseggende sinnetjie:

88. James, Naval History, II, p. 349.

89. Die eerste luitenant se arm is morsaf geskiet. Hudson, op.cit., 16 Okt. 1799, p.48.

90. James, op.cit., p.349. Die onbetroubare Joshua Penny, wat na vele wedervarings op die Jupiter beland het, lewer die volgende ooggetuieverslag : "Our drum beat to quarters and we prepared for action. A few broadsides were exchanged - seven of our men were killed and fourteen wounded: the first lieutenant's arm was shot off, and he died the day following". Penny, The life and adventures of Joshua Penny, p.28.

"This was a bad business certainly". 91) Die enigste amptelike verwysing na die geveg deur kdoor. Losack wat ek kon opspoor, werp ook ongelukkig geen lig op die saak nie. Hy rapporteer net aan die Admiraliteit dat die Jupiter met die Franse fregat in 'n geveg gewikkel was, "the particulars of which will be transmitted to you ... by Captain Edwards of His Majesty's Ship the Sceptre". 92)

Aan die Kaap het die Jupiter se „lafhartigheid" die tonge behoorlik losgemaak. Op 16 Oktober teken Hudson in sy dagboek aan dat die skip terug is en dat " [she] has brought an eternal odium on the Commander and crew by a conduct dastardly in the extreme". Hy beweer selfs dat die Franse 'n slag of wat tydens die geveg byna-byna daarin geslaag het om aan boord van die Jupiter te kom. 93)

'n Paar maande later haal Hudson interessante menings van die Preneuse se kaptein en offisiere oor die geveg aan. Volgens hom het die Franse offisiere die Jupiter se optrede bestempel as "the most scandalous business ever witnessed" en het kapt. L'Hermitte die verwarring wat hy op die Engelse skip gesien het, aan 'n heel aanvaarbare, maar totaal verkeerde, oorsaak toegeskryf. In die waan dat kdoor. Losack self aan boord was en (soos by 'n vorige geleentheid) sy vrou by hom gehad het, het L'Hermitte glo gereken dat die geharwar op die Jupiter moet beduie het dat Losack met die eerste volle laag 'n doodskoot gekry het ! 94)

91. James, op.cit., p. 349.

92. Losack aan Nepean, 14 Okt. 1799, Rec.C.C., II, pp.498-9. Selfs met die oorbring van die ongelukkige tyding het die noodlot saamgespeel. Voor die Sceptre kon vertrek, vergaan die skip in 'n storm binne-in Tafelbaai en sterf kapt. Edwards saam met honderde van sy bemanning. Sien hoofstuk VIII.

Die enigste verwysing na 'n ondersoek kom van Penny, wat beweer dat kapt. Granger hier voor 'n krygsraad gedaag is. Daar sou hy aangevoer het dat hy deur die weer verhinder is om sy onderdekkkanonne te gebruik; "but his men proved his plea to be unfounded". Penny, op.cit., p.28.

93. Hudson, Diary, 16 Okt. 1799, p.48.

94. Ibid., 2 Feb. 1800, p.61.

Al het Hudson sonder twyfel die pap gans te dik aangemaak, ly dit geen twyfel nie dat kapt. Granger se optrede die prestige van die Kaapse eskader 'n kwaai knou toegedien het. Gelukkig het die noodlot dit so beskik dat twee van die Jupiter se makkers net mooi twee maande later die geleentheid sou kry om hierdie "scandalous business" eens en vir altyd af te maak ...

Hoewel Hudson op 17 Oktober 1799 berig dat die Tremendous en Adamant aangesê is "to proceed to sea immediately in search of this terrible Frenchman", lyk dit meer waarskynlik dat die twee skepe maar net op die punt gestaan het om 'n roetinekruisvaart na die Franse eilande te onderneem. ⁹⁵⁾ Dat hulle wel die ekstra opdrag sou gekry het om 'n ogie in die seil te hou vir die Preneuse, kan 'n mens nietemin aanvaar. Hoe dit ook al sy, die twee het op 20 Oktober die ankers gelig en op 7 Desember, na 'n "tedious passage", Mauritius bereik. ⁹⁶⁾

Nadat hulle 'n paar dae in die gebied rondgevaar het, is die hartewens van kapt. Osborn en Hotham op die oggend van 11 Desember vervul toe hulle die Preneuse naby Port Louis raakloop. ⁹⁷⁾ Kapt. L'Hermitte het spoedig besef dat daar hierdie keer geen wegomkans sou wees nie en het dus sy skip sowat drie myl van Port Louis af naby 'n kusbattery laat strand. Daarvandaan het hy, saam met die kusbattery, van kort na 1500 af losgebrand op die Adamant wat nog steeds besig was om nader te kom. Eers om 1730 het die Engelse skip met sy teëvuur begin, maar dié was so dodelik dat die Preneuse binne 'n kwartier letterlik die vlag moes stryk.

95. Ibid., 17 Okt. 1799, p.49. Sien p.155 hiër bo.

96. Ibid., 2 Feb. 1800, p.60; Parkinson, War in the Eastern Seas, p.130; verspreiding van skepe, 8 Des. 1799, Rec.C.C., II, p.505.

97. Volgens A.Wilmot en J.C.Chase, History of the Cape of Good Hope, Kaapstad, 1869, p.224 het hierdie voorval by die "River Plate" plaasgevind !

Hiermee was die Engelse se taak egter nog geensins afgehandel nie. Die fregat moes nog vernietig word. Om 1900 vertrek twee roeibote, met ongeveer 35 man onder aanvoering van lt. Edward Grey (eerste luitenant van die Adamant), dus om hierdie lewensgevaarlike werk te verrig. Hoewel die kusbattery spoedig op hulle begin vuur, bereik die bootjies tog teen 2100 hul bestemming, net betyds om te sien hoedat twee barkasse die skip verlaat - op pad wal toe. Ten spyte van die volgehoue kanonvuur van die wal af, slaag lt. Grey en sy dapper geselskap om aan boord te kom. Kapt. L'Hermitte, 'n vyftiental ander offisiere en die paar matrose wat nog op hul skip was, word eers verwyder en die Preneuse daarna aan die brand gestee. 98)

Teen 2130 kom die twee bootjies weer veilig aan by die Adamant. 99)

Lt. Grey en sy klompie waaghalse het nie net die Kaapse eskader se eer gered met hul onverskrokke optrede nie; hulle het sowaar ook nog tyd gevind vir 'n prysenswaardige reddingspoging ! Blykbaar het 'n barbier van Port Louis in die loop van die middag aan boord van die Preneuse gekom en hom so vergryp aan die drank dat die matrose hom in 'n hangmat gestop - en skoon vergeet het. Nadat die skip klaar aan die brand gestee en lt. Grey-hulle reeds in die bootjies was, het een van die Franse matrose skielik van hom onthou. Sonder versuim is die een bootjie terug na die brandende skip. 'n Klompie Engelse het inderhaas die dronke uitgesleep; ook net betyds, want "in a few minutes she blew up". 100)

98. Onder die groot skare aan wal wat aanskou het hoedat die fregat aan stukke spat toe die vlamme sy magasyn bereik, was skout-adm. De Sercey self. Parkinson, War in the Eastern Seas, p. 131.

99. Kapt. Osborn aan Curtis, 3 Feb. 1800, Rec.C.C., III, p.33. James, Naval History, II, p.350.

100. Hudson, op.cit., 2 Feb. 1800, pp. 60-1. Ongelukkig vir lt. Grey is sy heldepoging nie, soos 'n mens sou verwag, met 'n rangsverhoging beloon nie.

Voor die Tremendous en Adamant na die Kaap teruggekeer het, is kapt. L'Hermitte en al sy offisiere behalwe drie op parool vrygelaat op Mauritius. Hierdie drie man is saamgebring Kaap toe om getuienis te lewer wat vir die bepaling van prysgeld nodig sou wees en is omtrent 'n maand na hul aankoms (op 1 Februarie) in Tafelbaai met die Oiseau weg Engeland toe. ¹⁰¹⁾

So eindig dan die botsing tussen die Kaapse eskader en die enigste Franse oorlogskip wat hom in hierdie jare in 'n Kaapse hawe gewaag het - met blywende eer vir lte. Fothergill en Grey, en met 'n vraagteken oor die hoof van kapt. Granger.

Die Eindfase : Oktober 1799 - 20 Februarie 1803.

Aan die Oosgrens het Maynier ondertussen namens die regering met die Khosas en Hottentotte onderhandel. Nadat ooreengekom is dat hulle 'n gedeelte van die buitgemaakte vee sou terugbesorg maar in die Suurveld sou aanbly, is op 16 Oktober 1799 aangekondig dat die oorlog verby is. Met uitsondering van 350 man by die militêre pos, Fort Frederick, en 'n klompie dragonders by die drosdy op Graaff-Reinet, is die troepe kort hierna terug Kaap toe. Nadat hy Maynier in Desember tot resident-kommissaris van Graaff-Reinet en Swellendam verhef het, het ook Dundas (in Januarie 1800) na Kaapstad teruggekeer. ¹⁰²⁾

Hierdie eindfase van die Derde Kafferoorlog het ongelukkig 'n tragiese voorval opgelewer - en dit nogal ten koste van die dapper Camel. Een aand het die wagbootjie van dié skip op sy rondte in Algoabaai in die onstuimige see omgeslaan en het al

101. Curtis aan Nepean, 5 Maart 1800, Rec.C.C., III, pp.74-8.

102. Marais, Maynier and the First Boer Republic, pp. 115-6; Cory, The Rise of South Africa, I, pp. 101-3.

agt insittendes verdrink. Toe die Camel op 10 November 1799 in Tafelbaai terugkom, was dit vir hom dus inderdaad die einde van 'n veelbewoë sending. 103)

In die jare 1800 tot 1803 het die Kaapse eskader geen skouspelagtige aandeel aan gebeurtenisse op die Oosgrens gehad nie. Na 'n „stilte" van anderhalf jaar het ontevrede burgers in Julie en weer in Oktober 1801 die drosdy op Graaff-Reinet bedreig, maar geeneen van die demonstrasies het tot 'n algemene opstand gelei nie. Vroeg in 1802 het Hottentotplundertogte egter weer begin en dié het later op 'n gesamentlike Xhosa-Hottentot-terreur uitgeloop.

Reeds in November 1801 het Dundas (intussen tot lt.-genl. bevorder) maj. Sherlock met 300 man gestuur om die orde in Graaff-Reinet te gaan herstel. In 1802 was daar ook etlike Boerekommando's in die veld, maar na die dood van kdt. Van der Walt op 8 Augustus het dit vir Dundas nodig geword om self grens toe te gaan om sake dermate te skik dat die Engelse troepe teruggetrek kon word voordat die Kaap in Hollandse hande oorgaan.

Hier het die Kaapse eskader darem nog vir oulaas saamgespeel, want Dundas het op 31 Augustus 1802 met die Rattlesnake na Algoabaai vertrek en in Oktober met dieselfde skip na Kaapstad teruggekeer. 104) Middel 1802 is die Penguin ook vir 'n onbepaalde tyd in Algoabaai gestasioneer om die situasie te help beheer. 105)

Ten spyte van al bogenoemde pogings het die verwoesting teen Januarie 1803 sulke afmetings aangeneem dat Dundas genoodsaak was om nuwe kommando's op te roep. Gelukkig het 'n

103. Hudson, Diary, 10 Nov. 1799, p.53.

104. BO 57, 31 Aug. 1802, p.316 en 4 Okt. 1802, pp.322-3.

105. Curtis aan Nepean, 10 Julie 1802, Rec.C.C., IV, p.335.

onderlinge stryery oor buit die aanvallers se veglus teen daardie tyd sodanig gedemp dat op 20 Februarie vrede gesluit kon word. „In werklikheid”, sê Boëseken, „was dié vrede slegs 'n tydelike staking van vyandelikhede”. ¹⁰⁶⁾ Vir die Engelse was dit egter oorgenoeg - binne enkele ure sou hierdie netelige probleem aan hul opvolgers behoort. ¹⁰⁷⁾

106. Boëseken e.a., Drie Eeue, II, p.70.

107. Die Kaap is op 21 Februarie om 0800 formeel aan die Batawiërs oorhandig. Sien hoofstuk XII.

HOOFSTUK VIIDIE KAAP AS VLOOTBASIS.(A) DIE VLOOT HELP DIE KAAPSE REGERING.

Van die vroegste besettingsdae af het die Vloot hier die Kaapse regering bygestaan met hul handel- en skeepvaartreëlings. Geen skip mog bv. die hawe sonder goedkeuringsbewys van die doeankantoor verlaat het nie en dié moes voor afvaart eers aan die eskaderbevelvoerder getoon word. ¹⁾ Dit was al klaar geen bloot nominale taak nie, want vanweë die Kaap se besondere ligging het die skepe van alle handelsnasies Tafelbaai en Simonsbaai in groot getalle besoek. Trouens, net in die eerste vier besettingsjare het 458 Engelse, 124 Amerikaanse, 91 Deense en 35 skepe van verskeie ander nasies - kusvaarders uitgesluit - hier aangedoen. ²⁾

Daarbenewens was die streng Engelse handelswette 'n uitdaging vir die smokkelaars. Die vyandelike Franse, Hollanders en later ook Spanjaarde het sake vererger deur onder die dekmantel van onverbonde volke te probeer meedoen aan hierdie onwettige handel, en selfs bona fide neutrale skepe het dikwels hiervandaan voortgeseil om die Franse eiland Mauritius te gaan voorsien ! Geen wonder nie dat vise-adm. Elphinstone al in November 1795 kdoor. Blankett opdrag gee "not to suffer Foreigners to remain in the Harbour longer than necessary, nor to traffick [sic] for the supply of the Enemy". Die Kommodoor sal moet lig loop, sê hy, want "many foreign vessels are continually appearing under various fictitious flags". ³⁾

1. Uittreksel uit regulasies, B0 33, p.592.

2. Theal, History of South Africa since Sept. 1795, I, p.36. In 1800, weer, het nog 48 Engelse, 29 Amerikaanse, 13 Deense en 8 ander skepe die Kaapse hawens besoek. B0 58, pp.88-9.

3. Instruksies aan Blankett, 12 Nov. 1795, Rec.C.C., I, pp. 225-8.

Dat hierdie waarskuwing gegrond was, het vroeg in 1797 baie duidelik geword toe die Crescent, Braave en Sphynx met 'n prysskip, die Diana, hier aankom. Onder die dokumente aan boord is bewyse gevind van 'n slinkse plan om voorraad vir Mauritius aan die Kaap te bekom. Vaartuie uit Mosambiek, onder Deense of Portugese vaandel en met 'n klompie slawe aan boord, sou Tafelbaai aandoen - oënskynlik onderweg na Brasilië. Hier moes die slawe dan onder die een of ander voorwendsel verkoop en soveel proviand moontlik met die geld gekoop word, "with which they were to make their way as speedily as practicable to Mauritius". Voortaan sou die Kaapse eskader des te meer op hul hoede wees. Die onderhawige dokumente was volgens skout-adm. Pringle immers simptome van wat, nie net in Mosambiek nie, "but in many other settlements in this part of the world" gebeur. 4)

Die sogenaamde "Clandestine Trade in foreign Ships" het dwarsdeur die besettingsjare 'n knaende probleem gebly. Vroeg in 1800 kla sir George Yonge nog steen en been oor die Dene en Amerikaners wat daarin slaag om die Franse eilande en Batawië van voorraad te voorsien wat hulle aan die Kaap ingeskeep het. "The Chief Mode", sê Yonge in sy onbedrewe Engels, "Is to fitt out from Copenhagen to Tranquebar, and also to Stop here for Refreshments - under Colour of this they go to Mozambique, to Mauritius and to Batavia". 5) 'n Paar maande later voeg hy Swede, Hamburgers en ook Engelse by as meedoeners aan die onwettige handelspraktyke. Die goewerneur beweer selfs dat "the English part is the most Considerable of all". 6) Die vlootmanne moes dus wawyd wakker wees; letterlik niemand kon vertrou word nie.

4. Pringle aan Nepean, 24 Jan. 1797, Rec.C.C., II, pp.47-8, asook aantekening deur Theal op p.48.

5. Yonge aan Huskisson, 12 Jan. 1800, Rec.C.C., III, pp.28-30.

6. Yonge aan Huskisson, 29 Maart 1800, ibid., pp.100-106.

Juis in daardie tyd het hulle 'n sogenaamd Pruisiese skip hier vasgetrek. Toe die Frederick hier aankom, het iets die owerhede se argwaan gewek. Die skip is aangehou om deeglik deursoek te word en die uiteinde van die saak was dat "the whole Ship & Cargo proves to be French, as well as most of the Passengers". Op die koop toe word die heer Prediger aan boord gevind, op pad na die goewerneur-generaal van Batawië met geheime inligting oor die voorgenome sending van 'n indrukwekkende taakmag na die Ooste. In hierdie geval was daar dus 'n ekstra beloning vir die Vloot se wakkerheid; Prediger en sy gevolg is teruggestuur Engeland toe en die owerhede in Indië kon vroegtydig gewaarsku word om op hul hoede te wees. 7)

'n Deense skip wat Tafelbaai later in die jaar (1800) aangedoen het, gewapen net met 'n Franse beskermingspermit, het aanleiding gegee tot 'n besluit om voortaan toe te slaan op alle Dene wat nie ook 'n permit van die Engelse ambassadeur in Kopenhagen kon toon nie. Immers, "by these means France carries on an uninterrupted Commerce, to a very great Extent, & with the utmost Safety", beduie die goewerneur aan sy hoofde in Engeland. 8)

'n Man wat persoonlik kon getuig van die Vloot se noulettende toesig oor alle vreemde handelskepe wat die Kaap aangedoen het, is die Amerikaner Richard Cleveland. Op 21 Maart 1798 het hy Tafelbaai met sy kotter Caroline bereik. Dit was al na 2100 toe hy anker werp, maar, vertel hy, "we had scarcely dropped our anchor, when we were boarded by a man-of-war's boat". Toe die offisier-in-bevel verneem dat hy van Le Havre af gevaar het, is Cleveland dadelik wal toe geneem en deeglik deur skout-adm. Christian en 'n groep offisiere ondervra. Eers nadat sy skip die volgende dag deursoek en alle dokumente nagegaan is, was die vlootmanne tevrede

7. Yonge aan H.Dundas, 22 Okt. 1800 en 12 Jan.1801, ibid., pp. 333-6 en 407-8. Prediger is onderweg na Engeland oorlede. Ibid., Lord Hobart aan F. Dundas, 1 Mei 1801, pp.480-3.

8. Yonge aan H. Dundas, 22 Okt. 1800, ibid., pp.333-6.

dat alles pluis is. 9)

Dit is duidelik dat die Amerikaners glad nie deur ons eskader vertrou is nie. Reeds in Augustus 1796, toe die Argonaut (met Amerikaanse vlag en al) deur die Trident hierheen gebring is, 10) het vise-adm. Elphinstone dadelik 'n wag aan boord gestuur "for the purpose of preventing smuggling, to which the Americans were very addicted". 11) En nou weer, terwyl Cleveland nog hier vertoef het, moes die Jefferson (van Boston) se hele vrag eers 'n slag afgelaai word om die Vloot te oortuig dat daar niks ongeoorloofs aan boord is nie. 12)

Soos uit bogaande gevalle maar al te duidelik blyk, het Vloot en Regering ten nouste saamgewerk in 'n poging om enige ongeregthede op handelsgebied te verhoed. Só pligsgetrou was die vlootoffisiere in die uitvoering van hierdie taak dat hulle selfs nie geskroom het om die regering teë te gaan nie as laasgenoemde volgens hulle mening laat slap lê.

Toe die Portugese skip Joaquina 13) in Februarie 1800 met 'n klomp Mosambiekslawe hier aankom, is goewerneur Yonge omgepraat om, in stryd met 'n vorige beslissing van lord Macartney, toe te laat dat hulle aan wal gebring en verkoop

9. Cleveland, In the fore-castle, pp. 56-8.

10. Warden, Journal, 2 Augustus 1796.

11. Elph. aan Nepean, 1 Feb. 1797, Rec.C.C., II, pp.50-2. Later is Collett en sy offisiere selfs voor 'n raad bestaande uit Craig en die senior vlootoffisiere gedaag. Hulle het beslis dat die Argonaut moet aangehou word aangesien die skip sonder twyfel na Batawië op pad was om namens die N.O.I.K. speserye na Europa te vervoer. Ibid. Begin Oktober het die ongelukkige skip in Valsbaai gestrand. BO 56, pp. 59-60.

12. Cleveland, op.cit., p.63.

13. Ook Joaquim en Joachim gespel.

word. Dit kon die Vloot nie gedoog nie ! Kapt. Osborn van die Tremendous en sy kollegas het 'n sterk bewoörde protes opgestel, selfs gedreig dat hulle op die skip beslag sou lê en, toe nie aan hul besware gehoor gegee word nie, die saak by die owerhede in Engeland aanhangig gemaak. 14)

* * * * *

In hul stryd teen smokkelhandel en ook met die algemene beheer van skeepvaart in die Kolonie se hawens is die Vloot bygestaan deur die doeannedepartement. Boonop was daar spesiale hawemeesters in Tafelbaai en Simonsbaai wie se taak dit o.m. was om alle pas aangekome skepe te besoek, vir elke skip sy ankerplek aan te wys, aanlêgeld in te vorder en die Fiskaal in kennis te stel sodra 'n vreemde skip met uitlanders aan boord aankom. 15)

In die belangrikste baaie (Saldanha-, Plettenberg-, St. Helena- en Mosselbaai) was daar weer poshouers wat moes toesien dat geen skepe, behalwe in die uiterste nood, daar land nie. Gebeur dit wel, moes hulle alle verbinding met die inwoners verhoeden, in elk geval, die regering onmiddellik in kennis stel. 16)

Nietemin was die Vloot se aandeel aan skeepvaartreëlings sô belangrik dat vise-adm. Elphinstone kon verklaar: "It has always been impracticable to perform any thing relative to the Shipping at this Colony without assistance from His Majesty's Ships". 17)

Ook wat werklike smokkelary betref, was dit dikwels die vlootmanne wat die boosdoeners vasgetrek het. Een sodanige geval het op 22 Mei 1797 in Simonsbaai voorgekom.

-
14. Kapteins aan J.H.Greene, 7 Maart 1800, Rec.C.C., III, p.79; Greene aan kapteins, 8 Maart 1800, ibid., p.79; kapteins aan H. Dundas, 12 Maart 1800, ibid., p.80. Ook : Andrew Barnard aan Mac., 10 en 29 Maart 1800, aangehaal in Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope, pp. 172-9.
15. BO 56, p.60; BO 65, pp.43-5; Van Zyl, 'Die bestuurlike organisasie van die Kaap, 1795-1803', p.158.
16. Instruksies aan J.F.Meeding, 3 Nov. 1796, BO 65, pp.49-50; BO 50, p.62; Van Zyl, op.cit., pp.158-9.
17. Elph. aan Pringle, 5 Okt. 1796, Rec.C.C., I, pp.469-70.

Teen die aand se kant het lt. Moriarty van die Vindictive gemerk dat twee bote van die Deense skip Louisa Augusta weg-roei land toe. Met behulp van die Vindictive se eie skeepsboot is hulle agternagesit en betrap met sewe bale en dertien mandjies vol materiale en lekkergoed. Die uiteinde van die saak was dat die goedere gekonfiskeer en die eerste offisier van die Louisa Augusta met 6,000 riksdalders beboet is. ¹⁸⁾ Lt. Moriarty en die bootsbemanning, op hul beurt, het 'n beloning van ongeveer 3,200 rks. vir hul kloek optrede ontvang. ¹⁹⁾

'n Ander oortreding waarteen gewaak moes word, was die gewoonte van sommige handelskepe om hul doeaneverpligtings te probeer ontduik deur hul bote stilletjies uit Simonsbaai na Hottentots-Holland of ander dele van die Valsbaaise kus te stuur om kosvoorraad in die hande te kry. Ook hier moes die Vloot help. 'n Regeringsproklamasie van 15 Julie 1797 het handelskepe dus verbied om hul bote oos van Muizenberg te laat land tensy hulle eers 'n permit van die vlootbevelvoerder gekry het. ²⁰⁾

Selfs in Saldanhabaai moes die Kaapse eskader 'n slag hul gesag laat geld. Die handelskip Britannia het vroeg in 1798 verlof gekry om in dié beskutte baai herstelwerk te gaan verrig en is deur die Bombay Castle soontoe vergesel. Teen einde Mei was 'n paar skepe van die eskader toevallig óók daar, besig met opmetings. Lord Macartney het ondertussen agterdog begin kry dat die twee handelskepe dalk hul kans waargeneem het om goedere onderling uit te ruil of, nog erger, met die inwoners handel te dryf. Hy vra die vlootoffisiere dus om toe te sien dat die landswette nie oortree word nie. Ter aanmoediging deel hy hulle heel diplomaties mee dat die man wat „onwettige" goed vind, op 'n derde van hul waarde kan aanspraak maak. ²¹⁾

-
18. H.A.Truter aan Ross, 26 Okt. 1797, BO 10, pp.289-91; Ross aan Fiskaal, 24 Mei 1797, BO 50, p.52.
 19. BO 56, 30 Okt. 1797, p.172.
 20. Proklamasie van Mac., 15 Julie 1797, BO 64, pp.123-4.
 21. Ross aan kapt. Alexander (Sphynx), 26 Mei 1798, BO 51, p.95; Ross aan Stofberg (poshouer), 21 Maart 1798, *ibid.*, p.58; BO 56, p.265.

'n Meer gereelde handelstaak wat die Kaapse eskader langs die Weskus moes verrig, was om 'n ogie oor die walvisvangs te hou. Reeds in Desember 1795 het kapt. Alexander met die Star 'n vaart tot verby Walvisbaai onderneem, o.m. met die doel om vreemdelinge - dit was veral Amerikaners - se walvisvangs stop te sit. ²²⁾ Klaarblyklik het dit nie veel gehelp nie, want meer as 'n jaar later vind skout-adm. Pringle dit nog nodig om buitelanders te waarsku dat hul skepe "shall be seized and sent to the Cape of Good Hope to be proceeded against according to Law" as hulle dit op hierdie terrein waag. ²³⁾ Ten spyte van die Vloot se pogings om mededinging te ontmoedig is Elphinstone se hoë verwagtings van die walvisvangs as 'n belangrike bron van inkomste vir die Kaapse regering nie bewaarheid nie. ²⁴⁾ Tydens die besettingsjare was die gemiddelde vangst maar ongeveer 16 per jaar. ²⁵⁾

(B) DIE VLOOT HELP DIE E.O.I.K.

Op die belangrikheid van die Kaap vir die E.O.I.K. is reeds vroeër gewys. Dat die optrede van die Kaapse eskader, veral ten ooste van die Kaap, gedurig op onregstreekse wyse waardevolle diens aan die Kompanjie gelewer het, is ewe seker. Daar het die saak egter nie geëindig nie. Ook regstreeks, in spesifieke gevalle, het die E.O.I.K. by etlike geleenthede veel aan die Kaap en sy wakker eskader te danke gehad.

Beskerming van die waardevolle kompanjieskepe was vir die Britse vloot 'n aanvaarde verpligting. Ook die Kaapse eskader het die begeleiding van E.O.I.K.-skepe dus as integrale deel van hul taak beskou. Toe kapt. Spranger (Crescent) in Julie

-
22. Instruksies aan Blankett, 12 Nov. 1795, Rec.C.C., I, pp. 225-8. Alexander het tot 15° S. gevorder en eers op 16 Feb. 1796 teruggekeer. Oral waar hy aangedoen het, is die Britse vlag gehys, drie salvo's gevuur en 'n paar soorie omgekeer. Ibid., Blankett aan H. Dundas, 17 Feb. 1796, p.331.
23. Kennisgewing van Pringle, 18 Maart 1797, Rec.C.C., II, p.66.
24. Elph. aan H. Dundas, 10 Okt. 1795, Rec.C.C., I, pp.185-7.
25. Gleanings in Africa, p.34. ('n Reeks briewe deur 'n Engelse offisier; in 1806 in Londen gepubliseer.)

1797 verklaar : "I feel myself bound to take them under my charge", het hy dus eintlik maar net uitdrukking gegee aan die houding van al sy kollegas. 26)

Uitsonderings op die reël was daar natuurlik wel. Op 24 Januarie 1799 vra goewerneur Brooke van St. Helena dat 'n oorlogskip soontoe gestuur moet word om 'n aantal kompanjieskepe na Engeland geleide te doen. Hiervoor het kdoor. Losack egter nie kans gesien nie; nie vanweë onwil nie, maar omdat dit s.i. dwaas sou wees om sy reeds uitgedunde eskader in daardie stadium van nog 'n skip te beroof. 27)

Enkele maande later kom 'n dergelike geval voor. Hierdie keer vind genl.-maj. Dundas dit onmoontlik om aan die kompanjieskip Triton hiervandaan geleide te verskaf op sy terugvaart na Engeland. Die rede was eenvoudig : kdoor. Losack was indertyd met die hele Kaapse eskader weg op 'n kruisvaart na Mauritius !²⁸ Desondanks word waardevolle hulp tóg aan die Triton gelewer. By sy aankoms hier was die skip in 'n haglike toestand, maar danksy "every possible assistance" kon hy sy vaart binne redelike tyd voortsit. 29)

'n Ander minder regstreekse wyse waarop die Kaapse eskader die veiligheid van die E.O.I.K.-skepe probeer verseker het, was om vreemde skepe in ons hawens aan te hou tot tyd en wyl verbygaande handelsvlote 'n veilige voorsprong verkry het. Toe skout adm. Pringle in Junie 1797 'n Deense skip om hierdie rede aangehou het, was daar luide protes van die kaptein. 30) Lord Macartney het die Admiraal se optrede egter ondersteun en hom selfs gemagtig ("as far as I can authorize you" !) om dieselfde met alle ander ooswaartsvarende skepe te doen "as long as you think there is a lekilehood [sic] of their conveying any

26. T.W.Spranger aan Jonathan Duncan, 24 Julie 1797, BO 87, pp. nie genommer nie. Sien ook : Pringle aan Nepean, 25 Julie 1797, Rec.C.C., II, pp.128-9.

27. F.Dundas aan Brooke, 14 Maart 1799, BO 47, p.185.

28. F.Dundas aan Mornington, 7 Julie 1799, ibid., pp.188-92.

29. Andrew Barnard aan Kirkpatrick, 24 Jan. 1800, ibid., p.196.

30. Pringle aan Mac., 15 Junie en 17 Junie 1797, BO 30, pp. 361-2 en 381-2.

Intelligence to the Enemy that might endanger the safety of the Indiamen". 31)

* * * * *

Die bewindhebbers van die Kompanjie was natuurlik deeglik bewus van die voordele wat hulle uit die Vloot se bystand kon put. Hulle het dan ook glad nie geskroom om daarom te vra nie. Toe drie van hul skepe, met waardevolle vragte en 'n aantal troepe aan boord, in Oktober 1797 op die punt staan om die vaart na Engeland te onderneem, versoek hulle lord Macartney om skout-adm. Pringle op hoogte te stel "in order that some disposition may be made for the protection of the Indiamen upon their arrival off the Cape". 32)

Van die tallose ander versoeke om beskerming wat aan die Kaapse eskader gerig is, 33) noem ek nog net dié van genl.-maj. Nixon, "of the Honorable [sic] East India Company's service", wat in Januarie 1799 gevra het dat kdoor. Losack geleide moet verskaf aan 'n klompie kompanjieskepe onderweg na Engeland. Die rede vir die versoek was nogal interessant. Nixon het 'n adres van die inwoners van Madras aan die koning en 'n bydrae van £76,000 tot Engeland se oorlogspoging by hom gehad. As patriotiese Engelsman het Losack geen keuse gehad nie. Lord Augustus Fitzroy, kaptein van die Sphynx, word aangesê om die taak te verrig, want "it will be highly gratifying to His Majesty to receive the address as speedily as possible" - en bowendien sal die geldjies seker ook nie onwelkom wees nie ! 34)

-
31. Mac. aan Pringle, 17 Junie 1797, B0 50, p.112; B0 56, pp. 107-8. Dergelyke gevalle kan gevind word in B0 50, Mac. aan Pringle, 14 Aug. 1797, p.223; B0 30, Tait aan Andrew Barnard, 24 Sept. 1797, p.219; B0 50, Andrew Barnard aan kapt. Gardner, 30 Sept. 1797, p.284; B0 57, pp. 90 en 100.
32. Goew.-gen.-in-rade (Fort St. George) aan Mac., 14 Okt.1797, B0 87.
33. Sien bv. Rec.C.C., II, Pringle aan Nepean, 25 Julie 1797, pp.129-30.
34. Losack aan Nepean, 23 Jan. 1799, ibid., pp. 346-7.

Die E.O.I.K.-base kon werklik nie kla dat die Kaapse eskader hul belange op die agtergrond geskuif het nie. Intendeel, by elke moontlike geleentheid is aan hulle gedink en gekyk of daar nie 'n kans is om hulp te verleen nie. 'n Tipiese voorbeeld kom in Maart 1800 voor toe die Oiseau en Camel na Engeland teruggestuur moet word. Die kapteins kry bevel om onderweg éérs St. Helena aan te doen om te gaan vasstel of daar nie dalk E.O.I.K.-skepe is aan wie hulle geleide kan verskaf nie. 35) Selfs toe die einste Oiseau 'n paar jaar tevore herstelwerk in Indië nodig gehad het, het skout-adm. Pringle die kans om terselfdertyd 'n nuttige diens te verrig nie laat glip nie. By sy vertrek op 27 Junie 1797 het die Oiseau dus drie kompanjieskepe onder sy vlerk gehad ! 36)

'n Geval van selfs nog groter bedagsaamheid het in September 1801 plaasgevind. Toe vise-adm. Curtis hier aan die Kaap verneem dat die Belligeux, wat die handelskepe van China af huiswaarts moes begelei, vanweë 'n lekkasie in Bombaai vir herstelwerk moes agterbly, raak hy onmiddellik bekommerd oor die ryk belaaide skepe se veiligheid. Gevolglik word die Adamant, wat op die punt gestaan het om na Engeland te vertrek, aangesê om St. Helena aan te doen met die hoop dat hy die skepe nog daar sal aantref. Selfs hierby word die saak nie gelaat nie. Indien die Adamant te laat arriveer om hierdie diens te verrig moet hy 'n ruk in St. Helena vertoef - "to convoy home such Ships as may arrive there". 37) Dit verbaas 'n mens dus nie om van Curtis te lees dat "he shows great judgment in the stations allotted to his cruisers, as well to annoy the enemy as to protect our East India fleets". 38)

35. Curtis aan Nepean, 5 Maart 1800, Rec.C.C., III, pp.74-8.

36. Pringle aan Nepean, 25 Julie 1797, Rec.C.C., II, pp.128-9.

37. Curtis aan Nepean, 9 Sept.1801, Rec.C.C., IV, pp.67-71.

38. Naval Chronicle, VI, p.275.

Op 5 Junie 1800 skryf sekretaris Crommelin uit Fort William aan die E.O.I.K.-agent aan die Kaap (John Pringle) oor die versending van goedere uit Indië na die Kaap. Hy maan Pringle om nie ten volle op die aankoms van die beloofde goedere staat te maak nie, maar veiligheidshalwe altyd self 'n redelike voorraad voor hande te hou "as the Capture ... of the Ship in which the supplies may be sent, might otherwise subject the Settlement to temporary distress". 39)

Hierdie skynbaar niksseggende briefie lewer m.i. juis bewys van hóé afhanklik die E.O.I.K. van vlootbeskerming was. Tensy hulle van 'n oorlogskip vergesel was, het die kompanjieskepe voortdurend gevaar geloop om die hongerige kaperskepe ten prooi te val. In die lig van hierdie beskouing kry elke roetinekonvooitaak van die Kaapse eskader - en daar was baie ! - dus 'n besondere waarde.

Lord Macartney, wat die Kaap op 21 November 1798 aan boord van die Stately verlaat het, het hierdie „waarde” twee maande later mooi onderstreep. Soos die gebruik maar was, is die Stately se vaart na Engeland so gereël dat hy terselfdertyd 'n konvooi terugkerende kompanjieskepe geleide kon doen. Hul veilige aankoms in Engeland was, volgens die oud-goewerneur, hoofsaaklik te danke aan "the uncommon vigilance and indefatigable exertions of Captain Searle". 40)

Een van die heel beste voorbeelde van regstreekse hulp aan 'n E.O.I.K.-skip is deur 'n voorval vroeg in September 1801 gelewer. Teen die aand van die 2e is 'n groot skip - "apparently in great distress, having been totally dismasted" - by die ingang van Valsbaai gewaar. Om sake te vererger was 'n suidwestewind aan die opsteek; die hulpelose skip sou dus

39. Crommelin aan J. Pringle, 5 Junie 1800, Rec.C.C., III, pp. 191-2.

40. Mac. aan H. Dundas, 3 Feb. 1799, Rec.C.C., II, p.353.

spoedig weer see-in gewaai word. Die Adamant is egter sonder versuim gestuur om te gaan hulp verleen en op 4 September kom die Countess of Sutherland veilig, hoewel op sleeptou, in Simonsbaai aan. Hier is die skip nog boonop van allerlei noodsaaklike uitrusting voorsien uit die eskader se eie karige voorraad. 41)

Barrow, wat die waarde van die Countess of Sutherland en sy vrag op nagenoeg £300,000 skat, beklemtoon die belangrikheid van die eskader se reddingspoging deur daarop te wys dat dié bedrag gelyk staan aan "the maintenance of the civil, military, and contingent expences of the Cape, for a whole year". 42)

In sy verslag oor bogaande gebeurde neem vise-adm. Curtis sy kans waar om die Admiralteit te wys op die implikasies van die gedurige aansprake op die Kaapse eskader se hulpvaardigheid en goedhartigheid. Heel dikwels, sê die Admiraal, gebeur dit dat "Ships of the India Trade put into the Cape in distress". Hierdie skepe moet almal gehelp word, en aangesien nóg die E.O.I.K. nóg enige ander instansie wat met die Oosterse handel gemoeid is, 'n voorraaddepot aan die Kaap het, moet sodanige hulp noodgedwonge maar altyd uit die Vloot se voorraad kom. Curtis waarsku dus : "Though the King's Ships have not as yet been in actual want therefrom, yet the supplies granted to such Ships is a drain upon His Majesty's Stores unprovided for, and may eventually be attended with serious consequences". Dit is hoog tyd, meen hy, dat diegene wat aan die Indiese handel deel het, hul eie vlootvoorraad aan die Kaap begin aanhou. 43)

41. Curtis aan Nepean, 9 Sept. 1801, Rec.C.C., IV, pp.67-71.

42. Barrow, Travels, II, p.236.

43. Curtis aan Nepean, 9 Sept. 1801, Rec.C.C., IV, pp.67-71.

Hoewel die Admiraal dit nie hier noem nie, was dit natuurlik ook die Vloot se lot om die nodige herstelwerk aan die verbygaande E.O.I.K.-skepe te doen. Trouens, vise-adm.Elphinstone verwys reeds in September 1796 na 'n spesifieke geval waar "His [Majesty's] artificers have been uniformly employed in repairing their damages". 44)

Hoe uiters waardevol, eintlik onontbeerlik, die Kaap as 'n toevlugsoord vir die kompanjieskepe was, blyk uit die slotsin van Curtis se reeds genoemde brief. "And it may not be improper for me to remark", skryf hy, "that the Cape, even as a place of refuge for Ships in distress, is of such importance, that since I have been here many Ships have put in under such circumstances that they must have done so, even had the place been in the hands of an Enemy". 45) Die verdere implikasies was so duidelik dat die Admiraal dit onnodig geag het om dit eens te noem ...

Een kompanjieskip wat inderdaad deur sy heel besondere "distress" daartoe gedwing is om die Kaap aan te doen, was die Princess Charlotte. Nadat op 29 Mei 1798 pogings tot muitery onder sy bemanning bespeur is, het kapt. Charles Prescott besluit om - "for the safety of his Ship and the interest of his employers" - na Simonstad te vaar waar die Kaapse eskader hom sou kon help om die orde te herstel. So gebeur dit dan ook dat lt. MacLeane van die Sceptre met 'n klompie man op 31 Mei aan boord van die Princess Charlotte gaan, die vier voorbokke in hegtenis neem en na sy eie skip verwyder vir „veilige bewaring". 46)

44. Elph. aan H. Dundas, 22 Sept. 1796, Rec.C.C., I, p.463.

45. Curtis aan Nepean, 9 Sept. 1801, Rec.C.C., IV, pp.67-71.

46. Mac. aan H. Dundas, 7 Julie 1798, Rec.C.C., II, pp.274-7.

(C) DIE VLOOT HELP ENGELAND (IN DIE OOSTE).

Vise-adm. Elphinstone was so vas oortuig dat die Kaap spoedig 'n belangrike skakel tussen Engeland en Indië sou word ⁴⁷⁾ dat hy reeds in September 1795 groot hoeveelhede voorraad uit Engeland aangevra het ten einde 'n behoorlike depot hier op te bou. ⁴⁸⁾ Daarbenewens het hy die haweorganisasie opgeknap en 'n volledige seinverbinding tussen die strategiese punte rondom die Kaapse kus en die hawe laat aanbring. ⁴⁹⁾

In die daaropvolgende jare is Elphinstone se verwagtings in 'n hoë mate bewaarheid. Sedert 1795 hét die Kaap inderdaad mettertyd in 'n belangrike vlootbasis ontwikkel - belangrik veral vir die Engelse belange in Indië. Trouens, as tussen-ganger tussen Engeland en Indië sou die Kaap spoedig van sy onskatbare waarde bewys lewer. Nie net het dit gedien as plek waar troepe fisies „gesout” kon raak vir latere diens in die kwaai klimaatstoestande van die Ooste nie, maar boonop was hier altyd (behalwe in uitsonderlike omstandighede) 'n oorlogskip of twee beskikbaar om op kort kennisgewing troepeskepe na Indië te begelei.

Voorbeelde van sodanige „diens” kom gereeld voor. Op 10 November 1796 bv. vertrek die Trident en Fox na Indië as begeleiers van 'n aantal skepe waarop die 12e, 33e en 78e regimente ingeskeep is. ⁵⁰⁾ Skaars 'n maand later (op 12 Desember) is dit al weer so. Hierdie keer vergesel die fregatte

47. "The common Rendezvous of Ships intended for the protection of India", het hy dit genoem. Rec.C.C., I, Elph. aan H. Dundas, 23 Sept. 1795, pp. 157-8.

48. Ibid.

49. Allardyce, Memoir of Elphinstone, p.107.

50. Craig aan goewerneur-in-rade (Bengale), 7 Nov. 1796, BO 48, pp. 181-2; Pringle aan Nepean, 13 Nov. 1796, Rec.C.C., I, pp. 482-3.

Oiseau, Saldanha en Vindictive die troepeskepe wat die 80e regiment na Indië vervoer. 51)

Die Engelse regering se reaksie op Napoleon se aanslag op Egipte (1798) het klinkklare bewys gelewer van die Kaap se waarde as "basis" vir Indië. Ten einde die Franse bedreiging van sy Oosterse Ryk die hoof te bied is besluit om die 84e regiment en die Skotse brigade onmiddellik van die Kaap af na Indië oor te plaas. Gevolglik kry lord Macartney bevel om met die Admiraal oorleg te pleeg en "in concert with him take the most effectual means of carrying them [sy opdragte] into execution, by embarking the Troops on board such Ships of War or other Vessels as may be at your disposal ... and sending them under a proper convoy to the Presidency of Madras". 52)

Op 2 September 1798 bereik Dundas se opdragte die Kaap; en dadelik is die Vloot gereed om sy deel te doen. Die Admiraal bied aan dat die Sceptre die troepeskepe geleide sal doen en dat die Raisable, as verdere voorsorgsmaatregel, die konvooi vir die eerste gedeelte van sy vaart sal vergesel. 53 Ook genl.-maj. Dundas verspeel geen tyd nie, met die gevolg dat die konvooi Tafelbaai reeds op 4 November kan verlaat. 54) So beïndruk was die goewerneur dat hy hom soos volg uitlaat : "The zeal and activity of the General and Admiral in forwarding every part of this Service that depends on them are such as to transcend every praise of mine". 55)

51. Craig aan H. Dundas, 14 Jan. 1797, Rec.C.C., II, pp.40-2. Afhangende van hul presiese bestemming het hierdie vaarte na Indië gewoonlik tussen ses en tien weke geduur. Parkinson, Trade in the Eastern Seas, pp.106 en 111.

52. Oorlogsministerie aan Mac., 18 Junie 1798, Rec.C.C., II, pp.261-4.

53. BO 56, 26 Okt. 1798, p.313; Christian aan Nepean, 26 Sept. 1798, Rec.C.C., II, pp.289-90.

54. BO 47, pp. 175-6. ,

55. Mac. aan H. Dundas, 18 Sept. 1798, Rec.C.C., II, pp.284-5.

Vroeg die volgende jaar is die belangrikheid van die Kaap as vlootbasis opnuut beklemtoon. Einde Januarie 1799 lê Tafelbaai vol troepeskepe, onderweg na Indië met broodnodige versterkings vir die Engelse magte aldaar. Sonder verversings kan hulle nie verder nie - dié kry hulle dus hier. Sonder die beskerming van 'n fregat of twee durf hulle dit nie in die gevaarlike Indiese Oseaan waag nie - en ook in hierdie dringende behoefte word voorsien as die Imperieuse en Braave opdrag kry om die konvooi tot by Madras geleide te doen. 56)

Soos reeds vermeld 57) loop die Engelse regering se besluit van Oktober 1800 om die Franse finaal uit Egipte te verdryf o.m. daarop uit dat sir Home Popham met 'n taakmag om die Kaap na die Rooi See-gebied gestuur word. Ná 'n moeilike passaat bereik die Romney en Sensible Tafelbaai op 12 Februarie 1801, terwyl die Victor twee dae later hier aankom.

Nou het die Kaapse vlootmanne hul hande vol. Vanweë die gure weer tydens die passaat moes Popham se skepe van etlike nuwe marsstenge, ra's, ens. voorsien word. Daarbenewens, rapporteer vise-adm. Curtis, "we have been obliged to furnish them with no inconsiderable quantity of Sails, Cordage, &c." 58) Eiebelang wyk voor die vasberade poging om die eskader so gou moontlik seewaardig te kry; gevolglik moet die Diomedé maar geduldig op sy broodnodige herstelwerk wag ! 59) Danksy Vloot, Leër en Regering se skitterende samewerking kon Popham

56. F.Dundas aan H. Dundas, 23 Jan. 1799, ibid., pp. 340-3; Losack aan Nepean, 23 Jan. 1799, ibid., pp.346-7.

57. Sien hoofstuk V.

58. Curtis aan Nepean, 20 Feb. 1801, Rec.C.C., III, pp.432-3.

59. Curtis aan Wellesley, 9 Maart 1801, ibid., pp.439-41. Sien ook J. Grant, The narrative of a voyage of discovery, performed in H.M.Vessel The Lady Nelson (1800-2), Londen, 1803, p.38, vir verdere voorbeelde van herstelwerk aan besoekende skepe.

al weer op 28 Februarie vertrek - met vars voorraad en „vars” troepe in sy opgeknapte skepe. ⁶⁰⁾

Hiermee was die Kaap se taak egter nog nie afgehandel nie, want op 26 Februarie kom die twee troepeskepe Sheerness en Wilhelmina (ook deel van Popham se groep) in 'n bedenklike toestand hier aan. ⁶¹⁾ Die gevreesde „skipkoors” het tydens die vaart reeds die lewens van 63 man in die Sheerness en 16 in die Wilhelmina geëis en nog baie ander buite aksie gestel. Aan die Kaap loop die hospitaal dus gou-gou vol en sit vise-adm. Curtis boonop met die taak om die skepe te ontsmet. Gelukkig het hy, volgens eie getuienis, reeds dikwels tevore met daardie probleem geworstel en kon hy dus "the most approved methods" gebruik om die twee skepe weer leefbaar te maak.

Nog 'n keer moet eiebelang wyk, want dit het spoedig duidelik geword dat die Sheerness en Wilhelmina nie hul vaart net met hul eie bemanning sou kon voortsit nie. Curtis plaas dus van sy eie eskader se manne oor - "a measure I should only resort to in a case of the utmost urgency". Gesien in die lig van die kroniese tekort aan bemanning waarmee die Kaapse vlootbevelvoerders deur die jare heen moes sukkel, verdien hierdie beslissing voorwaar lof. Dat dit nie sonder gewetenswroeging geskied het nie, is seker. ⁶²⁾ Danksy die besondere ywer en welwillendheid van die Kaapse eskader kon die Wilhelmina en Sheerness, met sewe kompanies van die 61e regiment aan boord, op 30 Maart die ankers lig en hul belangrike vaart voortsit. ⁶³⁾

60. Inmiddels is ook voorsorg getref vir die veiligheid van die ekspedisie op die res van hul vaart. Reeds elf dae voor hul vertrek het die Admiraal aan Yonge voorgestel dat alle vreemde skepe in die Kaapse hawens aangehou moet word tot minstens tien dae nadat Popham weg is. B0 30, Curtis aan Yonge, 17 Feb. 1801, p.763.

61. Curtis aan Wellesley, 9 Maart 1801, Rec.C.C., III, pp.439-4

62. Curtis aan Nepean, 21 Maart 1801, ibid., pp.455-7.

63. F.Dundas aan H. Dundas, 31 Maart 1801, ibid., pp.463-5.

Sowat twee maande nadat finaal van die laaste „Popham-skepe" afskeid geneem is, het die Kaapse eskader nog vir oulaas diens gelewer ter ondersteuning van die Engelse veldtog in Egipte. Aanvanklik is 'n klein proviandskippie (met die Penguin as geleide) met voorraad na Mocha gestuur, maar op 4 Augustus 1801 moes die twee onverrigtersake terugkeer aangesien die proviandskip gevaarlik begin lek het. 64)

Nou word 'n groter skip gehuur om die oorspronklike vrag en nog 'n klompie ekstra voorraad na die Rooi See-gebied te vervoer. Maar : hoe groter die skip, hoe groter die gevaar ! Curtis self besef dat 'n geleideskip onontbeerlik is, en boonop verseg die bevelvoerder van die gehuurde vaartuig om die diens te verrig tensy hy deur "not less than a Frigate" beskerm word.

Soos by etlike ander geleenthede, maak die Admiraal die beste van 'n slegte saak. Hy kies die Tremendous om die konvooiwerk te doen, maar gee kapt. Osborn sommer terselfdertyd opdrag om na afloop van die vaart na Bombaai te gaan sodat die herstelwerk wat sy skip so nodig het, daar verrig kan word. 65)

64. Curtis aan Nepean, 26 Aug. 1801, Rec.C.C., IV, p.56.

65. Curtis aan Nepean, 9 Sept. 1801, ibid., pp. 67-71. Sake het volgens plan verloop. Na die Tremendous se terugkoms aan die Kaap op 3 Maart 1802 kon Curtis rapporteer dat al die nodige herstelwerk wél in Bombaai verrig is. Ibid., Curtis aan Nepean, 10 Julie 1802, p.335.

HOOFSTUK VIII

DIE VLOOT SE MOEILIKHEDE.

(A) SKEEPSAKE.

Om aan die einde van die agtiende eeu bevelvoerder van 'n vlooteskader aan die Kaap te gewees het, was geen benydenswaardige taak nie. Die berugte stormweer van die Kaap het gereeld sy merk op die skepe gelaat - en die herstelgeriewe hier te lande was uiters primitief. Selfs die skuiling wat die hoofhawe, Tafelbaai, gebied het, was so ontoereikend dat die hele eskader jaarliks in Aprilmaand sak en pak na Simonsbaai moes verskuif om die noordwestewinde van die Kaapse winter te ontduik. ¹⁾ Barrow, 'n geesdriftige voorstander van die Kaap, bestempel trouens "the want of a secure ... harbour" as die een groot nadeel van die Kolonie uit vlootoogpunt besien. ²⁾

Hoewel die eskader se offisiere (volgens Barrow) verdeeld was in hul voorkeur vir Tafel- of Simonsbaai, verkies hy laasgenoemde aangesien geen skip wat daar voor anker gelê het, nog gestrand het nie terwyl "scarcely a season passes without some being lost in Table Bay". ³⁾ Simonsbaai kry uit 'n heel onverwagte oord verdere ondersteuning. Kapt. Golovnin, bevelvoerder van die Russiese sloep Diana, noem dit "the safest roadstead of all those in the vicinity of the

1. Dat hulle inderdaad móés skuif, is in Junie 1796 duidelik bewys toe die Oiseau, wat op die 10e van 'n kruisvaart teruggekeer en deur teëwinde in Tafelbaai vasgekeer is, drie dae later in 'n kwaai storm sy anker verloor en op die grond geloop het. Hoewel die skip hierdie ervaring oorleef het, was die skade aan sy bodem tog só ernstig dat die herstelwerk uiteindelik in Bombaai verrig moes word. Rec.C.C., II, Pringle aan Nepean, 25 Julie 1797, pp.128-9.
2. Barrow, Travels, II, p.254.
3. Ibid., p.258.

Cape of Good Hope". 4) Maar selfs daár het gevare geskuil. Die baai self was weliswaar beskut, maar die ingang "somewhat hazardous" vanweë sy twee gevaarlike rotse waarmee etlike skepe (o.m. die Trident in 1796) al kennis gemaak het. 5)

Nog 'n probleem wat die senior offisier van die Kaapse eskader se lewe versuur het, was die feit dat hy duisende myle van sy „hoofkwartier" in Engeland verwyder was en gevolglik maande lank moes wag voordat reaksie op enige versoek, klagte of voorstel hom kon bereik. In 'n inleidings-artikel van 10 Julie 1802 kla die Cape Town Gazette bv. dat byna sewe maande al verloop het sedert die vorige amptelike inligting uit Engeland ontvang is en dat "nine months are expired since the date of the last dispatches". 6)

Dit was nietemin juis hierdie ongunstige omstandighede wat die beste uit vise-adm. Elphinstone en sy opvolgers gehaal het. In die praktyk was hulle meestal op eie vindingrykheid en inisiatief aangewese om probleme te oorkom – en dit hê hulle inderdaad gedoen. (Dat hul gereelde verslae aan die Britse Admiraliteit ook etlike klagtes ingesluit het, is verstaanbaar. Hulle moes immers 'n volledige beeld gee van die posisie hier.)

Ons eerste admiraal, Elphinstone, het reeds hier 'n tradisie van deursettingsvermoë, vasberadenheid en veral selfgenoegsaamheid geskep. Ten spyte van die ongunstige omstandighede in Valsbaai het hy by geleentheid nie geskroom nie om 'n skip daar te krink en deeglik te laat herstel eerder as om die werk in Bombaai te laat verrig "which is generally

-
4. V.M. Golovnin, Detained in Simon's Bay (April 1808–May 1809 Kaapstad, 1964, p.38. Sien ook Percival, An account of the Cape of Good Hope, pp. 41–2, 124.
 5. VC 58 ("Description of the Cape Colony in 1806", deur lt.-kol. Wilson), p.5.
 6. C.T.G., I, No. 38, 10 Julie 1802.

done with the men of war in these latitudes".⁷⁾

Klagtes het Elphinstone darem ook gehad. Op 31 Mei 1796 skryf hy aan sy kollega in Indië, skout-adm. Rainier, dat hier te lande 'n "extreme want of Timber and Plank of all denomination" bestaan. Ten einde raad het hy dus hout uit die Ooste bestel. Nou versoek hy Rainier om alles in sy vermoë te doen om die aflewering te bespoedig.⁸⁾

Gebrek aan genoegsame geskikte hout het lank vir die Kaapse eskader 'n kwellende probleem gebly. Geen wonder dus dat John Barrow, toe hy landdros Bresler in 1797 na Graaff-Reinet vergesel, opdrag kry om tydens sy inspeksietog in die grensgebied 'n oë in die seil te hou vir "Timber ... fit for the Use of the Royal Navy".⁹⁾ Later het dit gelukkig geblyk dat die bosryke gebied in die omgewing van Plettenbergbaai wel geskikte hout vir skeepsgebruik bevat. Volgens James Callendar, wat in November 1798 aangestel is as "Inspector of all the Government wood lands to the eastward",¹⁰⁾ kon geelhout ewe goed as die gebruiklike dennenhout vir maste, ra's en skeepsdekke gebruik word, terwyl stinkhout s.i. sonder gelyke was vir die herstel van skeepsbodems, boegspriete en agterstewes.¹¹⁾ Hy beveel dus aan dat die regering 'n "Good large Timber Ship" aanskaf om hulle van 'n gereelde houttoevoer te verseker.¹²⁾

* * * * *

-
7. Percival, op.cit., p.43.
 8. Elph. aan Rainier, 31 Mei 1796, Rec.C.C., I, pp.380-2.
 9. Mac. aan Barrow, 30 Junie 1797, BO 50, pp.145-6; BO 56, p.113.
 10. BO 56, p.335.
 11. Callendar aan F.Dundas, 12 Feb. 1799, BO 31, pp.377-81.
 12. Callendar aan F.Dundas, 4 Nov. 1799, ibid., pp.527-33.

Hoewel Elphinstone by sy vertrek (7 Oktober 1796) vir skout-adm. Pringle 'n indrukwekkende aantal skepe agtergelaat het, het die meeste van hulle herstelwerk dringend nodig gehad. Veral twee, die Ruby en Echo, was reeds "very defective".¹³⁾ Trouens, 'n deeglike ondersoek kort hierna het aan die lig gebring dat laasgenoemde al heeltemal onseewaardig was. Sô verrot was die romp reeds dat die Admiraal die skip nie eens meer voor anker durf laat lê om as voorraaddepot diens te doen, soos sy oorspronklike plan was nie.¹⁴⁾

'n Ander skynbaar onoorkoomlike probleem wat Pringle geërf het, was die geweldige tekort aan seemanne. Na die toevoeging van die nege verowerde Hollandse skepe tot die eskader was daar net 3,830 "effective men" beskikbaar in plaas van die benodigde 5,271 - 'n tekort van meer as 1,400 dus.¹⁵⁾ Die paar man wat hy hier kon werf, kon eintlik maar net tred hou met die vakatures wat normaalweg ontstaan. Want selfs aan die Kaap, met sy veel geroemde gesonde klimaat, was daar maar gedurig 'n klomp matrose in die hospitaal. Op 1 November 1796 berig die Admiraal dat nie minder nie as 215 man op daardie oomblik aan maagswere ly!¹⁶⁾ Aangesien die gevreesde skeerbuik ook nog weer sy verskyning gemaak het, versoek Pringle dus "a Speedy and effectual Reinforcement of Men as well as a proportion of Surgeon's Mates and Petty Officers ... of which this Squadron is excessively deficient".¹⁷⁾ Trouens, so dringend was die Admiraal se mannekragprobleem teen die einde van 1796 dat hy genl.-maj.

13. Pringle aan Nepean, 21 Okt. 1796, Rec.C.C., I, pp.471-2.

14. Pringle aan Nepean, 15 Jan. 1797, Rec.C.C., II, pp.44-6.

15. Bylae, Pringle aan Nepean, 13 Nov. 1796, Rec.C.C., I, p.483.

16. Pringle aan Nepean, 1 Nov. 1796, ibid., p.477.

17. Pringle aan Nepean, 15 Jan. 1797, Rec.C.C., II, pp.44-6.

Craig by geleentheid om 128 soldate moes nader om as mariniers te dien. Sonder sodanige hulp sou die Oiseau, Vindictive en Saldanha nie op 12 Desember hul opgelegde konvooitaak kon onderneem nie. 18)

Pringle het nie net mense uit Engeland nodig gehad nie. Gebrek aan geskikte materiaal het sy pogings om die nodige herstelwerk te verrig in die wiele gery en boonop was 'n aanvulling van die algemene vlootvoorraad ("naval stores") broodnodig. Baie artikels is hier onverkrygbaar, rapporteer hy, ander is van minderwaardige gehalte - en almal is buitensporig duur aangesien "every advantage is taken of the wants of the Squadron by a few designing People at Cape Town". 19) Nie net gaan dit broekskeur om die eskader self behoorlik uit te rus nie, maar boonop het byna elke vaartuig wat die Kaap aandoen iets nodig. Aangesien hier geen algemene voorraaddepot bestaan nie, is die Vloot noodgedwonge ook vir hierdie diens op hul karige voorraad aangewese. 20) Wat klerasie en beddegoed betref, berig die Admiraal : "Of some articles the men are totally destitute". 21)

Soos vroeër aangetoon is, was hierdie tekorte sonder twyfel 'n bydraende faktor tot die muiterye van Oktober 1797. 'n Mens kan Pringle se gemoedstoestand dus goed verstaan as hy op 31 Oktober pleitend aan Nepean skryf : "I must embrace ... this opportunity of Requesting you will strongly impress the Lords Commissioners of the Admiralty with the absolute necessity there is of immediately sending to this Station a large supply of Naval Stores of every denomination and also of Salted Provisions as well as ... Bread". 22)

18. Craig aan H. Dundas, 14 Jan. 1797, ibid., pp.40-2.

19. Pringle aan Nepean, 13 Nov. 1796, Rec.C.C., I, pp.482-3.

20. Pringle aan Nepean, 24 Jan. 1797, Rec.C.C., II, pp.47-8.

21. Pringle aan Nepean, 25 Aug. 1797, ibid., pp. 156-7.

22. Pringle aan Nepean, 31 Okt. 1797, ibid., p.201.

Die aankoms op 9 Mei 1798 van die John and James "freighted with Provisions for the use of the Navy" ²³⁾ wys dat die klaagliedere van die Kaapse admiraals gelukkig nie altyd op dowe ore geval het nie. Terselfdertyd beklemtoon die tydsverloop van meer as 'n jaar tussen Pringle se eerste briewe en die reaksie daarop die reeds genoemde "verbindingsprobleem" van die Kaapse eskader. Bowendien was die toevloei van voorraad uit Engeland deur die jare heen nooit genoegsaam (of gereeld genoeg) om die kroniese tekorte hier werklik die hoof te bied nie. Klagtes in hierdie verband duur dus lank na Pringle se tyd voort. Selfs die lewensbelangrike krygsbehoefte van die eskader raak by geleentheid gevaarlik min. In Februarie 1800 moes die Leër 'n slag in die bresse tree en die Vloot (o.m. met ammunisie) uit húl voorraad voorsien aangesien "there are no Naval Ordinance [sic] Stores at this place". En die rede? "They had been promised but were not sent out" ... ²⁴⁾

Na skout-adm. Pringle se vertrek (10 Maart 1798) 'neem skout-adm. sir Hugh Christian oor as bevelvoerder - en erf al sy voorganger se probleme. Minder as 'n maand later berig hy reeds aan die Admiraliteit dat die Sceptre en Trusty onmiddellike herstelwerk benodig. Die saak is des te meer spoedeisend aangesien daar al weer 'n konvooitaak wag. Ongelukkig is die Trusty egter reeds so ver heen dat lapwerk nie meer moontlik is nie. Die skip sal dus onder toesig van die hoofskiepstimmerman uitvoerige herstelwerk moet ondergaan. ²⁵⁾

23. Christian aan Nepean, 11 Julie 1798, ibid., p.279; lys van skepe wat Kaap besoek het, ibid., p.273. Terwyl lg. bron die aankoms as 9 Mei gee, sê Christian in sy brief dat die skip einde April hier gearriveer het. Die Admiraals was egter geneig om foute te begaan met datums.

24. Yonge aan H. Dundas, 8 Feb. 1800, Rec.C.C., III, pp.37-41

25. Christian aan Nepean, 30 Maart 1798, Rec.C.C., II, pp. 247-8.

Rampe en ongelukke.

Die feit dat die Kaapse skepe byna gedurig ter see was en dikwels gevaarlike waters moes bevaar, het vanselfsprekend meegebring dat „ongelukke” van tyd tot tyd voorgekom het. ²⁶⁾

In Julie 1799 bv. het die Adamant langs die kus van Madagaskar op 'n rots geloop toe hy St. Augustinebaai binne-vaar. Gelukkig kon die skip gered word, maar sy romp is dermate beskadig dat die water aanvanklik teen drie voet per uur ingestroom het. Aanpaksels van seegras, ens. het oënskynlik die lekplek geleidelik laat „toeslik” met die gevolg dat die Adamant nie net sy tuishawe veilig bereik het nie, maar in Oktobermaand al weer 'n nuwe kruisvaart kon onderneem ! ²⁷⁾ Op 1 Februarie 1800 is hierdie merkwaardige skip sowaar weer heelhuids in Tafelbaai terug - met lek en al. Dié beroemde „lek”, “which diminished almost to nothing in an unaccountable manner”, ²⁸⁾ was sonder twyfel maande lank 'n gewilde onderwerp van bespreking in menige offisiersbak.

Hoewel geen „ongeluk” die Oiseau getref het nie, het hierdie skip van dieselfde vaart as die Adamant teruggekeer met 'n beskadigde besaansmas en boegspriet en heelwat ander skade. ²⁹⁾ So het die see maar gedurig sy tol geëis, en so het die gesoute seevaarders van die Kaapse eskader dit ook gelate aanvaar. Op die ramp wat hulle op 5 November 1799 sou tref, was hulle egter hoegenaamd nie voorbereid nie ...

Die namiddag van die 4e het geen onheilstekens ingehou nie. Met skaars 'n luggie om aan die seile te roer het die Sceptre, Jupiter en 'n twaalfstal skepe (o.m. die Deense

26. Na die Trident se „ongeluk” in Valsbaai (1796) is reeds verwys. Sien Percival, An account of the Cape of Good Hope, p.42.

27. Curtis aan Nepean, 4 Jan. 1800, Rec.C.C., III, pp.12-15.

28. Curtis aan Nepean, 5 Maart 1800, ibid., pp.74-8.

29. Hudson, Diary, p.43.

oorlogskip Oldenburg (64)) rustig in Tafelbaai voor anker gelê. Teen die aand se kant het 'n donker wolkbank egter begin saampak, "the appearance of which seemed to threaten a gale".³⁰

Toe Guy Fawkes-dag aanbreek, was die wind reeds kwaai en die see omgekrap. Ergste van alles nog was dat die skepe totaal onbeskut was, want die wind het - heeltemal ongehoord vir die somer - uit die noordweste geloei.³¹⁾ Hoewel kapt. Valentine Edwards reeds teen 1030 die Sceptre se seile begin inhaal het, was daar in daardie stadium nog geen besef van die dreigende gevaar nie. Om 1200 is selfs nog 'n salvo gevuur ter herdenking van die berugte sabotasiepoging van 1605.

Intussen het die storm sterker geword. "At half-past one o'clock", skryf 'n ooggetuie, "the weather became much darker and exceedingly cloudy, with heavy rain, the gale still increasing, and the sea running mountains high". Teen 1400 was twee van die Sceptre se ankerkettings reeds daarmee heen en kort daarna is die skip se barkas met sy hele bemanning deur die golwe verswelg toe 'n poging aangewend is om die Jupiter te bereik.³²⁾ Kapt. Edwards het nou noodsalvo's laat vuur, maar teen hierdie tyd het die geweld van die storm reeds enige poging tot hulpverlening onmoontlik gemaak. "Never was there seen such a gale and heavy sea in the memory of the oldest man living at this time of the year", sê Hudson immers.³³⁾

30. Authentic Narrative of the wreck of His Majesty's Ship Sceptre, p.7. Hierdie werk, wat gedeeltelik deur een van die oorlewendes geskryf is, is in 1809 in Londen gepubliseer.

31. J.Pringle aan Raad van Direkteure, 8 Nov. 1799, VC 58, No.53.

32. Narrative of the wreck of the Sceptre, p.8.

33. Hudson, Diary, 5 Nov. 1799, p.52.

Nadat ook die noodanker om 1900 afgeruk is, is die gedoemde skip weerloos deur die golwe voortgedryf tot op 'n rotsrif naby die mond van die Soutrivier. ³⁴⁾ Om 2015 het die oorloopdek padgegee; om 2130 is die kampanjedek weggesleur, en kort daarna het die skip letterlik middeldeur gebreek. "It is impossible to describe the dreadful scene which now ensued; a horrid yell succeeded the parting of the ship for about a minute; when that time had elapsed, all was silent, the wreck having instantly dashed most of the unfortunate sufferers to pieces". So skryf een van die gelukkige oorlewendes. ³⁵⁾ Die "mild-mannered and well-esteemed" kapt. Edwards was ongelukkig nie een van hulle nie... ³⁶⁾

Dwarsdeur hierdie tragedie - en dwarsdeur die res van hierdie nagmerrienag - het adb. John Buddle en 'n dertigtal seemanne aan boord gebly. Hulle het by die boeg saamgedrom en te midde van golwe wat telkemale bo-oor hulle gespoel het, daar op lewe en dood vasgeklou tot ligdag toe. Ongelukkig was ook hierdie deel van die romp nie onbepaald teen die furie van die golwe bestand nie. Uiteindelik is die skeepsplanke losgeruk en het die dertigtal manne saam met die wrakstukke in die see beland. Van hulle was net adb. Buddle, twee seemanne en een marinier gelukkig genoeg om die strand te haal. Daar het hulle die handjievool gereddes aangetref. ³⁷⁾

Volgens amptelike syfers het tien offisiere en 280 manskappe die lewe gelaat in hierdie treurspel. ³⁸⁾ Vir kapt. Edwards se vrou was dit 'n dubbele slag, want ook haar

34. Barrow, Travels, II, p.257.

35. Narrative of the wreck of the Sceptre, p.9.

36. Anne Barnard aan H. Dundas, 8 Nov. 1799, South Africa a century ago, pp. 236-9.

37. Narrative of the wreck of the Sceptre, p.9.

38. Naval Chronicle, III, p.147.

seun, adb. W. Edwards, het verdrink. 'n Mens verbaas jou nie dat sy by die aanhoor van die dubbele doodstyding van haar verstand af geraak het nie. Sewe offisiere, o.m. die skeepsdokter met die (on)toepaslike naam van Bury, was ten tye van die ramp aan wal, terwyl een van hul makkers weer sy lewe te danke gehad het aan die feit dat hy net die vorige dag na die Jupiter verplaas is. Dié skip het daarin geslaag om die storm te oorlewe, maar die Oldenburg en ag van die ander skepe het gestrand. 39)

Hoewel die geskokte Kapenaars die onafwendbare ont-plooiing van die ramp magteloos moes aanskou, is geen steen onaangeroerd gelaat in 'n poging om hulp te verleen nie. Dwarsdeur die nag is vure op die strand aan die brand gehou; baie Kapenaars het lanterns gestuur of self gebring; dragonders te perd het tussen die honderde nuuskieriges deur die strand gepatrolleer op soek na drenkelinge en het dit selfs tot in die branding gewaag om die ongelukkiges wal toe te help. 40) Die onselfsugtige daad van adb. James Spink, een van die gereddes, verdien ook spesiale vermelding. Toe sy maat, adb. John Buddle, in 'n gehawende toestand aan wal gebring word, "he generously covered him with the only coat he had, and remained himself naked, until Mr. Buddle was carried to the hospital". 41)

Op die oggend van 6 November is drie wavrage lyke van die strand verwyder en naby die hospitaal begrawe. So-wat 'n honderd ander was só vermink dat hulle sommer op die strand self ter aarde bestel moes word. Uiteindelik is

39. Narrative of the wreck of the Sceptre, pp.9-10.

40. Ibid., p.10; Anne Barnard aan H. Dundas, 8 Nov. 1799, South Africa a century ago, pp.236-9; Renshaw, Voyage to the Cape of Good Hope, p.39. Onder die toeskouers was Andrew Barnard, die regeringsekretaris, en ook die sewetal Sceptre-offisiere wat nie aan boord gewees het nie. R.Semple, Walks and Sketches at the Cape of Good Hope, Londen, 1805, p.104.

41. Narrative of the wreck of the Sceptre, p.10.

die lyke van al die offisiere, behalwe dié van die kaptein, gevind. 42) Die volgende Sondag is hulle met volle militêre eerbewys begrawe. 43) Van die besluit om 'n monument ter ere van die drenkelinge op te rig, en waarvoor daar selfs bydraes ingesamel is, het ongelukkig uiteindelik niks gekom nie. 44)

* * * * *

Die kwaai tol wat maar gedurig aan die gure Kaapse weer en onstuimige see betaal moes word, spreek ook uit minder skouspelagtige gebeure as die ramspoedige voorval hier bo. En die weer was guur ! Die volgende uitspraak van vise-adm. Curtis is maar net een van baie : "There has for a length of time", skryf hy op 15 Junie 1800, "been the most Tempestuous Weather in the Indian Seas, and also in those adjacent to the Cape". 45)

Herstelwerk was dus maar gedurig aan die orde van die dag. 46) So verneem ons bv. dat, op 8 Desember 1799, die Jupiter, Rattlesnake en Euphrosyne al drie besig is om algemene herstelwerk te ondergaan, dat die Camel na Saldanhabaai is "to repair a Leak in her Bottom" en dat die Hope in Simonsbaai lê, "Very much decayed and incapable of going to Sea". 47) Net om die bevelvoerder se beker vol te maak keer die Oiseau vier dae later van sy vrugtelose soektog na die Preneuse terug, in só 'n toestand dat dit vir almal duidelik is "that

-
42. Die jong Edwards se sakbybeltjie het op wonderbaarlike wyse behoue gebly en is saam met sy lyk gevind. Barrow, Travels, II, p.219.
43. Narrative of the wreck of the Sceptre, p.10.
44. Semple, op.cit., p.107.
45. Curtis aan Nepean, 15 Junie 1800, Rec.C.C., III, p.193. In hierdie tyd het 4 Engelse handelskepe en een Deen op 28 Mei in Tafelbaai gestrand.
46. Skout-adm. Pringle het glo by geleentheid gesê dat elke weeklange suidooster Sy Majesteit 'n paar duisend pond gekos het. Barrow, Travels, II, p.242.
47. Verspreiding van skepe, 8 Des. 1799, Rec.C.C., II, p.505.

she is in too bad a state to contend with the prodigious [sic] heavy seas in this vicinity". 48)

Hoewel 'n mens niks anders as bewondering kan hê nie vir die wyse waarop die ou, gehawende skepe tot vervelens toe hier weer seewaardig gemaak is deur die Vloot se vakmanne, was daar darem gevalle waar selfs hulle die stryd gewonne moes gee. Juis die Hope was so 'n geval. Ná 'n deeglike ondersoek is besluit om hom finaal uit die diens te neem. Op 21 Februarie 1800 is sy bemanning dan ook na die Lancaster oorgeplaas en het hy 'n „dooie skip" geword. 49) Byna so erg was dit met die Imperieuse gesteld. Na sy terugkeer in Augustus 1801 van 'n uitgebreide kruisvaart in die Indiese Oseaan saam met die Diomede, was die skip in so 'n gehawende toestand dat 'n deeglike ondersoek gelas is. Vise-adm. Curtis het nog gehoop dat die Imperieuse weer seewaardig gemaak sou kon word, maar na die ondersoek moes hy noodgedwonge rapporteer: "The Ship is ... unfit for Service here". 50)

Om sake te vererger was dit nie net die skepe wat gedurig aandag geverg het nie; ook die voorraadpakhuis en ander vlootgeboue moes in stand gehou word. Die meeste was later in so 'n vervalte toestand dat vise-adm. Curtis kort na sy aankoms hier besluit het om tenders te vra vir grootskaalse herstelwerk. Die pakhuis was immers "entirely in Ruins". 51) Die tender van £900 (sonder materiaal) was egter s.i. so buitensporig dat vakmanne van al die skepe bymekaar gemaak is om die taak self aan te pak. Só knap is die werk gedoen dat die Admiraal reeds vroeg in Maart 1800 met trots kon berig: "Places before in Ruins and useless are now in good condition and applied to useful purposes". 52)

48. Curtis aan Nepean, 12 Des. 1799, ibid., p.508.

49. Curtis aan Nepean, 5 Maart 1800, Rec.C.C., III, pp.74-8.

50. Curtis aan Nepean, 6 Okt. 1801, Rec.C.C., IV, pp.76-8;

Curtis aan Nepean, 13 Sept. 1801, ibid., p.73.

51. Curtis aan Nepean, 11 Des. 1799, Rec.C.C., II, pp.506-8.

Sien ook: Curtis aan Nepean, 28 Des. 1799, Rec.C.C., III, pp.4-5.

52. Curtis aan Nepean, 5 Maart 1800, ibid., pp.74-8.

Dat die vlootmanne hier inderdaad altyd bereid was om die beste van 'n slegte saak te maak blyk o.m. uit die nut wat hulle gehaal het uit die verlies van die Sceptre. Toe besluit is om die skeepswerf in Kaapstad te omhein ten einde die gedurige diefstalle te beëindig is die wrakstukke van die ongelukkige skip bygedam en nuttig gebruik. Trouens, volgens vise-adm. Curtis, "it would have been impossible to have found Wood for the purpose of enclosing the Yard", was dit nie vir die Sceptre se nadoodse bydrae nie. 53)

* * * * *

Ten slotte : 'n „ramp" wat selfs die swartgalligste bevelvoerder nie kon voorsien het nie.

Einde April 1800 stuur Curtis die Euphrosyne na Algoa-baai met voorraad vir die troepe by Fort Frederick. Om die een of ander rede bly die navigasie-offisier agter. Sy pligte word dus deur die bevelvoerder, lt. Thomas Walker, oorgeneem. Alles verloop aanvanklik voorspoedig, maar op 16 Mei ontvang die Admiraal die ontstellende tyding dat lt. Walker, die skip se skrywer en vyf bemanningslede op 5 Mei in Algoabaai verdrink het terwyl hulle met 'n bootjie van die land af op pad was skip toe. En daar sit die Euphrosyne toe sonder iemand om hom terug te navigeer Kaap toe. Curtis het geen ander uitweg gehad nie as om die Diomedes spesiaal soontoe te stuur "to conduct her to this Bay". 54)

Gewis, van verveling sou geen bevelvoerder van die Kaapse eskader ooit kon kla nie !

53. Ibid.

54. Curtis aan Nepean, 16 Mei 1800, Rec.C.C., III, p.187.

(B) ANDER PROBLEME.

Dat koringoeste in die binneland hoegenaamd iets met die Vloot te doen kon hê, klink op die oog af hoogs onwaarskynlik. Nietemin het die periodieke misoeste, wat veral in 1797 en 1801 tot ernstige voedseltekorte aan die Kaap gelei het, wel deeglik naklank gevind in die bestaan van die plaaslike eskader.

Einde 1795, net na die inname van die Kaap, het enige gedagte aan 'n moontlike graantekort nog ver in die verskiet gelê. Trouens, in daardie stadium het genl.-maj. Craig nog met so 'n gedugte voorraad opgeskeep gesit dat dit vir hom "a source of great trouble and embarrassment" was !⁵⁵⁾ Selfs 'n jaar later het die prentjie nog steeds rooskleurig gelyk. Toe was die oesvooruitsigte so gunstig dat Craig hom net nie kon voorstel "that there can ever be any danger of our being in want of Bread".⁵⁶⁾

Die Generaal sou spoedig 'n ander deuntjie begin sing. Skaars 'n maand daarna (op 20 November 1796) berig hy dat "our harvest has been a very bad one".⁵⁷⁾ Só ernstig is die toestand teen Februarie 1797 dat skout-adm. Pringle die General Small Engeland toe stuur, enersyds om voorraad aan te vra, maar andersyds ook om die Engelse regering te waarsku dat "if the war ... should occasion any rendezvous of Ships or Troops at this Colony no dependance may be placed on a supply of provisions".⁵⁸⁾ Ten spyte van sy pogings om voorraad te bekom moes die Admiraal ses maande later nog kla dat sy eskader in "very great stress" is vanweë tekort aan proviand - en veral brood.⁵⁹⁾ Pringle het dus goeie rede gehad om bitter

55. Craig aan H. Dundas, 27 Des. 1795, Rec.C.C., I, pp.268-77.

56. Craig aan H. Dundas, 4 Okt. 1796, ibid., pp.465-7.

57. Craig aan H. Dundas, 20 Nov. 1796, ibid., pp.489-93.

58. Craig aan H. Dundas, 27 Feb. 1797, Rec.C.C., II, pp.61-4.

59. Pringle aan Nepean, 17 Aug. 1797, ibid., pp.152-3.

te voel toe hy tydens die muitery van Oktobermaand na die een broodklagte op die ander moes luister.

Die waarskuwing wat aan die owerhede in Engeland gerig is, is vier jaar later bewaarheid. Na nog 'n mislukte oes, was dit teen Februarie 1801 duidelik dat die beskikbare graanvoorraad uiters tot September sou hou, en "certainly not to the next Harvest". Dat die taakmag van sir Home Popham juis tóé die Kaap moes aandoen onderweg na die Rooi See, was dus besonder ongerieflik. 'n Mens verbaas jou dus nie dat Yonge kla oor "the difficulty of supplying them". Nietemin verseker hy die Engelse regering dat "every Exertion is made to do it", ⁶⁰⁾ en is die eskader uiteindelik hier weg o.m. met 100,000 pond rys, hoewel die Kolonie self met 'n beraamde tekort van drie miljoen pond gesit het. ⁶¹⁾

Aan die Kaap is in die loop van 1801 alle moontlike pogings aangewend om die voedselkrisis te bowe te kom. So bv. is op 27 Februarie 'n spesiale kommissie van ag man deur die goewerneur benoem "for regulating the Consumption of grain in the Colony, and for supplying it with provisions during the present Scarcity". Vise-adm. Curtis was lid van die kommissie, soos 'n mens kon verwag aangesien hy indertyd gesag gevoer het oor een-agste van die Kaapse bevolking. ⁶²⁾

Die beskikbare voorraad is min of meer volgens getalsterkte tussen Vloot, Leër en burgerlikes verdeel. Maar, hoewel die Admiraal heeltemal tevrede was met die Vloot se toesegging van een-sesde, ⁶³⁾ moes sy manne se broodrantsoen tog met 'n derde verminder word. Ten spyte van hierdie maatreëls het 'n "strict investigation" in Juniemaand aan die lig

60. Yonge aan H. Dundas, 18 Feb. 1801, Rec.C.C., III, pp.426-8.

61. Yonge aan H. Dundas, 20 Maart 1801, ibid., pp.445-6.

62. Notule van Kommissie, 30 Jan. 1802, Rec.C.C., IV, pp.149-216. Die betrokke syfers was : burgerlikes - 16,318; troepe - 4,600 en Vloot-3,000.

63. Curtis aan Nepean, 25 Junie 1801, ibid., pp.18-21. "My department was dealt with very liberally", het hy verklaar.

gebring dat die graanvoorraad voor hande die eskader net tot 16 Desember van brood sou kon voorsien - op voorwaarde dat niks intussen aan besoekende skepe afgestaan word en dat die eskader self nie skielik see toe moes gaan en genoeg voorraad vir 'n lang vaart moes inskeep nie.

So swaar het laasgenoemde oorweging op die Admiraal se gewete gerus dat hy die moontlikheid om sy hele eskader betyds te verwyder sterk begin oorweeg het. Einde Junie verwittig hy die Admiraliteit van sy besluit. Indien geen ekstra voorraad betyds opdaag nie "and I should at last think it my duty to move the Squadron from the Colony ... I shall proceed to India, and join Vice Admiral Rainier". 64)

Gelukkig bereik sake darem nooit hierdie krisisspeil nie. Op 29 Julie al skryf Curtis aan Nepean dat 'n aansienlike hoeveelheid rys van skepe onderweg na Engeland verkry is, "and this seasonable supply has very much diminished the uneasiness I felt". Of die matrose, wat nou drie dae per week rys in plaas van brood gekry het, ewe gelukkig gevoel het, word nie vermeld nie ... 65) Geleidelik verbeter die posisie. Op 21 September kom die Hazard aan met meel uit Noord-Amerika, in Oktober word die voorraad onverwags verder aangevul deur 300 ton rys van twee skepe wat deur die Imperieuse buitgemaak is, 66) en in dieselfde maand lewer die Loyalist 450 ton rys uit Bengale en die Elizabeth 'n hoeveelheid graan uit Engeland.

Op 30 Januarie 1802 kon die Koringkommissie hul bedrywig-hede finaal staak aangesien, in die woorde van hul sekretaris, "the blessings of plenty are once more restored to the Colony". 67)

* * * * *

Tussen die twee graantekorte het 'n ramp van 'n heel ander aard die Vloot getref. Trouens, in November 1798 is die eskader waarlik met dubbele slae geslaan. Nie net is hul

64. Ibid.

65. Curtis aan Nepean, 29 Julie 1801, ibid., pp.50-1.

66. Curtis aan Nepean, 13 Sept. 1801, ibid., p.73.

67. Barrow aan F Dundas, 30 Jan. 1802 ibid. pp.142-8

bevelvoerder, skout-adm. Christian, op 23 November oorlede nie, maar boonop het hul reeds karige voorraad kwaai deurgeloopt onder die verwoestende brand wat die vorige aand teen 2300 in die stalle van die dragonders in Kaapstad uitgebreek het.

Danksy heldhaftige pogings deur Leër en Vloot (laasgenoemdes onder leiding van kapt. Osborn van die Tremendous) is verhoed dat die brand hand-uit ruk, maar desnietemin het ses regeringsgeboue in die slag gebly. Twee hiervan is deur die Vloot gebruik; die een as bēreplek vir vate, maste, ra's, ens. en die ander as 'n proviand- en wynpakhuis. Die verlies, in laasgenoemde, van 'n groot hoeveelheid sout en soutvleis was 'n ernstige terugslag. 68)

'n Bietjie meer as twee jaar later was dit byna wéér so. Om middernag op 10 Maart 1801 het 'n huis langs die Vloot se hoofvoorraadpakhuis aan die brand geraak. In een stadium is gevrees vir "the destruction of everything belonging to us", maar gelukkig het uiteindelik net 'n klompie beddegoed in die slag gebly. 69)

68. F. Dundas aan H. Dundas, 2 Des. 1798, Rec.C.C., II, pp. 302-4, plus bylaes, pp. 304-9; Losack aan Nepean, 30 Nov. 1798, ibid., pp. 300-1; BO 56, 24 Nov. 1798, p.334; Hudson, Diary, 23 Nov. 1798, p.3.

69. Curtis aan Nepean, 21 Maart 1801, Rec.C.C., III, pp. 455-7; C.T.G., I, No.32, 21 Maart 1801.

AFDELING C : DIE VLOOT AS DEEL VAN DIE SAMELEWINGHOOFSTUK IXWIE WAS HULLE ?(A) INLEIDING.

In die voorafgaande bladsye is male sonder tal verwys na „die Kaapse eskader“, is ook gewag gemaak van sy knap optrede, sy menigvuldige verpligtinge, die moeilikhede waarmee hy hier te kampe gehad het. Hierdie „Kaapse eskader“ was egter geen lewelose outomaat nie. Dit het bestaan uit mense - soms tot 5,000 van hulle - van vlees en bloed; mense van uiteenlopende karakters, gewoontes en behoeftes. Edelmanne en tronkvoëls, admiraals en gewone seemanne, helde en drosters, afsydiges en warmbloediges - hulle was almal hier.

En hier het hulle (veral die offisiere) weer in aanraking gekom met die mense aan wal: regeringsbeampies, leërbevelvoerders en -offisiere, burgers en burgeresse van Simonstad en Kaapstad. Meestal was die verhoudings goed, soms egter nie. Totaal afsydig van mekaar kon die twee groepe nietemin nie staan nie; daarvoor was hul onderskeie belange te nou verbonde aan mekaar.

In die volgende bladsye gaan ons die Kaapse eskader, nou uit 'n nuwe oogpunt, 'n bietjie van naderby beskou: sy bevelvoerders, offisiere en matrose; hul lewe aan boord en aan wal; hul verhouding tot die landrotte ...

(B) OPPERBEVELHEBBERS.

Met die uitsondering van kdoers. Blankett en Losack, wat albei by geleentheid tydelik waargeneem het, was al die opperbevelhebbers van Sy Majesteit se eskader hier te lande vlag-offisiere, d.w.s. die een of ander soort admiraal. Watter

„soorte" admiraals was daar destyds?

Hoewel die 17e eeuse vlootorganisasie van een tamaai vloot bestaande uit drie eskaders, elk met drie divisies, reeds jare lank van die baan was, het die admiraalsrange wat daarop gebaseer was, bly voortbestaan. Ten tye van vise-adm. Elphinstone se aankoms in Simonsbaai in 1795 was daar dus nog steeds nege „soorte" admiraals: skout-admiraals van die blou (oftewel agterste) eskader, van die wit (die voorste eskader) of van die rooi (middelste, en dus senior, eskader), gevolg deur drie eendersluidende vise-admiraalsrange en daarna die drie volle admiraalsrange. Inlaasgenoemde geval was daar egter geen „admiraal van die rooi" nie; die heel senior admiraalsrang het geheet „admiraal van die vloot". ¹⁾

Om aan die einde van die agtiende eeu opperbevelhebber van 'n afgesonderde, verafgeleë vlootpos soos die Kaap te gewees het, het sowel voor- as nadele gebied. Laasgenoemdes is eintlik voor die hand liggend; in die voorafgaande bladsye is die gebrek aan snelle verbinding met die vloothoofde in Engeland dan ook as een van die belangrike probleme van die plaaslike eskader bestempel.

Hierdie einste afsondering het egter ook meegebring dat die opperbevelvoerders hier (en in Indië) veel minder aan bande gelê is as hul kollegas nader tuis. Effektiewe beheer uit Londen was prakties onmoontlik. Trouens, "to official orders to appoint an officer to a ship, to appoint a firm as agents, to promote a midshipman, the Admiral was apt to reply that the ship was wrecked, the firm bankrupt and the young

1. Lewis, England's Sea-officers, pp. 183-7. Hierdie indeling het met net een verandering bly voortbestaan tot 1864 toe die admiraalsrange tot vier verminder is deur alle „kleurverwysings" te laat vaar. Volgens James (Naval History, II, p.2) het die Britse vlootlys van 1797 die name van 24 admiraals, 38 vise- en 35 skout-admiraals bevat. Daarbenewens was daar 483 kapteins, 282 kommandeurs en 2,038 luiténante.

gentleman dead". 2) Beslissings oor die aankoop van buitgemaakte skepe vir die Vloot of die verkoop van vlootskepe wat nie meer diensbaar geag word nie - dié, en nog baie ander, moes „ons" opperbevelvoerders dus maar op eie houtjie vel. 3)

Elphinstone (Junie 1795 - Oktober 1796).

Toe Sy Edele vise-adm. sir George Keith Elphinstone op 11 Junie 1795 met sy eskader Simonsbaai binnevaar, het byna 34 jaar reeds verloop sedert die dag toe hy op vyftienjarige leeftyd in November 1761 as bevare seeman tot die bemanning van die Royal Sovereign toegetree het. 4) Ag jaar later word hy 'n waarnemende luitenant en in 1772 kry hy, as kommandeur, bevel van die Scorpion. 5) Hierna volg die bevorderings gereeld: kaptein in 1775, skout-admiraal (blou) op 12 April 1794, drie maande later skout-admiraal van die wit en op 1 Junie 1795 (ter see, dus) vise-admiraal (blou). 6) Intussen is hy, as 41-jarige oujongkêrel, in 1787 met Jane Mercer getroud, sewe jaar nadat hy Parlements lid geword het. 7)

Hoewel hy hier dikwels oor sy gesondheid gekla het - volgens een van sy kapteins selfs 'n bietjie onnodig! - 8) het Elphinstone 'n besonder geslaagde dienstydpark aan die Kaap gehad. Nie net het die verowering glad verloop en is ook skout-adm. Lucas se eskader 'n jaar later sonder veel moeite

2. Parkinson, War in the Eastern Seas, p.337.

3. Ibid., p.337.

4. Keith Papers, I, p.(vii) (voorwoord).

5. Ibid., pp. (viii) en (ix).

6. Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p.192.

7. Allardyce, Memoir of Elphinstone, p.7.

8. Kapt. Elph. aan vise-adm. Elph., 21 Junie 1796, Keith Papers, I, pp. 412-3.

onskadelik gestel nie, maar die prysgeld wat hierdie gebeurtenisse hom in die sak gebring het, het van die Admiraal 'n bemiddelde man gemaak. Hy was trouens dwarsdeur die Britse vloot bekend vir sy geluk as 'n "prize-taking admiral". 9)

Van Elphinstone se geslaagde samewerking met genl.-maj. Craig, sy knap organisasiewerk in die vroegste besettingsdae, sy erkentlikheid teenoor offisiere en manskappe en sy besorgdheid oor hul welsyn, is reeds vroeër gewag gemaak. In Augustus 1796 het hier egter 'n voorval plaasgevind wat ons 'n besondere kykie op Elphinstone as mens gee.

Op 16 Junie het die Amerikaanse handelskip, die Hercules, naby die Visrivier gestrand. 10) Na 'n uitputtende tog van anderhalf maand het kapt. Benjamin Stout, wat met twee van sy offisiere en enkele matrose vooruitgekom het, Kaapstad op 30 Julie bereik. 11)

By Craig het hy vergeefs om hulp aangeklop vir die res van sy bemanning wat nog aan die aansukkel was Kaap toe. Van die Generaal is Stout toe na Elphinstone. "And here", vertel hy, "the contrast was indeed complete. The admiral received me with every mark of tenderness and commiseration". Hy het belowe om na sy mense om te sien en het dit in die daaropvolgende weke inderdaad ook gedoen. Die gehawende aankomelinge is eers versorg en daarna met 'n verbygaande handelskip na Indië gestuur.

Stout was so beïndruk dat hy die Admiraal as "brave, humane and generous" beskryf. Nog meer; toe hy by 'n latere geleentheid deur Elphinstone uitgevra is oor sy waarnemings van die landstreek waarlangs hulle na die Kaap gekom het, het die Admiraal se indringende vrae en raak kommentaar s.i. 'n "comprehensive and penetrating mind" verraa. 12)

9. Allardyce, op.cit., p.421; Encyclopaedia Britannica, XIII, p.314.

10. Faure aan Craig, 23 Julie 1796, BO 24, pp. 103-5.

11. B.Stout, Cape of Good Hope and its dependencies, Londen, 1820, pp.70-131.

12. Ibid., pp. 133-5.

Nadat vise-adm. Elphinstone die Kaap op 7 Oktober 1796 verlaat het, het hy nog waardevolle diens gelewer as opperbevelvoerder van die Middellandse See-vloot, die Noordseevloot en, nadat hy vyf jaar aan wal was, van die Kanaalvloot (1812 - 1815).¹³⁾ Bevorderings en eerbewyse het dan ook nie agterweë gebly nie. In 1799 word hy vise-admiraal van die rooi, op 1 Januarie 1801 'n volle admiraal (blou), einde 1805 admiraal van die wit en op 31 Julie 1810 word die pas ingestelde rang van admiraal van die rooi aan hom toegeken.¹⁴⁾ Ondertussen is hy reeds in 1797, as beloning vir sy dienste aan die Kaap, tot die Ierse adelstand verhef. In 1814 (nege jaar voor sy dood) is sy hartewens vervul toe hy 'n burggraaf van die Verenigde Koninkryk geword het.¹⁵⁾

Die Kaapse eskader was inderdaad bevoorreg om - in die woorde van Mahan - "one of the most efficient and active of the generation of naval officers between St. Vincent and Nelson"¹⁶⁾ as hul eerste opperbevelvoerder te kon hê.

Blankett (November 1795 - Mei 1796).

Kapt. John Blankett se aanstelling, vroeg in 1795, as bevelvoerder van die voorlopereskader om die Kaap te kom „oorneem“, was 'n welverdiende. Hy was 'n deurtrapte en ervare seeman, "an Officer of the most exemplary prudence and fortitude", wat reeds vyftien jaar tevore kapteinsrang bereik het.¹⁸⁾ Daarby het hy oor eerstehandse kennis van die Kaap beskik. Soos gebruiklik wanneer 'n kaptein 'n belangrike taak of pos kry, het Blankett nou tydelik kommodoor geheet.¹⁹⁾

13. Encyclopaedia Britannica, XIII, p.314.

14. Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p.192: Die rang „adm. van die rooi“ is in 1805 ingestel.

15. Encyclopaedia Britannica, XIII, p.314.

16. Mahan, The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, I, p.286.

17. Naval Chronicle, VII, p.516.

18. Clowes, op.cit., p.194.

19. Sien Lewis, England's Sea-officers, p. 188 en Lewis, A social history of the Navy, p. 186.

Die daaropvolgende maande het kdoor. Blankett in die skaduwee van sy hoof, vise-adm. Elphinstone, deurgebring. Sy kans om volle verantwoordelikheid te aanvaar het eers teen middel November gekom toe Elphinstone na Indië vertrek. Die volgende ses maande was John Blankett dus vlootbaas aan die Kaap.

Hierdie taak het hy pligsgetrou en ywerig verrig. "The Commodore is very tenacious", skryf een van sy kapteins, "but he is very zealous and means well". ²⁰⁾ Bang om standpunt in te neem was hy ook geensins. Daarvan getuig die kwaai briefwisseling tussen hom en Craig oor die handhawing van die Engelse handelswette hier te lande. ²¹⁾

Om die waarheid te sê, John Blankett was 'n korrelkop ; "one of the most wrong-headed blockheads I think I ever met with", sê Jeremy Bentham selfs. ²²⁾ Klaarblyklik was hy nederig van geboorte, want sy maniere was ru en daarby was hy glad nie belese nie. ²³⁾ Selfs hier aan die Kaap waar dit een van die gewildste tydverdrywe was, het hy nooit gedans nie. "It breaks through my rules", is sy rede. ²⁴⁾ Nougeset was hy darem nie, want hy is doodtevrede om sy offisiere volle geleentheid te gee om hul dansparty te geniet. Wat hom betref, kan hulle gerus deurhou dagbreek toe! Gelukkig ontbreek humorsin ook nie. Hy verduur pyn, skryf Blankett by geleentheid aan Elphinstone. Of dit aan jig of maagkramp te wyte is, weet hy nie. In elk geval, vervolg hy, "I won't quarrel for the distinction, but I rally and endeavour to fight manfully under the banner of health". ²⁵⁾

20. Kapt. Elph. aan vise-adm. Elph., 21 Junie 1796, Keith Papers, I, pp.412-3.

21. Sien hoofstuk XI.

22. Parkinson, War in the Eastern Seas, p.141: aanhaling uit Works of Jeremy Bentham, red. John Bowring, X, p.95.

23. Ibid.

24. Blankett aan Elph. of sy sekretaris, waarskynlik tussen 21 en 30 Junie 1796, Keith Papers, I, pp.415-7.

25. Ibid.

Na vise-adm. Elphinstone se terugkeer op 23 Mei 1796 bly Blankett nog aan die Kaapse eskader verbonde tot net na afloop van die Lucasepisode. Skaars twee jaar later (in Oktober 1798) doen hy die Kaap weer aan, dié keer in bevel van 'n eskader op pad na die Rooi See.²⁶⁾ Dáár het hy die langverwagte bevordering tot skout-admiraal (wit) uiteindelik gekry.²⁷⁾ Sy onverwagte dood op 14 Julie 1801 terwyl sy vlagskip die hawe van Mocha binneseil, is in die Naval Chronicle as "a serious loss to the service" bestempel.²⁸⁾

Vir 'n laaste brokkie oor John Blankett laat ons die ongeloofwaardige Joshua Penny, wat ten tye van die verowering van die Kaap in sy eskader gedien het, aan die woord. "This Commodore", skryf hy, "had shot his purser on the quarter-deck, and was tried for the murder. The court-martial sentenced him to death, but gave ninety-nine years and one day to repent in - confining him to merit any higher station in his majesty's service, than that of commodore".²⁹⁾ Nêrens kon 'n verwysing na hierdie voorval gevind word nie; maar Blankett was kwaai, en hy het 19 jaar vir sy bevordering gewag ...

Pringle (Oktober 1796 - Maart 1798).

Op 1 Junie 1794 was kapt. Thomas Pringle se skip Valiant een van dié wat aan die roemryke oorwinning van die "glorious 1st of June" deel gehad het.³⁰⁾ Geen wonder nie dat hy 'n maand later tot skout-admiraal van die blou bevorder is. Teen die tyd dat Pringle op 21 Julie 1796 in die Tremendous hier aangekom het om vise-adm. Elphinstone as vlootbevelvoerder van

26. Parkinson, op.cit., p.140.

27. Clowes, op.cit., p.194. Op 1 Jan. 1801 het hy skout-adm. van die rooi geword.

28. Naval Chronicle, VI, p.516; Parkinson, op.cit., p.178.

29. Penny, The life and adventures of Joshua Penny, p.13 (voetnota).

30. Brenton, Naval History, I, p.132; Naval Chronicle, IX, p.298.

die Kaapse gebied te vervang, was hy al 'n stappie verder; sedert 1 Junie 1795 skout-admiraal van die wit eskader. 31)

Dit sou nietemin nog etlike maande duur voordat die nuwe skout-admiraal hier oorneem. Eers nadat hy self aan die "slag" van Saldanhabaai deelgeneem en vise-adm. Elphinstone daarna die verpligtinge wat hul oorwinning meegebring het, nagekom het, kon Pringle op 7 Oktober sy nuwe pos aanvaar.

Hoewel skout-adm. Pringle hier eers met 'n ernstige voedseltekort en later 'n muitery te doen gekry het, was sy taak as bevelvoerder van die Kaapse eskader geen onaangename nie. Die eskader was indertyd getalsterk genoeg om al sy verpligtinge na te kom, en van 'n aanslag op die Kaap was daar na die Lucasdebakel voorasnog geen sprake nie. 32) Tog was die Admiraal glad nie ingenome met die Kaap nie. Sy salaris van £49 per maand het swak vergelyk met dié van die regeringsamptenare en gevolglik het die lewensduurte hom swartgallig gestem. 33) Selfs die henne, so het hy by geleentheid verklaar, lê hier nie eens vars eiers nie! 34) Lady Anne Barnard bestempel Pringle dan ook as 'n "growler", hoewel sy erken dat hy eweneens "very clever and entertaining" kan wees. 35) Ter verdediging van die Admiraal moet gekonstateer word dat hy, nes sy voorganger, heelwat las van sy gesondheid gehad het. 36)

31. B0 56, 21 Julie 1796, p.43; Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p.193.

32. Sien voorafgaande hoofstukke.

33. Lewis, A social history of the Navy, p.299; Welch, Portuguese and Dutch in South Africa, p.786 (voetnota).

34. Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope, p.25.

35. Anne Barnard aan H. Dundas, 3/16 Feb. 1798, South Africa a century ago, pp. 145-154.

36. Theal, History of South Africa since Sept. 1795, I, p.41. In die loop van 1797 het Pringle versoek om vervang te word vanweë 'n ergerlike oogaandoening.

Dat die Admiraal, sy kwale ten spyt, darem nog 'n oog vir skoonheid gehad het, staan vas. Hy het hier "a pretty Miss" raakgesien en so ernstig begin vlerksleep dat die Kapenaars al na die huwelik begin uitsien het. Ongelukkig het die verhouding nie lank geduur nie. "It has gone off in misty clouds of smoke and left the weaker vessel unmanned", vertel lady Anne Barnard (met haar voorliefde vir woordspelings). 37)

Hoewel sy aangewese opvolger, sir Hugh Christian, al op 28 Januarie 1798 hier aangekom het, het skout-adm. Pringle die Kaap eers op 10 Maart vaarwel gesê. 38) Van die Kapenaars het selfs vermoed dat die Admiraal in daardie stadium glad nie meer so gretig was om te gaan nie en 'n versoek om aan te bly sou verwelkom het. 39) Vir die Kaap was sy vertrek in elk geval 'n verlies, want 'n fyn waarnemer soos lady Anne Barnard het hom later bestempel as "as honest and liberal a man in his conduct as possible" en daaraan toegevoeg dat, ongeag velerlei geleenthede om eie gewin te soek, "no conduct could be purer [than his]". 40)

Vyf jaar nadat hy na Engeland teruggekeer het, is Pringle in 1803 oorlede, maar darem nie voordat hy op 14 Februarie 1799 tot vise-admiraal (wit) en op 1 Januarie 1801 tot vise-admiraal van die rooi bevorder is nie. 41)

-
37. Anne Barnard aan H. Dundas, 12/16/24 Sept. 1797, South Africa a century ago, pp. 82-92.
38. Mac. aan H. Dundas, 30 Jan. 1798, Rec.C.C., II, p.231; Mac. aan H. Dundas, 9 Maart 1798, ibid., p.244.
39. Anne Barnard aan H. Dundas, 3/16 Feb. 1798, South Africa a century ago, pp. 145-154.
40. Anne Barnard aan H. Dundas, 13 Aug. en 22/24 Sept. 1798, ibid., pp. 182-202.
41. Clowes, op.cit., p.193.

Christian (Maart 1798 - November 1798)

Toe die Britse Admiraliteit skout-adm. Pringle se versoek ontvang om aan die Kaap vervang te word, het hul keuse geval op skout-adm. sir Hugh Cloberry Christian,⁴²⁾ die man wat net die vorige jaar so mooi geprester het deur St. Lucia, St. Vincent en Grenada binne enkele maande te verower.⁴³⁾ Christian, wat in 1778 kaptein, in 1795 skout-admiraal (blou) en op 20 Februarie 1797 skout-admiraal van die wit geword het, het ook reeds 'n dienstydkperk by hoofkwartier agter die rug gehad as een van die Admiraliteit se vervoerkommissarisse.⁴⁴⁾

Toe die Admiraal op 28 Januarie 1798 van die fregat Virginie in Kaapstad aan wal stap,⁴⁵⁾ het hy binne-in 'n bra ongemaklike situasie getrap. Skout-adm. Pringle was indertyd nog hier - en dit het spoedig begin lyk asof hy glad nie meer so haastig was om weg te kom nie! Vir mense soos lady Anne Barnard was dit baie duidelik dat die sagsinnige, fyngevoelige nuwe admiraal erg ongemaklik voel. In teenstelling met die praterige Pringle het hy sy gedagtes egter vir homself gehou ...⁴⁶⁾

Nadat skout-adm. Pringle uiteindelik in Maartmaand weg is, het die 51-jarige Christian gou getoon dat daar oorgenoeg durf in hom steek. As vlootoffisier het hy nie 'n bang haar op sy kop gehad nie; verantwoordelikheid het hy ook geredelik aanvaar. Die gevolg was dat die Kaapse eskader hulle in 1798 op navigasiegebied onderskei het. "[They] have been cruising about", vertel lady Anne Barnard, "at a season and round points which they formerly durst not have looked at".⁴⁷⁾

42. Christian aan Nepean, 4 Nov. 1797, Rec.C.C., II, p.201.

43. Clowes, op.cit., p.291.

44. Ibid., pp. 150 en 193.

45. BO 56, 28 Jan. 1798, p.214. Sy oudste seun was ook aan boord. Borchersds, An auto-biographical memoir of Petrus Borchardus Borchersds, Kaapstad, 1861, p.37.

46. Anne Barnard aan H. Dundas, 3/16 Feb. 1798, South Africa a century ago, pp. 145-154.

47. Anne Barnard aan H. Dundas, 13 Aug. en 22/24 Sept. 1798, ibid., pp. 182-202.

Ongelukkig sou die nuwe opperbevelhebber nie veel geleentheid kry om sy stempel op „ons" eskader af te druk nie. Sy gesondheid was sedert sy aankoms nooit heeltemal na wens nie, en bekommernis oor sy siek vrou en die veiligheid van sy seun (wie se skip gestrand het),⁴⁸⁾ het daartoe bygedra om sy toestand verder te laat verswak. Vroeg in November het hy so 'n ernstige toeval gehad "as to lie dead for a short time".⁴⁹⁾

Van hierdie terugslag het sir Hugh nooit ten volle herstel nie. Hy is aangeraai om 'n ruk in die binneland te gaan rus, maar "his zeal and anxiety for the public service was paramount to every other consideration, and ... he could not be prevailed upon to quit the duties of his station".⁵⁰⁾ Op 23 November het die pligsgetroue Admiraal gesterf. Die volgende middag om 1700 is hy met volle militêre eer deur die skeepskapelaan van die Tremendous begrawe. Volgens Hudson, wat 'n uitvoerige beskrywing van die begrafnis gee, was die prosessie "awfull [sic] and solemn without that tinsel parade or ostentatious glare so common and disgusting".⁵¹⁾ Met Christian se dood het die Kaap 'n "mild, firm, intelligent man" verloor.⁵²⁾

Losack (November 1798 - Desember 1799).

Die ontydige dood van skout-adm. Christian, wat nog boonop saamgeval het met die verwoestende brand in Kaapstad van 22 November, het die Kaapse eskader sonder „amptelike" bevelvoerder

-
48. Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope, -p. 76. Vroeg in 1799 is die Admiraal se vrou inderdaad oorlede. Naval Chronicle, I, p.176.
49. Anne Barnard aan H. Dundas, 10 Nov. 1798, South Africa a century ago, pp. 203-5.
50. Losack aan Nepean, 30 Nov. 1798, Rec.C.C., II, pp.300-1.
51. Hudson, Diary, 23/24 Nov. 1798, p.5; BO 56, pp.332-3.
52. Anne Barnard aan H. Dundas, 3/16 Feb. 1798, South Africa a century ago, pp. 145-54. Fairbridge (Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope, p.54) haal ook die volgende uitspraak van Anne aan: "An excellent Man of no parade, though of a mind too anxious ... [he] has no stain or ridicule attached to his pure character".

gelaat. Herderloos was hulle gelukkig nie, want kapt. George Losack het dadelik, as die senior kaptein hier te lande, hierdie verantwoordelikheid aanvaar. ⁵³⁾ Sodoende het hy vanselfsprekend die „tydelike rang“ van kommodoor verwerf.

Vir die volgende twaalf maande was daar 'n heel besonderse bestuursposisie aan die Kaap. Die goewerneur (lord Macartney) is skaars twee dae voor die admiraal se dood hier weg - ook sonder „amptelike“ opvolger. ⁵⁴⁾ Genl.-maj. Dundas (as waarnemende goewerneur) en kdoor. Losack het hul tydelike ampte dus feitlik gelyktydig aanvaar. Interessant genoeg sou hul opvolgers (Yonge en Curtis) 'n jaar later met dieselfde skip hier aankom. ⁵⁵⁾

Die Kommodoor het geen gemaklike taak gehad nie. Teen hierdie tyd het die Kaapse eskader al kwaai gekrimp, en dit sonder dat sy verpligtinge enigsins verminder het. Trouens, ernstige moeilikhede op die Oosgrens sou in die loop van 1799 nuwe take vir die reeds oorwerkte eskader skep. Daarbenewens het die ontydige storm van 5 November 1799 die Sceptre se loopbaan summier beëindig. Gelukkig was Losack 'n vasberade kêrel wat hom te alle tye vir die belange van sy eskader beywer het. Hiervan getuig o.m. sy reeds genoemde onderhoud met die korrelkop-Dundas na aanleiding van die Angelique - moeilikheid. ⁵⁶⁾

Vroeg in Januarie 1799 het 'n ander voorval plaasgevind waartydens die Kommodoor gewys het van watter stoffasie hy gemaak is. Op die 7e het Henry Jessup, een van die senior doeane-beamptes, 'n klag by die Fiskaal kom indien namens sy klerk William Menzies. Laasgenoemde het 'n boot wat „zonder reguliere

53. Losack aan Brine, 23 Nov. 1798, Order Book of capt. Augustus Brine; Losack aan Nepean, 30 Nov. 1798, Rec.C.C., II, pp.300-1; Naval Chronicle, I, p.244.

54. BO 56, 21 Nov. 1798, p.330.

55. Ibid., 9 Des. 1799, p.540.

56. Sien p.177.

permissie" met 'n paar vate brandewyn op pad was na die besoekende oorlogskip Buffalo, probeer aanhou. Die woorde-wisseling wat daarop tussen Menzies en ene lt. Machan gevolg het, het ongelukkig daartoe gelei dat Menzies „in't water ... geworpen" is !

Fiskaal Van Ryneveld het kdoor. Losack onmiddellik versoek om te sorg dat die Buffalo nie vertrek voordat hierdie saak deur 'n kommissie van die Raad van Justisie ondersoek is nie. Twee dae later antwoord die Kommodoor egter dat hy self 'n bietjie navraag gedoen het en hom vierkant agter Machan skaar. Trouens, "with respect to his being thrown into the ditch", skryf Losack, "he [Menzies] brought that upon himself by presuming to call the Officer a damn'd Rascal. I am free to say had any person made one of those expression[s] to me I should have acted as the officer did". 57) En daarmee basta!

Curtis (Desember 1799 - Februarie 1803).

Vise-adm. sir Roger Curtis, laaste vlootopperbevelhebber aan die Kaap tydens die eerste Britse besetting - en ook die een wat verreweg die langste hier sou bly - was indertyd een van die vooraanstaande offisiere in die Britse vloot. 58) Teen die tyd dat hy in Maart 1799 aangesê is om wyle skout-adm. Christian aan die Kaap te kom opvolg, het hy sy spore reeds dubbel en dwars verdien. So bv. was hy in die beroemde geveg van 1 Junie 1794 adm. Howe se persoonlike stafhoof. 59) Ook op die bevorderingspad het Curtis al ver gevorder sedert die dae toe hy, op 25-jarige leeftyd, in 1771 sy eerste luitenantpos gekry het; kommandeur in 1776, kaptein die jaar daarna,

57. Verslag van Kommissie van Onderzoek, 21-3 Jan. 1799, BO 6, pp.573-610. Die klerk se naam is hier deurgaans Menzas gespel.

58. Mahan (The influence of sea power upon the French Revolution and Empire, I, p.148) noem hom 'n "distinguished and gallant officer".

59. Ibid., p.148. Van hierdie twee offisiere se samewerking ter verbetering van vloottaktiek is reeds vroeër melding gemaak.

skout-admiraal (eers blou en toe rooi) in 1794 en 1795, en vise-admiraal van die wit eskader 'n maand voor sy aanstelling as die Kaap se vloothoof. ⁶⁰⁾

Vise-adm. Curtis en sir George Yonge se aankoms aan die Kaap op 9 Desember 1799 ⁶¹⁾ was vir die nedersetting aan die voet van Tafelberg 'n groot gebeurtenis. Na verloop van meer as 'n jaar kry hulle, somer op één slag, weer 'n volwaardige goewerneur én admiraal!

Die nuwe opperbevelhebber het uit die staanspoor 'n gunstige indruk gemaak. Vir lady Anne Barnard lyk hy "clever, able & agreeable"; ⁶²⁾ ook sy besonderse beleefdheid val op. Oor sy werkywer laat Curtis niemand lank in twyfel nie. Binne 'n maand na sy aankoms skryf regeringsekretaris Andrew Barnard reeds dat sir Roger s.i. baie goed gaan vaar hier, want hy is "remarkably attentive to the Duty of his Station". ⁶³⁾ Selfs die kritiese Hudson kan nie anders nie as om sy waardering vir die nuwe admiraal se onvermoeide ywer vir vlootsake te boekstaaf na aanleiding van die wyse waarop hy die vlootwerf met behulp van die Sceptre se wrakstukke laat toekamp het. ⁶⁴⁾

As Vloothoof - op professionele vlak dus - het vise-adm. Curtis hom sonder twyfel aan die Kaap onderskei. 'n Penskets van hom wat in 1801 in die Naval Chronicle verskyn het, loof die knap wyse waarop hy sy eskader gebruik en maak spesiale gewag van sy spaarsin. Veral die herstelwerk wat in Simonstad aan die Jupiter verrig is ("which, as a precedent, might have been of considerable importance to the Navy") word hoog geroem. ⁶⁵⁾ Trouens, reeds in November 1800 is uit die Kaap

60. Naval Chronicle, VI, pp.261-76; Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p.193.

61. BO 56, 9 Des. 1799, p.540.

62. Anne Barnard aan Mac., 9 Jan. 1800, aangehaal in Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope, pp.129-50.

63. Andrew Barnard aan Mac., 11 Jan. 1800, aangehaal in Fairbridge, op.cit., pp.152-9.

64. Hudson, Diary, 14 Feb. 1800, pp.62-3.

65. Naval Chronicle, VI, pp.261-276.

berig dat "Sir Roger Curtis's command continues to give great satisfaction to both Navy and Army". ⁶⁶⁾ Die bevordering tot vise-admiraal van die rooi eskader wat hom op 1 Januarie 1801 te beurt val, was dus allesins verdiend. ⁶⁷⁾

Die Admiraal was egter ook, selfs in sy amptelike hoedanigheid, mens. John Turnbull, wat op sy reis om die wêreld die Kaap in November 1800 aangedoen het, praat immers met die hoogste lof van die vriendelike ontvangs wat hy van Curtis gekry het. ⁶⁸⁾ En toe 'n driehonderdtal troepe vroeg in 1800 in 'n treurige toestand hier aanland, het sir Roger hom só beywer vir hul welsyn dat goewerneur Yonge byna nie woorde kon vind wat sy optrede waardig sou wees nie. ⁶⁹⁾

Dat die Kaap se admiraal nietemin geen sentimentele papperd was nie, het die Amerikaanse fregat, die Essex, in Maart 1800 terdeë ondervind toe hy Tafelbaai goedsmoeds binnevaar sonder die nodige eerbewys aan die vlagskip. Verskonings dat hy die Kaapse eskader vir 'n klompie kompanjieskepe aangesien het, het kapt. Jonathan niks gebaat nie. Hy moes maar ewe getroos na Robbeneiland gaan "to perform Quarentine [sic] which is a mark of the Admiral's displeasure". ⁷⁰⁾

Mens synde, het Curtis sy foute ook gehad. Toe die amptelike opdrag uit Engeland kom dat goewerneur Yonge sy amp moet neerlê en dit baie duidelik was dat hy in onguns geraak het, "the Admiral veerd about, and refusd [sic] him a conveyance the moment he was out". ⁷¹⁾ Die armsalige Yonge

66. Naval Chronicle, V, p.91.

67. Clowes, op.cit., p.193.

68. J. Turnbull, A voyage around the world (1800-4), Londen, 1813 (2e druk), p.62.

69. Yonge aan Huskisson, 17 Mei 1800, Rec.C.C., III, pp.187-9. Die pensioen wat Curtis vir die aantreklike weduwee Kemble verkry het, was glo darem nie om bloot altruïstiese redes nie! Ibid., Yonge aan Huskisson, 5 Jan. 1801, pp.368-387; Lady Anne Barnard aan Mac., 12 Nov. 1800, aangehaal in Fairbridge, op.cit., pp.235-9.

70. Hudson, Diary, 12 Maart 1800, p.64.

71. Anne Barnard aan Mornington, 23 April 1801, VC 236 (Mornington Papers), pp.97-102; Yonge aan H.Dundas, 25 April 1801, Rec.C.C., III, pp.473-4.

moes toe maar van 'n kompanjieskip gebruik maak om in Engeland terug te kom. 72)

Nes Pringle het ook sir Roger hoë waardering vir die skone geslag gehad. Ene mev. Baumgardt, eggenote van 'n regerings-amptenaar, 73) was indertyd die mees gesogte „vriendin" hier aan die Kaap. Genl.-maj. Dundas was 'n ruk lank in haar net vasgevang, maar toe hy hom loswikkkel, het die Admiraal flink in die bresse getree. Dit het byna soos 'n militêre manewer verloop. "Sir Roger thinks she devolves naturally to him - she is quite of the same opinion", skryf lady Anne Barnard in Januarie 1800. 74) Ses maande later het die Admiraal se liefde reeds in so 'n mate afgekoel dat hy 'n nuwe rol aanvaar het: "gallantly escorting on horseback a pretty married woman ...". 75)

In die lig van al hierdie liefdeservarings van sir Roger aan die Kaap klink die volgende grepie uit die reeds genoemde penskets van hom, om die minste te sê, ironies: Na hy 'n ruk lank in Engeland diens gedoen het, vertel die skrywer, is Curtis vir buitelandse diens benodig en moes hy hom losskeur van sy "domestic circle, where he was beloved and respected". 76)

Hoewel 'n gerug dat die Admiraal na Indië verplaas en hier deur adm. Gambier vervang sou word, in Maart en April 1801 aan die Kaap in omloop was, 77) het daar uiteindelik niks van

72. Die goewerneur is uiteindelik in Sept. 1801 met die Neptune weg. C.T.G., II, No.57, 12 Sept. 1801.

73. Haar man, Jan Pieter Baumgardt, was sedert 1795 "Collector of Land Revenue". Fairbridge, op.cit., p.17.

74. Anne Barnard aan Mac., 9 Jan. 1800, aangehaal in Fairbridge, op.cit., pp.129-150.

75. Anne Barnard aan H. Dundas, 1/5/25 Junie 1800, South Africa a century ago, pp.292-305.

76. Naval Chronicle, VI, pp.261-276.

77. C.T.G., I, No.30, 7 Maart 1801 en C.T.G., I, No.35, 11 April 1801.

gekom nie en kon Curtis sy goeie werk hier voortsit totdat die Kaap op 21 Februarie 1803 aan die Bataafse Republiek oorhandig is. 78)

In die daaropvolgende dertien jaar tot sy dood op 4 November 1816 het Curtis steeds groter aansien in die Britse vloot verwerf. Nie net was hy 'n ruk opperbevelhebber in Portsmouth nie, maar gereelde bevorderings, totdat hy in 1810 admiraal van die rooi eskader geword het, het ook nie uitgebly nie. 79)

(C) OFFISIERE.

Op die enkele uitsonderings na van diegene wat iets heel besonders gedoen het, ten goede of ten kwade, bly die offisierskorps van die Kaapse eskader deur die eerste besettingstydperk hoofsaaklik anoniem in die geskrifte van daardie tyd. Die skeepskapteins se name word dikwels vermeld; hul persoonlikhede bly egter versweë. En van die groot groep luitenant, adelborste, skeepstimmermans, ens. hoor 'n mens in die meeste gevalle nie eens die name nie. Van individuele pensketse is daar dus geen sprake nie; laat ons dan maar 'n „tipiese offisier“ van daardie jare van naderby beskou.

Sy ouers hoort tot die middelklas, dis glad nie onwaarskynlik dat sy vader self offisier was nie, en hy het hom vrywillig by die Vloot aangesluit. Dat hy na 'n aantal jare luitenant sou word, was redelik seker; met 'n bietjie geluk kon ons „tipiese offisier“ dit selfs tot kommandeur bring. Ryk sou hy nie word nie - sy jaarlikse salaris as kommandeur was immers

78. Sien hoofstuk XII.

79. South Africa a century ago, p. 253 (voetnota); Clowes (red.), The Royal Navy, IV, p.193.

maar knap oor die £100. Sy bestaan was nietemin nie onaangenaam nie. Hy is allerweë as 'n heer beskou en het inderdaad ook saam met sy kollegas in die offisiërsbak soos een gelewe. Daarbenewens was die vooruitsig - weliswaar skraal - op kapteinsrang, met sy groter status, betaling en aandeel aan prysgeld, darem nog altyd daar. ⁸⁰⁾ Bowendien het hy - ongeag sy rang - die geluk gesmaak van die ware vakman, die bevrediging wat toewyding aan 'n lewenstaak verskaf. Danksy jare van praktiese ondervinding was sy kennis van seemanskap op die hoogste vlak, kon hy 'n krisis kalm en beslis die hoof bied, en was hy deeglik toegerus vir die nimmereindigende stryd teen wind, weer en die see. ⁸¹⁾ In 'n geveg was hy op sy beste. "He fought hard and he fought skilfully", skryf Lewis, "for he knew his job, and he had his heart in it ... On his own element he was the best fighting officer in Europe, if not the world". ⁸²⁾

So stap ons „tipiese offisier" dan in Kaapstad (of Simonstad) aan wal, viets en selfversekerd. Sy uniform (sedert 1748 gestandaardiseer) is netjies, sy sak redelik goed gevul. ⁸³⁾ Met sy kennis van baie lande is hy 'n interessante kuiergas; selfs sy taalgebruik en maniere is heel skaflik. ⁸⁴⁾ Ons hoop maar die aanvallige juffroutjie wat vinnig agter die gordyn wegkoes as hy aanklop, dink ook so!

80. Lewis (England's Sea-officers, pp. 182-229) gee 'n puik uiteensetting van die offisierstruktuur van daardie tyd.

81. Marcus, A Naval history of England; I The formative years, p.368.

82. Lewis, A social history of the Navy, p.425.

83. Lewis, England's Sea-officers, p.227; Marcus, op.cit., p.362; Parkinson, War in the Eastern Seas, p.343.

84. Marcus, op.cit., p.365; Turnbull, A voyage round the world, p.62; J.H. de Saint Pierre, A voyage to the Isle of France, the Isle of Bourbon and the Cape of Good Hope, Londen, 1800 (vertaling), p.18 (red. se aantekening).

(D) MATROSE.

Om aan die einde van die agtiende eeu matroos te gewees het, was nie speletjies nie. 'n Aantreklike loopbaan met aangename werksomstandighede en goeie betaling was dit allermens. Geen wonder dus dat die „tipiese matroos" van daardie tyd bes moontlik nie vrywillig aan boord gekom het nie. Dwangmetodes was indertyd volop, tot 'n fyn kuns ontwikkel en veral in oorlogstyd, genadeloos toegepas. Trouens, "throughout the whole of the Revolutionary and Napoleonic Wars Impressment was the main instrument of recruiting".⁸⁵⁾ (Hoewel die dwingende noodsaaklikheid om die oorlogsskepe te bemann die owerhede geen ander uitweg gelaat het nie, is ronseling nietemin met bitterheid bejeën deur die slagoffers. Een van hulle kla veral oor die feit dat mense "can be taken like felons and dragged away from every thing that is dear to them".)⁸⁶⁾

Ons „tipiese matroos" is van nederige afkoms, bes moontlik uit 'n seemansfamilie. Aan boord word hy waarskynlik aan een van die adjudant-offisiere toegesê as 'n gewone seeman. Na jare van swoeg en sweet bereik hy onderoffisierstatus. Teen daardie tyd het die gesamentlike uitwerking van striemende dissipline en jarelange ervaring van hom 'n hoogs bekwame seeman gemaak. Vanweë die stampe en stote van die lewe is hy reeds 'n volslae fatalis; as die gevaar dreig, swets én bid hy!⁸⁷⁾

Wonder bo wonder, ten spyte van swaarkry, drankmisbruik en siekte bly hy "a cheery, philosophic soul ... obstinately loyal to his shipmates and prepared to follow his officer to the death, once he thought him worth following. When well led,

85. Lewis, A Social history of the Navy, p.101.

86. G.Irwin, Narrative of the voyages and adventures of George Irwin - during ten years in the Navy and Merchant Service, Hexham, 1830, p.49.

87. Lewis, A social history of the Navy, pp. 278 en 425; Lewis, England's Sea-officers, p.232.

he was the most formidable fighting man on earth". 88)

In vergelyking met die offisiere het die matrose indertyd relatief min aan wal gekom. Uit vrees dat hulle sou dros, was kapteins maar altyd lugtig om walverlof toe te staan.

Sommige het darem by geleentheid die manne klompies-klompies aan wal laat gaan, "making those on board answer for the return of their messmates". 89)

Eintlik was dit ook nie juis die moeite werd om verlof te kry nie, want die matrose het hul karige soldy van ietsie meer as £1 per maand eers ontvang as hul skip eendag uit die diens geneem word. 90)

(Menige matroos het ongetwyfeld lank voor daardie tyd reeds die meeste van sy soldybewyse teen 'n verlies aan die voorraad-meester verkoop om kontant in die hande te kry.)

Werklike kontak met die samelewing aan wal het die eskader se matrose dus nie juis gehad nie. En tog, as die Kaapse handelaar op sy stoep 'n pypie sit en rook en hy sien in die

88. Lewis, A social history of the Navy, pp. 425-6. Sien verder: Annual Register (1797), p. 221; Naval Chronicle, III, p.275; De Saint Pierre, op.cit., pp. 16-19 (Franse matrose); C. de Jong, Reizen naar de Kaap de Goede Hoop, Ierland en Noorwegen in de jaren 1791 tot 1797, II, Haarlem, 1802, p.156 (Hollandse matrose).

89. C. Northcote Parkinson, Portsmouth Point - the Navy in fiction (1793-1815), Liverpool, 1948, p.98; kapt. A. Villiers e.a., Men, ships and the sea, Washington, 1962, p.182; Lewis, A social history of the Navy, pp. 133 en 282. Dat die matrose tog wel aan die Kaap walverlof gekry het, blyk o.m. uit 'n verklaring deur Richard Basby, 'n timmerman in die Simonstadse skeepswerf, voor magistraat Roselt in 1802. SMT 10/1, Osmond aan Roselt, 19 Junie 1802, No.72 en bylae.

90. Lewis, A social history of the Navy, p.243; Lewis, England's Sea-officers, p. 243.

verte "a short thick-set fellow ... with an habitual stoop, a black handkerchief tied loosely round his brawny neck, his legs thrust into trowsers [sic] of coarse canvas, a glazed hat shading his weather-beaten face, and a pigtail of truly respectable length sticking out over the collar of his jacket of true blue", 91) dan twyfel hy geen oomblik nie: dis 'n Britse matroos daardie!

University of Cape Town

91. Parkinson, Portsmouth Point, p.68 (aanhaling uit : The Log Book or Nautical Miscellany deur J. en W. Robins). Sien ook Villiers e.a., op.cit., p.183; Marcus, op.cit., p.378.

HOOFSTUK X

HOE HET HULLE GELEWE?

(A) DIE LEWE AAN BOORD.

(i) Die skepe.

In Tafelbaai lê die Kaapse eskader voor anker. Vir die landrot lyk die skepe bra eenders, sommige weliswaar effe groter, ander weer kleiner. In die oë van die matrose verskil hulle egter hemelsbreed. Sommige verdien trouens nie eens die naam skip nie.

Aan die einde van die agtiende eeu kon net 'n vierkant-getuigde vaartuig met minstens drie maste op so 'n benaming aanspraak maak. Dié met twee maste het amptelik brik geheet, terwyl die langsskeepsgetuigde kleineres as sloepe, kotters of skoeners bestempel is.¹⁾ Eintlik het die onderskeiding selfs nog dieper gesny. Die een matroos dien in 'n eerste-graadse skip, sy maat in 'n vierdegraadse; die luitenant op die lynskip sien met 'n tikkie minagting neer op sy kollega van die fregat langsaan.

Die graadindeling van Britse skepe het indertyd op die getal skeepskanonne wat gevoer is, berus. 'n Skip met meer as 90 kanonne was 'n "first rate", m.a.w. 'n eerstegraadse skip. Verder aan was die indeling soos volg : tweede - meer as 80; derde - meer as 50; vierde - meer as 38; vyfde - meer as 18, en sesde - meer as 6 kanonne.²⁾

1. James, Naval History, I, p. 19.

2. B.Landström, The Ship, Londen, 1961, p.162. Die indeling was nie absoluut nie; Lewis (A social history of the Navy, p.272) verskil bv. wat die 5e en 6e graad-indeling betref.

Hierdie indeling het van besondere belang geword toe die Admiraliteit in 1653 beveel het dat Britse skepe voortaan in kiellinie moes veg sodat hul volle lae meer effektief kon wees. Hieruit het dit vanselfsprekend gevolg dat skepe van dieselfde soort bymekaar gegroepeer moes word ten einde die grootste welslae te verseker. ³⁾ Voorts was dit natuurlik net die sterkstes wat vir so 'n gevegslinie gekwalifiseer het. So het dit dan gekom dat eerste-, tweede-, derde- en vierdegraadse skepe op die betiteling lynskepe ("line - of - battle ships") aanspraak kon maak, en die ander nie. ⁴⁾ Laasgenoemdes het nietemin ook 'n rol te vervul gehad. Hulle moes rond en bont vaar, die vyand bespied, eie skepe wat uitsak, aankeer en allerlei spesiale opdragte uitvoer. Hierdie sogenaamde "reconnoitring or cruising portion", gewoonlik die vyfde- en sesdegraadse skepe, het toe die naam fregatte gekry. ⁵⁾

In die loop van die 18e eeu het fregatte in die meeste vlote 'n al hoe belangriker rol begin speel. Hulle is later spesiaal ontwerp om 'n "strong swift vessel for all-weather purposes" te wees en is grotendeels vir konvooiwerk en die bekamping van kaperskepe gebruik. ⁶⁾ Vir 'n vlootbevelvoerder aan die Kaap was hulle dus onontbeerlik.

Ook wat rompvorm en metode van bewapening betref, het die skepe verskil. Die heel grotes (1e en 2e graad) was driedekkers; ⁷⁾ die middelgroep het kanonne op sowel die bo-dek as geskutdek gehad, terwyl die fregatte se geskut weer allès

3. Landström, op.cit., p.162.

4. James, op.cit., p.19.

5. Ibid., p.20.

6. Landström, op.cit., p.178.

7. Hulle is gewoonlik as vlagskepe gebruik. Lewis, A Social history of the Navy, p.359.

op die bo-dek gemonteer is sodat die onderdek uitsluitlik as die manskappe se baksdek gebruik kon word. 8)

* * * * *

In die jare van die eerste Britse besetting kon geen Kaapse opperbevelhebber ooit met 'n eerste - of tweedegraadse skip in sy eskader spog nie. Van die derdegraadse klas was daar egter etlikes : Tremendous (74), Monarch (74), America (64), Sceptre (64), om maar net 'n paar te noem. Die Jupiter (50), Adamant (50) en Diomede (50) was weer almal vierdegraadse skepe, terwyl die fregatte wat die Kapenaars die beste leer ken het, seker die Crescent (36), Imperieuse (36) en Oiseau (36) was. Dit was egter een van die „kleintjies" wat loshand die rekord opgestel het vir volgehoue diens aan die Kaap. Die Rattlesnake (18) het in 1795 saam met vise-adm. Elphinstone hier aangekom en het tot omtrent 'n maand voor die finale oorhandiging aan die Batawiërs 'n gewaardeerde - en besonder ywerige - lid van die Kaapse eskader gebly.

(ii) Die lewenstoestande.

In hierdie skepe (en ander net soos hulle) het die mense van die Kaapse eskader dan gewoon en gewerk. Dié bymekaarkomplek vir offisiere was die sg. offisiërsbak, eintlik 'n soort afskorting van nagenoeg 35 by 18 voet in die agterste deel van die betrokke dek. Danksy hul baksubskripsies (wat soms meer as 50 persent van hul salaris beloop het) kon die offisiere hul skeepsrantsoene aansienlik aanvul en het hulle dan ook lekker geëet - en gedrink. 9)

Met die matrose het dit nie so voorspoedig gegaan nie. "Their floating home", vertel Lewis, "was of necessity cramped, apt to be chronically damp and ... unnecessarily filthy. Their

8. Ibid., p.234; Landström, op.cit., p.178; Parkinson, Portsmouth Point, p.148.

9. Lewis, A Social history of the Navy, pp. 234-7. Port en sjerrie was die gewildste drank.

diet was bad, their food and drink usually vile". 10) Geen wonder dus dat siektes - veral skeerbuik, geelkoors, pokkies en tifus - die lewens van meer matrose geëis het as enige ander oorsaak. 11) Voeg hierby die rugbrekende arbeid onder die strengste dissipline en dikwels byna onhoudbare weerstande, dan word dit duidelik waarom drankmisbruik aan boord so algemeen was. Prof. Lewis beskuldig die owerhede trouens daarvan dat hulle dit oogluikend toegelaat het "as a means of doping the men into enduring the conditions". 12) Daarenteen moes die matrose, volgens 'n regulasie van 1790, 'n houtbordjie of dergelike " 'shameful Badge of Distinction' " dra as hulle vloek! 13) Dat die manne boonop verbied is om te sing terwyl hulle die toue inhaal, was darem nie so onsinnig as wat dit klink nie; die rede daarvoor was dat die offisiere se bevels anders nie gehoor sou kon word nie. 14) Alles in ag genome verbaas dit 'n mens nietemin nie om te hoor dat, die strengste strawwe en voorsorgsmaatreëls ten spyte, "men deserted in a steady stream". 15)

* * * * *

Toestande op die skepe van die Kaapse eskader was ongetwyfeld niks beter ofslegter as die algemene beeld wat hier bo geskets is nie. Hier, nes oral anders, kon individuele kapteins egter veel doen om hul bemanning se lewe te veraangenaam, of andersom! 16) 'n Goeie voorbeeld was die optrede van kapt. Charles Boyles van die Raisnable (64), wat van Junie 1797 tot November 1798 hier gestasioneer was. Volgens een van sy matrose,

10. Ibid., p.402. Sien p.404 vir meer besonderhede oor hul rantsoene.

11. Ibid., pp. 403-413.

12. Ibid., pp.398-9.

13. Ibid., p.75.

14. Parkinson, Portsmouth Point, p.83.

15. Lewis, A social history of the Navy, p. 133.

16. Sien pp. 116-120.

George Irwin, het die kaptein en sy offisiere toegesien dat die bemanning alle moontlike geriewe kry en dat die regulasies t.o.v. hul diensvoorwaardes stip nagekom word. Kapt. Boyles self "was more like a father to his crew than a commander". 17)

"Ons" matrose was ook niks beter (of slegter) as hul eweknieë elders in die Britse vloot nie. So vertel Roderick Innes, 'n soldaat van die 78e regiment wat in 1795 op die Stately (74) na die Kaap gekom het, dat hy en etlike ander hul drankrantsoene aan die matrose verkwansel het vir water; ander weer, het hulle s'n verkoop. 18) Dronkenskap onder die matrose het gevolglik so dikwels voorgekom dat die manne later gedwing is om elkeen sy doppie uit te drink by die vat waar dit uitgedeel is. 19)

Oudergewoonte het die Amerikaanse geronselde matroos Joshua Penny ook 'n stuiwer vir die armbeurs. Terwyl hy hier in die Sceptre gedien het, het hy op die 4^e Junie met belangstelling opgemerk dat die Engelse matrose toegelaat word om dronk te word ter viering van George III se verjaardag. Op 4 Julie doen Penny dus doodluiters by ene lt. Pigally aansoek "for liberty to get drunk". Die verontwaardigde offisier het hom voor die kaptein gejaag, maar kapt. Edwards het gelukkig so 'n humorsin gehad dat hy nie net Penny se reg om sy land se verjaardag te gedenk erken het nie, maar selfs wyn en brandewyn aan wal laat koop het "for me and my yankee mess to rejoice". 20)

-
17. Irwin, Narrative of the voyages and adventures of George Irwin, p.9.
 18. Volgens Pope (The Black Ship, p.46) was 'n man se sopie 'n aanvaarde betaalmiddel aan boord.
 19. Innes, The Life of Roderick Innes, pp.20-1.
 20. Penny, The life and adventures of Joshua Penny, p.29. Die voorval het (indien ooit!) bes moontlik in 1799 plaasgevind.

In minstens een opsig het die „Kaapse matrose" darem 'n voorsprong op die meeste van hul makkers gehad. Die gesonde klimaat hier te lande het nl. die sterftesyfer besonder laag gehou. Volgens Barrow was dit vir die Vloot selfs nog laer as vir die Leër, deels vanweë die koel luggie in die baai wat die somerhitte getemper het, maar origens ook omdat die matrose, met hul beperkte kanse om aan wal te kom, minder geleentheid gehad het "of committing irregularities". 21)

Van ongelukke kon die klimaat die manne darem nie vrywaar nie. Inteendeel, dit was juis die berugte Kaapse stormweer wat op 5 November 1799 die lewens van tien offisiere en 280 manskappe van die Sceptre geëis het. 22) Net mooi 'n jaar later, op 26 November 1800, het 'n kwaai suidooster weer die Lancaster se skeepsboot, met 23 man aan boord, in Tafelbaai laat omkantel. Gelukkig was daar genoeg helpers byderhand om lewensverlies te voorkom. 23) Die Diomedé se bootsbemanning het dit egter nie so gelukkig getref nie. Toe hul boot op 'n Saterdagand (7 Maart 1801) in Houtbaai op 'n rotsrif loop, is net twee man gered. 24)

Veral wanneer die skepe ter see was, was ernstige ongelukke aan boord iets alledaags. 25) Die volgende inskrywing in Hudson se dagboek lewer bewys van die immer aanwesige gevaar: "This day", skryf hy op 5 Januarie 1800, "an unfortunate accident happened on board the Tremendous, a charming boy midshipman fell from the fore rigging and was killed on the Spot". 26)

* * * * *

21. Barrow, Travels, II, p.240.

22. Sien pp.236-240.

23. C.T.G., I, No.16, 29 Nov. 1800.

24. Ibid., I, No.31, 14 Maart 1801.

25. Lewis, A social history of the Navy, p.391.

26. Hudson, Diary, 5 Jan. 1800, p.18.

In Oktober 1797 het die matrose van die Kaapse eskader „amptelik" protes aangeteken teen hul lewensomstandighede met die reeds beskryfde muitery. Voorts moes die bevelvoerders deur die jare heen 'n nimmereindigende stryd voer teen drostery. Geoordeel aan die proklamasies wat indienseneming van drosters verbied, die pogings om verlooptes deur middel van amnestie-aanbiedinge terug te lok, die klagtes van ontstelde burgerlikes en die gereelde berigte oor manne wat aangekeer is, was drostery klaarblyklik 'n algemene verskynsel hier. 27)

Die meeste drosters het vroeër of later maar weer hul rieme styfgeloop. So bv. stuur landdros Van der Riet van Stellenbosch op 30 Julie 1797 vyf matrose in arres Kaap toe. Dié klompie het in Simonsbaai 'n bootjie gesteel en daarmee die mond van die Steenbrasrivier gehaal. Die Admiraal het dadelik regeringshulp gevra - en enkele dae later is hulle vasgetrap. 28) Sommige van die manne, bv. Thomas Green van die Stately, het nietemin tot in Graaff-Reinet gevorder voor hulle aangekeer is. 29) En van dié wat heeltemal vrygekom het, vertel die manuskripte natuurlik nie. Hoewel hy tog uiteindelik vasgetrek is, bly Jacobus Loos (alias Piet Cramer) m.i. die kampioendroster, want hy het dit reggekry om kort na mekaar uit sowel die Leër as die Vloot weg te loop! 30)

-
27. Sien o.m. BO 56, p.61; BO 81 (alles); BO 93, prok. van 26 Feb. 1799; BO 61, pp.449-53; BO 29, ds. M.C. de Vos aan Craig, 10 Des. 1796, pp.113-6; BO 34, pp.37-42; BO 24, pp.263-4. Dit lyk nietemin asof die grootste meerderheid van die weglopers uit die garnisoen eerder as die Vloot afkomstig was. BO 22, pp.177-8; BO 30, Curtis aan Yonge, 24 Maart 1800, pp.727-9.
28. V.d. Riet aan Mac., 30 Julie 1797, BO 21, p.593; Ross aan V.d.Riet, 28 Junie 1797, BO 50, p.133; BO 56, p.112.
29. Bresler aan Mac., 6 Aug. 1798, BO 27, pp.667-8.
30. BO 56, 25 Julie 1799, p.466; *ibid.*, 28 Sept. 1799, p.501.

Hier en daar kom interessante verwysings na oud-matrose voor. Joseph Saunders, wat sy ontslag uit die Lancaster gekry het, word kleremaker in Kaapstad, terwyl John Kloppenberg (oud-Jupiterman) in mnre. Ross en Payne se warehouse gaan werk het. ³¹⁾ Met ene Fraser, "who formerly belonged to the Navy", gaan dit minder goed. Sy oproerige gedrag bring mee dat hy in 1800 uit die Kolonie verban word. ³²⁾

Ten spyte van die publisiteit wat aan hul optrede gegee is, was die drosters maar enkelinge. Hul makkers het deur die jare heen getrou voortgewerk. Hulle het behae daarin geskep om 'n buitgemaakte skip te help toerus en seewaardig maak, ³³⁾ dit selfs geniet om, as 'n groepie vreemdelinge aankom waar hulle hout kap vir hul skip, hul eie kos en drank met hulle te deel. ³⁴⁾ Maar, bowenal, as die ankers eers gelig is en die seile staan weer bol in die wind - dán was hulle werklik in hul element!

(B) DIE LEWE AAN WAL.

Hoewel die skepe hul eintlike tuiste was, was die lede van die Kaapse eskader (en veral die offisiere) tog ook in 'n hoë mate aan die „wal" verbonde. Trouens, om behoorlik te kon fungeer en geadministreer te word móés hul eskader oor geskikte geboue in Kaapstad en Simonstad beskik; en om self 'n bietjie afwisseling van die skeepsroetine te vind móés die manne vermaak aan wal gaan soek. Dáár het hulle dit natuurlik - as enkelinge én as verteenwoordigers van „die Vloot" - met die plaaslike inwoners te doen gekry. Aan hierdie

31. BO 73, pp.306-7.

32. Andrew Barnard aan Curtis, 29 Maart 1800, BO 53, p.235.

33. Irwin, Narrative of the voyages and adventures of George Irwin, pp.12-14.

34. The Journal of Samuel Fairfax, 1797, gepub. in The State, Nov. 1909.

aspekte van die vlootlewe „aan wal”, asook die geldelike sy van die manne se bestaan hier, word in die volgende bladsye aandag geskenk.

(i) Vlootgeboue.

Vir die ses „wintermaande” van elke jaar was die popklein dorpie Simonstad, met sy twintigtal huise aan die voet en teen die hange van die steil heuwel versprei, die tuiste van die Kaapse eskader. Uit vlootoogpunt beskou, was die beskutte baai ideaal. Die hawehoof was net 'n paar minute se roei van die skepe se ankerplek, met 'n standhoudende water-voorraad (deur pype van fonteine in die heuwels af aangebring) net langsaan. ³⁵⁾ Daarbenewens het die Vloot by sy aankoms in Simonstad 'n reeks tamaai pakhuise van die N.O.I.K. aange-tref; ook 'n kaserne, 'n hospitaal en die ampshuise van die eertydse dokter en resident ³⁶⁾ – om van die mooi Kompanjies-tuin net langs die dorpie nie eens te praat nie. Vise-adm. Elphinstone het dus by die eerste die beste geleentheid vir Alexander Farquhar as vlootvoorraadmeester aangestel en genoemde geboue aan sy sorg toevertrou "to be by him protected & kept [sic] in repair for the use of the Officers and Stores of His Majestys Navy". Resident Brandt se huis kon Farquhar self bewoon, maar een vertrek moes uitgehou word vir die opperbevelhebber. ³⁷⁾

Die gebou waaroor die Vloot by hul aankoms sonder twyfel die blyste was, was die hospitaal. Soos reeds vroeër beskryf, het die groot aantal siekes aan boord onmiddellike sorg nodig

35. Percival, An account of the Cape of Good Hope, p.47; Warden, Journal, 21 Julie 1796.

36. Elph. aan Nepean, 12 Okt. 1795, Rec.C.C., I, p.194.

37. Farquhar aan Ross, 7 Okt. 1795, B0 30, pp. 51-2. Later is die Vloot ook toegelaat om 'n ou kraal, langs mnr. F. Kirsten se huis, in 'n kuipery te omskep. B0 56, 7 Sept. 1796, p.55. Die stryd wat tussen Leër en Vloot gevoer is oor sommige van die genoemde geboue word in die volgende hoofstuk bespreek.

gehad. Ongelukkig moes hierdie ruim lokaal vroeg in 1796 as kaserne aan die Simonstadse garnisoen afgestaan word in ruil vir 'n heeltemal ondoeltreffende gebou. ³⁸⁾ Nadat die vlootgeneesheer, dr. Pattison, oor die onhoudbare toestand gekla het, is die stalle van die dragonders tydelik aan die Vloot toegesê. ³⁹⁾ Volgens lady Anne Barnard was hierdie toegewing die behoud van etlike van die sestigtal pasiënte wat uit die oorvol hospitaal soontoe oorgeplaas kon word. ⁴⁰⁾ Uiteindelik het ook goewerneur Macartney besef dat 'n groter hospitaal in Simonstad onontbeerlik geword het en het die regering die huis van ene mnr. Rousseau vir dié doel aangekoop. ⁴¹⁾

* * * * *

Kaapstad, die somerverblyf van die eskader, was met sy 1,145 woonhuise 'n reus teenoor Simonstad. ⁴²⁾ Ook die skeepswerf daar was heeltemal goed ingerig. Toe die Engelse dit oorneem, was o.m. die volgende geboue vir vlootgebruik beskikbaar: 'n huis vir die bootsman van die skeepswerf, met 'n klompie geboue daarby waarin seemanne gehuisves kon word; 'n bergplek vir tou, 'n timmermanswerkplek, 'n seilmakersolder en 'n smidswinkel. Voorts sou die eertydse wynkelder langs die strand as boothuis gebruik kon word, terwyl daar ook vir die proviandmeester 'n gebou beskikbaar sou wees sodra die

-
38. H.C.Willis, "A brief account of Simon's Town's many hospitals", Simon's Town Historical Society Bulletin, III, No.1, pp.36-9.
39. Andrew Barnard aan Grimston, 19 Julie 1797, BO 50, p.170; BO 56, 24 Julie 1797, p.121.
40. Anne Barnard aan H. Dundas, 12/16/24 Sept. 1797, South Africa a century ago, pp. 82-92.
41. Mac. aan R.v.J. en Burgersenaat, 16 Mrt. 1798, BO 51, p.54; ook op 18 Mrt. 1798, *ibid.*, p.55. Sien ook: Mac. aan R.v.J., 17 Mrt. 1798, CJ 2493, pp. 141-3; Andrew Barnard aan R.v.J., 18 Mrt. 1798, *ibid.*, p.145.
42. Barrow, Travels, II, p.340.

graan daaruit verwyder kon word! 43)

Toe skout-adm. Pringle Elphinstone in Oktober 1796 opvolg, het hy dadelik aangedring op 'n „admiraliteitshuis“, d.w.s. 'n ampswoning vir die opperbevelhebber. Hy het selfs die daad by die woord gevoeg, 'n huis teen £300 per jaar gehuur en die Britse Admiraliteit versoek om so gou as moontlik 'n som geld te stuur "to answer the purposes of the Navy" ! 44) Hoewel redelik klein "and not suitable to the rank of the inhabitant", was die admiraal se huis tog besonder gerieflik geleë - net langs aan die skeepswerf. 45) Ongelukkig kon dieselfde nie van die vloothospitaal gesê word nie. Dié was sowaar "above the public ovens, where all the bread used in the place is baked, and where the languishing creatures are baked into the next world along with it" - aldus lady Anne Barnard. 46)

Die feit dat die eskader ernstig gekortwiek is deur die gebrek aan behoorlike herstelgeriewe en dat die bestaande vlootgeboue uiters bouvallig was, is reeds vroeër genoem. Nadat die brand van 22 November 1798 nog boonop van die proviandafdeling se pakhuise vernietig het, moes die Vloot noodgedwonge bykomstige geboue begin huur waarvoor hulle nagenoeg £1700 jaarliks moes betaal. 47)

(ii) Vermaak.

Om kort te gaan : vir die beskaafde offisier het Simonstad net mooi niks gebied nie! Weliswaar het Johannes

43. Lys van geboue, BO 30, pp.59-60.

44. Pringle aan Nepean, 21 Okt. 1796, Rec.C.C., I, pp.471-2.

45. S.Metelerkamp, George Rex of Knysna, Kaapstad, 1955, p.49.

46. Anne Barnard aan H. Dundas, 12/16/24 Sept. 1797, South Africa a century ago, pp.82-92.

47. Curtis aan Nepean, 5 Mrt. 1800, Rec.C.C., III, pp.74-8.

Bissinger 'n biljartkamer aangehou, maar vanweë die feit dat hy ook drank mog verkoop, het dit op die ou end so 'n broei-plek van "irregularities and disturbances" geword dat vise-adm. Curtis dit noodgedwonge moes laat sluit. 48)

Voorts het mnr. H.O.Eksteen sedert die vroegste dae 'n wynhuis op die mees strategies denkbare plek gehad : digby die kaai, net langs die plek waar die skeepsbote gereeld water moes kom haal. Vir die matrose was die versoeking onweerstaanbaar. Sodra hul boot die wal haal, glip hulle gou in vir 'n snapsie ... 49) Hierdie toedrag van sake kon vise-adm. Elphinstone nie duld nie. Minder as 'n maand na sy terugkeer uit Indië versoek hy reeds die Fiskaal om die wynhuis te laat verskuif, liefs buite "the probable reach of the seamen in this bay". 50)

Skaars 'n week later skryf die Admiraal al weer - dié keer regstreeks aan Craig. Sake het nou skoonhand-uit geruk! Daar is daaglik 300 man van die eskader aan wal nodig om die onlangs gearriveerde voorraad weg te pak. Aan elke 50 matrose is 'n luitenant en twee adelborste toegesê om dissipline te handhaaf. Maar watwou. "Lieut. Guion of the Monarch has been severely wounded, Lieutenant Thompson from the Sceptre thrown from the wharf ...". Bowendien het 14 man op die aand van 10 Junie op 'n nippertjie na verdrink toe hul bootjie - om klaarblyklike redes! - omgeslaan het. Dit alles, hou die Admiraal vol, is te wyte aan daardie "ill situated abomination". 51) Elphinstone se hartroerende pleidooi het onmiddellike welslae behaal, want drie dae later word die gewraakte wynhuis inderdaad gesluit. (Eksteen

48. Bissinger aan F.Dundas, 2 Julie 1801, BO 39, dokt.No.32.

49. Ross aan Eksteen, 15 Junie 1796, BO 49, p.157.

50. Elph. aan Fiskaal, 4 Junie 1796, Keith Papers, I, p.409.

51. Elph. aan Craig, 12 Junie 1796, ibid., pp.409-11.

het darem verlof gekry om 'n ander een te open, maar dié moes "at a considerable distance" van die kaai wees.) 52)

Omstandighede het dit tog later weer vir die matrose moontlik gemaak om 'n wynvoorraad byderhand te hê. Nadat die Hope in 1800 uit die diens gestel is, is dit o.m. as woonkwartiere vir Simonstadse skeepswerf arbeiders gebruik. Hierdie kans het die vindingryke matrose nie onbenut gelaat nie. Met "a little Pork or other Provision" het hulle van die „inwoners" oorgehaal om vir hulle drank te koop en op die Hope te bêre. Op 12 Junie 1802 is een van hul tussen-gangers egter betrap - en daarmee was dié storie ook uit en gedaan. 53)

* * * * *

Menige offisier van die Kaapse eskader het, vanweë Simonstad se karige geriewe, ongetwyfeld met verlange uitgesien na Oktobermaand wanneer die skepe weer na Tafelbaai verskuif. Sommiges het seker al in die wintermaande daár gaan vermaak seek, maar die pad was sleg, vervoer moeilik bekombaar en boonop duur. Vir 'n perd moes van 6 tot 8 en 'n wa tussen 20 en 30 riksdaalders betaal word. 54)

Wat het Kaapstad indertyd gebied? Weliswaar niks besonders nie, maar darem oneindig meer as die primitiewe Simonstad. Hier kon die offisiere immers van interessante geselskap verseker wees in die "African Club-house", wat deur die offisiere van die Kaapse garnisoen gestig is. Alle skeepskapteins van die eskader was ere-lede en ander vloot-offisiere was ongetwyfeld ewe welkom. As die staaltjiesopraak,

52. Ross aan Eksteen, 15 Junie 1796, B0 49, p.157. Sien verder B0 49, Ross aan Burgersenaat, 7 Nov. 1796, p.321 i.s. Eksteen se aansoek in dié verband.

53. Osmond aan Roselt, 19 Junie 1802, SMT 10/1, No. 72 en bylae.

54. Percival, An account of the Cape of Good Hope, pp.53-4.

kon daar nog altyd biljart of kaart gespeel word. 55) Die feit dat daar ook nog "conveniences for other games of skill or chance" was, het ongelukkig tot grootskaalse dobbelary gelei. 56)

Biljart was klaarblyklik destyds baie gewild in Kaapstad, s6 gewild trouens dat dit, volgens goewërneur Yonge, grootliks bygedra het tot "the encouragement of idleness and dissipation". In Februarie 1800 is die eienaars van die groot aantal biljartkamers in die Kaap dus vasgevat: voortaan sou niemand 'n tafel kon aanhou nie sonder 'n lisensie wat jaarliks hernieu moes word. 57) ('n Oulike kroegie aan die bo-punt van die Tuine, met 'n biljarttafel en kegelbaan daarby - "where ... the officers from the ships frequently go to dine" - was klaarblyklik die vlootoffisiere se gunsteling.) 58)

Die teater wat sir George Yonge in 1800 laat bou het, is eweneens druk besoek. 59) Die vlootoffisiere was egter nie net teatergangers nie; in Februarie 1800 het die Tremendous se offisiere self "The Jew" op die planke gebring. Aangemoedig deur die welslae wat hulle behaal het, het hulle besluit om voort te gaan met "private theatricals" en sommer dadelik 'n nuwe stuk begin instudeer. 60)

Oënskynlik was einde Maart - net voor die eskader Simonstad toe vertrek - indertyd die hoogtepunt van Kaapstad se perdewedrenseisoen. In 1802 bv. het die "African Turf Club"

55. Whist was veral gewild.

56. Percival, op.cit., p.259; VC 58, p.15.

57. Prok. van Yonge, 19 Feb. 1800, uit B0 62, pp.293-5 deur S.D.Naudé opgeneem in Kaapse Plakkaatboek, V (1795-1803), Parow, 1950, pp.199-200.

58. Percival, op.cit., p.122.

59. Die "Cape Drury", soos die teater geheet het, is tans die St. Stephenskerek. Sien : P.W.Laidler, A tavern of the ocean, Kaapstad, 1926, p.133; C.G.Botha, Social life in the Cape Colony in the 18th century, Kaapstad, 1927, p.58; Gleanings in Africa, p.258.

60. Hudson, Diary, 24 Feb. 1800, p.63.

besluit dat hul reeks „herfswedrenne" op Maandag, 29 Maart sou begin. Die feit dat kapt. Charles Elphinstone by dié geleentheid een van die baanbeampies sou wees, getuig van die rol wat vlootoffisiere in hierdie organisasie gespeel het. Wedrenne sou op die Maandag, Woensdag en Saterdag plaasvind, met 'n dansparty die Donderdagaand. ⁶¹⁾ Dit was voorwaar 'n dol week, want die Maandagaand was daar nog boonop 'n "subscription ball" in die teater, terwyl twee toneelstukke ("The Prisoner at Large" en "The Agreeable Surprise") die Woensdagaand opgevoer is. ⁶²⁾ Na soveel sosiale bedrywighede was menige vlootoffisier seker heimlik dankbaar dat die „rustige" winterseisoen in Simonsbaai net om die draai lê! ⁶³⁾

Die dansparty wat lady Anne Barnard op die eerste Donderdag van elke maand gereël het, was natuurlik vir die jong offisiere 'n groot geleentheid. Een van haar beweegredes was immers dat sulke partytjies haar die kans sou bied "of obliging the juvenile part of the Army and Navy who ... have been kept much in the background by their commanding officers". Net die voorbeeldigstes is toegelaat om op 3 September 1797 lady Anne se eerste bal by te woon. Hulle het dit klaarblyklik terdeë geniet - "flirting a good deal with the Dutch ladies, who did not seem to share their fathers' dislike of English officers". ⁶⁴⁾

61. C.T.G., I, No. 19, 27 Feb. 1802.

62. C.T.G., I, No. 22, 20 Maart 1802.

63. Volgens Samuel Fairfax (The Journal of Samuel Fairfax, 1797 in The State, Nov. 1909, p.583) het offisiere as jokkies opgetree in die wedrenne wat hy in Sept. 1797 hier bygewoon het. Met 'n groot mate van sekerheid kan beweer word dat hy na Leër eerder as Vloot verwys! Ook Hudson (Diary, 22 Des. 1799, p.57) se kommer oor die groot aantal tweegevegte, is seker nie juis aan die vlootmense se adres te rig nie.

64. Anne Barnard aan H. Dundas, 12/16/24 Sept. 1797, South Africa a century ago, pp. 82-92.

Die Kaaps- Hollandse juffroutjies was besonder lief vir dans en die meeste het gelukkig ook goed Engels gepraat. ⁶⁵⁾ Geen wonder dus dat Anne Barnard later kan konstateer : "Our officers have of late been marrying the Dutch vrows [sic] at a great rate ..." ⁶⁶⁾

Hoewel Barrow baie bekommerd was oor die afwesigheid van boekwinkels of -verenigings, ⁶⁷⁾ en daar in der waarheid geen winkels (in die moderne sin van die woord) in Kaapstad was nie, ⁶⁸⁾ lyk dit dus tog asof die offisiere van die Kaapse eskader heelwat vermaak in die Kaap kon vind - en inderdaad ook gevind hét!

* * * * *

Vir die matroos wat gelukkig genoeg was om in Kaapstad aan wal te kom, was die Klub natuurlik nie toeganklik nie. Dis ook bra onwaarskynlik dat hy sy ontspanning in die teater sou gaan soek; veeleer sou die perdewedrenne en biljart-kamers in sy smaak val. Tog het Kaapstad ook vir hóm iets besonders gehad - en selfs op daardie terrein 'n wye keuse gebied. As "The Last Penny", "The Hawk" of "The White Horse" hom nie geval het nie, kon hy altyd in "The Red Ox" of "The Green Anchor" instap om sy dors te les. Selfs op 'n Sondag, behalwe onder kerktyd, het die Kaapse wynhuise se deure vir hom oopgestaan. ⁶⁹⁾ Geleentheid om ontslae te raak van die paar geldstukkies wat hy per geluk in die hande gekry het, was dus volop. Ook maar goed dat die kroegbase (van wie baie uit Engeland gekom het) ⁷⁰⁾ ten strengste verbied is om

65. Gleanings in Africa, pp.258-9.

66. Anne Barnard aan H. Dundas, 10 Nov. 1798, South Africa a century ago, pp. 203-5.

67. Barrow, Travels, II, p.393.

68. Laidler, A tavern of the ocean, p.116.

69. Botha, Social life in the Cape Colony in the 18th century, p.28.

70. Percival, An account of the Cape of Good Hope, p.258.

van 'n matroos enigiets anders as geld ter betaling te aanvaar. ⁷¹⁾ Anders sou daar sonder twyfel etlike gevalle van gedwonge ekshibisionisme voorgekom het!

(iii) Verhouding met die burgerlikes.

Hoewel die meeste Kapenaars vanweë politieke oortuiging die Engelse as onwelkome indringers beskou het, kon nie een van hulle die feit wegredeneer dat die nuwe bewindhebbers vir 'n ongekende ekonomiese oplewing gesorg het nie. ⁷²⁾ Hieraan het die Kaapse eskader geen geringe aandeel gehad nie. Verbruiksyfers vir Kaapstad toon immers dat die Vloot in 1797 nie minder nie as 6,000 mud graan, 1,000 lêers wyn, 1,810 beeste en 9,044 skape verorber het. ⁷³⁾ Barrow bereken selfs dat die eskader en garnisoen se gesamentlike behoeftes indertyd vir vyf-sesdes van die hele Kaapse handel verantwoordelik was. ⁷⁴⁾

Die aanwesigheid van goedgebetaalde Engelse amptenare en spandabele, hoewel minder bemiddelde, Engelse offisiere het die Kaapse handelaars se harte verbly. Pryse het die hoogte in geskiet, maar terselfdertyd het die sakemanne hul nuwe klandisie met oënskynlike welwillendheid probeer behou. "They were happy on all occasions to have Englishmen in their homes", vertel Percival, "as they well knew the little regard our countrymen had for money. Thoughtless and extravagant, our officers part with it readily at all times". ⁷⁵⁾

71. Regulasies i.s. wynhuise, 15 Okt. 1795, Rec.C.C., I, pp.201-2.

72. Van Pallandt, General Remarks on the Cape of Good Hope, p.30.

73. Barrow, Travels, II, p.343; ook in VC 104, p.28. Ertjies en boontjies was ook gedurig in aanvraag. BO 5, Burgersenaat aan Yonge, 8 Des.1800, pp.705-13.

74. Barrow, op.cit., p.311.

75. Percival, op.cit., p.259.

(Vir die mense van Simonstad was die jaarlikse besoek van die Vloot van ewe groot belang. Hul persoonlike getuienis lui trouens dat die meeste inwoners vir hul bestaan afhanklik was van "the profits they reap in the Five Winter Months, while the Ships touch in their Bay".) ⁷⁶⁾

By die Engelse gedeelte van die samelewing was die vlootmanne in hul eie reg gewild. "We are glad to have the Navy back again in the Bay. The Bluecoats make the place cheerful", getuig lady Anne Barnard in September 1798. ⁷⁷⁾ Ook die burgers se dogters het hulle om hul flink voorkoms en verfynde maniere eerder as om hul beursies gewaardeer. Daarvan getuig die reeds vermelde ondertrouery. ⁷⁸⁾ Onder die vel van die ouer Hollandse koloniste kon die Engelse, ten spyte van al die oppervlakkige vriendskaplike sosiale verkeer, egter nie kom nie.

Die onvermydelike botsings wat van tyd tot tyd tussen Vloot en burgerlikes voorgekom het, het natuurlik niks daartoe bygedra om die vlootmense meer gewild te maak nie. Minder as 'n maand na Sluysken se oorgawe was daar reeds ontevredenheid toe dit bekend word dat 'n paartjie teen wie se voorgenome huwelik daar wetlike beswaar was, deur een van die skeepspredikers getrou is. Eers nadat aan die plaaslike predikante verduidelik is dat die bruidegom die betrokke skeepsprediker lelik om die bos gelei het en vise-adm. Elphinstone 'n kwaai order uitgevaardig het om die herhaling van sodanige optrede te voorkom, het die gemoedere tot bedaring gekom. ⁷⁹⁾

76. J.P.Kirsten, Petrus Kirsten, e.a. aan F. Dundas, 15 Feb. 1802, BO 4, pp.133-6.

77. Anne Barnard aan H. Dundas, 13 Aug. en 22/24 Sept. 1798, South Africa a century ago, pp. 182-202.

78. Percival, op.cit., pp. 277 en 310.

79. Order van Elph. aan kapteins, 4 Okt. 1795, Rec.C.C., I, p.178; Elph. aan Nepean, 15 Okt. 1795, ibid., pp.196-7.

Binne 'n week of twee was die tonge al weer los. Hierdie keer was die sondebok kapt. Henry Stanhope van die Ruby, wat op die oggend van 14 Oktober sy lyf predikant gehou het en in die huis van kol. De Lille 'n baba gedoop het. "Thus", kla die onthutste Admiraal, "we are a second time in difficulty with a body of men who have great influence among the People". Die voorbarige kaptein het klaarblyklik die erns van sy oortreding besef, want voordat Elphinstone hom voor 'n krygsraad kon daag, " [he] quitted his Ship". 80)

Sowat vier jaar later het eerw. J.E. Atwood vir oulaas 'n kerklike beroering veroorsaak toe hy Jan Endres en Christina Rousseau aan boord van die Stately in die huwelik bevestig het. Hoewel daar dié keer nie enige besware teen die huwelik self bestaan het nie, het die waarnemende goewerneur tog veiligheidshalwe beslis dat die paartjie maar liever wéér moet trou "in the regular and proper manner". 81)

* * * * *

Die driemanskap brood, beskuit en bakkers was 'n ander bron van onmin. Die eskader het nie sy eie bakkery gehad nie, maar van die plaaslike bakkers kon ook kontrakteer om net aan die garnisoen en eskader te lewer. In 1797, toe die bak van fyn brood en beskuit vanweë die ernstige graantekort verbied is, het hierdie menere egter lustig voortgegaan om hul meel te sif „even als of dit Land thans overvloedig van Koorn voorzien was". Klagte deur die Burgersenaat het daartoe gelei dat die oortreders gestraf is, maar dat die

80. Elph. aan Nepean, 15 Okt. 1795, ibid., pp. 196-7; Stanhope aan Nepean, 15 Jan. 1796, ibid., pp. 309-10. Sien verder: eerw. Cole aan Elph., 18 Junie 1796, ibid., pp. 388-9; Elph. aan Nepean, 4 Aug. 1796, ibid., p. 427.

Stanhope is reeds tevore 'n slag deur die toedoen van een van sy offisiere (lt. William Owen) voor 'n krygsraad gedaag. Na hy op 19 Junie 1795 onskuldig bevind is, het hy op sy beurt vir Owen aangekla. Lg. is toe gekasseer. Keith Papers, I, Elph. aan Admt., 27 Junie 1795, pp. 298-9.

81. B0 56, 24 Julie 1799, p. 465.

Vloot nietemin goed onder die skindertonge deurgeloop het, is gewis. ⁸²⁾

By 'n ander geleentheid, weer, het dit sowaar gelyk asof die gewone burgers deur die eskader se toedoen letterlik sonder brood gaan sit! Terwyl die gewone bakkers aan vaste prysbeheer en ander kwaai regulasies onderworpe was, is diegene wat net aan die Leër en Vloot gelewer het, daarvan vrygestel. ⁸³⁾ Die gevolg was natuurlik dat al hoe minder bakkers hul lisensies om vir die burgerlikes te bak hernieu het. Trouens, op 1 Oktober 1798 (die hernuwingsdatum) het net 6 hulle aangemeld, teenoor die elf van die vorige jaar en die 14 van 1796. ⁸⁴⁾ 'n Regeringsproklamasie wat roofbakkers met 'n boete van 2,000 riksdaalders dreig, het gelukkig die saak beredder. ⁸⁵⁾

* * * * *

Aan skinderstories oor die Vloot was daar selde 'n gebrek. Hulle lok ons slawe weg (gedeeltelik waar); ⁸⁶⁾ die bemanning van die Crescent gaan ons almal met pokkies besmet (onwaar); ⁸⁷⁾ vlootmanne verlaat die land sonder om hul skulde te vereffen (soms waar) ⁸⁸⁾ - so het die tannies mekaar kopskuddend verseker ...

-
82. Burgersenaat aan Mac., 5 Julie 1797, BO 1, pp. 379-81; BO 56, 17 Julie 1797, p.120.
83. Craig aan Burgersenaat, 25 Aug. 1796, BO 49, pp.228-232; Fiskaal aan Craig, 23 Julie 1796, BO 6, p.120.
84. Burgersenaat aan Mac., Okt. 1798, BO 2, pp.173-181 (vertaling in BO 5, pp. 473-9).
85. BO 56, 3 Nov. 1798, p.315.
86. Prok. van Clarke, Elph. en Craig, 19 Sept. 1795, BO 61, pp. 9-10.
87. Rapt. van Fiskaal aan Mac., 13 Nov. 1797, BO 6, pp.331-2, asook verklarings van Diemel, Sinkantijn en Kirsten (pp.335-7) en kapt. J. Spranger (p.339).
88. C.T.G., I, No.44, 13 Junie 1801.

Waar dit in hul vermoë was, het die Vloot die stories weerlê; so nie is gedwee belowe om toe te sien dat iets dergeliks nie weer gebeur nie. Af en toe, egter, het hulle hul vererg. So 'n geval het in September 1801 voorgekom toe ene Jan Sinkantijn by kapt. Osborn gekla het oor die 125 riksdaalders wat 'n skrywer van die Tremendous hom skuld. Die kaptein se antwoord verdien vermelding. " ' As he has neither money or credit, it is impossible for him to give you Security ... or to pay the debt ' ", skryf hy, en vervolg dan : " ' As I do not pay the People of the Ship their Wages, I cannot pay the debt for him; and am sorry you should have learned by this loss never to trust those you are unacquainted with ' ". 89)

* * * * *

Bakleiery en oproerigheid van matrose was ongelukkig 'n redelik algemene verskynsel, 90) een waaroor die vlootowerhede in elk geval ewe bekommerd was as die burgerlikes. Vuisgevegte waarby offisiere betrokke was, was daarenteen iets heel seldsaams - en dan het die Vloot ook glad nie so maklik skuld beken nie! In Simonstad het mnr. Lind, die Star se dokter, op 'n keer 'n potjie geloop met die beamppte in Bissinger se biljartkamer. Bissinger het eers by die Fiskaal en later by Dundas gekla, maar die uiteinde van die

-
89. Sinkantijn aan Roselt, 28 Sept. 1801, SMT 10/1, No. 59; ook een van 26 Sept. 1801, No. 57. Sinkantijn moes maar verlief neem. Hy kon nie die saak verder voer nie, want 'n vroeëre prok. het bepaal dat iemand wat 'n matroos of soldaat meer as 4 skellings ($\frac{1}{2}$ rks.) krediet gee, geen reg sal hê om geregtelike stappe te doen nie. BO 62, prok. van Mac., 19 Okt. 1798, pp.149-151.
90. Op 20 Mrt. 1796 skryf die Fiskaal bv. aan Ross (BO 6, p.63) oor die "ill treatment of some Swedish sailors by some British sailors".

storie was dat sy biljartkamer - op aanbeveling van vise-adm. Curtis - gesluit moes word ! ⁹¹⁾

Dat die Vloot op hul beurt ook rede tot klagte gehad het, is ewe seker. Deur al die besettingsjare heen kon hulle immers nie anders nie as om bewus te gewees het van die sluimerende vyandigheid waarmee so baie koloniste hulle bejeën het en die uitbuiting waaraan hulle onderwerp is. ⁹²⁾ Minder as 'n maand voor hul finale vertrek, kort nadat die teruggawe van die Kaap onverwags uitgestel moes word en almal se senuwees gespanne was, het 'n kwajong die Vloot nog vir oulaas 'n mooi poets gebak. Gedurende die nag van 27 tot 28 Januarie 1803 het hy by die seinpos op Leeukop ingebreek, die seinballe uitgehaal en hulle toe só geplaas "as to denote a fleet from Europe in the offing". ⁹³⁾ Gelukkig staan die kommentaar van die Admiraal, sy offisiere en die matrose nêrens opgeteken nie!

(iv) Geldsake.

Tydens die eerste Britse besetting het die lede van die Kaapse eskader harde bene gekou. Die verskeidenheid van take wat verrig moes word was so groot en die eskader self, veral na 1798, so klein dat daar vir die meeste skepe - en dus bemannings - min blaaskans was. Daarbenewens was die Kaapse waters onvriendelik - die see dikwels onstuimig, die stormwinde 'n gereelde metgesel. Selfs aan wal het offisiere en manskappe dikwels die wind van voor gekry; hulle is hier geduld, maar geliefd was hulle seer seker nie. In Simonstad veral was die geriewe min; daar, sowel as in Kaapstad, was die lewensduurte hoog.

Was daar darem iets, sou 'n mens wel kon vra, wat so 'n oënskynlik onaangename bestaan hier die moeite werd kon maak?

91. Bissinger aan Dundas, 2 Julie 1801, BO 39, dokt. 32.

92. Craig aan Fiskaal, 28 Jan. 1797, BO 49, pp.311-2 gee 'n vb. van moeilikheid wat a.g.v. uittarting van leëroffisiere deur burgerlikes ontstaan het.

93. BO 57, 28 Jan. 1803, p.367.

Gelukkig was daar 'n oorlog aan die gang. Enersyds het dit sin en waarde verleen aan die opofferings van offisier en manskap; wat hulle gely het, was immers vir land en volk. Daarbenewens was die Kaap strategies geleë. Hiervandaan kon (trouens, móés) die vyand in twee seë aangedurf word. Hierlangs moes ook die ryk belaaide handelskepe vaar, die lokaas wat die vyandelike aanvallers in „ons" eskader se net sou laat beland. Juis hierin het die praktiese voordeel van diens in die Kaapse eskader gelê: die geleentheid om hier prysgeld te verdien was gunstig. En soos vroeër aangetoon is, was die vooruitsig op 'n onverwagte meevaller vir die swak besoldigde vlootmanne 'n uiters belangrike oorweging.

Eintlik was daar twee hoofbronne van prysgeld. Sonder twyfel die mees lonende prys om te buit was die vyandelike handelskip - hopelik met 'n waardevolle vrag! ⁹⁴⁾ Om te voorkom dat kapteins dalk van hul hooftaak - die vernietiging van die vyand se oorlogskepe - afwyk, is egter ook 'n spesiale prysgeld ⁹⁵⁾ betaal vir elke oorlogskip wat gevang of vernietig word. In albei gevalle is £5 per vyandelike bemanningslid betaal, maar in eersgenoemde geval kon die skip self nog boonop aan die regering te koop aangebied word. ⁹⁶⁾

Prysgeld is soos volg verdeel : drie-agstes aan die kaptein, maar indien hy (soos gewoonlik) onder 'n vlagoffisier dien, moes laasgenoemde een derde van sy aandeel kry; een-agste aan die senior offisiere; een-agste aan die minder belangrike offisiere; een-agste aan die adelborste en senior manskappe; 'n kwart aan die res. ⁹⁷⁾ Admiraals, veral, kon

94. Lewis, A social history of the Navy, p.316.

95. Die sogenaamde "Head Money" of "Prize bounty".

96. Lewis, op.cit., p.331; Parkinson, War in the Eastern seas, p.347. Clôwes (The Royal Navy, IV, p.162) wys voorts daarop dat indien 'n Engelse skip herower is, die suksesvolle skip op een-agste van sy waarde kon aanspraak maak.

97. Lewis, op.cit., p.318.

dus maklik skatryk word uit prysgeld. Dit word trouens bereken dat Elphinstone minstens £200,000 op hierdie wyse verdien het. 98) Ook die kapteins kon met 'n bietjie geluk „grootgeld" verdien. Vir die res was daar normaalweg maar net die vooruitsig op 'n welkome meevaller - vir die matrose des te meer welkom omdat hul soldy so gering was. "Like their officers", konstateer Parkinson, "the seamen ... lived in hope of prize-money. Their share seldom amounted to any great sum, but they sometimes received it rather more promptly than they received their pay". 99)

* * * * *

Hoe het die Kaapse eskader op hierdie gebied gevaar? Altesaam 56 gebuite skepe het ons hawens gedurende die besettingstydperk bereik. Daarbenewens is 'n onbekende getal vernietig. Hoewel geen uitsonderlike vangste gemaak is nie, is baie van die vragte as „waardevol" bestempel. Die Euphrosyne bv. was gelukkig genoeg om 'n skip met 'n groot hoeveelheid juweliersware aan boord vas te trap. 100) Tipiese voorbeelde van ander ware wat hier op bevel van die Vise-admiraliteitshof opgeveil is vir die vlootmanne se rekening, was koffie, katoen, seep, kerse en kersvet. 101) By geleentheid het die Jupiter en Star nagenoeg 26,000 lb.suiker gebuit, terwyl die vrag van die gevange De Drie Broeder weer hoofsaaklik bestaan het uit 1,277 vate en 1,480 kiste Franse wyn. 102)

In 1801 het die bemannings van die Diomede en Imperieuse 'n onvergeetlike kersgety belewe, want die geld wat La Raisonable se vrag en slawe opgelewer het, is op 23 Desember aan hulle uitbetaal. 103) Selfs al het die matrose sommer dadelik hul

98. Ibid., p.320.

99. Parkinson, Portsmouth Point, p.110. Sien ook Lewis, The History of the British Navy, pp. 77-8; Marcus, A naval history of England: I The formative years, pp.379-80.

100. C.T.G., I, No. 16, 29 Nov. 1800.

101. C.T.G., I, No. 9, 11 Okt. 1800; I, No.12, 1 Nov. 1800; I, No.23, 17 Jan. 1801.

102. BO 38, dokt. 36, 24 Junie 1800; dokt. 83, 28 Okt. 1800.

103. C.T.G., I, No.9, 19 Des. 1801.

laaste pennie gespandeer, was dit nog nie die ergste nie; op 18 Januarie het dié twee skepe al weer prysgeld ontvang : 104)

'n Interessante verskynsel hier was dat sommige skepe van die eskader ooreengekom het om hul prysgeld met mekaar te deel. Op 29 Maart 1801 is die opbrengs van die Franse skip L'Edoard en sy vrag, buit van die Euphrosyne en Rattlesnake, uitbetaal. Eersgenoemde se aandeel is gewoonweg tussen sy eie kaptein, offisiere en bemanning verdeel, maar in dié van die Rattlesnake het die Adamant en Lancaster ("sharing with the Rattlesnake by agreement") gelykop gedeel. 105)

Op 25 Oktober 1797 het kapt. Edwards van die Sceptre 'n "chest of Treasure" veilig aan die Kaapse regering afgelewer en op dié wyse vir hom en die kaptein van die Trusty 'n ietsie verdien. Omdat hierdie twee skepe die £2,500 wat vir die betaling van die Kaapse garnisoen nodig was, hierheen vervoer het, was hul kapteins nl. op vraggeld ("freight money") gereg-tig. 106) Twee maande later kry die betaalmeester dan ook opdrag "to offer 1 per cent Freight to the Commanders of the Trusty and Sceptre". 107)

Die bedrywigheide van smokkelaars in Tafelbaai en Simonstad het aan wakker offisiere en seemanne 'n verdere kans gebied om iets „ekstra" te verdien aangesien 'n derde van die smokkelware se waarde uitbetaal is aan diegene wat die misdryf aan die lig gebring het. 108) Behalwe die geval van lt. Moriarty en die bootsbemanning van die Vindictive wat reeds beskryf is, is 'n

104. C.T.G., I, No. 12, 9 Jan. 1802.

105. C.T.G., I, No. 32, 21 Maart 1801.

106. BO 56, 25 Okt. 1797, p. 169. Sien ook Lewis, A social history of the Navy, p.334.

107. BO 56, 25 Des. 1797, p. 197.

108. Sien p.217.

aantal offisiere en seemanne van die Sceptre in Augustus 1798 gesamentlik met 2,729 riksdaalders 5 skelling beloon omdat hulle 'n Deense smokkelaar vasgetrap het. 109)

Ongelukkig het die eskader se „groot vis" weggekom! Die Deense skip Frederick (onder Pruisiese vaandel) het hom hier vasgeloop danksy die vlootmanne se wakkere optrede.¹¹⁰⁾

Volgens die "Cruizer and Convoys Act" van 1708 was die skip, wat uit vrye wil die hawe binnegekom het, ongelukkig om daardie rede 'n reg ("droit") van die Admiraliteit en nie van die koning (en dus sy seelui) nie.¹¹¹⁾ Gevolglik het die 30,493 riksdaalders wat deur die verkoop van die Frederick en sy vrag opgelewer is, nie in „ons" eskader se sakke beland nie.¹¹²⁾

Of al bogenoemde geldelike voordele nou juis daarin geslaag het om die manne van die Kaapse eskader met hul verblyf hier te versoen, is moeilik te bepaal. Minstens een offisier (kapt. Douglas) het darem so ver gevorder dat hy vir hom 'n lappie grond hier aangeskaf het!¹¹³⁾

109. Andrew Barnard aan Edwards, 18 Aug. 1798, BO 51, p.153.

110. Sien pp. 56 en 214.

111. Lewis, A social history of the Navy, pp.316 en 318; C.T.G., I, No.30, 7 Maart 1801.

112. Andrew Barnard aan Rouviere, 5 Okt. 1802, BO 55, pp. 217-8; BO 57, p.323.

113. Ross aan Burgersenaat, 3 April 1797, BO 50, pp. 2-3.

HOOFSTUK XIDIE VLOOT SE VERHOUDING MET LEËR EN REGERING.(A) INLEIDING.

Hoewel die Vloot se opperbevelhebber aan die Kaap in suiwer vlootaangeleenthede regstreeks aan die Admiraliteit verantwoordelik en dus onafhanklik van die plaaslike goewerneur was, was die allernouste samewerking tussen Vloot en Regering hier onvermydelik. Laasgenoemde het o.m. die taak gehad om die eskader van 'n gereelde toevoer van ammunisie en voedselvoorraad te verseker, terwyl die Vloot se hulp met skeepvaartreëlings, die bekamping van smokkelhandel, die beveiliging van konvoie, om van die verdediging van die Kolonie self nie eens te praat nie, op sy beurt onontbeerlik was.

Ook tussen Vloot en Leër was daar 'n hegte band. Dié twee het immers saam-saam die Kaap verower. Toe 'n see-aanslag in 1796 dreig, was die Leër by om die Vloot te help; met die opstande in Graaff-Reinet en die oosgrensmoeilikhede was dit weer net andersom. Tot op die bittereinde, selfs gedurende die heel laaste besettingsdae met hul onverwagte beleidswendinge, was die militêre samewerking tussen die twee weermagsdele van die hoogste gehalte.

Wedersydse betuigings van welwillendheid kom dan ook gereeld voor. In Junie 1796 skryf genl.-maj. Craig bv. soos volg aan vise-adm. Elphinstone: "It is with great pleasure that I feel my duty to coincide with my inclination, which will lead me at all times to afford every facility and accommodation in my power to the Department under your direction".¹⁾ En selfs toe lord Macartney en skout-adm. Christian net klaar 'n potjie geloop het, verseker die goewerneur die regering in Engeland

1. Craig aan Elph., 21 Junie 1796, BO 49, p.161.

dat "notwithstanding the late difference between the Admiral and me, it is the only one". 2)

Beweeg ons nou van die amptelike (byna „nasionale") vlak af na die meer alledaagse, na die „klein gebeurtenisse" hier aan die Kaap, blyk dit dat dieselfde patroon in hoofsaak gehandhaaf word. Op allerlei terreine verleen Leër, Vloot en Regering mekaar wedersydse hulp en doen hulle dit klaarblyklik met graagte. Tog is hier 'n verskil. Waar die landsbelang nie juis geraak word nie, kom eiebelang makliker na vore; en as dit gebeur, móét die hare soms waai!

(B) DIE VLOOT KRY HULP.

Op 15 April 1796 het die Kaapse eskader uit Tafelbaai vertrek vir hul eerste winterverblyf in Simonsbaai sedert die Kolonie verower is. Tien dae later ontvang maj. Moneypenny, bevelvoerder van die troepe wat die Vloot binnekort na Simonstad sou volg, van Craig opdrag dat "every possible step of attention and civility should be observed towards His Majesty's Navy". Waar enigsins moontlik moet die majoor ook sy bes doen om in die eskader se behoeftes te voorsien. 3)

Dat hierdie lofwaardige houding van Craig nie net tot woorde beperk was nie, het reeds die volgende maand geblyk te koor. Blankett 'n klomp planke nodig gehad het. Die regering het self met 'n tekort gesukkel, maar darem die vooruitsig gehad om eersdaags 30,000 voet plank van 'n Amerikaanse skip te kry. Hoewel Craig eintlik heelwat meer benodig het, "and we shall be greatly distressed by parting with any quantity of it",

2. Mac. aan H. Dundas, 7 Julie 1798, Rec.C.C., II, pp.274-7.

3. Craig aan Moneypenny, 25 April 1796, BO 49, p. 102; BO 56, p. 31.

besluit hy tog om 'n kwart daarvan aan die Vloot te laat toekom. 4)

Begin Augustus 1797 was daar groot konsternasie in Simonsbaai. Die skepe wat binnekort 'n aantal kompanjieskepe na St. Helena geleide moes doen, kom dringend ertjies, boontjies en rysbrandewyn ("arrack") kort. Gelukkig tree goewerneur Macartney dadelik in die bresse. Die Leër se koskommandant, John Pringle, kry bevel om die ertjies en boontjies uit húl voorraad te voorsien en aangesien "he much wishes to accommodate the Admiral in every way", word Pringle, in sy ander hoedanigheid as agent van die E.O.I.K., aangesê om die nodige hoeveelheid rysbrandewyn van die Frame, een van die kompanjieskepe, in die hande te probeer kry. 5)

Lord Macartney was die Vloot so goedgesind dat hy by geleentheid selfs bereid was om wette en regulasies te oortree ten einde aan hulle behoeftes te voldoen. Die versoek wat die Kaapse handelaar James Brown in September 1797 aan die regering gerig het dat sy skip toegelaat moet word om suiker en spiritualieë in Indië te gaan inskeep, was heeltemal teenstrydig met die Kolonie se handelswette. Aangesien Brown egter terselfdertyd een van die eskader se leweransiers was, stem Macartney in dat hy die nodige verlof kry op voorwaarde dat die Admiraal hom skriftelik verseker "that it is absolutely necessary for His Majesty's service". 6)

Die versoek van 'n ander Kapenaar, William Clarke, om vyf balke van die gekonfiskeerde skip Frederick te mag ontskeep het die regering se bedagsaamheid teenoor die Vloot aan die lig

-
4. Craig aan Blankett, 24 Maart 1796, BO 49, p.47; BO 56, p.23.
 5. Andrew Barnard aan J. Pringle, 1 Aug. 1797, BO 50, pp.186-7; Andrew Barnard aan skout-adm. Pringle, 1 Aug. 1797, *ibid.*, pp.187-8; skout-adm. Pringle aan Mac., 31 Julie 1797, BO 30, pp.421-2.
 6. Andrew Barnard aan Brown, 4 Sept. 1797, BO 50, p.248; BO 56, pp.146 en 148; Barnard aan Brown, 11 Sept. 1797, BO 50, p.256.

laat kom. Voordat lord Macartney sy toestemming verleen, verneem hy éérs by skout-adm. Pringle of die eskader nie dalk sulke balke nodig het nie. 7) Die regering was eweneens altyd bereid om in te tree wanneer die eskader se belange bedreig word. So kry ene mnr. G. Rousseau van Simonstad in Maart 1799 opdrag van genl.-maj. Dundas om sy huisbouery onmiddellik te staak aangesien dit die waterstroompie wat die eskader se opgaardam voed, gedeeltelik gaan afkeer. 8)

Enkele maande later het die einste watervoorraad van die Vloot tot 'n besonder mooi voorbeeld van samewerking tussen Regering en Vloot aanleiding gegee. Toe besluit is om 'n pypleiding van die opgaardam af na die kaai aan te lê "in order to facilitate the Watering of His Majestys Ships there", het Dundas die houtpype op regeringskoste verskaf en is die werk deur die knap vakmanne van die eskader gedoen. 9)

Deur die besettingsjare heen het die Vloot waar moontlik voorkeurbehandeling gekry. So bv. kon vlootoffisiere die pad tussen Simonstad en Kaapstad gebruik sonder om tol te betaal. 10) Daarbenewens is die eskader vrygestel van allerlei doeaneverpligtinge. Toe in Februarie 1799 navraag gedoen is oor die inskeping van 80 lêers wyn in die Apollo, het die hoofdoeanebeamptes onomwonde verklaar: "No permit is ever given or notice taken at the Custom House of Wine or other articles shipped by the Agent Victualler from the Kings Stores for the use of His Majesty's Navy". 11) En daarmee was die saak afgehandel ...

7. Andrew Barnard aan skout-adm. Pringle, 2 Sept. 1797, *ibid.*, p.245; BO 56, p.145. Nie dieselfde Frederick waarna tevore verwys is nie.

8. Dundas aan G. Rossouw [sic], 12 Maart 1799, BO 52, p.83; BO 56, pp.399-400.

9. Dundas aan kapt. Lee, 2 Junie 1799, BO 52, p.164.

10. Ross aan Burgersenaat, 9 Mei 1796, BO 49, p. 113; BO 56, p. 33.

11. Greene en Maxwell aan Barnard, 24 Feb. 1799, BO 14, pp.19-20.

(C) DIE VLOOT VERLEEN HULP.

Die welwillendheid waarvan die vorige bladsye getuig, was gelukkig nie net van Leër en Regering afkomstig nie. Op hul beurt was die Vloot ewe gewillig om hul kollegas by te staan en sodoende hul deel by te dra tot die algemene welsyn van die Kolonie.

By gebrek aan 'n gereelde skeepsdiens tussen Engeland en die Kaap was dit byna vanselfsprekend dat die Vloot as „vervoerdiens“ gebruik sou word. Op 18 November 1796 arriveer die nuwe leërhoof, genl.-maj. Dundas, in die Oiseau; ¹²⁾ ses maande later bring die Trusty die eerste volbloedgoewerneur, lord Macartney, na die Kolonie ¹³⁾ en op 21 November 1798 vertrek hy weer aan boord van die Stately. ¹⁴⁾ Hoewel vise-adm. Curtis hom ná sy afdanking nie plek wou gee op 'n oorlogskip nie, het sir George Yonge darem sy passaat hierheen in die Lancaster gehad. ¹⁵⁾ Nie net goewerneys en amptenare is heen en weer gekarwei nie; soos reeds vermeld het die Trusty en Sceptre by geleentheid gesorg dat die garnisoen hul betaling betyds kry deur die nodige geld hier te besorg. ¹⁶⁾ Ook vir die aflewering hier en versending na Engeland van belangrike dokumente was die Kaapse goewerneys heel dikwels op die Vloot aangewese. ¹⁷⁾

Die Vloot se onontbeerlike hulp met troepevervoer - na Algoabaai of na Indië - asook die inskeping van manne soos Adriaan van Jaarsveld en sy mede-opstandelinge in die Rattlesnake, is reeds genoem. Dieselfde Rattlesnake het egter ook in September 1797 'n dertigtal Franse gevangenes van Tafelbaai

12. Craig aan H. Dundas, 20 Nov. 1796, Rec.C.C., I, pp.489-93.

13. Barrow, Some account of the public life etc. of the Earl of Macartney, I, p.359.

14. Ibid., p.365.

15. BO 56, 9 Des. 1799, p.540.

16. Sien p. 292.

17. Mac. aan H. Dundas, 11 Mei 1797, Rec.C.C., II, p.87 en baie ander voorbeelde.

na Simonsbaai vervoer, van waar hulle weer met die Euphrosyne na hul bestemming in die Ooste geneem sou word. 18) Die America, op sy beurt, is 'n slag gebruik om twee bannelinge na Engeland saam te neem. 19)

In Oktober 1799 was die Kaapse tronke op 'n keer só vol dat die eskader versoek is om as ekstra gevangenis te dien, 20) terwyl genl.-maj. Dundas hulle by 'n ander geleentheid as verbetereskool gebruik het! Toe die Burgersenaat hom in Januarie 1799 versoek om die oproerige William Beck te verban, het Dundas voorgestel dat die Kommodoor hom eers 'n paar maande aan boord gebruik "to see if that will amend his conduct". 21) Die eskader het darem gelukkig ook soms op 'n ietwat hoër vlak aan die regspleging meegedoen. By meer as een geleentheid het die kapteins van die oorlogskepe hier as krygshof opgetree, veral wanneer besoekende skepe met opstandige matrose moeilikheid ondervind het. 22) (Hul aandeel aan die verrigtinge van die Admiraliteitshof is reeds beskryf.)

* * * * *

Dit was nie net die Vloot se skeepsruimte, ysere dissipline en regskenning wat vir die Kaapse regering van waarde was nie. Reeds in Februarie 1796, toe kanonne na die pas voltooide vestingswerk by Houtbaai verskuif moes word, roep genl.-maj. Craig die eskader se hulp in aangesien dit s.i. die soort taak is waarin "the Navy are more competent than any people who [sic] I could employ". 23)

Minder as 'n maand later strand die Sweedse skip Göthenburg in Tafelbaai. Nou het Craig deskundige advies nodig. En

18. Andrew Barnard aan kapt. Campbell, 27 Sept. 1797, BO 50, p.282.

19. Craig aan Elph., 1 Aug. 1796, Rec.C.C., I, p.421; Elph. aan Craig, 3 Aug. 1796, ibid., p.426.

20. Fraser aan Losack, 1 Okt. 1799, BO 53, p.97; BO 56, p.505.

21. F.Dundas aan Burgersenaat, 29 Jan. 1799, BO 52, p.7; BO 56, p.364.

22. Sien bv. Hudson, Diary, 30 Feb. [sic] 1800, p.63.

23. Craig aan Blankett, 29 Feb. 1796, BO 49, p.13; BO 56, p.18.

waar sal dié raad vandaan kom? In sy eie woorde (aan hawe-meester Donald Trail): "It occurs to me that [the] most proper persons to assist you on this occasion are two of the Masters of His Majesty's Ships of War". ²⁴⁾ Later dieselfde dag sou Craig verneem dat van die eskader se offisiere reeds die vorige aand op eie houtjie aan boord gegaan het om hulp te verleen. ²⁵⁾ Ook toe die Argonaut einde 1796 in Valsbaai gestrand het, is skout-adm. Pringle gevra om behulpsaam te wees met die aanstelling van 'n „zeekundige commissie" wat moes besluit of die skip weer vlot gemaak sou kon word. ²⁶⁾

Die seewaardigheid al dan nie van koopvaardyskepe was natuurlik 'n saak van groot belang - en terselfdertyd een waarby die Vloot se kennis goed te pas gekom het. So bv. is een van die eskader se skeepstimmermans in Mei 1797 gebruik om die Deense skip Louisa Augusta te ondersoek en in November weer die kompanjieskip Jane. ²⁷⁾ Drie jaar later het vise-adm. Curtis dit egter nodig gevind om nie minder nie as 7 man aan te stel om mnr. Michael Hogan se skip Union aan 'n deeglike ondersoek te onderwerp. Allerlei skinderstories as sou die skip nie meer in 'n toestand wees om vrag met veiligheid te vervoer nie, het tot hierdie opdrag gelei. Gelukkig vir Hogan was die bevinding "that the said ship is in a fit state to take in a cargo, and proceed on a voyage to any port in Europe". ²⁸⁾

Soos vandag nog die geval is, was opmetingswerk ook destyds 'n vloottaak; weliswaar 'n tydrowende, dikwels siel-dodende werk, maar tog een waarvan die Vloot self ook die

24. Craig aan Trail, 19 Maart 1796, BO 49, p.41; BO 56, p.22. Die "Masters" was die navigasie-offisiere.

25. Trentiger aan Craig, 19 Maart 1796, BO 30, p.167.

26. Raad van Justisie aan Pringle, 31 Des. 1796, CJ 2580, pp.67-8. Die bevinding was : nee. BO 56, 24 Jan. 1797, p.72.

27. Mac. aan Pringle, 20 Mei 1797, BO 50, p.43; Andrew Barnard aan Pringle, 4 Nov. 1797, *ibid.*, p.237.

28. C.T.G., I, No.19, 20 Desember 1800.

vrugte pluk. Die Kaapse eskader het hierdie taak dan ook heel dikwels ongevraag aangepak. Op 15 Januarie 1797 rapporteer skout-adm. Pringle bv. aan sy hoofde in Engeland dat die Euphrosyne al 'n ruk lank met opmetingswerk in Valsbaai besig is en o.m. op 'n uiters gevaarlike ongekarteerde rots afgekom het. (Hierdie rots dra vandag nog die naam van lt. Whittle, bevelvoerder van die Euphrosyne.) Aangesien hy vermoed het dat daar nog dergelike rotse in die baai mag wees, vervolg die Admiraal: "I shall continue the Euphrosyne on that Service till Lieutenant Whittle has made a complete Survey of it". En, sluit hy af, aangesien die baaie verder ooswaarts "so very little known" is, behoort die Admiraliteit hom van 'n aantal kotters te voorsien sodat hy 'n behoorlik georganiseerde opmetingsdiens kan daarstel. 29)

Hoewel sy versoeke skynbaar op dowe ore geval het, het Pringle nie van sy voorneme afgesien nie. Gevolglik kry lt. McPherson Rice van die Trusty in Julie 1797 opdrag om met die brik Hope die kus oos van die Kaap te gaan ondersoek en die belangrikste baaie op te meet. 30) Kort voordat die Hope op 19 Julie uit Simonsbaai vertrek het, is op aandrang van lord Macartney besluit dat sy vertroueling John Barrow hom in Augustusmaand in Algoabaai by Rice sou voeg "as much useful knowlege [sic] may be gained from your joint endeavours". 31)

Nadat lt. Rice Plettenbergbaai van 25 Julie tot 10 Augustus deeglik ondersoek en o.m. 'n goeie nuwe ankerplek gevind het, is hy na Algoabaai. Daar het Barrow hom toe werklik ontmoet, gevind dat Rice "an expert and intelligent gentleman" is en hom o.m. gehelp om die posisie van die landingsplek met behulp van maanwaarnemings te bepaal. 32) Op pad terug na die Kaap het lt.

29. Pringle aan Nepean, 15 Jan. 1797, Rec.C.C., II, pp.44-6; Barrow, Travels, II, p.258.

30. Pringle aan Nepean, 25 Sept. 1798, Rec.C.C., II, p.288. Pringle het die Kaap reeds verlaat toe hy hierdie brief geskryf het.

31. Andrew Barnard aan Barrow, 14 Julie 1797, BO 50, p.191; BO 56, p.127.

32. Barrow, Auto-biographical Memoir, p. 161.

Rice ook nog van 16 September tot 3 Oktober in Mosselbaai vertoef. 33)

Ook die Weskus het aandag geniet. Die vaart wat kapt. Alexander van Desember 1795 tot Februarie 1796 met die Star onderneem het, is reeds genoem. Daarby het dit egter nie gebly nie. Twee jaar later stuur skout-adm. Christian die Sphynx, Hope en Euphrosyne "to survey Saldanha Bay St. Helena Bay and adjacent Coast". Hul hoofopdrag was om "Springs of Water and Coals" te probeer vind. 34) Veel welslae hiermee het hulle ongelukkig nie gehad nie. In Saldanha bv. het die vlootmanne hul watersoektog beperk tot die gebied wat vir die gebruikers gerieflik sou wees en gevolglik sonder vrug gearbei terwyl daar, volgens Barrow, aan die oorkant van die baai etlike natuurlike bronne te vinde was. 35) Die onderneming het in nog 'n opsig 'n ongelukkige verloop gehad, want in Juniemaand (1798) is een van die matrose so erg beseer deur 'n dinamietontploffing dat die vlootgeneesheer te perd van die Kaap af moes kom om hom te versorg. 36)

Die regering het nietemin van die potensieële waarde van Saldanha oortuig gebly. In November 1802 vind ons dus nog weer 'n skip (die Rattlesnake) in dié baai, soontoe gestuur met 'n klompie "Officers of Engineers, for the purpose of making some professional observations" 37)

(D) DIE HARE WAAI!

Dat die verhouding tussen Vloot, Leër en Regering altyd net een van rosegeur en maneskyn moes wees, kan 'n mens

33. BO 31, pp. 231-246 bevat vier dok.e met 'n volledige verslag oor die Hope se tog.

34. Ross aan Stofberg (poshouer), 21 Maart 1798, BO 51, p.58; BO 56, p.242; Christian aan Nepean, 30 Maart 1798, Rec.C.C., II, pp.247-8.

35. Barrow, Travels, II, pp.62-3; ook C.G.Curtis, An account of the Cape of Good Hope - with a view to the information of emigrants, Londen, 1819, pp.28-9.

36. BO 56, 27 Junie 1798, p.273.

37. Curtis aan Nepean, 27 Nov. 1802, Rec.C.C., IV, p.452.

billikerwys nie verwag nie. Onenigheid tussen die drie was daar dus wel, soms ook op persoonlike vlak. Nietemin is dit eintlik verbasend hoe beleefd manne soos Craig, Macartney, Blankett, Elphinstone, ens. tóg teenoor mekaar bly en hoe dikwels hulle ook bereid is om die teëparty se standpunt te erken.

Die verdeling van geboue tussen Leër, Regering en Vloot was van die heel vroegste besettingsdae af 'n probleem wat Salomoswysheid geverg het. Lord Macartney lê sy vinger op die sweer as hy in Julie 1797 verklaar: "Notwithstanding the number of public buildings both here and at Simon's Bay ... they seem to be inadequate to our accommodation, and to fall very short of the various demands of the military, naval and civil departments". 38)

Hoewel die Vloot onmiddellik na die oorname op etlike geboue in Kaapstad aanspraak gemaak het, het sake daár, veral danksy Craig se bereidwilligheid om die Admiraal tegemoet te kom, nogal verbasend vlot verloop. 39) Op Simonstad, daarenteen, was daar uit die staanspoor moeilikheid. Behalwe die hospitaalkwessie (waarna reeds verwys is), was dit veral die woning van oud-resident Brandt wat die gemoedere gaande gemaak het.

Toe die Engelse troepe die heel eerste keer in Simonstad aan wal gegaan het, het genl.-maj. Craig dit sy hoofkwartier gemaak. Skaars was hy egter weg - op pad na Muizenberg - of die Vloot glip daarin. 40) Kort daarna is Elphinstone en die eskader self weg Tafelbaai toe, en toe die volgende winter aanbreek en hy na Simonstad terugkeer, moes die Admiraal tot sy ontsteltenis uitvind dat Craig hom voorgespring en die gewraakte woning intussen aan die Leër toegesê het "as a Mess for the

38. Mac. aan H. Dundas, 10 Julie 1797, Rec.C.C., II, pp.112-121.

39. Craig aan H. Dundas, 27 Des. 1795, Rec.C.C., I, pp.286-8.

40. Ibid.

Military at the Bay". Sy swak gesondheid het dit vir Elphinstone onmoontlik gemaak om permanent aan boord te bly, met die gevolg dat hy toe genoodsaak is om hom in Kaapstad te vestig - meer as 20 myl van sy eskader af! 41) Die Admiraal was nog boonop ontevrede omdat Craig die oprigting van 'n slaghuis op Simonstad geweier het, 42) maar "I am determined not to dispute", skryf hy aan lord Spencer. "Let the Ministers settle things as they see fit". 43)

Lank nadat Elphinstone en Craig die Kaap verlaat het, duur die onenigheid oor die gebouesituasie in Simonstad nog voort. Toe lord Macartney in Februarie 1798 'n ernstige pleidooi van skout-adm. Pringle oor die gebrek aan hospitaalgeriewe aldaar ontvang, spreek hy sy verbasing uit oor die "revival of a subject which I conceived had been long ago decided". Hy weier dan ook prontweg om teen genl.-maj. Dundas se aanbeveling in die kaserne vir hierdie doel te ontruim. 44) Tog is die goewerneur nie onsimpatiek nie. Hiervan getuig die reeds vermelde aankoop (kort hierna) van Rousseau se huis om in die Vloot se behoefte te voorsien. Daarbenewens stel hy sy beleid duidelik: Hoewel hy nie bereid is om die Leër te laat uitdruk nie, sal hy eweneens toesien dat die Vloot die geboue wat aan hulle toegesê is, behou. 45) Geen wonder dus dat die onverstoorbare goewerneur lof van sy regering tuis ontvang vir sy verstandige optrede. 46)

* * * * *

Kdoor. John Blankett het ons reeds as 'n korrelkop leer ken. Genl.-maj. Craig weer word as "hot, peremptory, and pompous" beskrywe. 47) Albei offisiere was vasberade en opreg;

-
41. Elph. aan H. Dundas, 25 Junie 1796, ibid., pp.393-6.
 42. Craig aan Elph., 21 Junie 1796, BO 49, p.161; BO 56, p.41.
 43. Elph. aan Spencer, 10 Julie 1796, Keith Papers, I, pp.431-3.
 44. Mac. aan Pringle, 28 Feb. 1798, BO 51, pp.44-6.
 45. Mac. aan H. Dundas, 10 Julie 1797, Rec.C.C., II, pp.112-121.
 46. Oorlogsministerie aan Mac., 26 Jan. 1798, ibid., pp.223-230.
 47. Aanhaling uit Bunbury, Narrative, p.182 in Dictionary of National Biography, XII, p.443. Volgens Borchers (Auto-biographical memoir, pp.36-7) was Craig 'n man met "a sharp, dark, determined eye".

Blankett, net soos Craig, 'n "vigorous ... and scrupulously honest administrator". 48) Waar twee sulke manne oor 'n beginselsaak verskil, kan 'n mens met reg verwag dat die hare sal waai. So was dit inderdaad.

Met die Engelse oornome van die Kaap het die Kolonie teoreties onmiddellik onderhewig geword aan die Britse Navigasiewette wat vreemde handel ten strengste verbied het. 49) Hierdie feit het vir die nuwe bewindhebbers 'n netelige probleem geskep. Die Kaap het indertyd 'n dringende behoefte aan allerlei invoerartikels gehad. Aanvanklik daag egter geen Engelse handelskepe hier op nie; „vreemde” skepe wel ... En ondertussen raak die Kapenaars, onder wie die Engelse buitendien "very few friends" het, al hoe meer ontevrede. Nou moes die regering besluit: moet hulle nie maar, in 'n poging om gewildheid te wen, die oë toeknyp en die gees eerder as die letter van die wet volg nie? 50)

Genl.-maj. Craig het so gedink; vise-adm. Elphinstone aanvanklik ook, want hy en Clarke het kort na die oornome met Craig saamgestem dat die Deense skip Alexander toegelaat word om "those articles which could benefit the Colony" hier van die hand te sit. 51) Na Elphinstone en Clarke se vertrek (November 1795) het die saak egter 'n nuwe wending geneem. Omdat hier nie genoeg munt beskikbaar was om vir die ingevoerde goedere te betaal nie, het Craig die Alexander se kaptein die reg gegee om ter vergoeding 'n vrag aalwyne, huide, kersvet, wyn en brandewyn in te skeep. 52)

Dit was vir kdoor. Blankett een te veel. Wat Craig nou doen "is in direct violation of the ... Act of Navigation", bots

48. Cambridge History of the British Empire, VIII, p.174.

49. Naval Chronicle, VIII, pp.58-9.

50. Craig aan H. Dundas, 8 Maart 1796, Rec.C.C., I, pp. 335-7. Sien ook Craig aan H. Dundas, 27 Des. 1795, ibid., pp.283-5.

51. Craig aan Blankett, 16 Des. 1795, BO 47, pp.54-8.

52. Craig aan H. Dundas, 27 Des. 1795, Rec.C.C., I, pp.283-5.

met die belange van die E.O.I.K. en gaan die Engelse handelaars, "who may soon be expected here", in die wiele ry. ⁵³⁾ Bowendien is hy daar seker van dat die meeste van hierdie sogenaamd neutrale skepe met wie Craig nou kans sien om handel te dryf inderdaad glad nie na Indië onderweg is nie, maar wel na Mauritius, waar hulle die Franse gaan voorsien van die einste produkte wat hulle hier ingeskeep het. ⁵⁴⁾

Toe Blankett dreig om op die Alexander beslag te lê, het Craig hom egter so 'n kwaai brief geskryf dat die Kommodoor hom gehaas het om sy kollega van sy goeie wil en algemene ondersteuning te verseker. ⁵⁵⁾ Tog het Blankett voet by stuk gehou en in Februarie 1796 verhoed dat 'n ander Deense skip goedere aan wal besorg - in weerwil van Craig se toestemming daartoe. ⁵⁶⁾

Selfs nadat die Engelse regering Craig se optrede goedgekeur en 'n tussentydse maatreël hom die reg verleen het om sy diskresie in dergelike gevalle te gebruik, ⁵⁷⁾ wou die Vloot nog nie kopgee nie. Nou was dit weer vise-adm. Elphinstone wat, na sy terugkeer uit Indië, die invoer van tabak, yster, ens. van 'n Amerikaanse en 'n Deense skip nie wou toelaat nie aangesien die betrokke goedere s.i. nie as "real wants" van die Kolonie bestempel kon word nie. ⁵⁸⁾

Die order-in-rade van 28 Desember 1796 waarvolgens skepe "in Amity with His Majesty" wél toegelaat sou word om met die Kaap handel te drywe het nie net die onsekerheid beëindig nie,

53. Blankett aan Craig, 3 Des. 1795, BO 47, p. 53; ook BO 30, pp. 131-2.

54. Blankett aan Nepean, 4 Maart 1796, Rec.C.C., I, pp.333-4.

55. Craig aan Blankett, 16 Des. 1795, BO 47, pp.54-8; Blankett aan Craig, 22 Des. 1795, ibid., pp. 59-60; lg. brief ook in BO 30, pp.135-7.

56. Craig aan H. Dundas, 8 Maart 1796, Rec.C.C., I, pp.335-7.

57. Oorlogsministerie aan Craig, 8 Junie 1796, ibid., p.385.

58. Elph. aan Craig, 4 Okt. 1796, ibid., p.467; Craig aan H. Dundas, 5 Okt. 1796, ibid., pp. 468-9.

maar ook by hernuwing laat blyk dat, volgens die Engelse regering, die Vloot in hierdie saak gefouteer het.⁵⁹⁾ Perrin vat eintlik die saak mooi saam as hy sê: "Blankett seems to have had law on his side, but not equity".⁶⁰⁾

'n Brief wat Blankett in die hitte van die stryd aan Elphinstone geskryf het, lewer duidelik bewys dat die onderliggende welwillendheid nie deur die sigbare onenigheid vernietig is nie. Van Craig sê die Kommodoor: "We are always on good terms, dine together sometimes ... We have not agreed relative to the treatment of neutrals ... however, it is only a disagreement and has not gone further".⁶¹⁾

* * * * *

Op die aand van die „groot brand" van 22 November 1798 het Vloot én Leër hulle onderskei deur hul flink optrede. Veral genl.-maj. Dundas en kapt. Osborn (van die Tremendous) het hoë lof ingeoes.⁶²⁾ Die oënskynlik lofwaardige samewerking tussen Dundas en Osborn was egter inderdaad net skyn. Terwyl hulle nog daar doenig was, het die opvlieënde Dundas⁶³⁾ sy vlootkollega sulke kwaai woorde toegevoeg dat Osborn hom glad tot 'n tweegeveg wou daag!⁶⁴⁾ Die nuwe waarnemende goewerneur was selfs kleingeestig genoeg om kapsie te maak oor die herstelwerk wat Osborn die volgende oggend aan die doeanekantoor laat doen het.⁶⁵⁾ Gelukkig het Dundas se buie ewe gou weer gesak ook; van 'n volgehoue vete tussen hom en die eskader was daar dus geen sprake nie.

59. Order-in-rade van 28 Des. 1796, Rec.C.C., II, pp. 1-3; Cambridge History of the British Empire, VIII, pp.179-80. Arkin (John Company at the Cape, pp.193-4) verstrek 'n knap opsomming van die „stryd".

60. Perrin (red.), Keith Papers, I, p.240.

61. Blankett aan Elph., 1 April 1796, ibid., pp.402-4.

62. Losack aan Nepean, 30 Nov. 1798, Rec.C.C., II, pp.300-1.

63. Anne Barnard aan H. Dundas, 14 Des. 1799, South Africa a century ago, pp.240-9; Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape, pp. 34 en 56.

64. Andrew Barnard aan Mac., 25 Nov. 1798, aangehaal in Fairbridge, Lady Anne Barnard at the Cape, pp.74-5.

65. Greene aan Ross, 30 Nov. 1798, BO 7, p.345; ook BO 56, pp. 336-7 en 339.

Vloot, Leër en Regering het dus by geleentheid deeglik op mekaar se tone getrap. Gelukkig het die offisiere op sosiale gebied so na aan mekaar gestaan dat die meeste verskille nie in ernstige geskille oorgegaan het nie. Ná 'n middag saam by die perdewedrenne, of 'n aand in die teater, of oor 'n drankie in die Klub, was dit maklik om die onenigheidjies te vergeet, die twiste by te lê en vorentoe weer saam te staan om die belange van Sy Majesteit George III te bevorder.

University of Cape Town

AFDELING D : NASPEL.HOOFSTUK XIIDIE VLOOT SE TAAK WORD BEËINDIG.

Vandat die Kaap berig ontvang het van die voorlopige vredes-ooreenkoms tussen Engeland en Frankryk (1 Oktober 1801), en des te meer na die daaropvolgende ondertekening van die Vrede van Amiens (27 Maart 1802) waarvolgens o.m. bepaal is dat die Kaap aan die Bataafse Republiek oorhandig sou word, het die wese van die Vloot se taak hier heeltemal verander. ¹⁾

Op 30 April 1802 gee lord Hobart (Henry Dundas se opvolger) aan lt.-genl. Francis Dundas opdrag om die Kolonie te geleger tyd aan 'n verteenwoordiger van die Bataafse Republiek te oorhandig en dit daarna te ontruim. Hiermee sou die Vloot moes help. ²⁾ Voorts word vise-adm. Curtis self ook aangesê " 'to reduce the Establishment of the Naval Yard at the Cape as much as possible, by discharging all such persons therefrom as may not be absolutely necessary to retain' ". ³⁾ Aftakeling, opruiming en - uiteindelik - ontruiming: dit sou voortaan die hoofbedrywighede van die Vloot hier te lande wees.

1. Oor die Vrede van Amiens lewer Lewis (The History of the British Navy, p.170) die volgende kommentaar: "Land-power triumphed on land, Seapower at sea. Both were weary, neither beaten". Bowendien het Napoleon blaaskans nodig gehad om sy posisie in Frankryk te verstewig. "So ... he thought a breather would be profitable - and blew the whistle for half-time. The War of the French Revolution was over".

Aan die Kaap was die reaksie op die voorlopige vredesooreenkoms tweërlei. Lady Anne Barnard stel dit so: die Engelse "think it a bad peace", maar "the Dutch here rejoice". VC 236 (Mornington Papers), Anne Barnard aan Mornington, 15 Des. 1801, pp. 116-9.

2. Hobart aan F. Dundas, 30 April 1802, Rec.C.C., IV, pp.282-3.
3. Curtis aan Nepean, 19 Aug. 1802, ibid., p.339.

Hierdie nuwe taak het spoedig sy eie probleme opgelewer. Altesame sou 2,650 persone, behalwe nog al die sogenaamde "public stores", na Engeland vervoer moes word. Hiervan sou die eskader se skepe op die allermeeeste 1,670 kon inskeep. 4) Die enigste uitweg sou dus wees om die hulp van handelskepe in te roep. Curtis vermoed dat die eienaars buitensporige pryse sal vra, maar belowe om sy bes te doen om die uitgawe so laag as moontlik te hou. 5)

Ook die ontruiming van die Oosgrens sou moeilikhede oplewer, gelukkig meer uit politieke as vervoeroogpunt, en dus eintlik Dundas se indaba. Nietemin het die Penguin en Rattlesnake nog vir oulaas hul bydrae gelewer deur 'n groot aantal troepe terug te bring Kaap toe. 6)

Op 30 September 1802 verlaat die Kaapse eskader Simonsbaai vir die laaste maal - nét meer as sewe jaar nadat Elphinstone se skepe in Junie 1795 daar opgedaag het. Vise-adm. Curtis was so seker dat sy skepe nie meer teen die volgende winter nog aan die Kaap sou wees nie (min wetende hoe amper dit sou gebeur!) dat hy die voorraadskip Hindustan propvol gelaai het met die Vloot se vervoerbare besittings. Die ondiensbare vlootvoorraad is per openbare veiling van die hand gesit 7) en selfs die vloothospitaal het onder die hamer gekom. 8)

* * * * *

Die volgende paar maande sou, as gevolg van die onvermydelike tydsverloop met die oordra van berigte uit Engeland na die

4. Die skatting was soos volg: Lancaster en Tremendous - 350 elk; Hindustan - 250; Diomedé en Braave - 200 elk; Jupiter - 180; Rattlesnake - 80 en Penguin - 60.

5. Curtis aan Nepean, 21 Aug. 1802, Rec.C.C., IV, pp.340-2.

6. Curtis aan Nepean, 8 Okt. 1802, ibid., pp.440-3; C.T.G., I, No.50, 2 Okt. 1802.

7. Curtis aan Nepean, 8 Okt. 1802, Rec.C.C., IV, pp.440-3; C.T.G., II, No.56, 13 Nov. 1802.

8. C.T.G., I, No.44, 21 Aug. 1802.

Kaap, 'n byna lagwekkende - en tog ook ernstige - situasie skep. Die barre feite is soos volg: Op 17 Oktober 1802 stuur lord Hobart 'n hoogs geheime opdrag aan Dundas om die Kaap te behou "until further orders". ⁹⁾ Hierdie berig bereik Kaapstad die middag van 31 Desember - enkele ure voordat die oorgawe sou plaasvind! ¹⁰⁾ Intussen (op 16 November) het Hobart al weer laat weet: "Proceed forthwith to the execution of your former Instructions for the complete evacuation of the Cape". ¹¹⁾ Die Concord, met hierdie berig, het die Kaap egter eers diep in Februarie bereik ...

Tot einde Desember was Dundas en Curtis dus druk besig om die Kaap te ontruim - vir 'n maand lank eintlik „teenstrydig“ met die Engelse regering se bevel. Van 1 Januarie tot middel Februarie het hulle naargestiglik hul spore probeer doodvee - en al weer was dit nie meer in ooreenstemming met die amptelike opdragte nie! ¹²⁾

Om die storie te hervat: Nadat die eerste gehuurde skip, die Begona, op 1 Oktober 1802 by Robbeneiland op die rotse geloop het en verwoes is, ¹³⁾ het vise-adm. Curtis daarin

-
9. Hobart aan F. Dundas, 17 Okt. 1802, Rec.C.C., IV, p.447.
 10. Dundas aan Hobart, 3 Jan. 1803, ibid., pp.483-6.
 11. Hobart aan F. Dundas, 16 Nov. 1802, ibid., p.450.
 12. Die redes vir die Engelse rondvallery was soos volg: Hoewel Pitt in 1801 deur Addington as eerste minister vervang is, het sy menings nog groot gewig gedra en is sy voorstelle dikwels sonder meer aanvaar. Dit was dan ook hy wat die uitstel van die ontruiming van die Kaap (en Alexandrië) aan die hand gedoen het, "expecting an early return to office ... and a renewal of war with France". Binne 'n maand het hy egter van mening verander. Sy koalisieplanne het intussen misgeloop en boonop het sake in Europa nie meer op 'n spoedige hervatting van die oorlog gedui nie. Alexandrië en die Kaap moes dus wél ontruim word, besluit hy. En sowaar - "again the Ministry obsequiously accepted the advice". Cambridge History of the British Empire, VIII, p.191.
 13. Curtis aan Nepean, 8 Okt. 1802, Rec.C.C., IV, pp.440-3.

geslaag om die Young Nicholas se dienste te verkry. Op 11 November rapporteer hy dat die skip eersdaags sal vertrek met al die kanonne en ook nagenoeg 250 offisiere en invalide-soldate aan boord. ¹⁴⁾ 'n Paar weke later kan Dundas konstateer dat 2,404 troepe reeds na Indië verskeep is. ¹⁵⁾

Selfs in hierdie late stadium het die Kaap nog vir oulaas van sy waarde as vlootbasis bewys gelewer. Toe die Intrepid, Leopard, Virginie en Chiffone op 3 Desember van Trincomalee af hier aankom onderweg na Engeland, het eersgenoemde skip meer as 'n honderd gevalle van skeerbuik aan boord gehad. Curtis het die skepe dus dadelik van vrugte, groente en vars vleis laat voorsien, hul watervoorraad is inderhaas aangevul en selfs die allernoodsaaklikste herstelwerk is gou-gou gedoen. Nege dae later kon die Admiraal met genoegdoening meld dat die viertal skepe reg is om hul reis voort te sit. ¹⁶⁾ Hy en Dundas het terselfdertyd van hierdie geleentheid gebruik gemaak om 234 troepe in te laai. ¹⁷⁾

Begin Desember is daar nog ongeveer een duisend troepe oor, asook die klompie staatsamptenare. Hulle almal sal by die finale oorgawe in die Kaapse eskader skeepgaan, "Vice Admiral Curtis ... having made every arrangement to that purpose". ¹⁸⁾

Die einde nader nou vinnig en Curtis verrig sy laaste take: die Euphrosyne word per openbare veiling vir net minder as £1,000 verkoop, die onlangs gearriveerde Victorious word herstel. ¹⁹⁾

14. Curtis aan Nepean, 11 Nov. 1802, ibid., p.449.

15. F. Dundas aan Hobart, 27 Nov. 1802, ibid., pp.450-2.

16. Curtis aan Nepean, 3 Des. en 12 Des. 1802, ibid., pp.455-6. en 461-2.

17. Opgaaf van inskeping, Rec.C.C., V, p. 176.

18. F.Dundas aan Hobart, 9 Des. 1802, Rec.C.C., IV, pp.458-9.

19. Curtis aan Nepean, 27 Des. 1802, ibid., pp.468-70.

Intussen kom skout-adm. Dekker met sy Bataafse eskader op 19 Desember aan, vier dae later gevolg deur kommissaris-genl. De Mist en goewerneur Janssens. ²⁰⁾ Reëlins vir die oorgawe word getref, die finale proklamasie word onderteken ²¹⁾ - en op 31 Desember bars die bom: die Imogen (kapt. Vaughan) seil Tafelbaai binne met Hobart se opdrag om die onderhandelinge te staak! ²²⁾

Nou is daar groot konsternasie. Dundas en De Mist vaardig dadelik 'n gesamentlike proklamasie uit om die gemoedere te kalmeer, ²³⁾ maar eersgenoemde besluit nietemin om geen risiko te loop nie; op 2 Januarie proklameer hy krygswet. ²⁴⁾ Intussen sit Dundas en Curtis koppe bymekaar, ontskeep die troepe in die baai om die Kasteel te beman en laat dié by Wynberg inderhaas die vestingswerke bokant Kaapstad beset. (Curtis het self aan boord gegaan, die manne stilletjies aan die vérkant van die skepe in bootjies laat klim en haastig na die landingsplek by die Kasteel laat roei.) ²⁵⁾ Leër en Vloot werk só goed saam dat Dundas kan rapporteer: "This Service by the exertion of the Boats of the Fleet and the activity ... of the officers under my command was in a very short time effected". ²⁶⁾

20. F.Dundas aan Hobart, 27 Des. 1802, ibid., pp.466-8; B0 57, 23 Des. 1802, p.360.

21. B0 57, 30 Des. 1802, pp.361-2.

22. Ibid., 31 Des. 1802, p.362. Borchers, wat indertyd as jong seun die fregat sien arriveer het, vertel: "The captain landed and sent the boat back to the ship; he looked very mysterious and answered no questions, but desired to be brought immediately to General Dundas to deliver dispatches". Borchers, Auto-biographical Memoir, p. 174.

23. B0 57, 31 Des. 1802, p.363.

24. Ibid., 2 Jan. 1803, p.363.

25. Barrow, Auto-biographical Memoir, p. 240.

26. F.Dundas aan Hobart, 3 Jan. 1803, Rec.C.C., IV, pp. 483-6. Selfs buitestaanders het Dundas en Curtis hoë lof toegeswaai. VC 58, No. 55 (uittreksels), J. Pringle aan Patton, 4 Jan. 1803.

Om sake nog verder te vertroebel bring 'n Amerikaanse skoener op 2 Januarie die tyding (gelukkig vals!) dat 1,200 Franse en Bataafse soldate op pad is Kaap toe. Die Admiraal is verbysterd. "What may ensue here when the French arrive it is impossible even to conjecture", skryf hy moedeloos aan Nepean. Die getroue Rattlesnake, wat alreeds so 'n veelbewoë loopbaan aan die Kaap gehad het, kry nou 'n laaste opdrag : vertrek sonder versuim na die Ooste om Rainier op sy hoede te stel. 27)

Vir Curtis is dit inderdaad kommervolle dae. Elke nuwe dag bring die somer nader aan sy einde. Teen middel April sal die skepe Tafelbaai móét verlaat om in Simonstad te gaan „oorwinter". En dan? "They will ... not ... have the power of assisting the Garrison ... in case of hostility commencing; besides they will be to Leeward of the Cape, and may therefore be retarded from acting as circumstances may require, in the event of their being wanted to the Northward thereof". Hy oorweeg dit dus om met die skepe na die ankerplek by Robbeneiland te gaan, ten spyte van diegebrekkige beskutting daar, indien sake nie betyds opgelos word nie. 28)

Hoewel Dundas en Curtis en hul Bataafse eweknieë die hoogste lof verdien vir die wyse waarop hulle hierdie sonderlinge situasie die hoof gebied het, was daar tog 'n paar skaafplekkies in hul verhouding. Janssens en De Mist was veral nie gelukkig oor die landing van 'n aantal seemanne nie. Uiteindelik het Dundas en Curtis kopgegee. Na samesprekings belowe hulle om die matrose, wat soveel "suspicion and disquietude" onder die Bataafse troepe gaande gemaak het, terug skepe toe te stuur. 29)

27. Curtis aan Nepean, 3 Jan. 1803, Rec.C.C., IV, pp.486-8. Die Rattlesnake het op 6 Januarie vertrek. Ibid., Curtis aan Nepean, 14 Jan. 1803, pp.491-2.

28. Ibid.

29. Antwoord op verklaring, 9 Feb. 1803, ibid., pp.503-5.

Uiteindelik daag die blye dag. Op 19 Februarie bring die Concord die verlossende tyding dat die oorgawe wél mag plaasvind. 30) Sonder versuim word die formaliteite afgehandel en op Dinsdag, 22 Februarie kan lt.-genl. Dundas verlig rapporteer: "The Settlement was yesterday formally restored to the Representatives of the Batavian Government". 31)

Ook vir vise-adm. Curtis was die spanning nou uiteindelik verby; nog net 'n paar roetinesakies moes afgehandel word. Van die hospitaalvoorraad, sekere artikels in die proviandafdeling asook orige vlootvoorraad uit die skeepswerf word aan die Batawiërs verkoop. Verder word stilletjies reëlings getref dat die Tremendous en Lancaster hulle by Rainier se eskader sal gaan aansluit (volgens opdrag uit Engeland). Curtis kies die Diomede as sy vlagskip (i.p.v. die Lancaster), die laaste troepe word in die Diomede, Jupiter, Braave en Hindostan -ingeskeep - en dan bly net die afskeid oor.

Op 1 Maart 1803 gaan neem die Admiraal formeel afskeid van die nuwe bewindhebbers, "and the very distinguished and honourable ceremonial which they commanded to be observed on the occasion was a very flattering testimony of respect, and proof of the good terms upon which we parted", vertel hy later self. 32) Trouens, by sy aankoms het al die offisiere van die Bataafse garnisoen die Admiraal op die kaai ingewag en hom daarvandaan

30. BO 57, 19 Feb. 1803, p.374. Ook soms Concorde gespel.

31. F.Dundas aan Hobart, 22 Feb. 1803, Rec.C.C., V, pp.159-60. Die amptelike proklamasie het al op 20 Feb. verskyn (BO 63, p:218), maar die werklike oorhandiging het eers om 0800 op die 21e plaasgevind. BO 57, 21 Feb. 1803, p. 374.

32. Curtis aan Nepean, 28 Mei 1803, Rec.C.C., V, pp. 185-90.

na die Kasteel begelei. By sy terugkeer na die Diomedé, weer, het die kusbattery 'n afskeidsalvo gevuur. 33)

Enkele dae tevore (op 25 Februarie) is reeds op minder formele wyse tot siens gesê by geleentheid van 'n dinee wat kommissaris-genl. De Mist vir lt.-genl. Dundas en die Admiraal gegee het. Heildronke is oor en weer ingestel en, berig die Cape Town Gazette, "the entertainment was finished with visible marks of contentment and harmony". 34)

Die namiddag van 4 Maart 1803 verlaat vise-adm. Curtis die Kaapse bodem finaal as hy en sy gevolg in sy nuwe vlagskip aan boord gaan. 35) 'n Dag later word die ankers vir oulaas in Tafelbaai gelig. In onopgesmukte seemanstaal beskryf die Admiraal self hul vertrek soos volg: "Everything being ready for sailing, at half past two o'clock on this day the whole Squadron ... weighed from Table Bay and proceeded out to Sea ..." 36)

En daar, ter see - in hul element, dus - sê ons vir hulle: Vaar wel!

33. C.T.G., II, No.72, 5 Maart 1803. Dié blad beweer dat die afskeid op 3 Maart plaasgevind het.

34. Ibid. .

35. Volgens Theal (History of South Africa since Sept. 1795, I, p.100) was Dundas ook by.

36. Curtis aan Nepean, 28 Mei 1803, Rec.C.C., V, p.185-90.

Die Tremendous en Lancaster het om 1900 dieselfde aand hul eie koers na die Ooste ingeslaan. Die res het St. Helena op 17 Maart bereik, twee dae vertoef en uiteinde-lik op 27 Mei die Isle of Wight in sig gekry. A.g.v. 'n kwaai westewind kon hulle Spithead nie bereik nie en het dus voorlopig in St. Helen's Road anker gegooi. Ibid.

Reeds op die 24e het die eskader verneem dat die oorlog hervat is, en hulle het sowaar nog daarin geslaag om 'n waardevolle Franse skip buit te maak net voor hulle St. Helen's Road bereik het! Theal, History of South Africa since Sept. 1795, I, p.100.

BYLAE IDIE DOEL VAN DIE ENGELSE KOMS NA DIE KAAP (JUNIE 1795).

In die byna daaglikse onderhandelings met Sluysken en die Politieke Raad wat op hul aankoms in Simonsbaai (11 Junie 1795) gevolg het, het vise-adm. Elphinstone en genl.-maj. Craig hul koms by herhaling probeer voorstel as 'n groot guns wat deur Sy Majesteit George III se regering aan die Nederlanders bewys word. Hul algemene doel sou dan wees om vir die Nederlande "the total loss and alienation of their valuable possessions in the Indies to which the french [sic] will naturally turn their attention" te voorkom; en, meer besonders, "to secure the Colony from any attempt which may be made upon it". ¹⁾ Immers, volgens hul verdrag van 1788 het die Engelse en Nederlanders mekaar wedersydse militêre hulp belowe. 'n Aparte klousule het selfs spesifiek voorsiening gemaak vir vloot- en militêre samewerking in die Ooste. ²⁾

Die twee here laat nietemin die Engelse eiebelang 'n slag deurskemer toe hulle, omgekrap omdat Sluysken nie hul bona fide goedsmoeds wou aanvaar nie, die volgende onthullende woorde gebruik: "It cannot be expected that His Majesty should in any case suffer a possession which may in some sort be considered as the Key of his own in the East to fall into the hands of His Enemies". ³⁾ Die aap was nou behoorlik uit die mou!

-
1. Elph. en Craig aan Sluysken, 13 Junie 1795, Rec.C.C., I, pp. 41-3.
 2. Cambridge History of the British Empire, VIII, pp.168-9. Turner het egter oorvloedige getuienis gevind "that even if no such treaty had existed, Britain would have occupied the Cape as soon as French troops entered Holland". L. Turner, 'The Cape of Good Hope and the Trafalgar Campaign', bylae E ("The causes of the First British Occupation"), p.121.
 3. Elph. en Craig aan Sluysken, 26 Junie 1795, Rec.C.C., I, pp.77-80.

Wat, inderdaad, was die taakmag se opdrag? Op 4 Mei kry genl.-maj. Alured Clarke só bevel: indien hy by sy aankoms aan die Kaap vind dat Elphinstone-hulle nog geen welslae met òf onderhandelings òf magsvertoon behaal het nie, moet hy 'n "immediate and vigorous attack" loods en die Kolonie in besit neem "in His Majesty's name". 4)

Geskiedkundiges twyfel dan ook min oor die ware oogmerke van die Britse optrede. Allardyce sien dit as synde "in the interests of its own naval supremacy", 5) terwyl Furber daarop wys dat eerste minister Pitt die oornam van die Kaap in Desember 1795 'n "conquest" noem. Voorts beweer hy dat, hoewel die inbesitname van die Kaap oënskynlik namens die Prins van Oranje plaasgevind het, "there can be little doubt that the British thought of it as a British possession in actual fact". 6)

Alle eiendom en regte van die N.O.I.K. hier te lande is immers dadelik deur die nuwe bewindhebbers oorgeneem. 7) Ook Mahan lê die Britse einddoel bloot as hy sê dat (in 1795) alles deur hulle in die werk gestel is "for the seizure of the ... Dutch colonies in all parts of the world". 8) Barnard, weer,

beroep hom op Craig se eis van 19 Junie aan die Politieke Raad dat die kompanjietroepe die eed van getrouheid aan die Britse kroon moet aflê, vir sy bewering dat Elphinstone en Craig, as voorwaarde vir hul sogenaamde beskerming, eintlik „geëis het

4. Instruksies van "the Horse Guards" aan Clarke, 4 Mei 1795, Rec.C.C., I, pp.38-9.

5. Allardyce, Memoir of Elphinstone, p.85.

6. Furber, Henry Dundas, p.107.

7. Clarke aan H. Dundas, Nov. 1795, Rec.C.C., I, pp. 224-5; Cambridge History of the British Empire, VIII, p.174.

8. Mahan, The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812, I, p. 170.

dat die Kaap aan hulle oorgegee word". 9) In 'n toespraak op 29 Oktober 1901 wys J.E.Heeres ook daarop dat die Engelse hulle, by die uiteindelijke oorgawe, in elk geval nie aan die „in-bewaring-gevenformule" gehou het nie aangesien hulle van alle Kaapse burgers 'n eed van trou aan die Engelse koning opgevorder het. 10)

Dit verbaas 'n mens dus nie dat Sluysken, hoewel self 'n Oranjeman, die Engelse uit die staanspoor gewantrou het. Reeds op 12 Junie, skaars 'n dag ná hul aankoms, lug hy sy bedenkinge soos volg teenoor die burgerrade en offisiere: „Zij declareeren zig voor onse vrienden; echter kan ik UE. daarover niet gansch gerust stellen". 11) Nietemin het die skynvriendskap, beliggzaam in die Stadhouer se brief, die Engelse se taak hier aansienlik vergemaklik. Hoewel die Prins van Oranje se bevel nie die Kaap sonder meer aan Elphinstone en Craig uitgelewer het nie, "they partially paralysed the defence, and made what might have been a difficult task a comparatively easy one". 12)

-
9. Barnard, Robert Jacob Gordon se loopbaan aan die Kaap, p.415.
 10. S.A.Bound Pamphlets 117: Toespraak van mnr. J.E.Heeres voor die Algemene Vergadering van die „Indisch Genootschap" (29 Okt. 1901) oor: „De overgang der Kaapkolonie van Nederlands in Englands bezit". Vir verdere menings in dieselfde trant, sien ook : The Cape Monthly Magazine, III, Januarie-Junie 1858, pp. 235-45, "The Capture of the Cape in 1795" deur "F" (F.S.Watermeyer); Historical Studies: Australia and New Zealand, IX, No.36, Mei 1961, L.C.F.Turner, "The Cape of Good Hope and the Anglo-French Conflict, 1797-1806", p.369; Cambridge History of the British Empire, VIII, p.196.
 11. VC 75, p.35.
 12. Keith Papers, I, p.231.

BYLAE 2.DIE LUCASEKSPEDISIE : ONTSTAAN, OPDRAG EN OPSET.

Na die intog van die Franse in Holland en die daarmee gepaardgaande triomf van die Patriotte oor die Oranjemanne het die Nederlandse vloot 'n totale gedaanteverwisseling ondergaan. Vir die „in hart en nieren oranjegezinde marine" was dit 'n bittere pil om die fanatieke Patriot Pieter Paulus met sy „Comité tot zaken der Marine" aan die hoof van die Vloot te hê, maar selfs hulle moes erken dat hy „de koe bij de hoorns vatte, toen hij krachtig den bezem in den Augiasstal voerde". Trouens, Paulus se knap reorganisasie sou sonder twyfel die meeste offisiere oorreed het om met ywer in die „nuwe" vloot te dien, was dit nie vir sy politieke heksejag en verregaande nepotisme nie. Hierdeur is onmisbare vlagoffisiere soos Van Kinsbergen, Melvill en Van Bijlant uit die diens gedwing „en in hun hooge plaatsen werden geduwd subalternen met plooibare gewetens". So bv. word oud-lt. Jan Willem de Winter eers adj.-genl. van Paulus se Comité en kort daarop vise-admiraal (26 Mei 1795) - „ja, opperbevelhebber der zeemacht", en dít met bykans geen toepaslike ondervinding nie. Nog vyf vise-admiraals en drie nuwe skout-admiraals - een van hulle die 49-jarige Engelbertus Lucas (Mei 1796) - kom ook spoedig by.¹⁾

Danksy Paulus se ywer word daar tog in 1795 „een waarlijk formidabele zeemacht" opgebou en uitgerus; selfs beman ook, enersyds deur flink werwing en andersyds omdat broodsgebrek die seëmanne daartoe gedwing het, „zij het met een oranjestrik diep onder in zijn scheepskist verborgen".²⁾

Ten spyte van die blokkade van die Texel deur die Engelse

1. Mollema, Geschiedenis van Nederland ter Zee, III,
pp. 365-6.

2. Ibid., pp. 367-8.

„was men nu [einde 1795] gereed voor groote actie, en de regeering ... bewust van haar plicht het overzeesche gebied te moeten beschermen". Twee eskaders word derhalwe uitgerus : dié van vise-adm. Braak om na die Wes-Indiese eilande te vaar, die ander, onder aanvoering van kapt. Lucas, om sy aandag aan die Kaap en die Oosterse besittings van die Republiek te skenk. 3) Lucas se instruksies, wat deur Paulus namens die Comité opgestel is, is op 18 November 1795 deur die State-Generaal goedgekeur; op 'n tydstip dus toe daar nog nie finale sekerheid was dat die Kaap al in Engelse hande geval het nie. 4)

Artikels 6 tot 12, wat op die Kaap betrekking gehad het, was in drie dele verdeel. Artikel 6 sou geld as die Kaap nog in Hollandse besit was, die volgende indien die toestand nog „onseker" was en dié daarna vir geval die Engelse die Kolonie reeds verower het. Tref Lucas dit só aan, moes hy (volgens artikel 10) poog om „dezelve door alle mogelijke middelen te hernemen". Indien dit 'n onmoontlike taak blyk te wees kon hy voortvaar na Mauritius om Franse hulp te probeer kry. Eers nadat die hoofoogmerk van die ekspedisie - die behoud of herowering van die Kaap - verwesenlik is, moes die eskader Trincomalee gaan beskerm (of herower) en vervolgens na Batawië vaar vir oorlegpleging met die owerhede aldaar oor verdere optrede in die Ooste. 5)

Hoewel die Engelse nuusblaaie op 4 Desember die nuus van die Kaap se verowering uitgebasuin het, het dit Paulus nie beweeg om Lucas se instruksies te verander nie. 6) Merkwaardig was hierdie versuim voorwaar, 7) noodlottig egter nie, want die eskaderbevelvoerder was immers ook van die veranderde situasie bewus. Trouens, al wat hom te doen gestaan het, was om sekere artikels van sy instruksies nou as vervalte te

3. Ibid., pp. 368-9.

4. Milo, Geheime onderhandelinge, pp. 14-6.

5. Ibid., pp. 17-23.

6. Ibid., p.26.

7. Mollema (op.cit., p.373) noem dit selfs „wonderbaarlijk".

beskou. 8)

Veel ernstiger was die wanindruk aangaande Franse hulp waaronder Lucas deur die Bataafse owerhede gelaat is.

Toe berigte die Republiek vroeg in Desember bereik dat die Franse nie ongeneë sou wees om met die herowering van die Kaap te help nie, het Paulus dadelik 'n uitvoerige memorandum opgestel wat op 15 Desember deur die State-Generaal behandel en goedgekeur is vir voorlegging aan die Franse Direktoraat. Hiervolgens sou 'n Franse eskader, liefste dié van kapt. Richery, wat in Cadiz lê en uit ses lynskepe bestaan, Lucas op die hiele volg om die Kaap te help verower. 9) Laasgenoemde het ook 'n afskrif van die „resolusie” ontvang, en hoewel dit nie letterlik nuwe instruksies vir hom was nie, het dit s.i. tog die hele opset van sy ekspedisie verander. 10)

En dan volg die werklik ongelooflike ... Hoewel die State-Generaal reeds op 23 Desember verneem dat die Franse daarop aandring dat die Bataafse Republiek die volle koste van hul eskader se uitrusting (op 3 miljoen gulde geskat) dra en die Bataafse gesante in Parys op 17 Januarie 1796 by herhaling rapporteer dat „zo er geen fondsen komen, is alles verloren”, word Lucas glad nie op hoogte gebring nie. Ook die volgende maand se volgehoue maar vrugtelose onderhandelings word vir hom weggesteek. 11)

Op 23 Februarie 1796 seil Lucas dus, salig onder die indruk dat 'n Franse eskader hom êrens langs die pad Kaap toe sal inhaal; en dit terwyl „men in de vergaderzalen der Staten-Generaal ... geen staat kon maken op Fransche hulp of nog erger zelfs, dat men de zekerheid had zonder financieele opofferingen geen hulp te zullen erlangen”. 12) Geen wonder

8. Milo, op.cit., p.28.

9. Die Kanarie-eilande, Porto Prayo en Saldanha is as ontmoetingsplekke aangedui.

10. Ibid., pp. 30-6.

11. Ibid., p.37 et.seq.

12. Ibid., p. 72.

nie dat die Hollanders selfs in Saldanhabaai nog gepraat het van "seven french [sic] Ships of the line being expected" 13) en dat Lucas ná sy oorgawe by genl.-maj. Craig kla "of having been deceived by the French". 14) Die bittere ironie is natuurlik dat dit nie die Franse nie, maar wel sy eie mense, en by name die Comité en Paulus, was wat hom letterlik „in het verderf gestort" het. 15)

* * * * *

Oor die verwagte Franse hulp sou nog menige maande gerede-kawel word. Nie net tot lank na Lucas se vertrek nie, selfs tot byna 'n jaar na sy oorgawe het die Hollanders nog steeds die hoopgekoester dat 'n Franse eskader hulle aan die Kaap en in die Ooste sou kom help. 16)

Teen 11 Julie 1796 was die volle drie miljoen gulde uiteindelik betaal, maar nog kon die Franse nie tot meer as vae beloftes beweeg word nie. 17) Trouens, op 19 Junie het die Direktoraat finaal op 'n ambisieuse invalspan in Ierland besluit en, volgens 'n verdere beslissing van 16 September, sou die Brest-eskader van vise-adm. Villaret de Joyeuse waarop die Hollanders lank hul hoop gevestig het, ook daaraan deelneem. 18) Selfs nadat die sogenaamde „Ierse vloot", wat op 15 Desember uit Brest weggeglip het, vroeg in Januarie 1797 onverrigtersake teruggekeer het, is die Franse vlootminister, vise-adm. Truguet, nog steeds nie deur die Bataafse gesant met rus gelaat nie. Eers ná Truguet op 16 Julie sy pos verloor het, is die futiele onderhandelings uiteindelik gestaak. 19)

13. Elph. aan H. Dundas, 19 Aug.1796, Acc. 455 (Melville Papers).

14. Craig aan H. Dundas, 29 Aug.1796, Rec.C.C., I, pp.445-50.

15. Milo, Geheime onderhandelings, p.75.

16. Van skout-adm. De Sercey se vertrek na die Ooste (op 14 Maart) het die Hollanders eers vroeg in Mei gehoor! Ibid., p.98.

17. Ibid., pp. 76-113.

18. Ibid., pp.109-110,124.

19. Ibid., pp.210-20. Soos Milo (p.220) tereg sê: „met ijver en enthousiasme begonnen, met zeldzame hardnekkigheid voortgezet, eindigende de affaire in een nutteloos geschrijf".

BRONNELYSI. PRIMÈRE BRONNE.A. Onuitgegeewe bronne.(I) Kaapse argief.1^e Britse besetting (B.O.).

- B.O. 1, Letters from the Burgher Senate, 1795-1797.
- B.O. 2, Letters from the Burgher Senate, 1798-1799.
- B.O. 4, Letters from the Burgher Senate, 1800-1802.
- B.O. 5, Letters from the Burgher Senate, 1795-1802.
- B.O. 6, Letters received by Government from Fiscal, 1795-1802.
- B.O. 7, Letters from Board of Revenue, 1795-1802.
- B.O. 8, Letters from Military, 1796-1802.
- B.O. 9, Letters from Commissary General and Agent, H.E.I.C., 1795-1802.
- B.O.10, Letters received from Court of Justice, 1795-1802; Orphan Chamber, 1798-1801; Matrimonial Court, 1797-1801; Lombard Bank, 1798-1801; Fiscal, 1797.
- B.O.11, Letters from Vice-Admiralty Court, 1799, 1800, 1802.
- B.O.12, Admiralty Court, 1799-1801.
- B.O.14, Letters from Customs House.
- B.O.21, Letters from Stellenbosch, 1795-1797.
- B.O.22, Letters from Stellenbosch, 1798-1799.
- B.O.24, Letters from Swellendam, 1795-1802.
- B.O.26, Disturbances in the interior of Colony, 1795-1802.
- B.O.27, Letters from Graaff-Reinet, 1796-1798.
- B.O.29, Letters from Churches, 1795-1802.
- B.O.30, Letters from various individuals, 1795-1801.
- B.O.31, Letters from Overseers of the Bays, 1795-1802.
- B.O.32, Miscellaneous Documents - Memorials, 1795-1803, Vol.I.
- B.O.33, Miscellaneous Documents - Memorials, 1795-1803, Vol.II.
- B.O.34, Miscellaneous Documents - Memorials, 1795-1803, Vol.III.

- B.O.35, Memorials (for Land) mixed, 1795-1799.
- B.O.36, Memorials (for Land) mixed, 1798-1799.
- B.O.38, Memorials (for Land) mixed, 1800.
- B.O.39, Memorials (for Land) mixed, 1801.
- B.O.40, Letters received from various individuals,
1801-1802.
- B.O.41, Memorials, 1802.
- B.O.43, Memorials for Land, 1795-1802.
- B.O.47, Letters and Annexures, 1795-1802.
- B.O.48, Letterbook : Craig to Dundas, 1795-1797.
- B.O.49-55, Letters despatched within the Colony,
1796-1803.
- B.O.56-57, Day Book, 1795-1803.
- B.O.61, Original Placaat Book, 1795-1797.
- B.O.62, Original Placaat Book, 1798-1802.
- B.O.63, Proclamations, 1798-1803.
- B.O.64, Proclamations, 1795-1803.
- B.O.65, Instructions to several Public Depart-
ments of Government, 1796-1801.
- B.O.72, Ships' Arrivals, 1795-1800.
- B.O.73, Reports on Strangers, 1797-1801.
- B.O.81, Ships' Bonds, 1799-1800.
- B.O.85, Sketches of the Political and Commercial
History of the Cape of Good Hope,
circa. 1795.
- B.O.86, Letters and Copies received, 1795-1804
(copies of correspondence re troubles
in country districts).
- B.O.87, Letters and Copies of Letters received
(foreign), 1797-1802.
- B.O.88, Conditions of Surrender and Articles of
Capitulation of Colony, 1795.
- B.O.93, Proclamations, 1799-1801.

Raad van Justisie (C.J.)

- C.J.798, Criminal Sentences, 1799-1800.
- C.J.2493, Letters received, 1796-1802.
- C.J.2580, Letters despatched, Vol. 16-20,
1796-1800.

Woordelikse Afskrifte (V.C.).

- V.C.58, Documents copied by Dr. G.M.Theal in the Public Record Office, London, and the British Museum.
- V.C.65-68, Letters from the Commissioner A.J. Sluysken, 1793-1795.
- V.C.75, Marnitz, P.W. : Narrative of the surrender of the Cape of Good Hope to the English in 1795.
- V.C.76, Campagne, H.D. : Memorandum and particulars respective surrender of the Cape. Also account by Captain S. Dekker.
- V.C.104, General description of the Cape of Good Hope (State Library Berlin), Vol.I, 1798.

Magistraatsdistrikte.

Simonstad.

SMT 10/1, Inkomende briewe, allerlei, 1793-1804.

Patentbriewe, ens.

- H 1, Commission under the great seal of the High Court of the Admiralty of England establishing a Court of Admiralty for the Cape Colony.

Privaatversamelings.

- V.C.236, Earl of Mornington Papers, 1798-1822 (fotostatiese afdrukke); word ook in die VC-groep aangedui as : "Miscellaneous letters from Lady Anne Barnard, Andrew Barnard and Anne Crawford, 1798-1822".
- Acc. 455, Dundas (Melville) Papers.
- Acc. 457, Cloete Papers.
- Acc. 602, Hudson Papers.

(II) Suid-Afrikaanse Biblioteek, Kaapstad.

The diary of Samuel Eusibius Hudson, Chief Clerk in the Customs, Cape Town, 1798-1800. Woordelikse afskrif van die oorspronklike deur A.C.G.L. (Klaarblyklik A.C.G.Lloyd, voormalige bibliotekaris van die S.A.Biblioteek, Kaapstad.)

The Order Book of Captain Augustus Brine, R.N.,
1797-1815.

The Journal of Robert Warden on a voyage to
Bengal, 1796. (Bes moontlik 'n afskrif van die
oorspronklike.)

B. Versamelings.

Naudé, S.D., Kaapse Plakkaatboek, Deel V, 1795-1803.
Parow, 1950.

Perrin, W.G. (red.), The Keith Papers, selected from
the Letters and Papers of Admiral Viscount
Keith and edited by W.G.Perrin, Vol.I.
Uitgegee deur die Navy Records Society,
1927.

Theal, G.McC., Belangrijke Historische Dokumenten over
Zuid-Afrika, Deel III. Kaapstad, 1911.

Theal, G.McC., Records of the Cape Colony, 1793-1806,
Vol. I-V. Kaapstad, 1897-1899.

C. Werke van tydgenote.

Authentic narrative of the wreck of His Majesty's Ship
Sceptre, partly written by one of the survivors.
Londen, 1809.

Barnard, Lady Anne, South Africa a century ago :
Letters written from the Cape of Good Hope,
1797-1801. W.H.Wilkins red. Kaapstad,
1908 (3e druk).

Barrow, John, An account of travels into the interior
of Southern Africa, Vol. II. Londen, 1804.

Barrow, John, An auto-biographical memoir of Sir John
Barrow, Bart., late of the Admiralty.
Londen, 1847.

Barrow, John, Some account of the public life, and a
selection from the unpublished writings
of the Earl of Macartney, Vol.I. Londen,
1807.

Borcherds, P.B., An auto-biographical memoir of Petrus
Borchardus Borchers. Kaapstad, 1861.

Cleveland, R.J., In the forecastle; or Twenty-five
years a sailor. New York, circa. 1842.

Curtis, eerw. C.G., An account of the Cape of Good Hope,
with a view to the information of emigrants.
Londen, 1819.

De Jong, Cornelius, Reizen naar de Kaap de Goede Hoop,
Ierland en Noorwegen in de jaren 1791 tot
1797. Deel I en II. Haarlem, 1802.

De Saint Pierre, J.H.B., A voyage to the Isle of France,
the Isle of Bourbon and the Cape of Good
Hope. Uit die Frans vertaal. Londen, 1800.

Gleanings in Africa, in a series of letters from an English officer during the period in which that Colony was under the protection of the British government. Londen, 1806.

Golovnin, V.M., Detained in Simon's Bay : The Story of the detention of the Imperial Russian sloop Diana, April 1808 - May 1809. Vertaal deur mev. L. Millner; O.H. Spohr red. Kaapstad, 1964.

Grant, James, The narrative of a voyage of discovery performed in H.M. Vessel The Lady Nelson, 1800-1802. Londen, 1803.

Innes, Roderick, The life of Roderick Innes lately of H.M. 78th Regiment. Stonehaven, 1804.

Irwin, George, Narrative of the voyages and adventures of George Irwin - during ten years in the Navy and Merchant Service. Hexham, 1830.

Neethling, C.L., Onderzoek van't verbaal van A.J. Sluysken en verdediging van't gedrag der Caapsche Burgery, 1797. Plek van uitgawe onvermeld; moontlik Amsterdam.

Penny, Joshua, The life and adventures of Joshua Penny, an impressed sailor. New York, 1815.

Percival, kapt. Robert, An account of the Cape of Good Hope. Londen, 1804.

Renshaw, R., Voyage to the Cape of Good Hope, the Indian Ocean and up the Red Sea. Manchester, 1831 (3e druk).

Riles, eerw. John (red.), The journal of Samuel Plummer. Londen, 1821.

Semple, Robert, Walks and sketches at the Cape of Good Hope. Londen, 1805.

Shipp, John, Memoirs of the extraordinary military career of John Shipp, late a lieutenant in H.M. 87th Regiment. Londen, 1890. (Eerste uitgawe in 1829.)

Stout, kapt. Benjamin, Cape of Good Hope and its dependencies. Londen, 1820.

Turnbull, John, A voyage round the world in the years 1800-1804. Londen, 1813. (2e druk).

Van Pallandt, baron A., General Remarks on the Cape of Good Hope. Uit die Frans vertaal. Geskryf in 1803. Kaapstad, 1917.

D. Periodieke publikasies.

Annual Register, 1795-1803.

Cape Town Gazette and African Advertiser, 1800-1803.

Naval Chronicle, Vol. I tot X, 1799-1803.

Naval Songster, or Jack Tar's Chest of Conviviality, 1798.

II. SEKONDÊRE BRONNE.A. Algemene Werke.

Allardyce, Alexander, Memoir of the honourable George Keith Elphinstone, K.B., Viscount Keith, Admiral of the Red. Edinburgh en Londen, 1882.

Arkin, M., John Company at the Cape. Argiefjaarboek, Vol.II, 1960.

Baddely, lt.-kdr. James, Royal Navy, Londen, 1942.

Boëseken, A.J., Krüger, D.W., en Kieser, A., Drie Eeue, Deel II. Kaapstad, 1952.

Botha, C.G., Social life in the Cape Colony in the 18th century. Kaapstad, 1927.

Brenton, E.P., The Naval History of Great Britain, 1783-1836, Vol.I. Londen, 1837.

Cambridge History of the British Empire, Vol.VIII : South Africa. Algemene red.s : A.P.Newton, E.A. Benians. Cambridge, 1936.

Cambridge Modern History (New), Vol.IX : War and peace in an age of upheaval, 1793-1830. C.W.Crawley red. Cambridge, 1965.

Campbell, C.T., British South Africa - a history of the Colony of the Cape of Good Hope from its conquest in 1795 to the settlement of Albany by the British Emigration of 1819. Londen, 1897.

Clowes, W.L.(red.), The Royal Navy, Vol.IV. Londen, 1899.

Cory, G.E., The Rise of South Africa, Vol.I. Londen, 1910.

Fairbridge, D., Lady Anne Barnard at the Cape of Good Hope, 1797-1802. Oxford, 1924.

Furber, H., Henry Dundas, First Viscount Melville, 1742-1811. Londen, 1931.

Gie, dr. S.F.N., Geskiedenis vir Suid-Afrika, Deel II. Pretoria, 1950 (4e druk).

Godée Molsbergen, dr. E.C., Reizen in Zuid-Afrika in de Hollandse Tijd, 4e deel. 's Gravenhage, 1932.

Harlow, Vincent T., The founding of the Second British Empire, 1763-1793, Vol.I. Londen, 1952.

James, William, The Naval History of Great Britain, from the declaration of war by France in 1793, to the accession of George IV. Ses dele. Londen, 1837.

Jeans, T.T. en Struben, C., The Sea and South Africa. Kaapstad, circa. 1922.

- Joubert, Elsa, Suid van die Wind. Kaapstad, 1962.
- Laidler, P.W., A tavern of the ocean. Kaapstad, 1926.
- Landström, Björn, The Ship. Londen, 1961.
- Lewis, Michael, The History of the British Navy. Londen, 1957.
- Lewis, Michael, England's Sea-officers. Londen, 1939.
- Lewis, Michael, A social history of the Navy, 1793-1815. Londen, 1960.
- Lloyd, Christopher, St. Vincent and Camperdown. Londen, 1963.
- Mahan, A.T., The influence of sea power upon History, 1660-1783. Londen, 1890.
- Mahan, A.T. The influence of sea power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812, Vol.I. Londen, 1892.
- Marcus, C.J., A naval history of England : I The formative years. Londen, 1961.
- Marais, J.S., Maynier and the First Boer Republic. Kaapstad, 1944.
- Metelerkamp, S., George Rex of Knysna. Kaapstad, 1955.
- Milo, dr. T.H., De geheime onderhandelingen tusschen de Bataafsche en Fransche Republieken van 1795 tot 1797, in verband met de expeditie van Schout bij Nacht E. Lucas naar de Kaap de Goede Hoop. Den Helder, 1942.
- Mollema, J.C., Geschiedenis van Nederland ter zee. Derde deel. Amsterdam, 1941.
- Moodie, D.C.F., The history of the battles and adventures of the British, the Boers and the Zulus, etc. in South Africa. Twee dele. Kaapstad, 1888.
- Oxford History of England (red. sir George Clark) : The reign of George III. Oxford, 1960.
- Parkinson, C. Northcote, Portsmouth Point - the Navy in fiction. Liverpool, 1948.
- Parkinson, C. Northcote, Trade in the Eastern Seas, 1793-1815. Cambridge, 1937.
- Parkinson, C. Northcote, War in the Eastern Seas, 1793-1815. Londen, 1954.
- Pope, Dudley, The Black Ship. Londen, 1963.
- Robison, S.S. en Mary L., A history of naval tactics, 1530-1930. Annapolis, 1942.
- Rosenthal, Eric, Cutlass and Yardarm. Kaapstad, 1955.

Roskill, S.W., The strategy of sea power.
Londen, 1962.

Stockenström, E., Geskiedenis van Suid-Afrika, deel II, 1700-1914. Stellenbosch, 1944.

Theal, G.McC., History of Africa south of the Zambesi, 1505-1795, Vol.III. Londen, 1922 (3e druk).

Theal, G.McC., History of South Africa since September 1795, Vol.I. Londen, 1908.

Van der Walt, A.J.H., Wiid, J.A. en Geyer, A.L., Geskiedenis van Suid-Afrika.
Elsiesrivier, 1955 (2e uitgawe).

Villiers, kapt. Alan e.a., Men, ships and the sea.
Washington, 1962.

Voigt, J.C., Fifty years of the history of the Republic in South Africa, Vol.I.
Londen, 1899.

Walker, Eric A., A history of South Africa.
Londen, 1940 (2e druk).

Welch, Sidney R., Portuguese and Dutch in South Africa, 1641-1806. Kaapstad, 1951.

Wilmot, A. en Chase, J.C., History of the Cape of Good Hope. Kaapstad, 1869.

B. Diverse.

(I) Periodieke publikasies.

The Cape Monthly Magazine, Vol.III, Jan.-Junie 1858.
(Watermeyer, F.S., "The capture of the Cape in 1795".)

The State, Nov. 1909. ("The journal of Samuel Fairfax".)

(II) Artikels in tydskrifte.

Turner, L.C.F., "The Cape of Good Hope and the Anglo-French conflict, 1797-1806", Historical Studies : Australia and New Zealand, Vol.IX, No.36, Mei 1961.

Waters, D.W., "Convoy in the Sail Era, 1204-1874", The Naval Review, Vol.LII, No.2, April 1964.

Willis, H.C., "A brief account of Simon's Town's many hospitals", Simonstown Historical Society : Bulletin, Vol.III, No.1, Jan. 1965.

(III) Pamflette.

Chase, J.C., Old times and odd corners. Herdruk uit E.P.Herald, 3 Maart 1868.

Heeres, J.E., toespraak (Okt.1901) oor : „De overgang der Kaapkolonie van Nederlands in Englands bezit”.
S.A.Bound Pamphlets, Suid-Afrikaanse Biblioteek, Kaapstad.

(IV) Woordeboeke en ensiklopedieë.

Dictionary of National Biography, red. L. Stephen, Vol.XII. Londen.

Encyclopaedia Britannica, Vol.I en XIII. Londen.

(V) Gepubliseerde tesse.

Barnard, C.J., Robert Jacob Gordon se loopbaan aan die Kaap. Argiefjaarboek, Vol.I, 1950. (M.A., Univ. Stellenbosch.)

(VI) Ongepubliseerde tesse.

Turner, Leonard, 'The Cape of Good Hope and the Trafalgar Campaign'. (M.A., Univ. van Witwatersrand.)

Van Zyl, H.E., 'Die bestuurlike organisasie aan die Kaap, 1795-1803'. (M.A., Univ. Stellenbosch.)

(VII) Bibliografiese hulpmiddels.

Jones, S.M., Personal accounts of visitors to Simon's Town, 1770-1889. Universiteit Kaapstad, 1964.

Malan, S.I., Union Catalogue of theses and dissertations of the South African Universities, 1942-1958. Potchefstroom, 1959. (Ook Aanvullings 1-6, 1959-1964.)

Robinson, A.M.L., Catalogue of theses and dissertations accepted for degrees by the South African Universities, 1918-1941. Kaapstad, 1943.

Theal, G.McC., Catalogue of documents (1795-1803) in the collection of the Colonial Archives at Cape Town. Kaapstad, 1880.

Theal, G.McC., Catalogue of books and pamphlets relating to Africa south of the Zambesi. Kaapstad, 1912.

Wagner, M., The first British Occupation of the Cape of Good Hope. Universiteit Kaapstad, 1946.